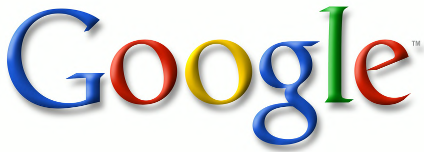

Google

SCHETS

VAN DEN

REGERINGSVORM VAN NEDERLAND.

1515 TOT HEDEN.

SCHETS

VAN DEN

REGERINGSVORM VAN NEDERLAND

VAN

1515 TOT HEDEN,

DOOR

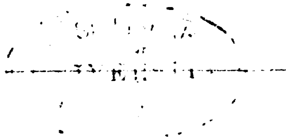
JHR. MR. J. J. DE LA BASSECOUR CAAN,

REGTER-PLAATSVERVANGER EN SCHOOLOPZIENER TE 'S GRAVENHAGE.

Nescire autem, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum.

CICERO Ad *Brutum*,
cap. XIV, nº. 120.

TWEEDE VEEL VERMEERDERDE UITGAVE.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.

1866.

Snelpersdruk van GEBROEDERS BELINFANTE,
's Gravenhage.

VOORREDE.

Het is een opmerkelijk verschijnsel hoe zeer de studie van het Staatsregt onzer Republiek wordt verwaarloosd. En echter is het tegenwoordige met zoo vele banden aan het vroegere verbonden, is dermate de schakel van dezelfde keten, dat men zich moeijelijk een duidelijk denkbeeld kan vormen van de jongere voorschriften en instellingen, als men niet tot de oudere opklimt. Een voorbeeld uit velen is voldoende, om het groote nut en verband der Geschiedenis, ook op staatsregtelijk terrein, aan te geven. Welke beteekenis heeft de autonomie der Provincie en Gemeente en de aan beiden toegekende onafhankelijkheid, haar zoo dierbaar, als zij niet historisch is? Waarom beveelt onze Grondwet den vertegenwoordigers uitdrukkelijk te stemmen, zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen, indien niet vroeger het tegenovergestelde regel was?

Reeds vroeger heb ik gepoogd in de diep gevoelde behoefte aan een Handboek van het Publiek Regt onzer Republiek te voorzien. Deze tweede, veel vermeerderde en verbeterde uitgave bevat een schets van het Nederlandsche Staatsregt van KAREL V *tot heden. Mijne* Handleiding tot de kennis van het Administratief Regt in Nederland, *is een uitgebreide voortzetting van dit werk. Op deze wijze heb ik getracht een aaneengeschakeld overzigt te leveren, van hetgeen hier te lande heeft gegolden van* KAREL V *tot heden. Al hetgeen tot het regtswezen betrekking heeft is echter weggelaten, omdat die moeijelijke, diep ingrijpende en veel omvattende studie een afzonderlijke bewerking vordert.*

Voor den Geleerde, den Historicus, den Staatsman, is dit boek niet geschreven; het bevat noch nieuwe feiten, noch nieuwe gezigtspunten; uit het stof van oude, vroeger weinig of nooit geraadpleegde archieven is niets nieuws opgedolven. Deze studiën zijn enkel zamengesteld met het doel om

de kennis van het oude Staatsregt meer algemeen te maken, daar dit hoogst belangrijk onderwerp, dat, het moet tot oneere van Nederland worden gezegd, niet verpligtend aan onze hoogescholen wordt onderwezen, door geen hedendaagsch schrijver is behandeld. Van daar treft men bij velen een volslagen onbekendheid aan met vroegere instellingen, wetten en gebruiken; van daar dat velen slechts vragen wat heden geldt, zonder zich te bekommeren omtrent hetgeen gisteren regt was.

Welligt kan dit werk ook diensten bewijzen aan hen, die, ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer, *volgens het Koninklijk Besluit van* 28 *Aug.* 1865, *bekend moeten wezen met de hoofdtrekken der inrigting van het Staatsbestuur in ons Vaderland sedert de tweede helft der* 16ᵉ *Eeuw.*

Van het gebrekkige van mijn arbeid overtuigd, voeg ik hem, die mij dit tot verwijt rigt, de woorden toe van den Heer ST. MARC GIRARDIN: «Les personnes qui, pour faire quelque chose, attendent qu'elles aient à faire de grandes choses, ne feront jamais rien.»

'S GRAVENHAGE, Junij 1866.

J. J. DE LA BASSECOUR CAAN.

INHOUD.

EERSTE TIJDVAK.

1515—1581.

TWEEDE TIJDVAK.

1581—1795.

DERDE TIJDVAK.

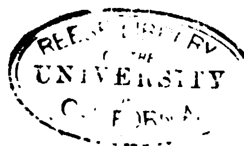
1795 tot heden.

OPGEMERKTE FOUTEN.

Bladz.	11,	noot	3,	*staat:*	XIV Eeuw,	*lees:*	XV Eeuw.
»	16,	regel	2,	»	KAREL	»	KAREL V.
»	17,	noot	2,	»	*postulat*,	»	post hac.
»	19,	»	2,	»	d. II,	»	d. III.
»	44,	regel	2 v. o.,	»	ALBRECHT	»	ATRECHT.
»	63,	»	7 »	»	Koning,	»	Koning.
»	83,	»	2 v. b.,	»	Staten,	»	Steden.
»	191,	»	5 »	»	bestemming	»	toestemming.

EERSTE TIJDVAK.

1515—1581.

EERSTE TIJDVAK.

1515—1581.

§ 1.

Oorsprong van Edelen en Steden.

De verschillende Gewesten, later onder één Vorst gekomen, waren oorspronkelijk geheel afzonderlijke en van elkander volkomen onafhankelijke Staten. Men kende in het begin der elfde eeuw:

a. Een Graafschap Holland, dat zich van de Schelde tot den Fliestroom uitstrekte. (1)

b. Een Bisdom Utrecht, waarbij ook allengs Overijssel en Drenthe gevoegd werden.

c. Een Graafschap Gelre, later Gelder genaamd, met het Graafschap Zutphen onder één Heer vereenigd. In 1339 werd het door Keizer LODEWIJK IV tot een Hertogdom verheven.

---

(1) Zeeland, een deel van het vaste land en niet, gelijk thans, uit verschillende eilanden bestaande, was oudtijds door de Schelde in twee hoofddeelen gesplitst. Gelegen tusschen de magtige Graafschappen Holland en Vlaanderen, was het langen tijd een twistappel tusschen de Vorsten dier beide Gewesten, tot dat het eindelijk aan de Graven van Holland kwam, na welken tijd Zeeland steeds met Holland onder éénen Graaf voorkomt.

d. Het land der Friezen; waartoe ook Groningen behoorde. De bewoners aldaar erkenden geen Heer, maar wilden onder hunne eigene opperhoofden (*Potestaten*) vrij en onafhankelijk blijven. (1)

Deze gewesten grensden ten Zuiden aan het Graafschap Vlaanderen, dat een leen was van Frankrijk; voorts aan het Hertogdom Neder-Lotharingen, waarvan het noordelijk gedeelte, dat zich tot aan de grenzen van Holland en Gelder uitstrekte, in het eerste gedeelte van dit tijdperk den naam van Hertogdom Brabant verkreeg. Ten Oosten lag het Graafschap Limburg, omstreeks 1100 tot een Hertogdom verheven.

Meer Zuidelijk lagen het Graafschap Artois, even als Vlaanderen, een leen van Frankrijk; het Graafschap Henegouwen; het Graafschap Namen, en het Graafschap Luxemburg, later een Hertogdom. Het Markgraafschap Antwerpen en de Heerlijkheid Mechelen lagen binnen het grondgebied van Brabant ingesloten. Luik was een Bisdom. (2)

De meeste der Nederlandsche gewesten hebben in de middeleeuwen eene gelijksoortige ontwikkeling gehad. Het leenstelsel oefende zijnen invloed bij allen uit. Dezelfde bestanddeelen der maatschappij waren aanwezig; te weten: het Landsheerlijk gezag, de Geestelijkheid, de Adel en de onvrije bevolking. Na tot de uitgestrekte heerschappij van Karel den Groote te hebben behoord, werden de Nederlanden, bij de verdeeling dezer Monarchie, nagenoeg allen onder het Duitsche Keizerrijk gebragt. De oppermagt van dat Rijk werd nog lang erkend (3), ofschoon het moeijelijk was haar te doen gelden, toen de Graven, welke oorspronkelijk begunstigde ambtenaren des Keizers waren, niet meer in naam van het Duitsche Rijk, maar uit eigen hoofde het opperbewind voerden en alle majesteitsregten uitoefenden. (4)

Buiten den Graaf en de Geestelijkheid, welke laatste grooten invloed had en wier magt dikwerf werd te baat genomen, waar de magt des

---

(1) Toen door de geweldige overstroomingen de Zuiderzee gevormd werd, werd het westelijke gedeelte van Friesland van het overige afgescheurd en onder de benaming van West-Friesland aan het gezag der Graven van Holland onderworpen.

(2) Cf. Lodewijk Mulder, *Handleiding tot de kennis der Vaderlandsche Geschiedenis*, blz. 18 en volg.

(3) Bij de Unie van Utrecht werd uitdrukkelijk bepaald, dat de Nederlanden niet aan het Duitsche Rijk zouden worden onttrokken. De vrede van Munster heeft eerst een einde gemaakt aan de regten van het Duitsche Rijk op de Nederlanden.

Cf. J. D. Meijer, *Esprit, Origine et Progrès des Institutions Judiciaires.* Tome IV, pag. 15.

Pieter Paulus, *Verklaring der Unie van Utrecht*, D. I, blz. 71.

(4) Cf. Mr. G. Groen van Prinsterer, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, Eerste Gedeelte, blz. 10.

Vorsten te kort schoot, kende mén bij den aanvang der Grafelijke regering slechts tweeërlei stand van menschen:

1°. Vrijen of vrije landbezitters;

2°. Slaven of eigen lieden, welke voor den Graaf en de vrije landbezitters den grond bebouwden (*glebae adscripti*). Zij waren als eigendom aan den grond gehecht.

De vrijen, later Edelen genaamd, waren eigene erfbezitters, van niemand afhankelijk en van alle belastingen of schattingen bevrijd (1), ofschoon levende onder de landsheerlijke wetten en verordeningen en tot dienstvaardigheid in den krijg gehouden. Zij werden allengs onderscheiden in twee klassen of standen, namelijk:

a. In meer aanzienlijke eigenaars, die door hunne van den Graaf bekomene leengoederen (2), of door waardigheden, ambten, bedieningen, zich onder den Graaf boven de overige vrijen in aanzien en magt verhieven.

b. In diegenen, welke zoodanige voorregten niet ontvingen, maar door ambten, verdiensten of leenen tot de eerstgenoemde categorie konden opklimmen. Deze waren evenzeer van het betalen van belastingen vrijgesteld. (3)

De slaven of eigen lieden (*glebae adscripti*) vormden ook spoedig tweeërlei standen of klassen, te weten:

a. Die der vrije stedelingen, toen de Graven allen, welke binnen bepaalde plaatsen woonden of zich vestigden, ontsloegen van den vroe-

---

(1) Het ontstaan van adelijke kwartieren, halven of heelen adeldom, werd veroorzaakt, doordien op het einde der dertiende eeuw de adel zijn adeldom moest bewijzen, om van de cijns (schatting) vrij te zijn, daar hiervan veel misbruik werd gemaakt.

(2) Hierdoor zijn ontstaan de latere heerlijkheden, zoodat in de leengiften de oorsprong van den ouden Hollandschen adel is te zoeken. Deze leengoederen waren meestal ambachtsheerlijkheden, dat is die den eigenaar het regt gaven den baljuw of schout te benoemen of zelf deze functiën uit te oefenen. Zij, die namens den Vorst het lage regtsgebied uitoefenden en de bewoners der dorpen of districten in den krijg aanvoerden, droegen ten tijde van CAESAR reeds den naam van *ambacti*, van daar ambachten, en na het erfelijk worden dezer betrekkingen, *ambachtsheeren*. De goederen, die tot belooning dienden, vormden de thans nog bekende ambachtsheerlijkheden.

(3) Zeer eigenaardig zegt de Heer DE TOCQUEVILLE: *Dans les temps féodaux on considérait la noblesse à peu près du même oeil dont on considère aujourd'hui le gouvernement; on supportait les charges qu'elle imposait en vue des garanties qu'elle donnait. Les nobles avaient des priviléges gênants, ils possédaient des droits onéreux, mais ils assuraient l'ordre public, distribuaient la justice, faisaient exécuter la loi, venaient aux secours du faible, menaient les affaires communes. A mesure que la noblesse cesse de faire ces choses, le poids de ses privilèges parait plus pesant et leur existence même finit par ne plus se comprendre.*

geren lijfeigendom (1), door middel van vrijheidsbrieven. De bewoners dier vrijgemaakte plaatsen, poorters of burgers geheeten, werden onder zekere voorwaarden, gewoonlijk *geldelijke uitkeeringen*, van alle dienstbaarheid vrij verklaard en met stedelijke regten begiftigd (2). Dergelijke plaatsen ontvingen *omnem libertatem cum integritate rerum suarum* (3).

b. Zij welke op het land bleven, werden genaamd landbouwers of boeren en maakten later den vrijen boerenstand uit.

Van deze werden ook somtijds eenigen tot Edelen verheven; b. v. Graaf FLORIS V verhief sommige boeren, die zich verdienstelijk hadden gemaakt, tot edellieden, hetgeen hem den haat der Edelen berokkende (4).

§ 2.

Bestuur der Steden.

De voor ontwikkeling van handel en scheepvaart zoo gunstige ligging der Nederlanden, schonk aan de steden reeds vroegtijdig grooten wasdom en bloei (5). De opkomst van de Steden in de Noordelijke Gewesten

(1) Deze vrijheid erlangden zij niet dadelijk na hunne vestiging, maar eerst na eenen bepaalden tijd, ten einde aan de leenheeren de gelegenheid te geven, hunne weggeloopene slaven te kunnen terugvorderen; zij, welke die plaatsen verlieten, verloren weder hunne vrijheid. Van daar wordt in sommige keuren den stedelingen vergund, gedurende den oogst zich naar het land te begeven met behoud hunner vrijheid. Zie MIERIS, *Chartb.*, D. I, blz. 219 en D. II, blz. 669.

(2) Men leest b. v. in de *Handvesten van Enkhuizen: Als iemand is een burger, die en zal niet gehouden zijn iemands slaaf te zijn.* Bij die vrijheidsbrieven werd meestal tevens bepaald, de hulp den Landsheer bij oorlog te verstrekken. De behoefte aan die hulp en aan geldelijken onderstand, leidde tot het toekennen van zoodanige vrijheidsbrieven.

Cf. ROBERTSON, *Histoire de Charles V*, Introd., pag. 72.

MIERIS, *Charterboek*, D. I en II, waar men eene menigte opgaven vindt van de som door de steden, als Leyden, Haarlem, Dordrecht enz., jaarlijks voor de door haar erlangde vrijheid te betalen.

(3) Cf. BONDAM, *Charterboek van Gelderland*, D. I, blz. 379, 382. Vooral FLORIS V, een vorst, die in vele opzigten verlichte denkbeelden, verheven boven zijnen tijd, bezat, stelde de gemeenten in gelijken rang met de Edelen, om den grooten invloed des adels te fnuiken.

Zie Mr. DE JONGE, *Invloed des derden Staats in de Staatsvergadering*, blz 62 en 102.

MIERIS, *Charterboek*, D. I, blz. 413 en 456.

(4) Cf. A. KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, D. IV, blz. 91.

(5) Nederland was de oorsprong en de hartader van den algemeenen handel. Iedere stad — en geen land zoo rijk aan steden als Nederland — was eene grootere of kleinere afdeeling van de markt, die het geheele land begreep.

Toen het verbond der Hanze, in de XIVde eeuw was opgerigt, namen vele

dagteekent van het begin der dertiende eeuw. Sedert den aanvang der veertiende eeuw werden de Steden reeds geroepen in den Raad der Graven deel te nemen aan de beslechting van binnenlandsche geschillen of de bezegeling van overeenkomsten, met buitenlandsche Vorsten aangegaan. De magt der Steden had haren grondslag in de voorregten, haar door de Graven geschonken; dergelijke voorregten, die voornamelijk bestonden in vrijdom van tollen, jaarmarkten, heffing van accijnsen, eigen regtspleging, eigen rekenpligtigheid en keurregt, zijn voornamelijk verleend door Graaf FLORIS IV, MARGARETHA, Graaf WILLEM V en WILLEM VI, alsmede door JAN VAN BEIJEREN (1).

De schout (2) oefende, als 's Graven opperregter, uit zijnen naam, in de steden de regtspleging uit, wien daartoe een bij de vrijheidsbrieven of op andere wijze bepaald getal van schepenen (*scabini*) werd toegevoegd. De schout zat voor in het collegie van schepenen en spande de vierschaar in naam van den Landsheer. Hij moest de misdadigers opsporen en het vonnis, door de schepenen gewezen, ten uitvoer brengen. Zonder den schout was geene regtspraak mogelijk, zoodat bij diens ziekte of afwezigheid zoodanige plaats gezegd werd *regteloos* te zijn.

De schepenen werden door den Landsheer uit de stedelingen als gelijken en standgenooten (*evenkniën*) der gedaagden gekozen; later ontving de schout insgelijks het regt hen te benoemen. Opdat zij hunne magt niet zouden misbruiken, mogten de schepenen in den regel slechts één jaar hunne bediening waarnemen (3). In geboorte stonden de schepenen gelijk met riddermatige personen, ofschoon zij geene ridderdienst deden.

Behalve tot regtspraak waren schout en schepenen ook tot het uitoefenen van het burgerlijk gezag geroepen. Het latere onderscheid tusschen burgerlijk en regterlijk gezag was toen geheel onbekend; beiden waren in dezelfde hand vereenigd. Men vindt dit in de oudste stedelijke verorderingen en privilegiën geboekt. Graaf OTTO b. v. stelde in het jaar 1190 voor Zutphen twaalf schepenen aan, met wier

---

Nederlandsche steden, om bescherming voor hunne bodems te erlangen, daarin deel.

Cf. GUICCIARDINI, *Belgii descriptio*, een uiterst merkwaardig geschrift, dat een getrouw tafereel levert van Nederland tegen het midden der zestiende eeuw.

Dr. R. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, blz. 209 en volg.

(1) Cf. Dr. L. R. BEIJNEN, *Kort overzigt van de Staatsregeling van ons Vaderland*, bl. 2.

(2) Alle verschillende namen van hoofdschout, baljuw, officier, hoofd-officier, drost enz., drukken hetzelfde denkbeeld uit, dat zich aan den naam van schout hecht. De grenzen hunner magt mogten somtijds verschillen, doch zij waren geheel dezelfde ambtenaren.

Cf. MEERMAN, *Graaf Willem II*, D III, blz. 305 en 306.

(3) Cf. J. D. MEIJER, *Esprit, Origine et Progrès des Institutions Judiciaires*, Tome IV, p. 175 et seq.

raad en medehulp de stad door den schout werd geregeerd; de burgers waren verpligt de bevelen van den schout, na beraadslaging met de schepenen uitgevaardigd, te gehoorzamen, terwijl de schout, des vereischt, geroepen was den burgers behulpzaam te wezen. (1)

De schout mogt, als 's Vorsten plaatsbekleeder, met goedvinden van schepenen, stedelijke keuren (2) maken, mits daarin geene bepalingen voorkwamen, strijdig met de oorspronkelijk verkregene vrijheden en regten der ingezetenen, ten ware deze hiertoe hunne toestemming verleenden. De schout ontving die bevoegdheid van den Landsheer meestal voor eenen bepaalden tijd, een jaar of een half jaar, om misbruik te keeren. Aan het einde van dien termijn moesten de keuren vernieuwd worden; vond dit niet plaats, dan waren zij krachteloos. Voorts moesten die keuren zich bepalen tot stedelijke aangelegenheden, nam. tot zulke zaken, welke men pleegt *politie* te noemen en betrekking hadden op de welvaart der steden, zonder te grijpen in de regten van den Landsheer noch te strekken ten nadeele der algemeene wetten.

Door uitbreiding hunner magt hebben schout en schepenen later dikwerf hun regt om keuren te maken, misbruikt, of althans daaraan eene grootere uitbreiding gegeven, dan met de bedoeling van den Landsheer strookte. Hieruit ontstonden dan weder nieuwe voorzorgen, welke zich meestal oplosten in verpligte voorafgaande goedkeuring van den Landsheer, op straffe van nietigverklaring. (3)

De Landsheer kon de stedelijke keuren bij algemeene landswetten veranderen of uitbreiden, b. v. in 1342 beval hij aan alle schouten zorg te dragen, dat ieder poorter, die niet binnen de stad bleef wonen zijn poorterschap verloor, om tegen te gaan het nadeel dat de Landsheer in zijne inkomsten ondervond, wanneer de poorters op het land gevestigd, zich bleven beschouwen als vrijgesteld van het dragen der lasten (*schot* en *lot* genaamd), die de landbewoners ten zijnen voordeele moesten opbrengen. (4).

§ 3.

Invloed der Burgers op het Bestuur der Steden.

In vele Hollandsche steden was de bepaling geldig, dat b. v. schout

---

(1) Cf. Bondam, *Charterboek van Gelderland*, D. I, blz. 249 en 399.

(2) In den aanvang waren die keuren zeer eenvoudig en klein in getale. Zij bevatten meestal slechts de bepaling van geldboeten op allerlei misdrijven en omschreven oude gebruiken of costumen.

(3) Cf. Kluit, l. c., D. IV, blz. 146.

Mieris, l. c., D. IV en D. V.

(4) Cf. van de Wall, *Handvesten van Dordrecht.*

en schepenen met *andere stedelingen* eenen balling, als hij in de stad kwam, moesten arresteren; dat dagvaarding en arrest nimmer mogten geschieden, buiten tegenwoordigheid van eenige burgers, enz. (1)

Bij het vermeerderen der stedelijke werkzaamheden werden aan schout en schepenen eenige stedelingen als raden of raadslieden (*consiliarii* of *consules*) toegevoegd (2). Wanneer er echter zaken voorvielen, welke het gansche ligchaam der burgers betroffen, als bij belastingen, werd dit geheele ligchaam bij klokkenslag opgeroepen. Die afwezig bleef, verbeurde boete. Naar mate de welvaart toenam, vermenigvuldigden zich ook de gevallen, waarin de burgers moesten gehoord worden.

Allengs werden alleen opgeroepen, die het grootste belang bij de zaak hadden of de meeste kennis bezaten, namelijk de *vroedsten*, d. i. de *verstandigsten*, *rijksten* of *notabelsten*. Deze, zonder een bepaald collegie te vormen, droegen den algemeenen naam van *vroedschap* (3). Doch ook langzamerhand werden zij, wegens verschillende redenen, nalatig op de oproeping te verschijnen en kwamen alleen diegenen, welke niet konden of durfden wegblijven (4), omdat zij eenig ambt bekleedden of in de stedelijke lasten zwaar begrepen waren. Toen ook deze het opkomen moeijelijk achtten, omdat hunne eigene zaken daaronder leden, verzochten zij in het midden der vijftiende eeuw, vooral onder de Vorsten van het Bourgondische Huis, zich door een bepaald getal burgers te doen vertegenwoordigen (5), welke door hunnen maatschappelijken toestand geacht werden hiertoe het meest geschikt te zijn. In den beginne werden dergelijke vergunningen zeer spaarzaam verleend en enkel tot wederopzegging of voor eenige bepaalde jaren, doch in de tweede helft der zestiende eeuw vormden die vertegenwoordigers werkelijk collegiën, bestaande uit geen overal gelijk getal van leden,

---

(1) Cf. MEERMAN, *Geschiedenis van Graaf Willem II*, D. III, blz. 353.

(2) Cf. b. v. VAN DE WALL, *Handv. van Dordrecht*, blz. 102, waar men leest van het jaar 1265: *De regter* (schout), *schepenen en raden van Dortrecht, in den raad nedergezeten, hebben met elkander geraadpleegd over het recht van den landsheer en over de eere der stad.*

(3) Cf. LOIS, *Beschrijving van Rotterdam*, blz. 266 en volg.

MIERIS, D. III, blz. 579, D. IV, blz. 536.

DE RIEMER, *Beschrijving van 's Gravenhage*, blz. 91.

WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, D. II, blz. 33.

(4) Hiertoe behoorden vooral de hoofden of dekens van gilden, welke in het begin der vijftiende eeuw in groot aanzien geraakten en veel invloed bezaten.

(5) Het eerste bekende voorbeeld hiervan levert Haarlem, in het jaar 1428.

Cf. *Privil. van Haarlem*, blz. 95. Die ligchamen deden tevens den Graaf de voordragt der door hem aan te stellen regeringsleden, in duplo op te maken. Cf. KLUIT, l. c., D. IV, blz. 201.

als: 40, 36, 32, 27, 24 of 20 personen, voor hun leven benoemd, die bij vacature zich zelven aanvulden, de Burgemeesters, welke het bewind voerden, kozen, alsmede de schepenen, die regt spraken. Deze inrigting van het Bestuur der Steden is bijna onveranderd dezelfde gebleven tot de Fransche revolutie. Bij deze collegiën berustte eigenlijk, met de Vergadering der Edelen, de Souvereiniteit, nam. de bevoegdheid om over alle zaken, zoowel het land als de stad betreffende, te beraadslagen en te besluiten en deswege aan hunne afgevaardigden, ter vergadering der Staten en Algemeene Staten, last te geven. (1)

De inrigting van het bestuur der steden verschilde in de onderscheidene provinciën. De gilden oefenden daarin grooten invloed uit. Het hoofdbeginsel was echter overal hetzelfde. Aan de stedelijke regering vond men soms een stads-advokaat toegevoegd (pensionaris, syndicus), welke de advokaat was bij de regtsgedingen der stad en de algemeene regtsgeleerde raadsman der stedelijke regering. Aan diens invloed is het toe te schrijven, dat het Romeinsche regt het costumier regt verdrong. De pensionaris was voorts de redenaar der stedelijke regering in staatszaken en haar gewone gemagtigde ter dagvaart der provincie. In de meeste Hollandsche steden wordt ook van *burgemeesters* melding gemaakt, welke oorspronkelijk raadslieden waren, belast met het bestuur der stedelijke goederen, inkomsten en uitgaven, doch later, toen de kring van het stedelijk bestuur grooter werd, stelde men afzonderlijke ambtenaren aan voor de ontvangst der inkomsten van de stad, en werden de burgemeesters algemeene leiders en voorzitters van den raad en schepenen. In verschillende plaatsen waren *twee* burgemeesters, b. v. te Dordrecht en in den Briel, te Amsterdam zelfs *vier*.

§ 4.

Stedelijke Belastingen.

De gelden, welke de steden voor haar bestuur behoefden, werden, met toestemming der burgers, geheven van eetbare zaken, om in den vorm van accijnsen, iets af te zonderen ten algemeenen nutte. (2) Deze is de oorsprong der stedelijke accijnsen. Wegens ontstane misbruiken verbood Keizer KAREL V bij eene algemeene wet, in het jaar 1515, het heffen van accijnsen zonder uitdrukkelijke toestemming van den

---

(1) Cf. Beneden § 8.

(2) Cf. P. PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. I, bl. 383—390.
KLUIT, *Holl. Staatsreger.* d. V, bl. 61 en volgg.
Mr. F. N. SICKENGA, *Bijdrage tot de geschiedenis der belastingen in Nederland.*

Landsheer, waaruit alle latere octrooijen tot het heffen dier belastingen ontsproten zijn (1). Bij die octrooijen werden niet enkel bepaald de voorwerpen, van welke accijns zoude worden geheven, maar ook het doel, waartoe de opbrengst moest strekken, b. v. voor Alkmaar om de stedelijke schuld te delgen, voor Gorinchem om het slot en de stad te versterken, enz. (2)

§ 5.

De Staten.

Oorspronkelijk waren de Staten eenige zeer aanzienlijke personen, welke de Landsheer gewoon was te raadplegen over gewigtige zaken (3). Toen de Edelen en steden in magt en aanzien toenamen, vermeerderden de gevallen, waarin de Landsheer hun gevoelen vroeg. De menigvuldige geschillen, welke in de vroege Grafelijke tijden over het regt van erfopvolging ontstonden, gaven aanleiding, dat Edelen en steden dikwerf geroepen werden als scheidslieden uitspraak te doen (4). Niemand was hiertoe beter in staat, daar het voor beiden van groot belang was, geen gevaar te loopen door verdeeldheid de ontvangene leengoederen of voorregten te verliezen. Uit den aard van het leensysteem vloeide voort, dat zoodra leenmannen ten strijde werden opgeroepen, zij hunnen leenheer moesten volgen (5), op straffe hunne leengoederen, heerlijkheden en voorregten te verliezen. Ook de overwinnende partij, wier wapenen het pleit beslechtten, strafte meestal de tegenpartij met het verlies harer leenen. Van daar de oorsprong dier bloedige partijschap tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen, welke alleen zoo langdurig en verwoestend geweest is, omdat zij een wrok tusschen de aanzienlijkste geslachten, die hunne heerlijkheden, leengoederen, ambten en bedieningen verloren, deed geboren worden.

---

(1) Cf. Wagenaar, *Vad. Historie*, d. IV, bl. 391.
Groot Plakkaatb., d. II, bl. 2052.

(2) Cf. Mieris, *Charterboek*, d. IV, blz. 239, 452.

(3) De naam van Staten werd eerst in de XIVde eeuw gehoord.
Cf. Kluit, l. c., d. IV, bl. 356 en volg.
Mieris, *Charterboek*, d. IV, blz. 920.
Groot Plakkaatboek, d. III, blz. 19.
Groen van Prinsterer, *Handb. der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 76.

(4) Cf. Mr. J. C. de Jonge, *Invloed des derden Staats in de Staatsvergaderingen*, blz. 76 en volg., alsmede blz. 137.
Kluit, l. c., d. IV, blz. 394; d. V, blz. 244—253.
Mieris, *Charterboek*, d. III.

(5) Men noemde dit *jus sequelae*.

Deze Edelen en steden, staten of stenden geheeten, begonnen allengs een bepaald ligchaam te vormen, doch hadden geenszins het regt bijeen te komen buiten den wil of den last van den Landsheer; zij moesten wachten, totdat hij ze bijeen riep en hen over 's lands belangen wilde raadplegen. Dit bewijst art. 15 van het Groote Privilegie, waarbij vergund werd dat Holland, Zeeland en Friesland of de steden van die gewesten mogten bijeenkomen, zoo dikwijls en ter plaatse het hun goeddacht, zonder hiertoe voorafgaande vergunning te behoeven. Deze vergunning werd in 1494 weder ingetrokken (1). Ook in 1565 keurde het Hof van Holland af, dat de Staten vergaderden zonder autorisatie en noemde dit eene magts-uitbreiding, welke hun geenszins toekwam (2).

Het wezen der Statenvergadering vloeide voort uit den oorsprong zelven. Door *stand* verstond men zoodanige klasse van ingezetenen, welke onder hetzelfde regt, vooral met betrekking tot den Landsheer, leefde. De betrekking van iederen stand tot den Landsheer rustte op eenen anderen grondslag. De onderlinge band bestond enkel in de verschillende betrekking, waarin ieder tot den Landsheer stond.

De Landsheer mogt tusschen de verschillende standen geenen band door wetgeving leggen; zij hadden, gelijk ieder vrij man, het regt zich tot een geoorloofd doel te verbinden. Daarvan maakten zij gebruik; de bevestiging daarvan vroegen zij aan den Landsheer, hetgeen onnoodig, maar nuttig was om de zekerheid te erlangen, dat in die vereeniging niets ongeoorloofds was gelegen.

Behalve de gelden, welke de Landsheer uit zijne domeinen en gewone inkomsten ontving (3), mogt hij geene lasten heffen zonder de toestemming der standen. De vermeerdering van uitgaven, door de ontwikkeling van den maatschappelijken toestand en het voeren van gedurige oorlogen veroorzaakt, maakte het scheppen van nieuwe inkomsten onvermijdelijk. De Landsheer vond ze in de beden (4), *aides* genaamd,

---

(1) Cf. over de redenen der intrekking van deze vergunning:

J. Doornik, *De Magno Mariae Privilegio.*

Kluit, *Holl. Staatsr.*, d. IV, blz. 257.

(2) Cf. Boei, *Oudh. van 't Hof*, d. II, blz. 170 en 173, alsmede d. I, bl. 40—42.

(3) De domeinen waren afkomstig van geschenken, welke de Graven, als ambtenaren des Keizers, ontvingen; b. v. de Duitsche Keizer Otto III schonk in het jaar 985 aan Dirk II vele goederen in vollen eigendom, welke hij tot dien tijd toe slechts in leen of vruchtgebruik bezat.

Cf. Kluit, *Historie der Hollandsche Staatsregeling*, d. IV, blz. 50.

(4) Zie over de beden, Mr. P. M. Meerman, *over de grafelijke beden in Holland.*, De aandeelen in de beden, door de steden op te brengen, werden *schildtalen* genaamd, naar zekere oude munt *schild* geheeten; *schildtalen* beteekent dus het getal op te brengen schilden.

welke *vrijwillige* geldonderstanden waren. Hij gaf de redenen op, waartoe zij moesten strekken, als tot aflossing van verpande domeinen, tot de algemeene landsdienst, en beloofde meestal geene nieuwe beden te zullen uitschrijven, vóór dat de oude waren afgeloopen (1). De standen kregen op deze wijze een gezamenlijk belang, zich met betrekking tot zulke landsheerlijke verzoeken te verbinden en daarin niet dan met onderlinge toestemming te treden. Aldus zijn de Staten oorspronkelijk eene verbindtenis van standen geweest, welke dikwerf herhaald, aanleiding gaf tot de instelling eener privaatregterlijke corporatie, die later eene staatsregtelijke beteekenis heeft ontvangen (2).

§ 6.

Magt der Staten.

De werkkring der Staten heeft zich niet naar een vast systeem of uit een constitutie ontwikkeld, maar uit de omstandigheden (3).

Tot dien werkkring behoorden hoofdzakelijk:

1°. Het handhaven van algemeene en bijzondere regten;

2°. De medewerking van den Landsheer tot onderscheidene takken van bestuur

3°. De medewerking met den Landsheer tot wetgeving.

1°. Het handhaven van algemeene en bijzondere regten geschiedde:

a. Ten aanzien of tegenover den Landsheer; b. v. in 1536 droeg

---

(1) Waren de beden toegestaan, dan deed de Graaf ze innen en stelde zelf de repartitie vast. Zie Resol. der Staten van Holland van 10 Julij 1550 en 27 Mei 1568. Hij kon ook naar goedvinden vrijdom en remissie verleenen van de schattingen. Cf. VAN SLINGELANDT, *Staatk. Geschriften*, d. I, blz. 17 en 59.

(2) Naar de getuigenis der meeste schrijvers, vormden de Staten eerst onder KAREL V een bepaald Staatsligchaam.

Cf. KLUIT, l. c., d. IV, bl. 519—570.

P. RENDORP, *De origine et potestate ordinum Hollandiae sub comitibus.*

(3) Gedurende de Hertogelijke en Grafelijke tijden bestonden er geene, gelijk in onze dagen, geschreven staatsregelen noch grondwetten, door welke een zeker onderscheidend gezag aan den Vorst en het volk werd toegewezen; dit was een licht, waarvoor de duistere geest der middeleeuwen niet berekend was. De geheele betrekking tusschen en het verschillend gezag van Vorst en volk was enkel gegrond op eenige weinige algemeen erkende staatsregelen, welke meer door het gebruik en de gewoonte aangenomen, dan op eene wettige wijze erkend waren.

Cf. DE JONGE, *Invloed des derden Staats in de Staatsvergadering*, bl. 150.

Hierin is dus te behartigen het gezegde van MONTESQUIEU, *Esprit des Lois*, 30 c. 14 in fine: *Transporter dans des siècles reculés toutes les idées du siècle où l'on vit, c'est des sources de l'erreur celle qui est la plus féconde.*

KAREL van Gelder aan de Staten van Gelderland voor, het land na zijnen dood aan den Koning van Frankrijk op te dragen. De Staten weigerden dit, en dwongen hem in 1537 den Hertog van Kleef als beschermheer des lands bij zijn leven en als opvolger na zijnen dood aan te nemen.

b. Bij afwezigheid of ontstentenis van den Landsheer. Bij krankzinnigheid en minderjarigheid benoemden de Staten de voogden en zorgden voor het behoud des lands (1).

2°. De medewerking met den Landsheer tot onderscheidene takken van bestuur vond in verschillende opzigten plaats (2). Na het erlangen eener bede gaf de Landsheer aan de Staten verslag van het gebruik dier bede. In het zeewezen was de medewerking der Staten zeer gewigtig en sproot daaruit voort, dat de Landsheer tot op het einde der regering van KAREL V. geen vloot had. Om haar te verkrijgen, gaven de Staten de bevoegdheid, de schepen van bijzondere reeders tegen betaling of in huur te pressen. In 1545 liet KAREL de Staten verzoeken het vredes-tractaat met den Koning van Frankrijk te ratificeren. In 1549 ratificatie eener confederatie met de Keurvorsten van het Keizerrijk. Die ratificatie was onnoodig tot het aangaan eener confederatie, maar een vereischte in zoo verre zij verandering in den toestand des lands bragt. Indien de Vorst op eigen goedvinden oorlog voerde, moest hij zelf de kosten van den krijg betalen en te dien einde zijne goederen belasten of verkoopen, gelijk meermalen geschied is (3).

3°. De medewerking tot wetgeving vond plaats:

a. ten opzigte van burgerlijk regt, handelsregt, dijk- en waterstaats-

---

(1) Voorbeelden van het tegendeel zijn ingelijks aanwezig.

Cf. S. VAN SLINGELANDT, l. c., d. I, blz. 63.

Groot Plakkaatb., d. III, fol. 14, d. IV, fol. 2.

(2) Cf. A. VAN DER GOES, *Register.*

MIERIS, *Charterboek*, *passim.*

(3) Cf. Mr. AERT VAN DER GOES, *Register der Dagv.*, blz. 138.

Reeds in 1346 werd door MARGARETHA van Henegouwen, bij hare huldiging als Gravin van Holland, de plegtige verklaring afgelegd, dat zij noch hare opvolgers ooit een oorlog buiten de palen van Holland, Zeeland en Friesland zoude beginnen, zonder de toestemming en goedkeuring der Ridderen, Knapen en groote steden van Holland, terwijl indien zij of hare opvolgers in strijd met deze verklaring mogten handelen, de onderdanen niet zouden gehouden zijn in den krijg te dienen. Bij het groot Privilegie, door MARIA van Bourgondië verleend, werd de verpligting tot ondersteuning in den krijg van eene soortgelijke voorwaarde afhankelijk gemaakt. De Vorstin verbond zich geen oorlog te voeren zonder toestemming der Staten.

Cf. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, d. III, blz. 169—270, d. IV, bl. 161.

Groot Plakkaatb., d. V, bl. 714.

TROTZ, *Commentarius Legum fundamentalium foederati Belgii*, pag. 112 seqq.

regten, enz. De regterlijke inrigting, b. v., kon alleen met goedvinden der Staten worden veranderd. De maatregelen omtrent handel en visscherij werden genomen naar aanleiding der verordeningen door de Staten gegeven. MAXIMILIAAN riep den 3den Dec. 1509 de Staten van Holland en Utrecht op, om met hen te beraadslagen over de dijken, die veel hadden geleden. De munt, welke vroeger regale was, werd ook aan de Staten opgedragen (1). In 1524 vaardigde de Keizer twee Plakkaten over de munt uit, welke de Staten van Overijssel weigerden af te kondigen.

b. Met betrekking tot het finantiële. Het toestaan van subsidiën en de wijze waarop die te heffen, werden aan de goedkeuring der Staten onderworpen (2). Als de beden wettig waren ingewilligd door de Staten, waren de ingezetenen verpligt die op te brengen.

Doch hoe groot de magt der Staten ware, men moet nimmer vergeten, dat zij bleven 's Vorsten onderzaten. Alles wat zij voor zich of voor 's lands welvaren wilden verkrijgen, moesten zij in den vorm van een smeekschrift verzoeken. Zij hadden enkel het regt de beurs gesloten te houden (3), zoodat menige wensch door inwilliging eener bede werd verkregen, menig privilegie bijna gekocht. Alleen waren zij in zoo verre magtig, dat eigenlijk zij, die de koorden der beurs in handen hebben, regeren (4).

---

(1) Zie S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I. blz. 21.

KLUIT, l. c., d. IV, blz. 544.

RENDORP, *De origine et potestate ordinum Holland.*, pag. 23.

Groot Plakkaatboek, d. I, blz. 2604.

VAN DER GOES, *Regist.*, d. I, bl. 279.

DE JONGE, *Invloed des derden Staats in de Staatsvergaderingen*, bl. 159.

(2) GRANVELLE schreef aan FILIPS: *dit alles is hoogst verderfelijk, die magt welke de Staten zich aanmatigen, die stoutheid, waarmede zij alles durven te zeggen, wat zij noodig achten en die onbeschaamde voorwaarden, welke zij aan elke bede wenschen toe te voegen.* Cf. *Papiers d'Etat*, t. VI, p. 178—180.

(3) Het was een algemeen geldende regel, dat *elk die vrij was, niet zonder zijne toestemming belast mogt worden.* De geestelijkheid en adel waren van regtswege bevrijd van alle lasten, uitgezonderd de krijgsdienst, en handhaafden zich zoo lang mogelijk in dat regt. De stedelingen waren enkel gehouden tot het opbrengen van de gelden, bij den vrijheidsbrief bedongen.

Cf. ERNST, *Histoire du tiers Etat de Braband*, pag. 189.

KLUIT, *Holl. Staatsr.*, d. IV, blz. 241.

(4) Cf. Mr. GROEN VAN PRINSTERER, l. c., d. I, bl. 18.

De Resol. der Staten van Holland van 23 en 24 Dec. 1555, van 14 Nov. 1548, 6, 14, 16 en 24 Maart 1853, 13 Dec 1564, alsmede van 18 Mei 1571, waar de Staten zich noemen *naakte Executeuren van Zijner Majesteits beden*

VAN DER GOES, *Dagvaarten*, d. I, blz. 596 waar de Staten zich noemen: *ootmoedige Dienaars, vasalen van Zijne Majesteit.*

§ 7.

Omvang der landsheerlijke magt.

Als erfgenaam van het Bourgondische Huis, bezat KAREL het Graafschap Bourgondië, de Hertogdommen Luxemburg en Braband; de Graafschappen Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen, Holland en Zeeland; het Marquisaat van Antwerpen; de Heerlijkheden van Mechelen, Valkenburg (in Limburg) en Dalen (in de provincie Luik.)

In het jaar 1515 kocht hij Friesland voor de som van 350,000 Rijnsche guldens van JORIS VAN SAXEN, welke niet bestand was tegen de Geldersche magt, die hem door eene landing in Friesland bestookte, en werd alzoo erfheer en Stadhouder van Friesland.

Toen de Groningers zich niet konden staande houden, tusschen den drang van Gelderland en Bourgondië, wierpen zij zich in de armen

---

S. STIJL, *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, blz. 106, waar men leest, dat zelden, ten tijde van KAREL V, beden werden ingewilligd, zonder dat men eenige gunst of voorwaarde wist te bedingen.

DR. R. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, blz. 84.

S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, blz. 9, waar men vindt, dat de Staten van Holland den 16den Oct. 1587 schreven: *dat de Graven en de Gravinnen bij de Ridderschappen, Edelen, en Steden, representeerende de Staten van deselven Lande, de heerschappije en de Souverainiteit derselver Landen wettelijk is opgedraagen, en gedefereert geweest, die ook met sulke discretie en matigheid hen gedraagen hebben in haare Regering, dat deselve nooit hebben gedisponeert van oorloge aan te nemen, of pais te maaken, schattingen, of contributiën over de Landen te heffen, of van eenige andere saaken, den staat van den Lande betreffende sonder advis en consent van de Edelen en Steden van den Lande, die telkens daarop werden beschreven en vergadert.*

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, 1ste d., *Studiën en Schetsen over Vaderlandsche Geschiedenis en Letteren*, blz. 405 en volg., waar betoogd wordt dat de tiende penning enkel ten doel had den Vorst van de verpligting te ontslaan, om de negen, zes of drie jaren zijn toevlugt tot het volk te nemen om tegemoetkomingen te verzoeken, welke nooit werden toegestaan, zonder dat het volk op zijne beurt den Vorst voorwaarden oplegde, die dikwijls vrij bezwarend waren. De tiende penning moest dus de beden geheel vervangen, al was het zelfs zeer twijfelachtig of deze ooit het hooge cijfer der beden zoude bereiken. In zijne onderhandelingen met de Staten, gaf ALVA hoog op van de voordeelen aan het invoeren van den tienden penning verknocht, om daardoor te beter het te bereiken oogmerk te verbergen, nam. den Landsheer voor altijd van de lastige verpligting te ontheffen zijne inkomsten van zijne onderdanen te »bedelen.»

MEERMAN, *Dissertatio de precariis Comitum*, vulgo *de Grafelijke beden.* Lugd. Bat. 1781.

van Bourgondië, waardoor KAREL erfheer werd. Op dezelfde wijze ontving hij Drenthe in het jaar 1536.

Het wereldlijk gebied van het sticht Utrecht werd in 1528 aan KAREL opgedragen, omdat de Bisschop zich tegen de Gelderschen moest beschermen, waartoe hij niet bij magte was. Overijssel, dat ook door de Bisschoppen van Utrecht geregeerd werd, onderwierp zich tevens aan den Keizer.

Eindelijk werd in 1543 het Hertogdom Gelderland met het Graafschap Zutphen den Keizer afgestaan, zoodat hij toen Heer was van alle zeventien Nederlandsche gewesten (1). Alle deze en de overige Bourgondische bezittingen, werden den 26 Junij 1548 gezamenlijk als een ligchaam, bij verdrag des Keizers met de Duitsche Rijksstenden, onder den naam van *Bourgondische Kreits*, met het Duitsche Rijk verbonden. Zij bleven onafhankelijk van, doch leenroerig aan het Duitsche Rijk, in zoo verre zij dit voorheen geweest waren (2), en moesten zich onderwerpen aan de Rijkslasten en aan het hooge Rijksgeregt. Het voordeel aan dezen toestand verbonden bestond daarin, dat alle regten van het Bourgondische Huis onder de bescherming van het Duitsche Rijk kwamen (3), alsmede dat de zeventien Gewesten plaats en stemregt op den Rijksdag zouden bezitten, gelijk aan die van het Aartshertogdom Oostenrijk. Zij bleven voorts van alle Rijks-jurisdictie ontheven (4).

---

(1) Bij de overdragt van Gelderland beloofde KAREL bij eede de regten des lands te zullen handhaven; eenen stedehouder te zullen aanstellen, die de taal des lands sprak; ambtenaren te zullen benoemen, welke de volkstaal magtig waren, enz. Ook bij de overdragt van Overijssel legde hij vele beloften af.

(2) Dit werd uitgedrukt in de volgende bewoordingen: *Quotquot tamen dictarum provinciarum ad feudum Imperii pertinent, postulat, quemadmodum hactenus feudatario nomine habentur, ac possidentur.*

Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 7.

(3) Men leze hierover:

WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, d. V, bl. 302—324.

Groot Plakkaatboek, d. III, bl. 23, waar men het verdrag van Augsburg vindt, bij hetwelk het aandeel werd opgelegd, dat de Nederlanden in de algemeene Rijkslasten hadden te dragen, nam. zoo veel als twee Keurvorsten, uitgenomen in eenen algemeenen oorlog tegen den Turk, wanneer zij zoo veel als drie Keurvorsten zouden dragen.

Bij het niet voldoen van hun aandeel, doch om geen andere reden, konden zij voor het Koninklijk Kamergezigt te *Spiers* worden betrokken.

PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. I, bl. 64.

(4) Ofschoon alle deze Gewesten onder denzelfden Vorst, werden zij echter niet onder denzelfden vorm gebragt, zoodat dezelfde wetten voor alle Gewesten golden. Dit was niet mogelijk, wegens de menigte uiteenloopende privilegiën aan de Gewesten en Steden in de verloopen eeuwen geschonken. KAREL V heeft evenwel eenige

De landsheerlijke magt begreep (1):

1°. Het gewone grafelijk regtsgebied, alsmede een opperst regtsgebied over personen en zaken, die van den dwang der gewone grafelijke magt waren ontheven.

Door personen en zaken werden bedoeld:

a. De ondersaten der Geestelijkheid en Ridderschap.

b. Alle geestelijke personen en goederen, voor zoo verre deze aan het kerkelijk gebied onderworpen waren.

c. Alles, waarvoor een bijzonder regt bestond, als: de gemeente, de landsheerlijke zaken, de dijkzaken, de zoodanige welke uit een verdrag tusschen den grondheer en diegenen, welke op zijnen grond gezeten waren, moesten beoordeeld worden.

2°. Het regt om ten oorlog te gebieden. De Landsheer kon, wanneer de dienst het vorderde, zijne leen- en dienstmannen, en, ten behoeve der landsverdediging, des noods alle landzaten oproepen. Dit laatste echter geschiedde zeer zeldzaam, daar de Vorst gewoon was, zoowel de rijks- als de landsdienst waar te nemen voor de overige onderdanen, met de Ridderschap en de geworvene troepen.

Onder dit regt was ook begrepen het regt op diensten ten behoeve der krijgsmagt; de bevoegdheid om bemuurde steden aan te leggen, hetgeen vroeger een keizerlijk regt was geweest; het regt op de oorlogsbelasting, d. i. schadevergoeding aan den Landsheer voor het voeren van den krijg met zijne Ridderschap en geworvene troepen.

Het oproepen ten oorlog vond steeds een gewillig oor bij de leen- en dienstmannen, deels wegens de gezworene getrouwheid aan hunnen Vorst en Landsheer, deels omdat zij meestal eigen huis en haardstede hielpen verdedigen, maar vooral dewijl de krijgsdienst hare belooning vond. Wonnen de Graven land of goed, de medestrijders ontvingen

---

banden van vereeniging toegehaald, daar het vooral zijn streven was ze naauw aan elkander te binden. De Keizer hechtte veel aan deze zijne rijke en schoone zeventien Provinciën, waar handel, nijverheid en landbouw door de gelukkige ligging bloeiden. *Gend*, *Brugge*, *Antwerpen* vooral waren wereldsteden; *Dordrecht*, *Middelburg*, *Deventer*, *Groningen*, *Stavoren*, *Thiel* en vele anderen stonden in uitgebreide betrekkingen met de *Oostzee*, *Engeland*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal*. *Amsterdam* werd reeds bij *Venetië* vergeleken en de korenmarkt van *Europa* genaamd. *Leiden*, *Delft* en *Haarlem* voorzagen binnen- en buitenland door hunne weverijen; de haringvangst voerde schatten binnen *Enkhuizen*.

Cf. Mr. G. Mees, Historische Atlas van Noord-Nederland, bl. 32.

(1) Onder de drie eerste Grafelijke Huizen vindt men bijna geene algemeene plakkaten. In dat tijdvak waren de Graven meer opperhoofden dan regenten. Hunne wetgevende magt oefenden zij inzonderheid uit bij het toekennen van privilegiën. Eerst onder het Bourgondische Huis kwamen algemeene plakkaten meer in zwang.

leenen, eigendommen, akkers, naar mate zij zich verdienstelijk hadden gemaakt. Was er verlies, dit werd hun in den regel vergoed ten koste van 's Vorsten schatkist.

3°. Het regt op de Beden. De Landsheer kon de betaling wel verhoogen voor de ingezetenen zijner landen, maar niet voor de Edelen, Geestelijken en Steden, wier toestemming gevraagd moest worden. Dit rustte op het beginsel dat men tot het herkomstige gehouden was, maar bij verandering toestemming behoefde. De oorspronkelijke bestemming der Beden was oorlogsbelasting; doch nieuwe Beden werden allengs voor alle andere Regeringsuitgaven uitgeschreven. De Edelen en Geestelijken trachtten hunnen ouden vrijdom te handhaven, maar deze ging te niet, toen de Edelen zelve de krijgsdienst niet meer vervulden en de belasting niet meer voor den oorlog strekte. Bij privilegie herstelde PHILIPS dien vrijdom voor WILLEM VAN ORANJE en de Graven VAN EGMOND en HOORN, hetgeen algemeen misnoégen verwekte. (1)

4°. De Regalia, b. v. de tollen, het marktregt, de munt, de visscherij, de jagt, de mijnen, enz. Over het algemeen werd de Landsheer beschouwd als eigenaar van den grond, in zoo verre deze niet reeds in het bezit was van gemeenten of provinciën, (2) alsmede van onbeheerde voorwerpen en erfelooze goederen.

Tollen waren reeds regalia ten tijde van het Frankische Koningschap, hetwelk dit uit de Romeinsche staatsinrigting had overgenomen. Tollen werden inzonderheid bij de marktplaatsen gesteld. Het regt om eene markt aan te leggen, werd met dat van tolheffing gezamenlijk verleend en alzoo allengs een regale. Ook het regt van de munt was reeds een regale ten tijde van het Frankische Koningschap, dat het uit de Romeinsche Staatsinrigting ontleende. De munt werd dikwerf met het regt van markt en tol den Landsheer verleend.

Het jagtregt was een uitvloeisel van den grondeigendom. Men mogt op zijn' grond jagen, misschien ook op dien van anderen. Het heeft eene beperking erlangd, dewijl de Frankische Koningen de groote wouden voor eenen ieder sloten, wat het gebruik betrof. Indien particuliere gronden daarin waren ingesloten, mogten die eigenaars van hun regt geen gebruik meer maken. De Landsheeren hebben in vervolg van tijd dit regt verder uitgebreid en omtrent de jagt regelen

---

(1) Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 16 en volg., alsmede bl. 58. De repartitie en de wijze van heffing der beden bepaalde de Landsheer. Zie de Resol. der Staten van 16 en 28 April 1550, van 11, 26 en 27 Junij, alsmede van 10 Julij 1550, van 1 Dec. 1555 enz. Op het punt der middelen vermogt de Landsheer niets zonder de Staten, noch deze zonder den eersten.

(2) Cf. E. LUZAC, *Hollands Rijkdom*, d. II, bl. 228 en 282.

uitgeschreven, welke algemeen werden toegepast. De Landsheer behield zich ook zeker regt van jagt voor op andere gronden, zoodat men daar niet zonder privilegie jagen mogt. Omtrent het begin der zestiende eeuw werd het jagtregt als regale gevestigd. Men zonderde toen nog sommigen uit, b. v. Edelen, welke vroeger vrij hadden mogen jagen. (1) In Overijssel en West-Friesland is dit regale niet in werking gekomen. In Holland daarentegen wel.

De visscherij op eigen grond was ook een uitvloeisel van eigendom; het regt om in openbare wateren te visschen, een gevolg der natuurlijke vrijheid. Dit laatste regt onderging eene beperking door de Frankische Monarchie. De openbare wateren werden een regale; van daar allengs eene beperking van vischregt op eigen grond.

De mijnen zijn reeds vroeg, volgens het Duitsche regt, eene regale geworden. De dijken zijn bij ons het eerst aangelegd door Particulieren of Gemeenten. Maar allengs werd een regeling ingevoerd, daar het belang van buren er mede gemoeid was. Van daar reeds in het begin der veertiende eeuw het verleenen van consent voor dijken, waterleidingen enz. Ten tijde van KAREL waren de dijken reeds publieke grond en mogten enkel met landsheerlijke bewilliging worden aangelegd.

Behalve uit alle deze zaken, trok de Landsheer nog inkomsten uit verbeurdverklaringen of aanhalingen van goederen (2) en uit de opbrengst van boeten en tienden; dit laatste omdat hij beschouwd werd eigenaar van den grond te zijn. In het algemeen kan men zeggen, dat, volgens de denkbeelden van dien tijd, al hetgeen niet bijzonder eigendom was, beschouwd werd te behooren aan den Landsheer en derhalve ook het grondgebied zelf. Deze verwarring van denkbéelden omtrent publiek en privaat eigendom leidde daartoe, dat b. v. bij de opdragt van het Graafschap van Holland en Zeeland aan Prins WILLEM I, men hem tevens den eigendom van het grondgebied toekende (3).

§ 8.

Zamenstelling der Statenvergaderingen van de verschillende Provinciën.

A. HOLLAND.

De Staten van Holland bestonden uit, of beter gezegd, werden ver-

(1) Zie b. v. de wet van KAREL V van 1517.

(2) Cf. KLUIT, *Primae lineae collegii diplomatico historico politici*, § 786—796.

(3) KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregeling*, d. I, blz. 295.

Men leze ook over de inkomsten van den Landsheer Mr. F. N. SICKENGA, *Bijdrage tot de Geschiedenis der Belastingen in Nederland*, bl. 9 — 35.

tegenwoordigd door de Edelen alsmede door de Gedeputeerden der zes groote steden, nam. *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam* en *Gouda* (1). Vroeger werden de Edelen in grooten getale ter algemeene dagvaart beschreven, doch hun getal was ten gevolge der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten zeer verminderd, zoodat ten tijde van KAREL V slechts twaalf Edelen werden opgeroepen. Later is dit getal zelfs tot zeven teruggegaan (2). De Edelen hadden te zamen ééne stem; de zes steden ieder ééne stem (3). De Edelen en steden maakten derhalve te zamen één collegie uit, dat zeven stemmen bezat. De toestemming van dit ligchaam was eene toestemming van het geheele volk; de verbindtenis, die het op zich nam, eene verpligting voor het geheele volk. Daar de steden over het algemeen en vooral als de Vergaderingen eenigzins langdurig waren, traag waren in het verschijnen ter dagvaart, werden, bij verschillende resolutiën der Staten, ten voordeele der armen, geldboeten bepaald op het niet waarnemen der beschreven vergaderingen, ten zij er wettige redenen van verhindering bestonden. Niemand was in den regel begeerig tot afgevaardigde benoemd te worden, zoodat het tot de *munera necessaria* (4) werd gere-

---

(1) In Holland heeft de geestelijkheid in de vroegste tijden nooit eenig aandeel aan de behandeling der openbare belangen in de Staatsvergaderingen gehad; in latere dagen verscheen zij zeer zelden ter dagvaart, zoodat hiervan in de zestiende eeuw slechts twee voorbeelden bekend zijn.

Cf. Mr. DE JONGE, *Invloed des derden Staats in Staatsvergadering.*, bl. 57.

Mr. A. VAN DER GOES, *Dagvaarten*, d. IV en VI passim, waar men telkens vindt: *De Edelen ende Gedeputeerden van de zes groote steden van Holland, representerende de Staten.*

(2) Cf. Mr. AERT VAN DER GOES, *Register der Dagvaarten van Holland*, bl. 363.

AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, *Boek V*, bl. 997.

(3) Het misdrijf, door de Edelen in het vermoorden van FLORIS V gepleegd, had vooral het gezag en den invloed der steden in de Staatsvergaderingen zeer bevorderd. Verschillende andere redenen werkten hiertoe ook mede.

Cf. Mr. DE JONGE, *Invloed des derden Staats in de Staatsvergad.*, bl. 68 en volg.

MIERIS, *Charterboek*, d. II passim.

(4) In het eerste tijdvak van den vrijheidsoorlog moest er straf bedreigd worden tegen hen, die weigerden een regeringspost te aanvaarden. Bij den aanvang der 17e eeuw was deze strafbepaling reeds niet meer noodig en spoedig werd het een zoodanig begeerlijk voorregt geacht, dat dit tot groote kuiperijen, veeten en partijschappen aanleiding gaf en velen onder den schijn van beginsels en maximes van staat om den buit, niet voor de goede zaak strijd voerden. Zij bleven hun partij getrouw, zoolang de kans op overwinning schoon stond; na een beslissende nederlaag en soms vóór nog de slag gevallen was, liepen zij tot de tegenpartij over. In 1651 b. v. werden vele vrienden van Oranje plotseling tot de politiek van *Holland* bekeerd; in 1672 werden vele oude patriotten weder even spoedig van het nut der stadhouderlijke Regering overtuigd. Geen drijfveer heeft de staatslieden van

kend, tot welker waarneming men dikwerf vele moeiten had iemand te bewegen. Na afloop der dagvaart moest men aan zijne Gecommitteerden van het voorgevallene een getrouw rapport uitbrengen.

De kleine steden en het platte land werden geacht door de Edelen te zijn vertegenwoordigd (1); somtijds echter waar het hare belangen gold, of wanneer men hare hulp noodig had, werden ook de kleine steden geroepen; b. v. in 1547 werd Rotterdam opgeroepen, bij gelegenheid eener expeditie ter zee, om de haringbuizen tegen de Schotten te beschermen. Vooral na 1572 kwamen de kleine steden meer op. Bij ordonnantie van 17 Februarij 1579 werd bepaald, dat gedurende den oorlog dertien steden, bij name opgenoemd, zouden worden opgeroepen, en in zaken van contributiën, vrede, oorlog, of verandering van regering, *alle* kleine steden zouden worden beschreven, zoodat de Edelen haar toen niet langer vertegenwoordigden. Voorts werd bij dezelfde Ordonnantie vastgesteld de eed tot handhaving der privilegiën en tot geheimhouding, zoo dit vereischt werd, alsmede de wijze, waarop men zijn gevoelen moest voordragen; kon er geene eenstemmigheid worden verkregen, dan moest de Prins de zaken beslissen met diegenen, welke hij daartoe zoude roepen.

De vertegenwoordiging van de kleine steden en het platteland door de Edelen was van dien aard, dat van hunne toestemming in de gevraagde geldbeden veel afhing, daar het platteland en de kleine steden, met

---

onze Republiek vaker bewogen dan het bejag van posten voor zich zelve en voor hunne verwanten.

Cf. hierover lezenswaardige Artikelen in de *Ned Spectator* van 17 *October* 1863 en 18 *Junij*, alsmede 25 *Junij* 1864.

(1) Cf. SIMON VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 38. Bij den oorsprong van de deelneming der Hollandsche steden aan de Staatsvergaderingen, waren zoowel de kleinere steden als de grootere ter dagvaart opgeroepen en verschenen; toen deze bijeenkomsten zich vermenigvuldigden, bleven vele der kleinere steden weg om onkosten te besparen, alsmede wegens den weinigen invloed, dien zij in de Staatsvergaderingen uitoefenden. Zie: Mr. DE JONGE, l. c. bl. 89. *Tegenwoordige Staat*, d. IV, bl. 108 en volg. Steden, welke vasalheeren hadden, konden echter nimmer leden der Staatsvergadering wezen.

Zie S. VAN SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 44.

In 1541 was er een dagvaart te *Brussel*. Toen de advokaat de kleinere steden aan de Gouvernante voorstelde, zeide zij dat enkel de groote ter dagvaart mogten komen. De kleine steden beklaagden er zich over dat zij achter-stonden, doch zij hadden vroeger hare verbindtenis met de Groote Steden en Edelen niet aangehouden. In 1523 werden zij opgeroepen bij gelegenheid eener opneming van gelden ten laste der provincie. Zij kwamen niet op, werden geacht te consenteren en verzuimden alzoo de gelegenheid. Zij kwamen enkel op wanneer het hare belangen gold; de gewoonte werd allengs regt.

betrekking tot geldzaken, meer opbragten dan de zes groote steden, welke in dien tijd geenszins zoo vermogend waren, als zij later door de ontwikkeling van handel en nijverheid zijn geworden.

De Staten kwamen ter dagvaart op eene beschrijving, die namens den Landsheer geschiedde door den griffier van het Hof van Holland (1). De Staten hadden echter buiten twijfel het regt naar eigen goedvinden te vergaderen, daar het een uitvloeisel was van het regt om zich te vereenigen tot een geoorloofd doel. Maar het was eene standvastige gewoonte geworden, dat zij door den Landsheer beschreven werden, hetzij deze zelf het verkoos, hetzij op aanvraag van de Staten door middel van den Advokaat. De Staten van Holland en Zeeland hadden, bij het zoogenaamd groot Privilegie van 14 Maart 1477, het regt erlangd, op eigen gezag zonder oproepingsbevel te vergaderen en 's lands zaken te behandelen. Dit regt is door PHILIPS *den Schoone* vóór het aanvaarden van het oppergebied, ten overstaan der Staten en met hunne eenparige toestemming, hun weder ontnomen (2).

Als spreker en secretaris strekte hun 's lands Advokaat (3), tevens belast met de regeling der werkzaamheden. De Edelen stemden eerst, daarna de Steden in de orde boven genoemd. Over gewigtige zaken werd zelden terstond besloten. Meestal benoemde de vergadering eene commissie om die zaken te onderzoeken en verslag uit te brengen. Indien de beschrevene steden geene afgevaardigden zonden, moesten zij zich aan de besluiten der vergadering onderwerpen.

---

(1) Cf. KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, d. I, bl. 39 en volg.
RENDORP, *De origine et potestate ordinum Hollandiae sub comitibus*, bl. 55 en 63.
BOEI, *Oudh. van het Hof van Holland*, d. I, bl. 169.

Resol. van Holland d. 12 Oct. 1565, fol. 38 en 40, alsmede die van 28 Nov. 1564, fol. 69, waarbij den Staten verboden werd, ook tot het afdoen van loopende zaken, uit eigen beweging bijeen te komen. Ook mogten zij niet op eigen goedvinden uiteengaan. Zie *Res. van Holland*, d. I, bl. 325, 543, 601; d. VI, bl. 274 en volg.

(2) BOR, B. V., bl. 210, zegt: *Dat de voorsz. Staten niet en mogen vergaderen sonder speciale verschrijvinge van Sijne Majesteit of Sijner Majesteits Stadhouder en Rade Provincial, alzoo dat, sonder sulcke beschrijving, die acte van de Staten gehouden worden voor nul ende van de onwaarde.*

(3) De betrekking van Landsadvokaat schijnt te zijn ontstaan uit de noodzakelijkheid, om 's lands regten en vrijheden tegen de overmagt der Oostenrijksche Vorsten te handhaven.

Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. IV, bl. 137.

De Advokaat van den Lande is van het begin af geweest de Directeur van de deliberatiën en besognes van de Staten; derhalve bekleedde hij eene betrekking van het grootste gewigt. GROTIUS noemt in zijne *Annales*, L. V., pag. 109 ad annum 1588, den Advokaat: *Vox publica libertatis; suadendo componit dissidentes.*

Er waren tweeërlei dagvaarten:

1°. De groote, welke plaats hadden in de vergaderzaal van het Hof van Holland en dienden tot bewilliging van petitiën, behandeling van wets-ontwerpen en zaken van groot belang.

2°. De kleine dagvaarten voor loopende zaken en de zaken van het collegie zelf. Deze werden behandeld in het Dominikaan-klooster (1).

's Lands Advokaat, later Raadpensionaris, bekleedde eigenlijk het voorzitterschap der vergadering en bewaarde de papieren van het land onder zich (2).

De regel was dat de meerderheid de tegenstemmenden geenszins bond. Men was enkel aan zijne stem, niet aan die der anderen gehouden (3). Bij resolutie van 28 Aug. 1567 verklaarden de Staten, dat zaken, bij

---

(1) Tot deze dagvaarten werden niet alle Edelen, maar slechts enkele opgeroepen. Zie Res. Staten van Holland van 22 Mei 1563. Volgens de ordonnantie van 17 Maart 1581, moesten de groote dagvaarten minstens vier maal 's jaars plaats hebben. Cf. KLUIT, l. c, d. I, bl. 231.

(2) Cf. VAN TETS, *Historia muneris consiliarii pensionarii Hollandiae*

Volgens zijne Instructie was hij hoofdzakelijk tot het volgende gehouden:

a. Te maken een register van alle resolutiën der Staten en van alle regtsgedingen, door of tegen hen te voeren.

b. Iedere drie maanden de Staten te berigten omtrent den stand der regtsgedingen; in spoedvereischende gevallen moest hij hiervan dadelijk kennis geven.

c. Bij iedere dagvaart de vroeger onafgedane zaken ter tafel brengen.

d. Ieder lid der Staten, ten koste van 's lands schatkist, afschrift geven van alle resolutiën in de Dagvaarten genomen.

e. Aan de te *'s Gravenhage* of omstreken wonende leden der Staten bekend te maken, minstens twee dagen vóór de Dagvaart, hetgeen in de Dagvaart zoude behandeld worden.

f. Aan niemand te openbaren de resolutiën van de Staten, noch de gevoelens door hen geuit. De eed van geheimhouding was hem opgelegd.

g. Op te volgen alle bevelen hem door de Staten ter uitoefening van zijn ambt te geven.

h. Ieder half jaar te voren te waarschuwen, konden de Staten hem zijn ambt opzeggen en kon de Advokaat wederkeerig zijn ontslag nemen.

De wedde van den Advokaat bedroeg *ƒ* 1000 à *ƒ* 1200 's jaars. Hij mogt geene andere ambten bekleeden

Advokaat van het Land zijn achtereenvolgens geweest:

Mr. AALBERT VAN LOO.

FRANS COEBEL

ARENT of AERT VAN DER GOES.

JACOB VAN ENDE.

Mr. PAULUS BUYS.

Mr. JOHAN VAN OLDENBARNEVELT.

(3) Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, pag. 40 en 41.

welke van geene contributie sprake was, bij meerderheid zouden worden beslist. Door toegevendheid evenwel onderwierp in zaken van belasting de minderheid zich dikwerf aan de meerderheid, maar het was geen ingevoerd regt. Den 17den Maart 1581 werd eene nieuwe Ordonnantie op de vergadering der Staten van Holland vastgesteld, waarbij hun meer invloed en gezag werd toegekend (1).

B. ZEELAND.

Daar Holland en Zeeland steeds door dezelfde Graven zijn bestuurd, werden beide landschappen grootendeels op dezelfde wijze geregeerd (2).

In Zeeland bestond het ligchaam der Staten uit drie leden, die ieder ééne stem hadden, namelijk de Abt van Middelburg, de Edelen en de vijf goede Steden. De loopende zaken werden afgedaan door den Prelaat en den Eersten Edele als perpetuële commissie, aan welke de Pensionaris ter zijde stond. Van daar de Statenvergadering in Zeeland zoo veel zeldzamer dan in Holland.

De Abt van Middelburg, de aanzienlijkste leenman van Zeeland, was door zijne uitgestrekte goederen lid der Staten geworden.

De Edelen, als de voornaamsten in de lande, vertegenwoordigden vooral het platte land.

De vijf goede steden waren *Middelburg*, *Zierikzee*, *Reimerswaale*, *Goes* en *Tholen*. Zij droegen den naam van *goede* steden in tegenstelling van vasalle steden, onmiddellijk aan den Graaf onderworpen. Te zamen bragten zij slechts éene stem uit, en niet, gelijk in Holland, iedere stad eene stem.

---

(1) Men leze hierover KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, d. I, bl. 221 en volg.

S. VAN SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 101.

(2) Een naauwere gemeenschap tusschen *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* werd reeds in 1534 geboren, toen KAREL V die Provinciën onder één stadhouderschap bragt. Het werd in 1559 aan WILLEM I opgedragen, in wiens instructie de andere Gewesten met den naam van *nabuurvolken* werden bestempeld. De Spaansche verdrukking en het uitwijken van WILLEM I verbraken intusschen spoedig dien band, welke echter in 1576 tusschen Holland en Zeeland weder werd aangeknoopt, toen deze Gewesten zich tot gemeenschappelijke verdediging naauw aan elkander verbonden en Prins WILLEM tot hun hoofd en hoogste Overigheid aanstelden. De Pacificatie van Gent en de Unie van Utrecht versterkten dien bijzonderen band, door de bepaling, dat Holland en Zeeland de godsdienst naar eigen goedvinden mogten regelen. Ook later, bij de opdragt der oppermagt aan *Anjou*, droegen beide Gewesten op nieuw de Souvereiniteit aan Prins WILLEM op, zoodat daaruit genoegzaam blijkt, hoe zeer zij zich toen van de andere Provinciën afgezonderd hielden omtrent hare politieke belangen en handelingen

De Pensionaris werd door de Staten verkozen, beëedigd en gemagtigd tot het beschrijven der Statenvergadering, alsmede tot het ten uitvoer brengen van hét beslotene. De plaats van bijeenkomst was niet bepaald aangewezen; de vergadering werd bij beurte in de vijf goede steden gehouden; eerst later altijd te Middelburg, als de voornaamste stad.

C. Friesland.

De Landsvergadering van Friesland rustte niet, als die van andere provinciën, op eene vertegenwoordiging van standen, maar van landschappen. Zij was zamengesteld uit drie deelen, Oostergo, (1) Westergo en Zevenwouden. De afgevaardigden voor ieder dezer drie landschappen waren voor het grootste deel gevolmagtigden der plattelandsgemeenten, door de eigenerfden (2) gekozen. Hierbij kwamen de Prelaten en eenige Edelen, die optraden voor hunne eigene goederen, benevens de Gedeputeerden der steden van ieder landschap.

In Friesland zijn de oude volksgemeentelijke inrigtingen van den Germaanschen stam bewaard en wel bepaaldelijk in het zoogenaamde vrije Friesland. Dit was in zeven zeelanden, of landen aan zee gelegen, verdeeld. Elk zeeland was in volksgemeenten gesplitst, iedere volksgemeente weder in landgemeenten afgedeeld, die ieder jaarlijks eenen grietman aanstelden. Deze grietmannen bestuurden te zamen de volksgemeenten.

De verschillende volksgemeenten der zeelanden kozen afgevaardigden tot het bijwonen der algemeene vergaderingen, welke reeds vóór het midden der XIIde eeuw geregeld zijn gehouden. De Geestelijkheid had door haren invloed zich eene plaats in die vergadering weten te verschaffen; evenzoo de Edelen wegens hunne uitgebreide goederen. De afgevaardigden, in de Paaschweek gekozen, om in de Pinksterweek te vergaderen, ontvingen eene volmagt, welke zij moesten bezweren.

Iedere grietenij had ééne stem, zoodat uit iedere grietenij één gevolmagtigde ter Landsvergadering kon worden gezonden. Later is bepaald. dat twee en zelfs vier personen konden worden afgevaardigd, die dan te zamen maar ééne stem uitbragten, om mannen van aanzien en kunde de gelegenheid te verschaffen zitting te nemen.

De Friesche Landsvergadering besliste over vrede en oorlog; bestuurde het publiek en algemeen burgerlijk regt; bezat de hoogste regterlijke magt ter beslissing der geschillen van de onderscheidene

---

(1) Een go of gouw is een district bewoond door een zelfstandig volk.

(2) Eigenerfden of die een eigen erf bezaten waren zij, welke wegens dien eigendom regt van stemming hadden, daar in Friesland het stemregt aan het goed zelf was verbonden.

gemeenten. Voor de uitvoering harer besluiten benoemde zij eene commissie van gezworene regters. Het beleid der vergadering geschiedde door eene commissie, welke telkens op nieuw benoemd werd.

De onlusten in de XIIIde en XIVde eeuw tusschen de Schieringers en Vetkoopers, maakten dat de volksgemeenten allengs grootere zelfstandigheid erlangden, tot dat op het laatst der XVde eeuw de landsheerlijkheid in Friesland werd ingevoerd. Hierdoor kregen de volksgemeenten een onderling belang met betrekking tot den Landsheer.

Er bestaat groot verschil tusschen de Landdagen in Friesland en in de andere gewesten:

1°. In Friesland kende men geene standen, maar landsgemeenten.

2°. In Friesland was het collegie der Staten op het einde der vijftiende eeuw tegenover den Landsheer gevormd, enkel vertegenwoordiging der landgemeenten en dus terstond staatsregtelijk; in de andere provinciën daarentegen was het collegie der Staten oorspronkelijk een privaatregtelijk collegie, dat allengs staatsregtelijk werd.

3°. In Friesland moesten de afgevaardigden van eene bepaalde volmagt voorzien zijn; in de andere provinciën niet. (1)

D. Groningen.

De Staten der Stad en Ommelanden van Groningen bestonden uit de Gedeputeerden der Stad, benevens de eigenerfden en volmagten van *Hunsingo*, *Fivelgo* en der gemeenten van het zoogenaamde *Westerkwartier*. De Statenvergadering van Groningen bestond alzoo uit vier deelen. Ofschoon deze Staten zich somtijds in eene vergadering vereenigden, waren zij echter onder Karel V niet tot een vast, geregeld werkend ligchaam verbonden, daar toen reeds de verdeeldheid heerschende was, welke in den aanvang van het volgende tijdvak de Ommelanden tot de oprigting eener afzonderlijke Staten-vergadering tegenover de Stad deden besluiten.

Onder de eigenerfden en volmagten waren begrepen de Prelaten, Hoofdlingen (2) en Edelen; zij vormden geenen afzonderlijken stand, maar

(1) Cf. hierover. Friesch Charterboek D. II, bl. 579 en volg. alsmede bl. 708 en volg. D. III, bl. 1064. D. IV, bl. 417.

(2) Hoofdlingen waren die landbezitters, welke in de gemeente hunner inwoning tot regtspraak geroepen waren, beurtsgewijze, ieder voor één jaar. De hoofdlingen van verschillende dorpen vereenigden zich, om elkander in hunne regtspraak te ondersteunen. Deze vergaderingen werden *warven* genaamd. De vereeniging van Hunsingo en Fivelgo heette *Oosterwarf*, die van het westerkwartier *Westerwarf*. Alzoo vormden allengs die twee warven het hoogste regterlijk collegie. Onder Karel V ontvingen zij eene bepaalde organisatie.

kwamen voor hunne eigendommen op. Door eigenerfden verstond men hen, die krachtens hunne eigendommen, zonder volmagt of verkiezing ter Landsvergadering verschenen. De daartoe gevorderde eigendom moest minstens groot zijn dertig grazen en eene waarde hebben van duizend Emderguldens. Indien in eene gemeente dergelijke landbezitters niet werden gevonden, konden zij, welke dertig grazen lands, beklemd of onbeklemd, in gebruik hadden, een of twee hunner die door bekwaamheid uitmuntten, volmagt geven in de Ommelander vergadering stem uit te brengen.

De bevoegdheid om over 's lands zaken te oordeelen, was derhalve aan het landbezit verknocht, omdat men uitging van de onderstelling, dat landbezitters het meeste belang in het algemeen welzijn stelden.

Aan deze eigenerfden en volmagten, tot eene Landsvergadering vereenigd, werd het gevoelen gevraagd omtrent de punten, waarover de beraadslaging liep, kwartiersgewijze. Een der leden legde zijn gevoelen bloot; indien allen zwegen, werd het geuite gevoelen beschouwd te zijn dat van het geheele kwartier. In geval van tegenspraak, begaven alle leden van dat kwartier zich naar een afzonderlijk vertrek; de meerderheid van stemmen besliste alsdan het gevoelen van dat kwartier.

Indien het gevoelen der vergadering streed met dat van de stad, werd de zaak den volgenden Landdag op nieuw behandeld, om te trachten door meêdeeling van de wederzijdsche beweeggronden het verschil te vereffenen.

E. Drenthe.

De Landsvergadering van Drenthe was, even als die van Friesland en van de Groninger Ommelanden, eene voortzetting van de oude vergadering der volksgemeenten. Nevens de gevolmagtigden der eigenerfden verscheen de Ridderschap ten Landdage als bijzondere stand. Het lidmaatschap der landsvergadering rustte op grondeigendom.

Drenthe was verdeeld in zes deelen, d i n g s p i l l e n genaamd. Dingspil beteekent een bepaald regtsgebied. In vroegere tijden schijnt ieder dingspil eenen bijzonderen regter te hebben gehad. Ieder dingspil was in verschillende kerspelen verdeeld; in het geheel waren er zeven en dertig kerspelen. Ieder kerspel bevatte wederom een meerder of minder getal gehuchten.

De Staten van Drenthe bestonden uit twee deelen; de gevolmagtigden uit ieder kerspel en de Ridderschap. Van de Ridderschap mogten enkel de bezitters van een der achttien havezaten leden der Staten zijn (1). De Ridderschap bragt ééne stem uit; de eigeneerfden twee stemmen.

---

(1) H a v e z a a t, of, zoo als het somtijds wordt uitgedrukt, r i d d e r z a a t, beteekent een aanzienlijk landeigendom, een kasteel.

Als eigenerfden in Drenthe werden aangemerkt allen, die zoo vele goederen, onder één kerspel gelegen, bezaten, als noodig was om eene bepaalde som te betalen. Alle eigenerfden mogten gebruik maken van de regten en vrijheden aan hunne goederen verbonden, als: het regt van de jagt, der visscherij, der benoeming van eene volmagt ten Landdage.

Uit de eigenerfden konden zeven en dertig kerspelen, ieder eenen gemagtigde ten Landdage zenden. De gemagtigde mogt enkel stemmen wegens het kerspel, dat hem had afgevaardigd. Alle overige eigenerfden mogten evenwel, *ad audiendum et videndum*, in de Staatsvergadering tegenwoordig zijn.

De buitengewone Landdagen werden door dezelfde gemagtigden waargenomen, als die tot den gewonen Landdag waren verkozen.

De Landsvergadering plagt in Drenthe op onderscheidene plaatsen, zelfs in kerken en bosschen, te worden gehouden. Dezelfde gewoonte was heerschende in de kerspelen, als hunne ingezetenen zich vereenigden om te beraadslagen over zaken, het algemeen belang betreffende, of over bijzondere belangen, b. v. het maken van wegen, bruggen, waterleidingen, enz. Aan dergelijke vergaderingen gaf men den naam van Hagenspraken, omdat zij achter of tusschen heggen, struiken of in bosschen bijeenkwamen. (1)

F. Utrecht.

De Bisschop van Utrecht had oudtijds het wereldlijk en geestelijk gezag over het gewest. De landen, die aan het Sticht behoorden, waren aan de Utrechtsche Kerk, welke onder den Bisschop stond, afgestaan. Hem kwam derhalve het gebied over de goederen der Kerk toe. Doch de Kanoniken der vijf Godshuizen, (2) 's Bisschops gewone raadslieden, beperkten allengs zeer die bevoegdheid. Ook de Edelen en steden, door in het voeren van oorlogen den Bisschop bijstand te verleenen, verwierven grooten invloed. Op deze wijze was de Landsvergadering van Utrecht, bestaande uit de Prelaten, Dekens en kapittels

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden. Drenthe*, bl. 1—34.

Beneden. Tweede tijdvak, § 10, H. Drenthe.

(2) Deze waren de Kerk van St. Maarten of Domkerk, die van St. Salvator of oude Munster, die van St. Pieter, die van St. Jan en die van St. Maria. Kanoniken werden genaamd de geestelijken aan de vijf Kerken verbonden, omdat zij in gemeenschap leefden naar vaste *canones* of regels.

der vijf Godshuizen, de Ridderschap of Edelen en de Gedeputeerden der stad Utrecht, vroeger dan elders, een vast, wel verbonden, met overwigt mederegerend collegie geworden. De corporatie der kapittels bestond van ouds tegenover den Bisschop; de wereldlijke staten behoefden zich slechts aan haar aan te sluiten.

Het kapittel bevatte alle geestelijken tot eene Kerk behoorende. Reeds sedert de 8ste eeuw waren zij onder geregelde voorschriften vereenigd. Aan het hoofd van ieder kapittel stond de Praepositus (Proost) voor het bestuur der huishoudelijke aangelegenheden, alsmede de Deken voor de kerkelijke tucht. Ieder kapittel hield zijne vergaderingen in de Kerk van dat kapittel; in de St. Maarten- of Domkerk kwamen de vijf kapittelen bijeen. Tot dit algemeen kapittel zond ieder der vijf kapittels zoo vele afgevaardigden als het goedvond; meestal den Deken en de twee oudste Kanoniken.

De kapittels der vijf Kerken te zamen vereenigd vormden in de tiende eeuw reeds een bepaald ligchaam, dat den vasten Raad des Bisschops in de kerkelijke en wereldlijke zaken uitmaakte, aan welken raad de Bisschop gebonden was. Bij diens ontstentenis nam deze Raad het gebied waar, koos den Bisschop en bepaalde de voorwaarden van beheer, vulde de in eigen boezem opengevallene plaatsen aan en oefende het regt van zelfwetgeving in zeer wijden omvang uit. Ook de Proost en de Deken ontvingen allengs een regtsgebied over zekere deelen der diocesis. Doch toen het wereldlijk gebied aan Karel V werd afgestaan, verminderde zeer het aanzien der kapittels. De benoeming van Bisschop en Deken behield de Keizer zich voor; ter naauwernood liet hij toe dat de kapittels afzonderlijk bijeen kwamen.

De Edelen en Ridderschap, welke de Landsvergadering bijwoonden, waren zij, wier voorouders beschreven werden en die riddermatige hofsteden bezaten. Hun getal was vijf en vijftig; later is het nog met acht vermeerderd; ook de Landsheer had het regt dit getal uit te breiden.

De stad Utrecht werkte reeds vroeg aan 's lands aangelegenheden mede; in de elfde eeuw was dit al het geval. Onder Karel V beweerden de kleine steden ook het regt te hebben de vergadering bij te wonen, welke strijd, vooral bij het bepalen van belasting, lang duurde. Bij de overdragt aan Karel verscheen de stad Utrecht alleen; bij de huldiging van Philips werden ook de steden genoemd, doch dit bewijst geenszins haar regt zich te doen vertegenwoordigen.

De Staten, die vroeger in het groote Kapittelhuis van den Dom vergaderden, kwamen onder de regering van Karel V en Philips II in de kanselarij of het hof bijeen. Na 1578 weder in hunne vorige vergaderplaats. De secretaris van het Dom-kapittel was, als secretaris

der gansche geestelijkheid, ook de secretaris der Staten. Even als in Holland was er een lands-advokaat. (1)

G. OVERIJSSEL.

Overijssel was niet, als de meeste gewesten, oorspronkelijk een landschap. De naam schijnt eerst in de zestiende eeuw te zijn ontstaan. Het was, door de Bisschoppen van Utrecht, van de tiende tot de vijftiende eeuw, uit verschillende graafschappen en heerlijkheden, allengs bijeengebragt.

De Bisschop van Utrecht had op onderscheidene wijzen zich de meeste heerlijkheden van Overijssel weten toe te eigenen, zoodat men in de vijftiende eeuw bijna geene meer aantrof. Alleen vond men havezaten, doch de eigenaars daarvan waren *liberi homines*, maar geene Edelen in leenverbindtenis. In dien stand van zaken verbonden zich de Ridders met de steden, eerst voor bepaalden, later voor onbepaalden tijd, om te verhinderen, dat de Bisschoppen hun iets meer zouden opleggen, dan waartoe zij van ouds waren gehouden. Die verbindtenis is allengs de vertegenwoordiging van Ridders en steden geworden.

Onder de regering van KAREL V werden in den regel alle bezitters van havenzaten opgeroepen, ofschoon het toen nog geenszins een staatsregtelijk beginsel was. Het is dit eerst later geworden.

Van de steden waren enkel *Zwolle*, *Deventer* en *Kampen* leden der Landsvergadering. Doch ook de kleine steden werden somtijds opgeroepen; b. v. in 1540, toen de Stadhouder van Overijssel overleed, riepen de drie groote steden alle kleine op, om zich onderling te verbinden tot bescherming van privilegiën en welvaart, alsmede tot de belofte, dat de kleine steden, ten Landdage opgeroepen, zouden stemmen even als de groote en dat hetgeen op de Landsvergadering onder den overleden Stadhouder besloten was, onveranderlijk zoude worden nagekomen. Ook bij de huldiging van PHILIPS kwamen de kleine steden op.

De vergaderingen werden meestal beurtelings in de drie genoemde steden gehouden, hoewel men ze ook elders aantreft. Zij werden oud-

---

(1) Zie verder hierover: *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. XI. ABRAHAM DE WICQUEFORT, Histoire des Provinces Unies des Pays-Bas, tome I, pag. 396. Pièces justificatives n°. III, waar men o. a. leest: *Wij Prelaten, Dekenen ende Capittulen des vijff Goids-huijzen. Wij gemeen Ridderscap des Nederstichts. Ende wij Burgemeisteren, Scepenen ende Raedt, out ende nije, der Stad van Utrecht, als drie Staten des Nederstichts van Utrecht. Doen cont allen luijden, enz.*

tijds door de Bisschoppen bijeengeroepen, doch na de overdragt aan Karel V door de Stadhouders (1).

H. Gelderland.

De Staten van Gelderland werden vertegenwoordigd door de Bannerheeren (2), de Ridderschap en de Steden.

Gelderland was verdeeld in vier kwartieren, te weten: *Nijmegen, Roermond, Zutphen* en *Arnhem*. Ieder dezer kwartieren had een bijzonder publiek regt en eenen bijzonderen Landdag. In ieder kwartier verbonden zich de steden met de Ridderschap; op de kwartierdagen werden de kwartierzaken behandeld. De algemeene Landdag, welke ten tijde van Karel V nog niet geregeld en niet dikwijls bijeenkwam, was de zamenkomst der vier kwartieren; deze vond plaats wanneer het de belangen gold van alle kwartieren te zamen. Van daar in Gelderland de Landsvergadering zoo veel zeldzamer dan elders. De besluiten van den algemeenen Landdag, welke hunnen oorsprong ontleenden aan de verdragen tusschen de verschillende kwartieren sedert het begin der 15de eeuw gesloten (3), waren louter verdragen der kwartieren onderling.

De Bannerheeren woonden in het graafschap Zutphen. Ten tijde van Karel V waren zij vier in getal, namelijk: de Bannerheer van Bronkhorst, 's Heerenberg, Baar en Wisch. Zij maakten het eerste lid der Staten uit en hadden even veel gezag als de geheele Ridderschap, die uit een onbepaald getal Edelen bestond. Daar zij in den Spaanschen oorlog den vijand ondersteunden, werd den 23 Februarij 1595 besloten geene Bannerheeren op land en kwartierdagen meer toe te laten, zoodat na dien tijd de Staten van Gelderland alleen uit de Ridderschap en de Steden bestonden. De Bannerheeren waren oorspronkelijk landsheeren en bezaten geheel dezelfde regten; zij stonden alleen in betrekking tot den Keizer. Zij streden lang voor hunne onafhankelijkheid. Dewijl zij groot belang hadden bij het opleggen der lasten, verschenen zij op de kwartierdagen en op den algemeenen Landdag en kwamen alzoo langzamerhand in dezelfde betrekking tot den Vorst als de andere leden der vergadering. Ten tijde van Karel V kunnen zij niet meer als een onafhankelijke stand, slechts als een bijzondere stand worden beschouwd.

---

(1) Men leze over de wijze van stemming: *Tegenwoordige Staat der Nederlanden. Overijssel*, bl. 305—334.

(2) *Bannerheeren*, d. i. Banierheeren, omdat zij het regt hadden een eigen vlag of banier te voeren.

(3) In 1491 schijnt het eerste verbond tusschen de *vier* kwartieren gesloten te zijn; in 1471 werd er ook een aangegaan, doch zonder *Roermond*.

KAREL's magt was te groot, dan dat er tijdens zijne regering nog van onafhankelijkheid kon sprake zijn.

De Ridderschap bestond uit de nakomelingen van die geslachten, welke van ouds ten Landdage verschenen waren, alsmede uit de bezitters van die havezaten, welke van ouds leden van kwartieren geweest waren.

Vóór de regering van KAREL V kwamen de kleine steden insgelijks op den Landdag, daar zij ook op de kwartierdagen verschenen. Zij behielden dit lidmaatschap (1).

§ 9.

Algemeene Staten.

De Staten der onderscheidene provinciën werden dikwerf gezamenlijk ter algemeene dagvaart beschreven. Op zoodanige vergaderingen bekleedde Braband het voorzitterschap. De stemming geschiedde landschapsgewijze, zoodat ieder Gewest slechts door zijne eigene stem werd verbonden.

De eerste vergadering der Algemeene Staten, die bekend is, vond plaats in 1465. Den 25sten April van dat jaar riep PHILIPS *de Goede* de Staten van alle gewesten, aan zijn gebied onderworpen, te Brussel bijeen, tot het heffen eener Bede om zich tegen den Franschen Monarch, LODEWIJK XI, te kunnen verdedigen (2). Tot 1555 vindt men ze soms twee à drie maal 's jaars bijeengeroepen en in die negentig jaren van zes en zeventig vergaderingen melding gemaakt.

De meeste aanleiding tot het bijeenroepen der algemeene Statenvergadering gaf de voortdurend vijandige betrekking tot Frankrijk. In 1471 b. v. riep KAREL *de Stoute* de Staten zijner landen te Abbeville, eene stad in Picardië gelegen, bijeen, tot het erlangen eener som gelds om een vast leger op de been te houden. Tot een gelijk doel vereenigden zich de Algemeene Staten in 1472 en 1475. Na zijnen dood riep in Februarij 1477 zijne dochter MARIA dergelijke vergadering op, om zich tegen Frankrijk te handhaven. Van 1521—1555 voerde KAREL V vijf oorlogen tegen Frankrijk; het bleef dus steeds noodzakelijk vast krijgsvolk op de grenzen te houden; dit drong tot algemeene hulp, waardoor somtijds eenige provinciën aanleiding vonden zich te vereenigen. KAREL V trachtte in 1531 eene Unie tusschen alle gewesten tot stand te brengen; na zijn vertrek naar Duitschland drong de Gouvernante er op aan.

(1) Zie beneden. Tweede Tijdvak, § 10.

(2) Zie P. GACHARD, *Collection de documents inédits, concernant l'histoire de la Belgique.*

In 1536 maakte hij dit punt wederom aanhangig op de algemeene vergadering. Alle gewesten verklaarden er zich voor, uitgenomen Vlaanderen, dat beweerde daartoe niet gevolmagtigd te zijn, alsmede Holland en Zeeland, welke uitstel vroegen. Na dien tijd schijnen tot het bereiken van dit oogmerk geene pogingen meer in het werk te zijn gesteld, alhoewel inderdaad de verschillende gewesten elkander onderling hulp verleenden. Dat echter het denkbeeld van Unie KAREL dierbaar bleef, blijkt uit zijne afscheidsrede aan de Algemeene Staten, waarin hij aandrong elkander bij te staan, daar zij allen leden waren van hetzelfde ligchaam (1).

Op die Algemeene Statenvergaderingen verschenen meestal niet de Staten van *alle* provinciën. Die van Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland bleven in den regel te huis. Indien er evenwel zeer gewigtige zaken werden behandeld, verschenen zij evenzeer. Alleen Friesland wilde in het geheel niet verschijnen, bewerende dat het streed met het verkregen privilegie *de non evocando.* Aan PHILIPS II gelukte het enkele malen Friesland te bewegen zich te doen vertegenwoordigen, als b. v. den 7 Julij 1559, doch niet dan onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat dit geen inbreuk op genoemd privilegie zoude maken. (Acte van non prejudicie).

De Pensionaris van Braband bragt op de Algemeene Statenvergadering de punten in omvraag en nam de stemmen op. De afgevaardigden verschenen nu eens met, dan weder zonder volmagt; het eerste geschiedde om tijd te winnen, het laatste als de provinciën eerst het gevoelen der anderen wilden hooren; men keerde dan weder, om volmagt te halen en moest op eenen vooraf bepaalden dag terug zijn (2), ten ware eene wettige reden van verhindering kon worden aangevoerd. Werd tot het gevraagde de toestemming gegeven, dan werd het genaamd *acte van consent;* van alle provinciën te zamen *acte van acceptatie.* Doorgaans volgde de eene provincie het gevoelen der andere; b. v. Braband keurde een voorstel goed, doch Vlaanderen weigerde en de andere provinciën volgden het gevoelen van Vlaanderen, dan trok Braband het voorstel in, omdat het een algemeen belang gold en derhalve gezamenlijk moest gewerkt worden. Evenzoo omgekeerd. Holland b. v. weigerde steeds geld, maar als de andere provinciën het hadden toegestaan, stemde het eindelijk ook toe.

De Staten verschenen niet altijd zelve in persoon, maar zonden dik-

(1) Zie GACHARD, *Anal. Belg.*, pag. 86.

(2) De vergadering heette *dagvaert generael;* het voorstel van wege den Vorst, *generale propositie* het terugkeeren der Staten om instructiën, *reces*; het vergaderen der gewestelijke Staten om over het voorgestelde te beraadslagen, *dagh geleijt*

De voorstellen werden meestal vervat in de woorden: *Messieurs qui représentez les Etatz du pays de Hollande.*

werf Gedeputeerden in hunne plaats, om kosten te sparen. De vergaderingen werden meestal gehouden te Brussel of te Mechelen. Somtijds ook elders; b. v. den 5 Januarij 1552 te Brugge.

De Algemeene Statenvergaderingen werden bijeengeroepen, wanneer het de belangen van alle gewesten gold. Hiertoe behoorden:

a. De Beden. Eerst werd de som voorgesteld, vervolgens de quota of het deel dat iedere provincie daarin zoude dragen. Volgens ouden maatstaf betaalden Holland en Zeeland een derde van Braband, naderhand de helft. De meeste Beden werden toegestaan voor zes, acht of tien jaren, waarvan ieder half jaar de helft werd voldaan. Het gebruik der Beden werd den Landsheer geheel overgelaten, doch veelal toonde hij aan, waartoe vroegere gestrekt hadden, om des te beter nieuwe te erlangen.

b. Sommige regeringszaken. Allengs werden de Staten ook in andere zaken gekend, met het oogmerk hen te eerder tot het toestaan der Beden te neigen. In het bijzonder maakte KAREL V, die voor zijn menigvuldig oorlogvoeren schatten behoefde, van dit middel gebruik en raadpleegde de Staten over verscheidene regeringszaken. Ook de Nederlanden stond hij den 25 October 1555 zijnen zoon af, ten overstaan der Algemeene Staten.

c. Algemeene Plakkaten. Deze werden in den regel niet afgekondigd, dan na de Algemeene Staten te hebben gehoord, en gewijzigd, als de Staten meenden dat daarin bepalingen voorkwamen, strijdig met het algemeen belang; b. v. *het Groot Plakkaat concernerende de politie dezer landen*, van 7 Oct. 1531, en het *Eeuwig Edict*, van 4 Oct. 1540 (1).

d. De erkentenis van zulke verbindtenissen, waarvoor de Keizer de bekrachtiging van de Staten verlangde, b. v. het verbond van 1548 met het Duitsche rijk; de Pragmatieke Sanctie van 1549 (2).

---

(1) Vele Plakkaten van KAREL V waren meesterstukken van regtsgeleerde juistheid en gezond verstand; b. v het Plakkaat tot wering der bedelarij, de instructie van het Hof van Holland, Zeeland en Friesland, enz. Tegen het overtreden der Plakkaten werden strenge straffen bedreigd

Cf. BILDERDIJK. *Geschiedenis des Vaderlands*, d. V, bl. 79, 187.

WAGENAAR *Vaderlandsche Historie*, d. V, bl. 76 enz.

Dr. BOSCH KEMPER, *Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons Vaderland* bl. 70.

Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, d. V, bl. 241 en volg.

(2) Cf. Over de Algemeene Staten:

JACOBUS DEDEL, *Dissertatio de Ordinibus Generalibus Belgii.*

THÉODORE JUSTE, Histoire des Etats Généraux des Pays Bas.

§ 10.

Algemeen Landsbestuur.

De inrigting van het algemeen landsbestuur was die der Bourgondische Vorsten. Door KAREL V werd zij bij de Ordonnantie van 7 Oct. 1531 nader geregeld. Ingevolge die Ordonnantie stond de Landvoogd of Landvoogdes aan het hoofd van het bestuur, den Keizer zelven vervangende en nam het bestuur waar met drie Collegiën van algemeene Regering, te weten:

a. Raad van State, zamengesteld uit de aanzienlijksten des lands en de hoogste ambtenaren.

b. Geheime Raad, voor het algemeen en dagelijksch beleid der binnenlandsche huishouding of politie.

c. Raad van Finantiën.

Het stelsel om met Collegiën, niet met individuën, te regeren, was het eerst in Duitschland door MAXIMILIAAN ingevoerd en later door andere Duitsche Staten gevolgd.

KAREL V trachtte vooral de gebreken, welke uit een te sterke zucht tot stedelijke en gewestelijke belangen voortkwamen, door het wel inrigten der Algemeene Regering te verhelpen. — Om deze reden wilde hij over alle Provinciën algemeene wetten invoeren, die, zich naauw aan de bestaande regten en regtsgewoonten aansluitende, geschikt waren om deze te vervangen.

A. *Raad van State.*

De oude Bourgondische Vorsten hadden slechts éénen Raad. Doch ook zij hadden het Regtswezen en de Finantiën daarvan afgezonderd en aan afzonderlijke Collegiën opgedragen. Allengs werd evenzeer het beleid der regering daarvan afgescheiden, zoodat den Raad van State alleen de behandeling der gewigtigste zaken overbleef, waarbij de Vorst de raadgeving van mannen van aanzien en invloed behoefde. Tot dezen werkkring bepaalde KAREL V, bij de nieuwe instructie van 7 Oct. 1531, den Raad van State.

Dit ligchaam bleef het voornaamste Collegie, waarin de meest aanzienlijke mannen zitting hadden, doch was van louter adviserenden aard en werd niet, gelijk de beide andere bovengenoemde staatsligchamen, tot uitvoering geroepen. Dezen Raad was de behandeling der volgende zaken opgedragen:

1°. Oorlog, vrede, buitenlandsche zaken.

2°. Het algemeen defensiewezen.

3°. Oppertoezigt op den inwendigen toestand van het land en alle takken van regering.

4o. Raadgeving omtrent de opdragt der hoogste burgerlijke en kerkelijke ambten.

De Raad van State was zamengesteld uit een onbepaald getal leden, door den Landsheer benoemd. Meestal koos hij als zoodanig de Stadhouders der provinciën, den Aartsbisschop van Mechelen en eenige juris doctores. Daarenboven mogt de Gouvernante als buitengewone leden oproepen, de ridders van het Gulden Vlies, de leden van den Geheimen Raad, van den Raad van Finantiën, van den Hoogen Raad van Mechelen, de Bisschoppen, enz.

B. *Geheime Raad.*

Deze was oorspronkelijk eene afdeeling van den Hoogen Raad van Mechelen. Den 7 Oct. 1531 ontving die Raad eene instructie, welke den 12 Oct. 1540 vernieuwd werd.

Hem behoorde:

1°. Het opperste beleid over de regtszaken en het oppertoezigt over de politie.

2°. Het bewerken van edicten, onderzoeken van privilegiën, geven van wetsuitleggingen, alsmede het handhaven van de regten des Landsheers ten aanzien der Kerk.

3°. Verleening van remissie en gratie.

4°. De uitspraak over conflicten van regtsgebied, in zooverre over de competentie door de Regtbank of het Hof geene uitspraak kon gedaan worden.

5°. Alle zaken met regt of politie in eenige aanraking.

De Geheime Raad was zamengesteld uit tien of twaalf regtsgeleerden. Men rekende dat de Doctores juris in rang gelijk stonden met de Ridders. De voorzitter van dezen Raad was de Grootkanselier en zegelbewaarder van Bourgondië.

C. *Raad van Finantiën.*

Karel *de Stoute* had de drie Nederlandsche Rekenkamers, nam. die van Vlaanderen, Antwerpen en Henegouwen, die van Braband en Limburg, alsmede die van Holland, Zeeland en Friesland vereenigd en te Mechelen gevestigd. Maria was verpligt deze Kamer te ontbinden en de drie oude te herstellen. Karel V voerde de eenheid weder in zonder centralisatie; hij herstelde namelijk een Collegie uit de drie

Kamers bijeengebragt, maar liet daarenboven de drie afzonderlijke Kamers bestaan.

De Raad van Finantiën, uit zeven leden bestaande, had het opperbewind over de landsheerlijke geldmiddelen en wel bepaaldelijk:

1°. Over domeinen en domaniale huishouding.

2°. Verpachting der tollen.

3°. Beden.

4°. Mandaten of Ordonnantiën van alle landsheerlijke uitgaven en betalingen.

§ 11.

Provinciaal Bestuur.

Aan het hoofd der Provinciale Regering stond de Gouverneur of Stadhouder; onderworpen aan de Landvoogdij had hij, met den Provincialen Raad, de algemeene waarneming der Vorstelijke regten in de provincie, welke aan de algemeene Landvoogdij niet waren voorbehouden. Zijne magt was echter ten aanzien der meeste takken van bestuur tot oppertoezigt, tot voorzitterschap en handhaving van rust en orde bepaald. Regtstreekschen invloed bezat hij enkel op sommige takken van politie, alsmede op het krijgsbestuur der provincie (1).

De instructiën der Gouverneurs, Stadhouders, Luitenant-Generaals (2) van de onderscheidene gewesten, verschilden van elkander, doch *in genere* is bovenstaande magtsomschrijving op allen van toepassing. Meer in het breede ontwikkeld, kan men de bevoegdheid en verpligtingen der Stadhouders tot de vijf volgende hoofdpunten brengen:

A. Algemeene voorschriften.

B. Politie.

---

(1) Onder de Beijersche en Bourgondische Vorsten werden de Stadhouders doorgaans *thesauriers-generaal* genoemd. Zie MIERIS, *Charterb.*, d. IV, bl. 147 en 198.

Eene lijst der Stadhouders van de vroegste tijden af is te vinden bij S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, hoofdst. XIII, bl. 1384 en volg.

(2) Alle deze verschillende benamingen drukken geheel hetzelfde denkbeeld uit. De magt en het gezag der Stadhouders worden niet alleen in de instructiën beschreven, maar ook in de ordonnantiën of instructiën voor de verschillende Hoven, als die van Utrecht 1529, Vriesland 1524, Holland 1531, Gelderland 1547, Vlaanderen 1522, Braband 1549.

De Stadhouders waren boven de Staten gesteld, daar zij deze bij zich ontboden, zoodat zij nog verscheidene jaren na de afzwering van Spanje in de resolutiën genoemd werden vóór de Staten.

Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I. bl. 85.

De Resol. van Holland van 5 April 1570, 18 Januarij 1583, 31 Januarij 1587.

C. Regtsoefening.
D. Finantiën.
E. Krijgsbestuur.

A. *Algemeene voorschriften.*

De Stadhouder was verpligt:

1°. Op te volgen de bevelen hem door de Landvoogdij gegeven. Gold het een punt haar niet voorbehouden, dan moest hij haar hiervan berigt zenden.

2°. Buiten de uitdrukkelijke bewilliging van den Landsheer, boven zijne jaarwedde, geene afzonderlijke inkomsten van den lande te trekken.

3°. Zijn verblijf binnen de provincie te houden.

4°. Te regeren met de ingestelde Raden en Ambtenaren, zoodat hij buiten die gèene anderen mogt roepen noch zonder hen mogt regeren. Van den Provincialen Raad was hij de voorzitter; bij zijne afwezigheid bekleedde het oudste lid of de kanselier den presidialen zetel.

5°. Te waken tegen al wat de landsheerlijke regten kon benadeelen.

6°. Met den Provincialen Raad toezigt te houden over de ambtenaren.

7°. Toe te zien op het nakomen der wetten en algemeene verordeningen.

8°. Met den Provincialen Raad te ontvangen de bezwaren tegen alle landsheerlijke verordeningen, in strijd met het regt des klagenden.

B. *Politie.*

Deze bestond in:

I. Toezigt, voorkoming, nemen van veiligheidsmaatregelen.

II. In actief Bestuur.

I. Het eerste gold zoowel voor zaken van wereldlijke politie, als voor zaken van Godsdienst en Kerk.

In zaken van wereldlijke politie moest de Stadhouder zorgen voor de handhaving van rust en orde; waken tegen alle inbreuk op de wetgeving; niet toelaten dat de steden nieuwe belastingen hieven of hare goederen belastten; maken dat aan de kloosters geene goederen werden opgedragen; enz.

In zaken van Godsdienst en Kerk was in 1559 den Prins van Oranje de meer bijzondere instructie gegeven, naarstig toe te zien dat niet gehandeld werd in strijd met de wetgeving op de ketterij. Dit toezigt bestond daarin, om te zorgen, dat een ieder handelde overeenkomstig de voorschriften der Kerk; te waken tegen verbodene boeken, vergaderingen, enz.; te beletten dat iemand, maar vooral ambtenaren, naar de Hervormde leer overhelden.

II. Door het actief Bestuur had de Stadhouder de bevoegdheid, tot de handhaving der politie, de Edelen of ingezetenen tot bijstand op te roepen, die dan moesten opkomen; de Staten ter dagvaart te beschrijven (1); eenige ambtenaren te benoemen; enz. In het kerkelijke evenwel behoorde de benoeming, voor zoo ver zij te pas kwam, alleen aan den Landsheer, daar ten aanzien der Parochiën de regel gold, dat, waar het *jus Patronatus* niet bewijsbaar was, de begeving den Landsheer toekwam. In Friesland was echter de oude inrigting der Kerk gebleven, volgens welke de opvolger in de Parochie door de ingezetenen van het kerspel benoemd werd. KAREL V was niet bij magte dezen regel te veranderen; alleen mogt hij in drie Parochiën, namelijk in ieder der drie kwartieren van Friesland een, de eerste plaats, die na den 1sten Januarij van ieder jaar openviel, vervullen.

C. *Regtsoefening.*

De Stadhouder was tot het regterlijk gezag geroepen, en tot het houden van toezigt op de ambtswaarneming der regterlijke ambtenaren in het algemeen, opdat er kort en goed regt zoude wezen. Voorts was hij de zegelbewaarder van het Leenhof, was tot uitvoering der vonnissen verpligt en kon binnen zekere grenzen gratie verleenen, namelijk van misdaden, welke niet met doodstraf of verbeurdverklaring werden gestraft.

D. *Finantiën.*

Omtrent het finantieel Bestuur was de Stadhouder tot het volgende gehouden:

1°. Te waken tegen inbreuk op de landsheerlijke domaniale regten.

2°. De administratie aan de daartoe gestelde collegiën en ambtenaren over te laten, doch moest aan het Gouvernement kennis geven van hetgeen hij afkeurde.

3°. Zich houden aan de begrooting en haar niet overschrijden, dan in den uitersten nood en na kennisgeving.

4°. Op eigen gezag mogt hij geene nieuwe werken aanleggen, maar alleen den Raad van Finantiën verwittigen, als hij die noodig oordeelde.

5°. Toezigt te houden op de inkomsten der steden; in Friesland zag hij de rekening mede na en sloot haar.

---

(1) Zie art. 3 der Instructie van 29 Aug. 1531.
S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 78 en volg.

E. Krijgsbestuur.

Dit bestuur splitste zich in twee deelen.
I. Landdienst.
II. Zeedienst.

I. *Landdienst.*

De Stadhouder was belast met het defensiewezen der steden en vestingen, en voerde den titel van Kapitein Generaal (1). Hierin lag opgesloten:

1°. Het opvolgen der omtrent dat onderwerp bestaande Ordonnantiën. Hij mogt b. v. geene nieuwe werken aanleggen, geene bezettingen verleggen zonder toestemming.

2°. Het toezigt dat niemand eene nieuwe sterkte opwierp of eene bestaande aanmerkelijk verbeterde, en zonder bevel krijgsvolk wierf of vergaderde.

3°. De verpligting om in geval van nood alle ingezetenen ter verdediging op te roepen. De dienst van leenmanschap was ten tijde van KAREL in onbruik geraakt; de bezetting der sterkten bestond uit gehuurde troepen, maar ieder ingezeten moest wapenen verschaffen en onderhouden om voor de verdediging der provincie op te treden. Dit heette landweer; zij had evenwel geene geregelde organisatie.

II. *Zeedienst.*

De zeedienst was een tak van algemeen, niet van provinciaal bestuur, volgens de Ordonnantie van MAXIMILIAAN in 1487 uitgevaardigd, waarbij een algemeen Admiraal, (2) 's Landsheer stedehouder ter zee, werd aangesteld, welke Ordonnantie in 1540 door KAREL V werd bevestigd (3). Den Admiraal werd bij die Ordonnantie o. a. de volgende bevoegdheid toegekend:

1°. Het oppertoezigt over alle zaken ter zee.

2°. De zorg dat buiten de bewilliging van den Landsheer geen schip werd uitgerust, alsmede het onderzoek der met die bewilliging uitgeruste schepen.

---

(1) Cf. Art. 1 der Instructie van 20 Aug 1531.

(2) De titel van *Admiraal,* afkomstig van de Arabische benaming van *Amir* of *Emir,* welke de Saracenen aan sommige opperhoofden, bepaaldelijk aan bevelhebbers van vloten, gaven, is door de kruisvaarders naar Europa overgebragt. Cf. Mr. DE JONGE, *Geschiedenis van het Ned. Zeewezen.* d. I, bl. 49.

(3) Cf. WAGENAAR, *Ned. Historie,* d. IV, bl 238, en d. V, bl. 195. *Register van Holland,* van 29 Nov. 1562.

3°. Het afnemen van den eed aan de bevelhebbers, dat zij alleen tegen de vijanden des lands zouden strijden, en aan het scheepsvolk den eed van gehoorzaamheid.

4°. De bewaking der kusten.

5°. De regtspraak over gemaakte prijzen en ontstane geschillen; van zijne uitspraak was appèl op den Grooten Raad van Mechelen.

6°. Het aanstellen van eenen Raad met eenen Voorzitter, in de plaats waar hij dit noodig oordeelde, om den Admiraal in het uitspreken van het regt, over alles wat tot de zeezaken betrekking had, behulpzaam te zijn (1).

Deze Ordonnantie behelsde de uitdrukkelijke verklaring, dat zij niemands regten verkortte. Wegens deze bepaling wilden de Staten van Holland geenen anderen admiraal erkennen dan, gelijk zij altijd gedaan hadden, hunnen bijzonderen Stadhouder en vorderden dat de Marine provinciaal zoude zijn (2). De admiraal poogde te vergeefs, uit krachte der Ordonnantie, regtsgebied over zeezaken in Holland uit te oefenen. Deze twist eindigde met het opdragen der ambten van Admiraal en Stadhouder van Holland en Zeeland aan denzelfden persoon. Hierdoor rees het aanzien van den Stadhouder van Holland zeer, en het is waarschijnlijk dat KAREL V door deze vereeniging van ambten in dezelfde hand, inderdaad beoogd heeft meer klem aan het gezag des Stadhouders van Holland en Zeeland te geven (3).

§ 12.

Oorzaken van den opstand tegen Spanje.

Toen PHILIPS het bewind aanvaardde, had eene der Kerkhervorming gunstige gezindheid in de Nederlanden dermate de overhand verkregen, dat zonder verzachting der strenge maatregelen door KAREL V verordend, de rust niet kon bewaard blijven. Doch PHILIPS begreep deze verandering des tijds zoo weinig, dat hij, ten einde de ketterij op

---

(1) Zie *Groot Plakkaatboek*, d. IV, bl 1208.

Recueil van Plakkaten betreffende de *Zeezaken*, d. III, bl. I.

Mr. DE JONGE, *Geschiedenis van het Ned. Zeewezen*, d. I, bl. 54 en volgende.

(2) Cf. de Res. Staten van Holland, 31 Mei 1546, 29 Nov. 1562, 23 Mei 1564 en 10 Jan. 1565.

(3) Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 65—85. WAGENAAR, *Ned. Hist.* d. IV, bl 288 en d. V, bl. 195 en 295. KLUIT, *Geschiedenis der Holl. Staatsr.*, d. I, bl. 141 en volg.

eenmaal uit te roeijen, bij de oude maatregelen nieuwe voegde, welke, zelfs in vroegeren tijd, als strijdig met de regten en vrijheden der lands, zouden zijn aangemerkt.

Het Protestantisme deed zich in de Nederlanden gelden, toen de moderne Souvereiniteit en eenheid van den Staat zich begon te vormen. De kamp voor de Godsdienst vereenigde zich met den kamp voor de onafhankelijkheid der Provinciën, welke meer en meer werd beperkt. Sedert veertig jaren had de Hervorming in Duitschland gezegevierd en vele aanhangers in Frankrijk en elders gevonden. Ook in de Nederlanden werd de noodzakelijkheid gevoeld om de Kerk, van hare ware beginselen afgeweken, daartoe terug te brengen. KAREL V had zich tot doel gesteld, de Hervorming door de Kerk zelve te doen bewerkstelligen, en ten aanzien der Nederlanden, om, tot dat die taak zoude zijn geeindigd, de Kerk op den ouden voet te houden en alle nieuwigheden te weren.

In Duitschland mislukte zijn plan. Hij moest door het verdrag te *Passau* (1552) en den geloofsvrede te *Augsburg* (1555) de Duitsche geloofsvrijheid stellig en plegtig erkennen. Eene nieuwe Kerk vestigde zich aldaar, waardoor het onmogelijk werd, dat de Nederlandsche gewesten in dien toestand beperkt bleven, in welken de Keizer ze had willen behouden. De partij der Hervorming wachtte slechts op een sein, om Godsdienstvrijheid te vragen en eene nieuwe Kerk op te rigten.

PHILIPS, die voorgaf dat de uitroeijing der Protestanten de eerste zijner pligten en een Gode welbehagelijk werk was (1), aanvaardde zijne Regering met het uitvaardigen van de volgende maatregelen tegen de Godsdienst:

I. Vernieuwing der Plakkaten tegen de ketters, reeds door KAREL V genomen, en maakte deze nog strenger.

II. Oprigting van nieuwe Bisdommen.

III. Publicatie der besluiten van het Concilie van Trente.

IV. Inquisitie.

I. *Plakkaten tegen de Ketters.*

In den beginne bestonden de Plakkaten tegen de ketters, in eene

---

(1) Cf. Mr. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl 99.

Archives, d. IV, waar men leest, dat PHILIPS in 1573, om de Duitsche Keizerskroon te erlangen, beloofde, als hem deze gegeven werd, godsdienstvrijheid in de Nederlanden te zullen toestaan. Voor dien prijs zoude hij buigen voor de Hervorming, wier belijders en verkondigers hij uit zoogenaamd godsdienstige oogmerken had verbrand en geslagt.

wetgeving van politie op de drukpers. Het lezen en bewaren der schriften van LUTHER werd een ieder verboden, alsmede het herdrukken van deze en het drukken of uitgeven van spotprenten tegen den Paus. In het algemeen mogt men over geloofszaken niets drukken (1), zonder toestemming van de Theologische faculteit der naaste Universiteit, en over wereldlijke zaken zonder verlof van de wereldlijke autoriteit, met consent van den geestelijken ordinarius. Daarop volgde eene nieuwe reeks Plakkaten; in 1526 werd boete, in 1529 reeds de doodstraf bedreigd. In 1550 werden deze Plakkaten nog gescherpt; de ketter moest worden verbrand; toonde hij berouw, onthoofd of levend begraven; het schenden van het daarbij verbodene werd als hoog verraad aangemerkt (2). Toen Antwerpen weigerde ze af te kondigen, stelde het Hof van Braband Antwerpen in het gelijk. De Keizer liet zich daarop tot eenige gematigdheid bewegen; evenwel nam het gemor steeds toe; want, alhoewel de uitvoering op zich zelve zoo streng niet was, verzette men zich tegen het geschrevene. PHILIPS hernieuwde niet alleen deze Plakkaten, maar beval zelfs de allerstrengste toepassing, daar de ketterij naar zijn inzien door toegevendheid was aangegroeid, en niemand de straf vermindert als de misdaad toeneemt. In godsdienstzaken, schreef PHILIPS, is zwakheid geheel misplaatst.

In Duitschland erlangde het Protestantisme allengs veel overwigt; zelfs in *Beijeren*, *Oostenrijk* en aan den *Rhijn*. De adel was in Duitschland bijna geheel Protestant; de monnikken verlieten in grooten getale de kloosters, om predikers te worden. Er heerschte aldaar veel verdraagzaamheid; men leefde te zamen in vrede; huwde zonder aanstoot. Dit alles prikkelde de Nederlanden. In dien staat van zaken wilde PHILIPS datgene doordrijven, wat KAREL V met al zijn aanzien en magt niet had kunnen verkrijgen.

II. *Oprigting van nieuwe Bisdommen.*

Reeds vroeger was men er op bedacht geweest, om de Nederlandsche Kerkelijke hierarchie onafhankelijk van het buitenland te maken (3). De drie Bisdommen *Kamerrijk*, *Atrecht* en *Doornik* stonden onder het Aartsbisdom van *Reims; Utrecht* onder dat van *Keulen.* PHILIPS rigtte,

(1) In de zestiende Eeuw werden Staatsregt en Godsdienst geacht zoo naauw met elkander verbonden te zijn, dat hij, die de leerstellingen der gevestigde Kerk in hare grondslagen aantastte, niet minder schuldig werd beschouwd dan de oproerling, welke de misdaad van gekwetste majesteit ploegde.

(2) Cf. BOR, B. I, bl. 7—12, waar men dit Plakkaat woordelijk vindt aangehaald.

(3) GRANVELLE beweerde, toen men hem de invoering der nieuwe bisdommen ten

met magtiging van den Paus, den 18 Mei 1559, vijftien Bisdommen op. *Mechelen*, *Kamerrijk* en *Utrecht* werden Aartsbisschoppelijke zetels; onder het eerste werden *zes*, onder het tweede *vier*, onder het derde *vijf* onderhoorige Bisdommen ingesteld, te weten: onder het Aartsbisdom *Mechelen: Antwerpen*, *Gent*, *Brugge*, *Iperen*, *'s Hertogenbosch* en *Roermond;* onder het Aartsbisdom *Kamerrijk:* de bisdommen *Atrecht*, *Doornik*, *St. Omer* en *Namen;* onder het Aartsbisdom *Utrecht:* de bisdommen *Haarlem*, *Deventer*, *Leeuwarden*, *Groningen* en *Middelburg*. De benoeming tot de gewigtige bedieningen, aan die instellingen verknocht, was opgedragen aan den Koning onder bekrachtiging van den Paus. Bovendien werd bepaald, dat ieder Bisschop *negen* buitengewone Kanoniken, uit regtsgeleerden, godgeleerden en Edelen bestaande, zoude benoemen, om hem bij te staan in het werk der Inquisitie in het Bisdom, en dat *twee* van hen Inquisiteurs zouden zijn.

Het hoofddoel van dezen maatregel was, om de vermeerdering en versterking van Kerkelijke Overheden te doen strekken als een dam tegen het Protestantisme. Die maatregel krenkte onderscheidene belangen (1). Vooreerst moesten aan de nieuwe Bisschoppen inkomsten worden gegeven; hun werden die van onderscheidene Abdijen en Kloosters toegelegd, zoodat de andere geestelijkheid daarbij verloor. Ten tweede werd hierdoor de magt der bestaande Bisschoppen beperkt. Ten derde zagen de geestelijken in, dat de vermeerdering van kerkelijke overheden de tucht gestrenger zoude maken. Ondergeschikte geestelijken konden in een groot diocese een gestadig onderzoek wel ontduiken; bij achttien kleinere was dit niet meer mogelijk. Eindelijk had de overhelling tot eene hervorming het grootste gedeelte van geestelijken zoowel als van leeken bevangen. De maatregel wekte derhalve algemeen misnoegen. Men beweerde dat hij zonder bewilliging der Staten niet genomen had kunnen worden; verscheidene Prov. Staten protesteerden en verschillende steden weigerden de toelating der nieuwe Bisschoppen (2).

---

laste legde, dat het een oud plan was, reeds door Keizer KAREL gevormd

Cf. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Studiën en Schetsen over Vaderlandsche Geschiedenis en Letteren*, I, d. bl. 36.

Mr. G. MEES, *Historische Atlas van Noord Nederland.* Vierde Aflevering, bl. 8, waar hetzelfde gezegd wordt en men eene zeer uitvoerige beschrijving van de invoering dezer Bisdommen vindt.

(1) Cf. Mr. G. GROEN v. PRINSTERER, *Handboek der Geschiedens van het Vaderland*, d. I, bl. 102.

(2) Cf. SIMON STIJL, *De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, bl. 122. TEMPLE, Remarques sur l'état des Provinces Unies, pag. 24.

III. *Afkondiging der Besluiten van het Concilie van Trente.*

Dit Concilie werd den 13 December 1545 op voorstel van KAREL geopend, die daarin het beste middel zag, om de noodige Kerkhervorming tot stand te brengen en eene scheuring te verhoeden. In strijd met zijn oogmerk werd het bijna alleen door Italiaansche en Spaansche Bisschoppen gehouden, en was derhalve ten voordeele van den Paus, geheel tegen de Hervorming gerigt. Deze Kerkvergadering duurde onafgebroken tot 1563 voort en strekte om de dogmata der Katholieke Kerk naauwkeurig te bepalen, in tegenoverstelling der Evangelische Hervormde dogmata. De genomene besluiten kwamen hierop neder:

1°. Dat de hervormingen, gelijk zij nu en vroeger door Conciliën verlangd waren, verworpen werden, behoudens eenige strengere bepalingen aangaande de geestelijke tucht.

2°. Dat een groot aantal geloofsartikelen zonder bewijs voor de bestendige leer werden verklaard, ofschoon zij dikwerf tegenspraak hadden ondervonden

3°. Dat het Pausselijk gezag werd uitgebreid buiten alle palen, binnen welke men het reeds lang had willen sluiten, daar reeds vroeger Katholieke Conciliën eene beperking dezer magt hadden verlangd.

De Protestanten weigerden niet alleen deze besluiten te erkennen, maar zelfs de Koning van Frankrijk wilde ze niet afkondigen. Hier te lande kwamen van alle zijden bedenkingen tegen die besluiten in; desniettegenstaande beval PHILIPS in 1565 de publicatie. Dit stond gelijk met de verklaring, dat aan het kerkhervormde-volk noch hervorming, noch godsdienstvrijheid zoude worden toegestaan. Het Concilie van Trente stuitte die hervorming, welke het als opvolger van vroegere Conciliën, die haar reeds gewenscht hadden, had moeten tot stand brengen. Het was derhalve eene oorlogsverklaring van het Pausselijk gezag tegen het Protestantisme. In de Nederlandsche gewesten helde het aanzienlijkste gedeelte der bevolking tot het Protestantisme over, en waren de meesten, zoo niet Protestant, toch niet Roomsch in den zin van het Concilie van Trente. Er bleef dus niets over dan zich af te scheiden van de Kerk, welke hen veroordeelde. Dit Concilie heeft door in een uiterste te vallen, het Protestantisme in de hand gewerkt en eigenlijk een nieuw Roomsch-Katholicisme gesticht, dat op de genomene besluiten rustte. (1).

---

(1) Cf. Mr. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 66 en volg.
BUNGENER, *Histoire du Concile de Trente.*

IV. *Inquisitie.*

De Inquisitie, oorspronkelijk uitgevonden tegen de Joden en Mooren, welke het Christendom dier dagen beschouwde als wezens van geene menschelijke natuur, was eigenlijk eene staats-instelling met geestelijke magt en het middel tot bevestiging eener onbepaalde Koninklijke magt.

Vòòr de troonsbestijging van KAREL V bestond er geene Inquisitie in de Nederlanden; zij werd door hem ingevoerd. Den Inquisiteurs werd in 1550 een zamenstel van strenge voorschriften gegeven, dat tot 1555 geheim bleef. (1). Daarbij werden zij bevoegd verklaard te ondervragen, te vervolgen en te straffen alle ketters, of personen die van ketterij werden verdacht gehouden, en diegenen welke hen begunstigden. Zij moesten schriftelijke berigten inwinnen omtrent alle personen in de gewesten, op wie sterke verdenking rustte. Zij konden *alle* onderdanen, van welken rang, stand of betrekking ook, voor zich roepen en hen noodzaken getuigenis af te leggen of vermoedens mede te deelen. Die weigerden te getuigen, werden met den dood gestraft. Alle ambtenaren des Keizers moesten, zoo dikwijls het vereischt werd, den noodigen bijstand verleenen, wilden zij niet als begunstigers van ketterij beschouwd en met den dood gestraft worden. Was de gevangene een geestelijke, dan moest de Inquisiteur de zaak in kort geding behandelen zonder veel gerucht of vorm van proces, na zich een regter uit de Prov. Hoven te hebben toegevoegd, om het vonnis te vellen; was de gevangene een leek, dan moest de Inquisiteur bevelen dat hij overeenkomstig de plakkaten door het Hof der provincie gestraft werd. (2)

De Inquisitie was:

1°. Eene kerkelijke instelling innig met de staatsmagt verbonden.

2°. Eene buitengewone regtbank, wier werkkring den loop van kerkelijke en wereldlijke regtbanken verre overtrof.

3°. Eene vierschaar van monnikken, welke zonder hooger beroep naar een willekeurigen en onbekenden regel vonnisde.

4°. Bekleed met eene magt van publieke aanklagt en onderzoek over iedere daad en woord.

5°. Geroepen tot eene buitengewone politiemagt, welke evenzeer in het gezag der wereldlijke als der geestelijke Overheid greep.

---

(1) Ten einde het gehate woord *Inquisiteur* niet te bezigen, veranderde KAREL V die uitdrukking in die van *geestelijke regters*.

Cf. BRANDT, *Historie der Reformatie.*

(2) Cf. BRANDT, *Historie der Reformatie.* d. I, bl. 158. v. METEREN, II, bl. 37.

6°. Belast met het vervolgen en straffen van onbepaalde misdrijven.

De Plakkaten hadden zich nog tot bepaalde uiterlijke daden beperkt; de Inquisitie oordeelde over de innerlijke denkwijze. De vormen van regtspleging waren tot eene vreesselijke eenvoudigheid teruggebragt. De Inquisitie nam op vermoeden gevangen; pijnigde tot aan de bekentenis; strafte met de vlammen.

Den 28 Nov. 1555 vaardigde PHILIPS het besluit openlijk uit, hetgeen zulk een verzet verwekte, dat hij, geld noodig hebbende, de verzekering gaf, dat het niet zoude worden toegepast. In 1565 trachtte hij op nieuw dit besluit in volle kracht te brengen, waardoor eene algemeene opschudding ontstond. PHILIPS had weinig begrip van volksregten, weinig zin voor populariteit; slechts voor ééne stem stond zijn hart open, de stem wat bij hem godsdienst heette. De ketterij te onderdrukken, achtte de Koning zijne hoogste roeping (1).

§ 13.

Beleid en maatregelen van den wederstand tegen het Koninklijk Bewind tot 1572.

Over niets anders werd in de Nederlanden gesproken, dan over de Plakkaten en de Inquisitie. Het ware beter, zoo mompelde men, te sterven met den degen in de vuist, dan door de Inquisitie te worden gepijnigd en geslagt. Een geregelde wederstand begon met het verbond der Edelen, die zich op het einde van het jaar 1565 vereenigden, om het land en zich zelven tegen de Inquisitie te behoeden. Bij dat verbond werd zij gebrandmerkt als onregtvaardig, in strijd met alle menschelijke en Goddelijke wetten, verre te boven gaande de grootste barbarij, waaraan ooit eenig tyran zich had schuldig gemaakt, tot oneere van Gods naam, en uitloopende op den ondergang des lands. De Edelen beloofden elkander de Inquisitie te zullen bestrijden en verdelgen als de oorzaak van alle ongeregtigheid en beroering, en niet te zullen gedoogen dat één hunner aan lijf of goed werd vervolgd (2).

Het smeekschrift, dat de verbondene Edelen, aan wier hoofd BREDERODE was, den 5den April 1566 der Landvoogdes aanboden, had eene drieledige strekking:

1°. Den Koning te vragen de Inquisitie en de harde wetten tegen de ketterij af te schaffen, om een algemeen oproer te voorkomen.

---

(1) Cf. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Studiën en Schetsen*, dl. I, bl. 46.
(2) Cf. Mr. GROEN VAN PRINSTERER, *Archives de la Maison d' Orange*, d. II. bl. 2.

2°. Te verzoeken dat nieuwe verordeningen zouden worden gemaakt met medewerking der Algemeene Staten.

3°. Voorloopig de uitvoering der Inquisitie en der Plakkaten te schorsen (1).

Met een ontwerp tot zoogenaamde verzachting der Plakkaten, «Moderatie» (2) geheeten, door de Hertogin, met medewerking der leden van den Staatsraad en den Geheimen Raad, de Ridders van het Gulden Vlies en de Landvoogden der gewesten opgemaakt, vertrokken BERGEN en MONTIGNY naar Spanje, om 's Konings goedkeuring daarop te erlangen. Intusschen versterkte zich het verbond der Edelen; op hunne vergadering te *St. Truijen* (3) dreigden zij, bij onvoldoend antwoord, zich te zullen wapenen en vreemde hulp in te roepen (4). De bijeenroeping der Algemeene Staten werd algemeen gewenscht; een ieder begreep dat het advies van deze, bij de herziening der besluiten, onmisbaar was, doch PHILIPS wilde tot deze bijeenroeping niet overgaan, omdat hij gevoelde dat Spaansche overheersching en Algemeene Staten onvereenigbare begrippen waren.

Ten gevolge der beeldstormerij, werd de Landvoogdes den 25 Aug. 1566 verpligt een nieuw vergelijk met de Edelen te treffen, hetwelk het vroegere compromis uitdrukkelijk vernietigde, en waarbij zij afschaffing der Inquisitie toestond, beloofde dat weldra de Koning op het punt van Godsdienst een nieuw algemeen Plakkaat zoude uitvaardigen, bij hetwelk de Edelen tegen alle ongunstige gevolgen van vroegere handelingen zouden worden gevrijwaard en het openlijk prediken der nieuwe Godsdienst toegelaten in alle die plaatsen, waar het vroeger gebruikelijk was geweest. De Edelen van hunnen kant verzekerden, dat, zoo lang dit verbond werd gestand gedaan, zij alle pogingen zouden ondersteunen, om de rust te bewaren en het gezag des Konings te handhaven (5).

Zoodra echter de Hertogin zich buiten gevaar achtte en de Regering

---

(1) Mr. GROEN VAN PRINSTERER, l. c. pag. 80—84.
TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen.*

(2) De woorden dezer voorgestelde moderatie, door het volk *moorderatie* genaamd, zijn te vinden bij BOR, B. II, bl. 64 en volg. In drie en vijftig artikelen vervat, bepaalde zij eigenlijk slechts dat de koord in de plaats zoude treden van den brandstapel.

(3) St. Truijen, buiten het gebied der Nederlanden gelegen, werd tot vergaderplaats gekozen, omdat zij als eene onzijdige plaats was aan te merken, waar de bondgenooten, zonder opspraak, met hunne buitenlandsche, Duitsche en Fransche, aanhangers konden onderhandelen.

(4) GROEN, *Archives*, d. II, pag. 159, 167 en 179.

(5) Cf. BOR, B. II, bl. 97, 98.
HOOFT, B. III, bl. 109.

meer klem kon uitoefenen, herriep zij deze verbindtenis en toegestane vergunningen, en vaardigde den 24 Mei 1567 een nieuw Plakkaat uit tegen de Protestanten, hetwelk iedere kettersche daad met de galg strafte, doch hetwelk PHILIPS als te zacht afkeurde, omdat het de ketters deed ophangen, in stede van ze te verbranden (1).

De inwoners vlugtten bij duizenden uit het land, als of de Nederlanden weder die ontvolkte woestenij moesten worden, welke zij waren vóór de Christelijke tijdrekening. Om dit vlugten tegen te gaan, werd een nieuw Plakkaat uitgevaardigd, hetwelk op straffe des doods eenen ieder verbood het land te verlaten of anderen daarin behulpzaam te zijn (2).

Alle deze gebeurtenissen deden bij het Spaansche Hof tot de zending van ALVA, aan het hoofd van een leger van 10,000 man, besluiten. Een der eerste daden van den Hertog was het oprigten eener nieuwe regtbank, om de misdaad van *verraad* met den dood te straffen. Voor *verraad* werd verklaard, als men eenig verzoekschrift tegen de nieuwe Bisschoppen, Inquisitie of Plakkaten had ingediend of geteekend, en zich niet verzet had tegen de Beeldstormerij, de haagpreêken, of het aanbieden van het Smeekschrift door de Edelen. Krachtens deze bepalingen was niemand, Papist of Protestant, zeker, niet eenmaal voor den Raad van Beroerten, *Bloedraad* geheeten, te worden gedaagd. (3).

De magt van dit nieuwe en buitengewone Geregtshof, waarin verscheidene Presidenten en Raadsheeren der verschillende Provinciale Geregtshoven zitting hadden, kan niet uit het Staatsregt worden afgeleid; het vonnisde in het hoogste ressort geheel willekeurig, zonder inachtneming van gevestigde handvesten of privilegiën. ALVA hield zich de eindbeslissing van alle zaken voor, omdat, gelijk hij den 9 Sept. 1567 den Koning schreef, *de regtsgeleerden alleen veroordeelen wegens bewezene misdaden en hij misdaden wenscht te straffen, welke niet bewezen kunnen worden* (4).

De leden van den Raad van Beroerten moesten eeuwige geheimhouding zweren, ten aanzien van al hetgeen in den Raad verhandeld werd, en elk uit hun midden aangeven, welke die belofte schond. Commissarissen, door de provinciën verspreid, wonnen berigten in omtrent alle personen, welke men kon beschuldigen. Vooral op de vermogenden waren zij verpligt het oog te vestigen, want de Hertog

(1) Dit plakkaat is te lezen bij BOR, B. III, bl. 170.

(2) Te vinden bij BOR, B. III, bl. 175.

(3) Cf VAN METEREN, *Ned. Historie*, fol. 49

(4) Zie GACHARD, *Notice sur le Conseil des Troubles*, pag. 5.

had den Koning een jaarlijksch inkomen van 500,000 dukaten uit de verbeurdverklaringen toegezegd (1). Om den gouden oogst te vergrooten en de werkzaamheden van den Bloedraad, aan het geregtelijk vervolgen verbonden, te verminderen, werden alle inwoners der Nederlanden ter dood veroordeeld en slechts enkele, met name uitgedrukte personen, van dat algemeene doemvonnis uitgezonderd (2).

De Prins van ORANJE, naar Duitschland vertrokken, stelde de uiterste pogingen in het werk, om geld en krijgsvolk bijeen te brengen, ten einde verdere verwoestingen tegen te gaan, de privilegiën, door PHILIPS en diens voorgangers bezworen, te handhaven en de uitroeijing der Hervormde godsdienst te beletten (3). Na vruchteloos getracht te hebben het land te bevrijden, werd eerst in 1572 de openbare opstand der Noordelijke provinciën tegen het bewind van den Hertog mogelijk. Den 15 Julij van dat jaar werd te Dordrecht de eerste vrije vergadering der Staten van Holland gehouden, waarop ALDEGONDE van 's Prinsen wege verscheen. In die vergadering bewilligden de Staten in de opbrengst eener som gelds tot betaling der soldij van het leger; verklaarden dat zoowel aan de Roomsche als Hervormde Kerk vrijheid tot openbare Godsvereering zoude worden verleend; erkenden den Prins van ORANJE als Stadhouder van de Provinciën, waarover hij in 1559 door den Koning was aangesteld, doch nimmer wettig ontslagen, daar in 1567 BOSSU eene Commissie als Gouverneur van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* bij afwezigheid van den Prins ontving (4), zoodat hierin tevens de erkenning van het wettig Gouverneurschap des Prinsen lag opgesloten. Voorts verbonden de Staten zich met den Prins om in een vergelijk met den Koning te treden, daar ALVA 's Konings naam misbruikte, waardoor PHILIPS

---

(1) Toen later bleek, dat de verbeurdverklaring der goederen van gebannen en vermoorde ketters geenszins zulk eene onuitputtelijke goudmijn was, als ALVA zich had voorgesteld, werden er drukkende belastingen onder anderen, van alle roerende en onroerende goederen één ten honderd te heffen, ingevoerd.

Cf. BOR, B. V, bl. 279.

SIMON STYL, *De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, bl. 142.

(2) BOR, B. IV, bl. 226.

HOOFT, B. IV, bl. 158.

(3) Cf. BOR, l. c., bl. 253, 254.

(4) Cf. *Reper der Plak. van Holland*, bl. 131.

BOR, VI, bl. 388.

VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d I, bl. 85 en volg.

Groot Plakkaatboek, d. III, fol. 32.

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Studiën en Schetsen over Vaderlandsche Geschiedenis en Letteren*. d. I, bl. 494—550.

gevaar liep zijn gezag te verliezen (1). Zij besloten eindelijk met de andere provinciën in overleg te treden, om gedurende de afwezigheid van den Landsheer den Prins gemeenschappelijk te erkennen als Beschermer en Hoofd van Nederland. De Staten, getrouw aan hunne roeping, om te voorzien in de Regering van het land bij afwezigheid of ontstentenis van den Landsheer (2), moesten, daar de Koning afwezig was, hiertoe overgaan, totdat deze de Regering weder zoude hebben aanvaard. De Prins, tot Ruwaard gekozen, trad in de regten van den Koning, welke in het Stadhouderschap niet waren begrepen.

§ 14.

Tusschenregering tot aan de Unie van Utrecht.

De Prins stelde voorloopig, gedurende zijne afwezigheid, den Graaf VAN DER MARCK tot Plaatsvervanger aan, en gaf hem eene Instructie voor de Regering van Holland, in achttien artikelen vervat. Daarin werd de Graaf gemagtigd, zooveel krijgsvolk aan te nemen, als tot 's Lands verdediging noodig werd geacht; de steden, die zich onderwierpen, den eed van getrouwheid aan den Koning en den Prins van ORANJE af te nemen; alle stedelijke wetten, regten en privilegiën, welke door de Spaansche dwingelandij onderdrukt waren, te herstellen; te waken, dat niemand welgezinde Katholieken of Geestelijken aan lijf en goed beschadigde; alle verbeurdverklaarde goederen den wettigen eigenaar weder ter hand te stellen; met goedvinden van de hem toegevoegde Raden, de Overheid in de steden, naar mate zij voor de zaak der vrijheid gunstig of ongunstig gestemd was, hare betrekking te doen behouden of ontnemen (3).

---

(1) Cf. BOR, VI, bl. 379.

KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, d. I, bijl. bl. 396.

De Souvereiniteit van Spanje bleef dermate erkend, dat alle plakkaten op naam van den Koning werden uitgevaardigd, zelfs dat tot stichting van de Hoogeschool te Leyden, in 1575, waartegen PHILIPS zich dikwerf verklaarde.

Cf. *Groot Plakkaatb.*, d. III, bl. 539.

Plakkaatb van Vlaanderen, d. II, bl. 3.

S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 93.

BOR, B. VI, bl. 391, waar men vindt den eed door de Veldoversten van den Prins af te leggen, waarbij zij moesten zweren den Koning van Spanje getrouw te zullen blijven.

(2) Zie boven, § 6, *Magt der Staten.*

(3) De Commissie en Instructie is te vinden bij BOR, B. VI, bl. 390.

Voorts vaardigde de Prins den 25 Aug. 1572 een Plakkaat uit tegen de ongeregeldheden van het krijgsvolk in het berooven van Kerken, Kloosters en bijzondere burgers, alsmede twee dagen later, eene Ordonnantie op het voorloopig bestuur van den lande, waarbij hij beloofde niets te zullen verrigten dan met medeweten der Staten, aan welke hij veel gezag toestond (1).

Den 20 Oct. 1572 in Holland, op verzoek der Staten, teruggekeerd, belegde de Prins te Haarlem eene vergadering der Staten en vaardigde verschillende nieuwe Plakkaten uit, als: op het krijgsvolk te water en te lande; het verbod van correspondentie met ALVA en zijnen aanhang als vijanden; het verbod van uitvoer van levensmiddelen naar den vijand. Voorts rigtte hij een nieuw Justitiehof op, dat den 13 Feb. 1573 zijn' eersten regtsdag hield.

Den Prins werd een Raad toegevoegd, om hem in het besturen der zaken des lands ter zijde te staan, alsmede twee andere Raden, die van Finantiën en van de Admiraliteit. Door die Collegiën geruggesteund, oefende de Prins, als 's Konings Stadhouder in Holland, de wetgevende magt, met advies der Staten, uit (2).

Daar zonder toestemming der Staten geene heffingen konden geschieden om de vele oorlogs- en regeringskosten te bestrijden, raadpleegde de Prins de Staten in alle zaken, waardoor hunne magt zeer toenam. Steden, die te voren geen deel aan de beraadslagingen hadden genomen, werden tot de vergaderingen opgeroepen, om aan de algemeene zaak steun te verschaffen. Spoedig deed zich de behoefte aan een reglement van orde voor hunne meer gewigtige beraadslagingen gevoelen. Dergelijk reglement werd in Febr. 1574 voorloopig vastgesteld. In twaalf artikelen vervat, bepaalde het o. a. dat de Staten van Holland minstens iedere zes weken zouden vergaderen. Allen moesten zweren 's lands privilegiën te zullen voorstaan, de zaken naar hun beste weten te behartigen en des vereischt geheim te houden. Bij niet-verschijning ter dagvaart verbeurden zij boete. Bij meerderheid van stemmen moest alles worden beslist, uitgezonderd de Beden. Bij gemis van beslissing deed de Prins van ORANJE uitspraak. Vóór het einde der vergadering werd het verhandelde opgeteekend en door een der Edelen en eenige steden voor geresumeerd geteekend. Vóór den afloop mogt niemand de bijeenkomst verlaten (3).

---

(1) Cf. *Resolut. van Holland*, 1572—1574, fol. 12.
Groot Plakkaatb., d. III, bl 32.

(2) S. v. SLINGELANDT, l. c, d. I, bl. 93.

(3) Cf. BOR, B. VII, bl. 482 en B. VIII, bl. 659.
S. v. SLINGELANDT, l c., d. I, bl. 47, die beweert dat de kleine steden werden

Het groote gezag van den Prins begon allengs naijver te wekken; velen meenden dat de oorlog meer gevoerd werd voor zijne belangen, dan voor die van het Gemeenebest. De Prins vroeg derhalve, den 20 Oct. 1574, hem van het gezag te ontlasten. Doch de Staten, inziende dat hij onmisbaar was, verzochten hem den 12 November ten dringendste het gezag te blijven waarnemen. Toen de vredes-onderhandelingen te Breda mislukten (1), stelden de Staten van Holland en Zeeland den 4 Julij 1575 de acte van Unie vast, waarbij den Prins de volgende regten werden geschonken:

1°. Zoo lang de oorlog voortduurde, eene volkomene magt over alle krijgszaken en het regt om zonder verlof der Staten krijgsvolk in de steden te leggen.

2°. Het bestuur der gelden en het regt om gelden tot eene bepaalde som op te nemen.

3°. Het regt de justitie door het Hof van Holland te doen administreren.

4°. Het benoemen van Raadsheeren in het Hof en van andere ambtenaren van justitie, uit drie personen door de Staten voorgedragen.

5°. Het verleenen van alle remissie, gratie, legitimatie, enz., als vroeger door het Algemeen Gouvernement geschiedde.

6°. Het verleenen van privilegiën, doch met advies der Staten.

7°. De vernieuwing der magistraten in de steden op de gewone tijden en in buitengewone omstandigheden, met medeweten der Vroedschap.

8°. Het onderhouden der uitoefening van de Hervormde godsdienst en het beletten der R. K. (2), doch onder beding dat niemand wegens het geloof eenig letsel zoude geschieden.

Tot het beleid van alle andere algemeene landszaken, rigtten de Staten eene nieuwe permanente Commissie op, om uit naam der Staten met den Prins te handelen. Zij ontving den 27 Aug. 1575 eene zeer

---

beschreven, omdat *Haarlem* en *Amsterdam*, in 's vijands handen zijnde, niet ter dagvaart konden verschijnen, zoodat de vier overige steden bezwaar maakten zich alleen met de beslissing van zulke gewigtige zaken te belasten. De verschijning der kleine steden zoude dus slechts geweest zijn provisioneel, gedurende den oorlog.

(1) Deze mislukten, doordat de Koning weigerde de Hervormde godsdienst in de Nederlanden toe te laten.

Men leze omtrent de geschiedenis dezer onderhandelingen:

Groen van Prinsterer, *Archives*, t. V, pag. 69 et sqq.

(2) Bij resol. van 22, 30 Julij 1557, werden de woorden: *de Roomsche religie te doen ophouden* veranderd in die van *religiën, strijdende met het Evangelie*, ten einde de deur voor eene algemeene verdraagzaamheid te openen.

Zie Wagenaar, d. VII, bl. 22.

Groen van Prinsterer, *Archives*, t. V, bl 272.

uitgebreide instructie. Deze Raad diende om het behoud der eendragt en gemeenschappelijke medewerking van de provinciën te verzekeren en den Prins met raad en daad bij te staan. Doch hij wenschte dien Raad niet, zoodat hem eene Commissie werd toegevoegd van drie leden uit de Edelen, twee leden uit elke groote stad en een lid uit iedere kleine, met welke hij alle zaken besliste. Den 1sten December werd nog bepaald, dat de Gecommitteerden van het Noorder-kwartier (1), hetwelk in 1573 een afzonderlijk Collegie met bewilliging van den Prins had opgerigt, steeds in aanraking zouden zijn met de Gecommitteerden van het Zuider-kwartier, zoodat eenige leden van het eene Collegie altijd bij die van het andere zitting zouden hebben, en omgekeerd (2).

In dien toestand bleef 's lands Regering tot den 25 April 1576. De in Julij 1575 tot stand gekomene Unie tusschen Holland en Zeeland, eischte in vele opzigten verbetering. De regtsbedeeling, de onderlinge strijdigheid der wetten en meer bijzonder de geldheffingen en het ligten van troepen in billijker evenredigheid waren nog op geen effen voet gebragt. Den 25 April 1576 werd, om hierin te voorzien, door de Staten der beide provinciën te Delft bijeengekomen, eene nieuwe acte van Unie gesloten. In achttien artikelen vervat, bepaalde zij o. a.:

1°. Dat de bondgenooten zouden bijeenkomen, als zij daartoe door den Prins van Oranje of anderzins beschreven werden. Diegenen, welke zich zonder wettige reden daaraan onttrokken, verbeurden boete en waren gehouden tot de maatregelen en besluiten, door de overige leden der vergadering in hunne afwezigheid genomen.

2°. Tot wederstand des vijands elkander hulp en bijstand te zullen verleenen en met den vijand geen verdrag te sluiten, dan met algemeene goedkeuring.

3°. Nieuw gerezen geschillen en twisten aan de beslissing van den Prins van Oranje te onderwerpen.

4°. Elkander vrijheid van verkeer en handel te waarborgen.

5°. Elkander tegen onregt, schade en geweld bij te staan.

6°. Het gezag der Overheid en de zuiverheid der regtsbedeeling te waarborgen.

7°. De zaken en lasten van den oorlog met zulke gemeenschap, eendragt en vriendschap te beheeren, alsof allen slechts ééne stad vormden.

8°. De Unie van zes tot zes maanden te doen geldig zijn, telkens

(1) De belegering van Haarlem had tot de scheiding van Noord- en Zuidholland aanleiding gegeven.

(2) Cf. de Resol. van Holland van 7 en 13 Oct. 1575.

tot wederopzeggens toe, mits zes weken vóór den afloop van dien termijn te waarschuwen (1).

Den Prins van Oranje werd het oppergezag opgedragen; in achttien artikelen omschreven, beloofden de Staten hem daarbij volstrekte gehoorzaamheid en kenden hem de volgende regten toe:

a. Het opperbevelhebberschap te land en ter zee.

b. De benoeming van alle officieren, welke hij naar goedvinden mogt bezoldigen.

c. De geheele verdediging des lands, zoodat hem de volle beschikking over krijgsvolk en oorlogschepen werd gelaten.

d. Het van wege den Koning door de opperste Geregtshoven der provinciën doen uitoefenen van regt en geregtigheid, alsmede het in naam des Konings benoemen der Raden en hoofd-officieren van justitie in de verbondene provinciën, door met advies der Staten voor elke opengevallene betrekking één ambtenaar te kiezen uit de drie personen, hem door de Staten voorgedragen.

e. Het op de gewone tijden en volgens de oude handvesten benoemen of vernieuwen der stedelijke overheden. Als de nood het eischte, mogt hij haar ook op ongewone tijden ontslaan of veranderen.

f. Het handhaven van het gezag en den voorrang van alle burgerlijke ambtenaren en het niet gedoogen, dat de krijgsbevelhebbers en oversten zich aanmatigden eenige kennis te nemen van burgerlijke of regterlijke zaken.

g. Het handhaven van de uitoefening der Gereformeerde godsdienst en het doen schorsen en ophouden der uitoefening van iedere godsdienst, die strijdig was met het Evangelie, zonder te gedoogen dat men naar iemands geloof of geweten onderzoek deed, of dat iemand te dier oorzake eenige moeijelijkheid, letsel of beleediging werd aangedaan.

De Prins, die aldus 's lands Regering op eenen meer vasten voet gebragt had, trachtte de Staten van tijd tot tijd tot het inwilligen van nieuwe Beden te bewegen, om de kosten tot het voortzetten van den oorlog gevorderd, te bestrijden; zelfs werd besloten het Haagsche Bosch om te houwen en geheel te verkoopen; op dringend verzoek echter der Haagsche Regering bleef dit besluit onuitgevoerd (2).

---

(1) Cf. Bor, B. IX, bl. 668.
Wagenaar, d. VII, bl. 94.

(2) In eene overeenkomst, den 16 April 1576, tusschen den Prins van Oranje met overleg der Staten van Holland en de bewoners van 's Gravenhage gesloten, werd bepaald dat het Bosch, onder daarbij aangewezen voorwaarden, zoude behouden blijven en nimmer worden verkocht of om eenigerlei oorzaak vervreemd. Toen de

REQUESENS, den 5 Maart 1576 overleden, had van zijn regt om eenen tijdelijken opvolger te benoemen, geen gebruik gemaakt. De Raad van State aanvaardde toen krachtens zijne bevoegdheid de teugels van het bewind en hield die voorloopig in handen, volgens eene aanschrijving des Konings van 24 Maart 1576. Den daarop volgenden zomer brak het Spaansche leger, sinds lang niet betaald, op vele plaatsen in losbandigheid uit. De Staten van Braband lieten zich door den Raad van State magtigen, tot dekking van het land troepen te werven. Zoo ook de Staten van Gelderland en Vlaanderen.

Allengs verviel het gezag van den Raad van State en begreep men dat de Algemeene Staten in zijne plaats moesten optreden. In Sept. 1576 zonden de Staten der andere gewesten afgevaardigden naar Brussel, om als Algemeene Staten op de regeling van het gouvernement orde te stellen. Het doel dezer bijeenkomst was tweeledig:

1°. Te voorzien in de moeijelijke omstandigheden van het oogenblik.

2°. Zich van de toekomst te verzekeren.

Deze Algemeene Statenvergadering rigtte een leger op; legde eene algemeene schatkist aan; enz. Zij verklaarde zich openlijk tegen de Spaansche dwingelandij en vormde het middenpunt, waarom zich ook Friesland, Utrecht, Gelderland en Groningen schaarden, welke tot dus verre nog onder Spaansche magt waren geweest.

Het standpunt van Holland en Zeeland was ten aanzien van de overige provinciën scherp geteekend. Op zekere punten heerschte er volstrekte overeenstemming, doch in andere een gewigtig verschil. In Holland en Zeeland namelijk bestond eene warme, bijkans algemeene verkleefdheid aan de Hervormde godsdienst, eene hartstogtelijke gehechtheid aan de oude staatkundige vrijheden en regten. De Prins van ORANJE deed al wat in zijn vermogen was, om den opkomenden geest van onverdraagzaamheid tegen de oude godsdienst te fnuiken, doch tevens de liefde voor de oude vrijheden zoo mogelijk nog te versterken.

In de meeste andere provinciën daarentegen bleef een groot, zeer vermogend deel des volks de oude Kerk geloovig aankleven, trots al de schanddaden in haren naam gepleegd, en geloofde men dat er aan den kant der Hervormers een ernstig pogen bestond, om haar met wortel en tak uit te roeijen, zoodanig zelfs dat deze, als zij de overhand kregen, niet wars zouden zijn tot verdelging der moederkerk

---

Fransche Regering in het begin dezer eeuw voornemens was dit Bosch te verkoopen, zag zij daarvan af, op grond dat genoemde overeenkomst dergelijke handeling verbood.

dezelfde wapenen te bezigen, welke de Pausgezinden tegen de belijders der nieuwe godsdienst hadden gebruikt.

In staatkundige geloofsbelijdenis evenwel verschilden de zeventien provinciën weinig van elkander. Eene sterke gehechtheid aan de oude staats-instellingen en eene algemeene neiging om deze te herstellen, was bij allen heerschende. Alleen had zich in de vijftien gewesten de overtuiging nog niet vast gevestigd, dat het behoud der vrijheid onbestaanbaar wàs met de voortduring van PHILIPS' gezag. De grootste band van overeenstemming tusschen de zeventien provinciën bestond in den gemeenschappelijken haat tegen het Spaansche krijgsvolk, nog vermeerderd door de gepleegde muiterij.

De Prins trachtte op alle mogelijke wijze den indruk weg te nemen, als of er toeleg bestond om de Roomsche godsdienst te vernietigen. In brieven aan de Staten der provinciën en aan de Algemeene Staten gerigt (1), betoogde hij slechts de wapenen te hebben opgevat tot verdediging van de oude vrijheden en regten, en dat alleen door naauwe onderlinge aansluiting, met weglating van wantrouwen en achterdocht, dit doel kon worden bereikt.

Den 19 Oct. 1576 vingen te Gent de onderhandelingen over eene algemeene vereeniging der zeventien provinciën aan; door de Spaansche furie werden deze onderhandelingen bekort en tot een goed einde gebragt. Den 8 Nov. van dat jaar werd de Pacificatie van Gent gesloten tusschen Holland, Zeeland, Braband, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Valencyn, Rijssel, Douay, Orchies, Namen, Doornik, Utrecht en Mechelen. In vijf-en-twintig artikelen vervat, bepaalde zij o. a:

1°. Een onderling verbond tot het onverwijld uitdrijven der Spanjaarden uit de Nederlanden.

2°. Bijeenroeping der Algemeene Staten, zoodra de Spanjaarden verwijderd zouden wezen, tot regeling van de godsdienstige aangelegenheden en van 's lands zaken.

3°. Handhaving van volle vrijheid van verkeer en handel tusschen de verschillende gewesten.

4°. Schorsing der Plakkaten tegen de ketterij, alsmede der criminele Ordonnantiën van den Hertog van ALVA, tot dat de Algemeene Staten anders zouden verordenen.

5°. Verzekering dat buiten Holland en Zeeland niets tegen de R. C. godsdienst zoude worden ondernomen (2).

6°. Erkenning van het gezag door den Prins van ORANJE als Admi-

(1) Te vinden bij BOR, B. IX, bl. 694—696, en X, bl 747—749.

(2) In Holland was de R K godsdienst geschorst.

raal-generaal en Stadhouder van Holland, Zeeland, Bommel (1) en andere plaatsen uitgeoefend, tot dat de Algemeene Staten daarin op andere wijze, na het vertrek der Spanjaarden, zouden hebben voorzien. (2).

7°. Teruggave van alle vaste goederen en andere bezittingen, welke nog niet vervreemd waren, aan de eigenaars met hunne eer en goeden naam, daar alle verbeurdverklaringen sedert 1566 voor nietig en van onwaarde werden verklaard.

8°. Herstelling der Prelaten en andere geestelijke personen, welke in Holland en Zeeland goederen bezaten, in hunne eigendommen; waren deze vervreemd, dan toekenning eener billijke schadeloosstelling.

9°. Vernietiging van alle onterving ter zake van de godsdienst of de beroerten.

10°. Dat geene provincie of stad de vruchten dezer vereeniging zoude genieten, tot dat zij het verdrag had onderteekend. Zij kon het teekenen wanneer zij goedvond. (3)

Met jubelkreten werd deze pacificatie door het geheele land begroet. Bijna gelijktijdig kwam Don Juan van Oostenrijk in de Nederlanden aan, met den lastbrief de provinciën met de Regering te verzoenen zonder iets in te willigen, zoodat het onbeperkt gezag der Kroon en de uitsluitende uitoefening der Katholieke godsdienst gehandhaafd moesten blijven. De Prins van Oranje spoorde de Algemeene Staten krachtig aan, toch het beginsel te blijven verdedigen, dat de Nederlanden van oudsher eene Regering hadden gehad, die op vertegenwoordiging en grondwettige regten berustte; vermaande hen met den nieuwen Landvoogd in geenerlei onderhandeling te treden, ten zij het vreemde krijgsvolk onmiddellijk vertrok; drong er op aan, dat de oude privilegiën hersteld en weder bezworen zouden worden en aan de Staten de bevoegdheid toegekend, zoo dikwijls hun goeddacht, bijeen te komen, om te zien of de zaken wettelijk bestuurd werden. (4)

Den 6 Dec. 1576 werden Don Juan de eischen der Algemeene Staten in acht, alsmede hunne inwilligingen in tien artikelen vervat, overhandigd. Onmiddellijk vertrek der vreemde troepen, met dien

---

(1) Het klinkt vreemd hoe op een lijn met *Holland* en *Zeeland, Bommel* genoemd werd. De reden lag in het vroeger verzet van deze stad tegen Alva's geweld en hare aansluiting aan *Oranje*.

(2) Deze bepaling diende om de Unie tusschen Holland en Zeeland uitdrukkelijk te bevestigen.

(3) Cf. Wagenaar, d. VII, bl. 115—117.

(4) Bor, B. X, bl. 747 en volg.

verstande dat zij nimmer zouden terugkeeren, het ontslag van alle gevangenen, het onderhouden van het Gentsch verdrag (1), het beramen eener algemeene amnestie, de bijëenroeping der Algemeene Staten, het onderhouden van alle privilegiën, werd gevorderd. Werden deze voorwaarden ingewilligd, dan waren de Staten bereid den nieuwen Landvoogd te erkennen en het gezag des Konings te handhaven. (2)

Om aan deze vorderingen kracht bij te zetten, strekte de in Jan. 1577 tot stand gekomene Unie van Brussel, waarbij men zich verbond de onmiddellijke uitdrijving der Spanjaarden en de bevestiging der Gentsche pacificatie te bewerken, de Katholieke godsdienst en het gezag des Konings te handhaven en het Vaderland met alle zijne herkomstige regten te verdedigen. Die Unie werd als eene staatkundige overeenkomst door de voornaamste ingezetenen van alle provinciën onderteekend.

Zij was het eenige verbond, waarbij alle gewesten van Nederland, Luxemburg alleen uitgezonderd, zamenspanden tot behoud der vrijheid en verdediging des Vaderlands. Volgens besluit der Algemeene Staten van 23 April 1577 werd zij gedrukt en naar de onderscheidene provinciën gezonden, om aldaar door de voornaanste Geestelijken en Edelen, alsmede door de stedelijke Overheden, tweemaal onderteekend te worden. Een dier stukken moest in het archief der provincie bewaard. het andere naar Brussel opgezonden worden. Zij die weigerden deze Unie te onderteekenen, werden bij name aan de Algemeene Staten bekend gemaakt en als vijanden van den Staat beschouwd. Van de afgevaardigden der onderscheidene gewesten, welke dit verbond teekenden, waren die van Holland en Zeeland de eenigen, welke uitdrukkelijk verklaarden, zich aan de bepalingen omtrent de Roomsche godsdienst niet te willen onderwerpen. Deze bepalingen hadden de Pausgezinden in hun belang weten in te voegen, daar in den vrede van Gent het punt van godsdienst te onbeslist was gelaten, en beriepen zich later steeds daarop (3).

Deze bijna eenstemmige verklaring des volks bewoog Don JUAN, na

---

(1) Door elf hoogleeraren in de godgeleerdheid en doctoren in de beide regten van Leuven werd verklaard, dat het Gentsch verdrag niets bevatte strijdig met het oppergezag der Katholieke Kerk. Volgens eene verklaring van den Raad van State, hield dit verdrag niets in dat het hoog gezag van Zijne Majesteit kon afbreuk doen.

Cf. BOR, B. X, bl. 765 en 766.

(2) Cf. BOR, B. X, bl. 762 en volg.

(3) Men leze over de Unie van Brussel, Mr. J. C. DE JONGE, *De Unie van Brussel.*

Bijvoegselen en verbeteringen op de Unie van Brussel.

lang aarzelens, de eischen der Staten in te willigen, zoodat den 17 Februarij 1577 het Eeuwig Edict te Brussel werd gesloten. Dat stuk, in negentien artikelen vervat en in naam des Konings uitgevaardigd, bekrachtigde het Gentsche verdrag; beloofde dat het vreemde krijgsvolk zoude vertrekken, zoodra door de Algemeene Staten schikkingen zouden zijn gemaakt tot voldoening der achterstallige soldij, en nimmer, dan in geval van eenen buitenlandschen oorlog, zoude terugkeeren; bepaalde dat alle gevangenen ter weêrszijde in vrijheid zouden worden gesteld; verzekerde de handhaving van alle privilegiën, handvesten en costumen der Nederlanden; vorderde van de Staten den eed, dat zij de Katholieke godsdienst niet zouden fnuiken en stelde eindelijk vast, dat men Don JUAN als algemeenen Landvoogd zou ontvangen, onmiddellijk na het vertrek der vreemde soldaten. Dit verdrag werd eenige weken later door PHILIPS in eenen brief aan de Staten van Braband en in een edict, dat van Madrid uitging, bekrachtigd (1). Indien de Koning van Spanje zich werkelijk aan die pacificatie had gehouden, is het buiten twijfel, dat de Nederlanders de wapenen zouden hebben nedergelegd en den Koning de oude gehoorzaamheid betoond.

WILLEM VAN ORANJE, die Don JUAN geenszins vertrouwde en overtuigd was, dat deze slechts alles had geteekend om tijd te winnen, doch voornemens was alles te herroepen, zoodra zich daartoe eene geschikte gelegenheid aanbood (2), weigerde het eeuwig verdrag voor Holland en Zeeland te teekenen en te erkennen, ten zij de Algemeene Staten zich plegtig verbonden om, ingeval het vertrek der vreemde troepen niet binnen den bepaalden tijd plaats greep, zelve door kracht van wapenen de verwijdering dier legerbenden te bewerkstelligen.

Spoedig bleek hoe zeer deze overtuiging van den Prins gegrond was, en de Spaansche regering aanstalten maakte om het gezag der Staten te vernietigen en de Plakkaten te herstellen (3).

De Prins, door de Algemeene Staten uitgenoodigd te Brussel te komen, om met hen over 's lands belangen te beraadslagen, vertrok met toestemming der Staten van Holland en Zeeland den 17 Sept. 1577 derwaarts. Met uitbundig gejuich ontvangen, werd hij den 22 October tot Ruwaard van Braband verkozen. De provincie Braband, die geacht werd onder het onmiddellijk toezigt van den Opperlandvoogd te staan, daar deze te Brussel zijn verblijf hield, had nimmer een afzonderlijken

(1) Cf. BOR, B. X, bl. 789.

(2) *Zoodanige subyte zoetigheid*, zeide de Prins, *kon niet voortkomen uit zijn naturel.* Cf. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 147.

(3) Cf. BOR, B. X, bl. 829.

Stadhouder bezeten. De zetel der regering aldaar thans ledig zijnde, werd de Prins tot Ruwaard aangesteld (1). Den 7 December verklaarden de Algemeene Staten uitdrukkelijk, dat Don JUAN niet langer Stadhouder, Landvoogd of Kapitein-generaal was en beschouwden hem en zijne aanhangers als rebellen. Alle ingezetenen, die hem gunst of onderstand bewezen, werden voor oproerlingen en verraders verklaard.

Bij eene nieuwe acte van Unie, te Brussel, den 10 December 1577 onderteekend, verbonden zich de leden der Roomsche Kerk en diegenen, welke zich van hare gemeenschap hadden losgerukt, om elkander tegen alle vijanden te beschermen. Deze acte had vooral de strekking den verkeerden indruk weg te nemen, door de Unie van Brussel, in Januarij 1577 tot stand gekomen, ontstaan. De Algemeene Staten verklaarden daarbij, geenszins hen, die de R. C. godsdienst hadden afgezworen, te willen bezwaren, gelijk deze laatsten beloofden den eersten geen afbreuk te zullen doen. Dit deed vele uitgewekene Hervormden terugkeeren. De Aartshertog MATTHIAS van Oostenrijk, — broeder van den regerenden Keizer RUDOLF, — wien sommige Katholieke Edelen, uit ijverzucht op den wassenden invloed van ORANJE en de toenemende magt des volks, reeds op het einde van September de Landvoogdij hadden aangeboden, werd den 17 December als Opperlandvoogd erkend, doch hem inderdaad zoo weinig magt toegekend, dat zijne werkzaamheden zich bijna uitsluitend bepaalden tot het teekenen van stukken door ORANJE medeonderteekend en het volk hem spottenderwijze «'s Prinsen griffier» noemde. De hoofdvoorwaarden, onder welke hem deze Landvoogdij werd opgedragen, waren:

1°. Erkenning van het Gentsch verdrag als algemeene grondslag; rezen er moeijelijkheden over de uitlegging van sommige bepalingen, dan werd de beslissing hiervan aan de Algemeene Staten opgedragen.

2°. Het voorschrift dat de Aartshertog den Koning en de Algemeene Staten trouw zoude zweren.

3°. De bepaling, dat de Aartshertog het land zoude besturen met goedvinden van eenen Raad van State, welks leden door de Algemeene

---

(1) Het is moeijelijk eene juiste omschrijving der magt, aan die waardigheid verbonden, te geven. Een Ruwaard was geen eigenlijk dictator, noch beschermheer, noch landvoogd, noch stadhouder. Hertog ALBRECHT van Beijeren b. v was dertig jaren lang Ruwaard van Holland en Henegouwen geweest, gedurende de krankzinnigheid van zijnen broeder, en had bij het overlijden van Hertog WILLEM diens titel geërfd. FILIPS van Bourgondië verklaarde zich in 1425 tot Ruwaard van Braband en beroofde kort daarna JACOBA van al hare titels om zich die toe te eigenen In het eerste geval was dus de Regent, in het tweede de overweldiger regerend Vorst geworden. Cf. WAGENAAR, dl. III, bl. 304 en 465, dl. VII, bl. 171.

Staten te benoemen, geboren Nederlanders, trouwe patriotten en vrij van heerschzucht en gierigheid moesten zijn.

4°. De algemeene aangelegenheden des lands, als: verzoekschriften, leeningen, vredesverdragen, oorlogsverklaringen, bondgenootschappen met vreemde natiën, enz., moesten aan de toestemming der Algemeene Staten worden onderworpen. Evenzoo alle plakkaten of bevelschriften, alsmede alle wetten.

5°. Het beding, dat de Algemeene Staten, alsmede die van elke provincie, mogten bijeenkomen, wanneer, waar en zoo dikwijls hun goeddacht en bij elkander blijven zoo lang zij het noodig keurden.

6°. Dat met goedvinden der Algemeene Staten de voornaamste krijgsbevelhebbers zouden aangesteld worden, alsmede het werven van troepen en het leggen van bezetting zoude geschieden.

7°. Met goedvinden van den Staatsraad of met toestemming van de Staten der betrokkene provincie, zoude de Landvoogd de Stadhouders benoemen.

8°. Het opdragen van het onbeperkt beheer over de heffing en het gebruik van de algemeene gelden des lands aan de Staten.

9°. Bij overtreding van eenige dezer bepalingen, waren de Staten hem niet langer gehoorzaamheid verschuldigd en zelfs gemagtigd de wapenen tegen hem op te nemen, indien hij geweld wilde bezigen.

Tevens werd besloten dat de Prins van ORANJE tot Stadhouder-Generaal zoude benoemd en in zijnen post van Ruwaard bevestigd worden.

Nadat het Staatsche leger bij Gemblours geheel verslagen was en vele plaatsen door Don JUAN waren ingenomen, wendden de Algemeene Staten zich om hulp tot Engeland, Frankrijk en Duitschland en werd den Hertog van ANJOU, broeder van HENDRIK III, de naam van *Beschermer der Nederlandsche Vrijheid* geschonken, met belofte dat, bij verandering van Souverein, de keus op hem vallen zou, doch onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij zich op geenerlei wijze met de inwendige aangelegenheden mogt inlaten.

Oneenigheden ter zake der godsdienst begonnen reeds te bedreigen den band van gemeenschap tusschen de Zuidelijke en Noordelijke gewesten te breken. De Roomschen, voor de Protestanten bevreesd, neigden tot eene verzoening met den Koning; de Protestanten woedden hevig tegen de andersdenkenden.

Op eene algemeene Kerkvergadering, den 2 Junij 1578 en volgende dagen, te Dordrecht gehouden, leverden de Hervormden een verzoekschrift aan MATTHIAS en zijnen Raad in, waarbij vrijheid van godsdienstoefening en gelijke toegang voor allen tot alle burgerlijke ambten werd gevraagd, zoodat bij het begeven van deze enkel op bekwaamheid,

geenszins op geloofsbelijdenis zoude worden gelet. Dit verzoekschrift gaf aanleiding tot het uitvaardigen van den geloofsvrede, waarbij het gevraagde werd toegestaan, doch welke zoowel bij Roomschen als Onroomschen weinig bijval vond en door de Staten van onderscheidene provinciën uitdrukkelijk van de hand werd gewezen. (1) Het verheven beginsel van echt Christelijke verdraagzaamheid werd nog te weinig begrepen. Ook in dit opzigt was de Prins de denkbeelden van zijn tijd verre vooruit.

§ 15.

Unie van Utrecht.

De Gentsche Pacificatie en de Unie van Brussel werden allengs door dweepzucht en verraderij dermate ondermijnd, dat de behoefte aan eene naauwere Unie tusschen de Noordelijke gewesten zich sterk deed gevoelen. Te meer bleek de noodzakelijkheid hieraan, toen de Staten der Waalsche provinciën, onder voorwendsel van de godsdienst, zich van de overigen begonnen af te scheiden, en PARMA de Nederlandsche gewesten door tweedragt poogde van een te scheuren, ten einde ze gemakkelijker te onderwerpen.

Het denkbeeld van een naauwer Bondgenootschap tusschen de Noordelijke Provinciën, schijnt het eerst bij ELISABETH, Koningin van Engeland, te zijn opgekomen; reeds in het begin van het jaar 1577 gaf zij aan de inwoners van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland den raad een verbond van onderlinge bescherming met elkander te sluiten en beloofde hun haren bijstand tegen buitenlandschen inval (2).

Door ligging en Godsdienst waren de Noordelijke gewesten van zelve naauwer aan elkander verbonden. Holland was niet veilig zonder op Utrecht, Utrecht niet veilig zonder op Gelderland, dat de vier groote rivieren des lands bestreek, te kunnen rekenen. De eene provincie was de voormuur der andere. Op het punt van Godsdienst waren, het is waar, Holland en Zeeland steeds van de overige gewesten geïsoleerd geweest. Doch de snelle vorderingen der Hervorming in de Noordelijke Provinciën, toen JAN VAN NASSAU, oudste broeder van ORANJE, Stadhouder van Gelderland, en Graaf VAN RENNENBERG,

---

(1) Deze geloofsvrede werd o. a. verworpen in Henegouwen, Utrecht en Gelderland; aangenomen in Antwerpen, de Groninger Ommelanden, enz Cf. BOR, B. XII, bl. 972 en volg.

(2) Cf. PIETER PAULUS, *Historie van de Unie van Utrecht*, dl. I, bl. 4. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, dl. VII, bl. 248.

Stadhouder van Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel was, maakten die Unie noodzakelijk.

ORANJE achtte het beter zelf niet als aanlegger van het plan op te treden, ten einde niet als een schender der Gentsche Pacificatie te worden beschouwd. Zijn broeder JAN VAN NASSAU leidde om deze reden de onderhandelingen.

Nadat in 1578 tot het tot stand brengen der Unie pogingen waren aangewend, kwamen in het begin van Januarij 1579 de afgevaardigden van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, en der Provincie tusschen de Eems en de Laauwerzee, te Utrecht bijeen en sloten, zonder op de afgevaardigden der overige provinciën te wachten, den 25sten dier maand voorloopig een verdrag van Unie, dat den 29sten van het Stadhuis te Utrecht werd afgekondigd.

Deze gedenkwaardige oorkonde was in zes en twintig artikelen vervat. De inleiding gaf het doel der Unie aan, namelijk, eene naauwere verbindtenis met bevestiging der Gentsche Pacificatie en zonder zich aan het heilige Roomsche Rijk te willen onttrekken. Deze laatste bijvoeging diende, om den bijstand van het Duitsche Rijk, aan hetwelk de Nederlanden, krachtens het verdrag van 26 Junij 1548, waren verbonden, mogelijk te maken (1).

De verbondenen kwamen tot het volgende overeen:

1°. Ten eeuwigen dage vereenigd te zullen blijven, alsof zij slechts ééne Provincie vormden, met dien verstande, dat elk zijne bijzondere privilegiën, vrijheden, regten en oude gebruiken zoude behouden (2), tot welker handhaving zij elkander zouden bijstaan. Geschillen ter oorzake dier handvesten en gebruiken gerezen, moesten door den regter of door scheidsregters worden beslist, als zij niet op minnelijke wijze konden vereffend worden.

2°. Elkander met lijf, goed en bloed bij te staan tegen iedere vijan-

---

(1) Cf. boven § 7. *Omvang der landsheerlijke magt.*

PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht,* dl. I, bl. 68.

Tegenwoordige Staat der Nederlanden, d. I, bl. 147.

(2) Niet onaardig heeft men het Utrechtsche verbond bij een huwelijk vergeleken bij welks sluiting, door duidelijke huwelijksche voorwaarden, alle gemeenschap van goederen tusschen de echtgenooten uitgesloten werd. Door deze Unie toch werden de zeven provinciën wel naauw aan elkander verbonden, doch de voorregten der bijzondere steden en provinciën geenszins aan de Generaliteit onderworpen.

Cf. *Tegenw. Staat der Nederlanden,* d. I, bl. 148.

De Zeeuwen en Friezen, in 1654 de verbindtenis der Vereenigde Nederlanden willende uitdrukken, zeiden, dat zij onderling zoo naauw waren verbonden, als of zij in effecte maar ééne provincie vormden.

delijke magt, die de vereenigde gewesten, of een der provinciën of steden mogt aanranden.

3°. De versterking der grensvestingen te bekostigen de helft door de Unie, de wederhelft door de daarbij betrokkene Provincie of Stad, indien de laatste tot geene Provincie behoorde. Het daarstellen of veranderen van andere sterkten te bekostigen door de Unie. (1)

4°. Tot bestrijding der kosten van 's lands verdediging bepaalde belastingen te heffen (2), en daartoe verder de zuivere inkomsten der domeinen te gebruiken.

5°. De hoofdlieden en soldaten moesten den eed van getrouwheid aan de Generaliteit en aan de bijzondere Provinciën en Steden, waar zij in bezetting lagen, afleggen. De inwoners der vereenigde gewesten van achttien tot zestig jaren oud, zouden opgeschreven worden, om het getal te kennen van allen, die tot 's lands verdediging gebruikt konden worden (3).

6°. Geen bestand of vrede te sluiten, noch oorlog te beginnen over zaken die de bondgenooten in het algemeen aangaan (4), geene belasting over de Generaliteit uit te schrijven, geene verandering in de bepalingen der Unie te maken, noch de verklaring eener duistere plaats te geven, dan met *eenstemmig* goedvinden der Provinciën; kon er geene eenstemmigheid worden verkregen, de beslissing voorloopig aan de Stadhouders der Provinciën op te dragen; konden deze elkander niet

---

(1) De hiertoe gevorderde gelden werden bij quoten over de provinciën omgeslagen. Behalve deze sterkten, kon uit den aard der zaak iedere provincie zoo vele oprigten als zij zelve goedvond, mits geheel voor hare rekening. Ook iedere stad kon zich op eigene kosten versterken.

Cf. Pieter Paulus, *de Unie van Utrecht*, d. I, bl. 360 en volg.

(2) Hierin ligt de grondslag der bepaalde quoten door de verschillende provinciën uit eigene middelen opgebragt, daar de eenparige belasting nooit is ingevoerd.

Cf. Pieter Paulus, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. I, bl. 402 en volg.

(3) Die opschrijving is door sommige provinciën, b. v. door Utrecht, in 1583 geschied, maar nimmer door alle gewesten. Cf. Bor, B. XVIII, bl. 384.

(4) Men heeft veel getwist over de vraag, of de Provincie het regt had afzonderlijk oorlog te voeren en vrede te maken, daar het negende artikel alleen sprak van oorlogen, *de Generaliteit betreffende*, waarin dus niet vervat scheen het voeren van oorlog door eene Provincie om hare bijzondere belangen, op eigen kosten. Evenzoo omtrent het sluiten van vrede met vreemde mogendheden

Cf. Bijnkershoek, *Quaestiones juris publici*, Lib. I, cap. XXIII, pag. 163 et sqq. et cap. XXV, pag. 183.

Pieter Paulus, *de Unie van Utrecht*, d. II, bl. 181, en volg.

Grotius, *Apol.* hoofdst. X, bl. 195.

Public Gebedt, d. III, bl. 166.

onderling verstaan, zich te gedragen naar de door hen te benoemen scheidsregters (assessoren en adjuncten) (1).

7°. In andere algemeene zaken, de boven omschrevene uitgezonderd, de meerderheid te doen beslissen.

8°. Geene bijzondere provincie mogt met eenen naburigen Vorst een verbond sluiten, zonder toestemming der vereenigde provinciën. Mogt een vreemde Vorst tot de Unie willen toetreden, zoo werd daartoe het goedvinden van alle Gewesten vereischt (2).

9°. Den koers van het geld met het goedvinden der bondgenooten te doen bepalen en voor allen geldig te doen zijn.

10°. Op het punt van Godsdienst, Holland en Zeeland toe te staan zich te gedragen, gelijk hun goeddacht; de andere provinciën moesten zich regelen naar den Godsdienstvrede of daaromtrent zulke maatregelen nemen, als iedere provincie voor zich, voor 's lands welvaart en rust en tot behoud van ieders regt, der geestelijken zoowel als der wereldlijken, dienstig zoude achten, zonder hierin door eene andere provincie eenigzins te worden gehinderd; een ieder moest echter in zijne godsdienstige begrippen geheel vrij blijven en niemand mogt ter zake daarvan lastig gevallen, achterhaald of onderzocht worden, gelijk reeds in de Gentsche Pacificatie was vastgesteld. Tevens werd te kennen gegeven, dat hierin niet de bedoeling lag opgesloten, van het bondgenootschap iedere provincie of stad uit te sluiten, welke geheel Katholiek, of waar het aantal Hervormden niet groot genoeg was, om deze volgens den geloofsvrede aanspraak te geven op openbare godsdienstoefening. Integendeel, men was bereid hen toe te laten, mits zij de bepalingen der Unie gehoorzaamden en zich als goede vaderlanders gedroegen, daar men verlangde dat geene provincie of stad zich, met betrekking tot godsdienstzaken, mengde in die eener andere.

---

(1) Al wat in de Unie omtrent het beslissen van geschillen voorkomt, heeft steeds veel zwarigheid verwekt, vooral in stadhouderlooze tijden.

Cf. BIJNKERSHOEK, *Quaestiones juris publici*, Lib., II, cap. XXIV, pag. 365.

Tegenwoordige Staat der Nederlanden, d. I, bl. 160, waar men vindt een ontwerp, in de groote Vergadering van 1651 ingediend, om geschillen, omtrent welke geene overeenstemming kon plaats hebben, te beeindigen.

(2) Toen de Staten van Holland in 1654 een afzonderlijk verbond met CROMWELL sloten, waarbij zij beloofden den Prins van ORANJE of zijne nazaten nimmer tot Stadhouder hunner provincie te zullen verkiezen, noch tot Kapitein-Generaal te bevorderen, werden zij door de andere provinciën beschuldigd tegen art 10 der Unie gezondigd te hebben. De Staten verdedigden zich door de bewering dat dit eene bloote *belofte*, geen *verbond* was, om een wenschelijken vrede te bevorderen.

Cf. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 340.

11°. Geschillen tusschen provinciën moesten door de andere bijgelegd worden. Betroffen de geschillen alle gewesten, dan zouden de Stadhouders ze beslissen binnen eene maand, na daartoe door eene der partijen te zijn uitgenoodigd. Die uitspraak moest zonder uitstel worden nagekomen.

12°. Dat men alle reden tot oorlog met vreemde Vorsten zoude vermijden, en te dien einde vreemdelingen en inwoners gelijk regt verschaffen. Als een der bondgenooten hierin in gebreke bleef, zouden de overige pogingen aanwenden, om dit misbruik te weren.

13°. Geen der vereenigde provinciën, steden of leden zouden, zonder algemeen goedvinden, ten nadeele der anderen, belastingen invoeren of de bondgenooten hooger bezwaren dan hunne eigene ingezetenen.

14°. Dat de bondgenooten te Utrecht zouden bijeenkomen, zoo dikwijls zij door degenen, welke daartoe gemagtigd waren, werden bijeengeroepen. In de beschrijvingsbrieven moesten de te behandelen punten worden opgenomen, ten zij deze geheim behoorden te blijven. Was eenen der bondgenooten eenige zaken, als belangrijk ter mededeeling aan de anderen, bekend, dan moest hij de bijeenroeping der vergadering verzoeken aan diegenen, welke tot het beschrijven der provinciën bevoegd waren. Die niet verscheen, moest zich naar het beslotene gedragen. De behandeling van gewigtige zaken, die uitstel konden dulden, kon tot eene volgende vergadering worden verschoven. Die geene gelegenheid had in persoon te verschijnen, kon zijn gevoelen schriftelijk inzenden.

15°. Van onwaarde te verklaren, al hetgeen in strijd met deze bepalingen zoude geschieden, welke bezworen moesten worden door de Stadhouders en Overheden van iedere stad of provincie, alsmede door alle schutterijen, broederschappen en collegiën in alle steden en vlekken der vereenigde provinciën (1).

Sommige zaken kwamen in de Unie van Utrecht voor, welke reeds bij de Pacificatie van Gent waren geregeld, b. v. het twaalfde punt der Unie, waarin bepaald werd dat de koers van het geld in alle gewesten tot dezelfde waarde zoude gebragt worden, komt overeen met het drie en twintigste artikel der Gentsche Bevrediging. Evenzoo verschilt, hetgeen aangaande de Geestelijken en hunne goederen bepaald werd. weinig van hetgeen in artikel 22 van genoemde Bevrediging te lezen is. Andere punten vindt men in de Unie, in 1576 tusschen Holland en Zeeland aangegaan, weder, b. v. de beslissing der geschillen tusschen de gewesten aan de Stadhouders opgedragen (2).

---

(1) Deze eed is nimmer afgenomen.

(2) Cf. Pieter Paulus, *de Unie van Utrecht*, d. I, bl. 32.

Na het sluiten van dit verbond rigtte men te Utrecht eene vergadering van afgevaardigden uit de vereenigde gewesten op, aan welke de bevoegdheid werd geschonken voorvallende zaken te beslissen, en over gewigtige de bondgenooten te beschrijven (1). Deze afgevaardigden moesten van het door hen verhandelde verslag doen aan de bondgenooten, alsmede aan JAN VAN NASSAU, het hoofd der Unie.

In Friesland verzetten in den beginne zich vele Roomschen tegen dit verbond, doch niet lang daarna voegden zich de drie kwartieren, Oostergo, Westergo en Zevenwouden, daarbij. De Prins VAN ORANJE onderteekende het den 13den Mei des jaars 1579, na zich verzekerd te hebben dat MATTHIAS deze verbindtenis goedkeurde; de Graaf VAN RENNENBERG den 11 Junij van dat jaar; Drenthe (2) en Overijssel in de lente van 1580. Voorts voegden zich nog verscheidene steden bij deze Unie: als Gent, den 4 Februarij 1579; Yperen, den 10 Julij van dat jaar; Antwerpen, den 19 Julij; Breda, den 13den September (3) enz.

De Unie van Utrecht, die de Pacificatie van Gent, welke het gezag des Konings uitdrukkelijk erkende, bevestigde (4), had niet tot doel een onafhankelijken Staat, noch eenig onafhankelijk bondgenootschap te vormen. Haar oogmerk was eenvoudig verdediging tegen den vreemden onderdrukker; het sluiten van een verdedigend verbond tot gemeenschappelijke handhaving van regten en bezittingen (5). Zij handhaafde

---

(1) Cf J. D. MEIJER, *Inst. Judiciaires*, tom. IV, pag 143, die zegt: *ce comité fut l'origine des Etats Généraux et du Conseil d'Etat.*

(2) Drenthe heeft niet lang het genot zijner onderteekening gehad, daar Koeverden in 1580 in de magt der Spanjaarden raakte. Later is dit gewest ten onregte nimmermeer tot de Unie toegelaten, waarschijnlijk om de landprovinciën niet door de stem van Drenthe te versterken.

(3) Cf. BOR, B. XIII, bl. 114 en volg.

Door het verraad van RENNENBERG is Groningen eerst vijftien jaren later tot de Unie kunnen toetreden.

Cf S. STYL, l. c, bl. 173.

(4) Na het sluiten der Unie van *Utrecht* hielden de Algemeene Staten hunne vergaderingen te *Antwerpen*, ingevolge de Pacificatie van *Gent*, alsmede de Staten der Gewesten, welke tot de Unie waren toegetreden, te *Utrecht*, zoodat het dikwerf geschiedde, dat afgevaardigden der Staten van de laatstgenoemde Provinciën gelijktijdig op beide plaatsen waren vergaderd en deze eigenlijk twee ligchamen van Algemeene Staten bezaten, een te *Antwerpen* en een te *Utrecht*.

Cf. JACOBUS DEDEL, *Dissertatio de Ordinibus Generalibus Belgii*, pag. 103.

(5) In 1607, bij den aanvang der onderhandelingen over het Twaalfjarig Bestand, alsmede in 1643 werd het voorstel gedaan, om de Unie van *Utrecht* uitdrukkelijk te bevestigen, uit vrees dat deze of gene Provincie zoude meenen, slechts tot den

het bestaande; zij veronderstelde de regering zoo als zij was; deze zoude in stand worden gehouden, zoodat zij omtrent de wijze, waarop de Regering was ingerigt, geheel zweeg. Het gevolg der Unie was de Republiek, uit zeven oppermagtige Republieken (1) zamengevoegd, die zoo naauw met elkander waren vereenigd, dat zij één waren in al hare buitenlandsche betrekkingen (2). De Nederlandsche Republiek verschilde daarin van het Duitsche Rijk, dat zij niet, als de Duitsche deelen, één algemeen gebied erkende en aan één Opperhoofd onderworpen was; zij was ongelijk aan het Grieksche Statenverbond, want bij haar verbleef de Oppermagt bij iedere provincie, bij de Grieken daarentegen bij eene Algemeene Raadsvergadering; zij was niet, als de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, eene Republiek met

---

vrede met *Spanje* aan de Unie, die enkel gerigt was tegen het Spaansch geweld, gebonden te zijn.

Cf. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 195.

BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*, d. IX,

WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, d. XII, bl. 160.

(1) Iedere Provincie was dermate Souverein, dat nog zelfs op het einde der achttiende Eeuw de Staten van Holland, als zij aan die van Zeeland schreven, deze noemden: *Edel Groot Mogende Heeren, Bijzondere goede vrienden, Nagebuuren en Bondgenooten.* Men zoude meenen dat de Staten van twee geheel verschillende natiën, die in goede vriendschap verkeerden, met elkander briefwisseling hielden.

Ook schreef JAN DE WITT, 10 Mei 1652, aan de *Ned.* Gezanten, die in het voorjaar van 1652 over een tractaat met *Engeland* onderhandelden: *Wijders is mede opgemerkt, dat d'Engelschen dese Vereenichde Nederlanden in verscheijden Artt. noemen metten naem van Respublica;* 't welk geoordeeld wordt *eigentlijck daarop niet wel te passen also deze provinciën niet en sijn te zamen una respublica, maar ijeder provincie apart eene souvereine respublica is; ende dat sulcx deze vereenigde provinciën niet met den naem van respublica (in singulari numero) maar veeleer met den naem van respublicae foederatae (in plurali numero) genoemt zouden moeten worden.*

Evenzoo zeide OLDENBARNEVELT: *dat de Vereenichde Nederlanden nijet en sijn ééne Republique, maar tevens verscheijde Provintiën, hebbende elck hare verscheidene forme van regeeringe, nijets gemeen hebbende met malcanderen dan alleen 't gunt bij contract totte gemeene defensie beloofft is.*

(2) In het wapen der Republiek ziet men een gouden steigerenden leeuw op een rood schild, houdende met den voorsten regterpoot een zwaard, en met den linker een bundel van zeven bijeengebonden pijlen. Om het schild leest men: *Concordia res parvae crescunt.* Vóór den Munsterschen vrede droeg de leeuw een hoed op het hoofd, als teeken der vrijheid; na dien tijd een kroon, als bewijs der erkende oppermagt. De bundel pijlen, het zinnebeeld der vereeniging, ontleende zijnen oorsprong aan SCILARUS, den koning der Scythen, die stervende zijnen zonen een bundel pijlen te breken gaf; toen geen hunner dit vermogt, brak hij ze zelf één voor één, om hen te leeren, hoe zeer zij eendragtelijk blijvende, onoverwinbaar waren, daarentegen oneenig zijnde, zonder moeite konden worden ten onder gebragt.

Cf. PIETER PAULUS, *de Unie van Utrecht*, d. I, bl. 52.

Volksvertegenwoordigers, maar een Bondgenootschap van oppermagtige gewesten; zij onderscheidde zich van het Zwitsersch Bondgenootschap, dewijl haar band naauwer en inniger was. De grondslag was een verdrag, geene Staatsregeling. De Algemeene Vergadering was eene verzameling van Gezanten, die aan den last van onafhankelijke Staten waren gebonden; zij vertegenwoordigde de Staten, niet het volk; de stemming geschiedde niet bij hoofden, maar bij Staten (1).

In het afgetrokkene beschouwd had deze regeringsvorm vele gebreken; daar hij echter geheel uit het volksleven was voortgekomen, was een ieder met eerbied voor dien regeringsvorm bezield. Hierdoor was het mogelijk dat de Unie van Utrecht, na een twee-honderdjarig bestaan, nog onder algemeene toejuiching genoemd werd: *het fundament, waarop het glorieuse gebouw der Nederlandsche Regering was gegrondvest* (2).

De Provinciën zelve waren dermate overtuigd van het geheel onzékere van haren staatkundigen toestand na de Unie van Utrecht, dat haar geld de beeldtenis droeg van een schip zonder roer en zeilen op een onstuimige zee, met het opschrift: *Incertum quo fata ferunt.*

§ 16.

Afzwering van Spanje.

Bij de vredeshandelingen te Keulen, onder bemiddeling van den Keizer, van April tot November 1579 gevoerd, bleef de Koning vorderen dat de Roomsch Katholieke godsdienst, met uitsluiting van elke andere, zoude worden uitgeoefend en het onbeperkt gezag des Konings ongeschonden behouden. De Nederlandsche gewesten daarentegen volhardden in hunnen eisch van vrijheid van godsdienst en handhaving der oude regten en privilegiën. Duidelijk werd reeds te kennen gegeven, dat, ingeval de vrede niet spoedig werd gesloten, de Staten den Koning van de heerschappij zouden vervallen verklaren, het volk voor altijd van den eed van hulde aan hem ontslaan en waarschijnlijk den Hertog van ANJOU in zijne plaats aannemen. Den 24 November stelden de Staten hun ultimatum en vorderden daarbij hoofdzakelijk:

1°. Onderhouding van de Gentsche Pacificatie, de Unie van Brussel en het Eeuwig Edict.

2°. Amnestie voor al hetgeen was voorgevallen.

3°. Handhaving der regten en privilegiën des lands.

---

(1) Cf. KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, d. I, bl. 193.

(2) Zie Jhr. Mr. DE BOSCH KEMPER, *Handleiding tot de kennis van het Nederlandsche Staatsregt en Staatsbestuur*, bl. 35.

4°. Verwijdering voor immer van vreemde krijgsknechten en het uitdrukkelijk beding dat de Landsheer, zonder toestemming der Provinciale Staten, geene forten zoude bouwen.

5°. Niemand in eenigen regeringsraad te benoemen of eenig krijgsambt op te dragen, dan die aan de Algemeene Staten, noch tot Gouverneur der Provincie aan te stellen, dan die aan de Provinciale Staten aangenaam was.

6°. Dat elk ambtenaar ook aan de Staten getrouwheid zoude zweren en beloven de voorgestelde artikelen te zullen onderhouden.

7°. Een Prins van 's Konings bloede, den Staten aangenaam, voor de behoorlijke uitvoering dezer bepalingen te doen zorgen. Prins MATTHIAS werd als zoodanig door de Staten aanbevolen.

8°. Toelating der Gereformeerde Godsdienst en der Confessie van Augsburg op alle plaatsen, waar die op dat oogenblik beleden werd, terwijl de Staten zouden zorgen, dat aldaar ook weder de Roomsche Godsdienst op redelijke voorwaarden werd hersteld. Voorts zouden de Staten trachten de uitoefening der Hervormde Godsdienst binnen zekere plaatsen, naar de gesteldheid van ieder landschap, te beperken. Holland en Zeeland zouden zich blijven houden aan de bepalingen der Gentsche Pacificatie. Echter zouden de Algemeene Staten pogingen aanwenden, om ook aldaar wederom de Roomsch Katholieke Godsdienst te herstellen.

In deze artikelen lag het beginsel opgesloten, gedurende de onlusten rijp geworden, der meerdere medewerking dan vroeger van de Algemeene Staten bij algemeene zaken, en der Provinciale Staten bij provinciale zaken. De regering van PHILIPS II trachtte van den beginne af, om de Staten alleen als Provinciale Staten te beschouwen en de Algemeene Regering aan den Landsheer over te laten. Wat KAREL V had willen bewerken, was nu de eisch der Algemeene Staten geworden, namelijk eenheid van bestuur. PHILIPS kon dit niet toelaten, want in zijn stelsel moest de Nederlandsche Regering verzwakt worden. Het voorgestelde ultimatum werd dus verworpen.

Intusschen hadden de Waalsche Provinciën, den 4den September 1579, een afzonderlijk verdrag met den Koning gesloten, waarbij uitsluitende uitoefening der R. K. godsdienst bepaald werd, tot beantwoording aan het antecedent, door Holland en Zeeland gegeven, waar de R. K. godsdienst geschorst was. Eene scheiding tusschen de Nederlanden was dus daadwerkelijk tot stand gekomen. Dit voordeel, door de Katholieke partij behaald, vervulde de gemoederen der Hervormden met bitterheid en gaf tot onlusten ter zake der godsdienst te Antwerpen, Utrecht en andere steden aanleiding. Als gewoonlijk teelde de bitterheid bitterheid, baarde de onverdraagzaamheid onverdraagzaamheid.

Gedurende den langzamen gang der Keulsche onderhandelingen, gaven de Algemeene Staten reeds in een adres van Julij 1578 (1) te kennen, dat er geene reden bestond den Koning, die zijne landen voortdurend ten hevigste onderdrukte, te geven de eer en den titel van «Heer van den Lande.» ORANJE erkende de waarheid hiervan, doch begreep tevens dat het niet mogelijk zoude zijn de Nederlanden zonder een Hoofd of Opperbestuurder te regeren, welke de erfelijke opperste Overheid van een vrij Gemeenebest moest zijn (2). Hem kwam de Hertog van ANJOU als de geschiktste persoon voor, om, ingeval de afzwering mogt plaats grijpen, tot Heer te kiezen, daar men zich op deze wijze de vriendschap van Frankrijk verzekerde. Ook de Algemeene Staten somden in een verslag aan de Staten van Holland en Zeeland, onder het toezigt van den Prins opgesteld, al de bewijsgronden op, welke voor de erkenning van den Franschen Vorst pleitten, en noodigden hen ernstig uit afgevaardigden ter vergadering van de Staten-Generaal te zenden, ten einde maatregelen te beramen, om zich onafhankelijk te verklaren en ANJOU tot Hoofd te benoemen.

Den 29 September 1580 werd in het verdrag van Plessis les Tours. bekrachtigd door de overeenkomst van Bordeaux, die den 23 Januarij 1581 geteekend werd, de door ANJOU uit te oefenen magt naauwkeurig omschreven (3). In zeven en twintig artikelen werd bepaald:

1°. Dat hij zoude wezen Hertog, Graaf, Markgraaf of Heer van de verschillende landschappen, geheel op dezelfde voorwaarden als zijne voorgangers.

2°. Zijne waardigheden zouden erfelijk zijn. Waren er meer kinderen, dan mogten de provinciën een dezer tot Vorst kiezen.

3°. Hij moest al de oude voorregten, handvesten, plakkaten en gebruiken handhaven, op straffe van bij de eerste schending de heerschappij te verbeuren.

4°. Was verpligt ten minste eenmaal 's jaars de Algemeene Staten bijeen te roepen; bovendien zoo veel en zoo dikwijls de Staten zouden goedvinden.

5°. Was gehouden voortdurend in de Nederlanden te verblijven.

6°. Mogt niemand anders dan inboorlingen ambten toekennen. Zijn regt van benoeming tot alle belangrijke posten bepaalde zich tot de

---

(1) Te vinden bij BOR, XIII, bl 98.

(2) Cf. BOR, XIII, bl. 93.

(3) Volledig te vinden bij BOR, XVII, bl. 307—309.

Cf. ook Mr. G. W. VREEDE, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Ned. Diplomatie,* **Tweede gedeelte, Eerste stuk,** Bijl. bl. 124 en volg.

verkiezing uit drie personen, door de Staten der betrokkene provincie, zoo dikwijls eene plaats openviel, voorgedragen.

7°. Hij moest de religie en den godsdienstvrede in denzelfden toestand handhaven, waarin zij zich bevonden, ten zij de Staten der afzonderlijke provinciën daaromtrent naderhand anders mogten verordenen.

8°. Holland en Zeeland zouden blijven gelijk zij waren, zoowel op het punt van godsdienst als anderszins, met dien verstande evenwel, dat zij zich onderwierpen aan den Hertog van ANJOU en aan de Algemeene Staten, met betrekking tot sommige algemeene zaken, als: de munt, oorlog, contributiën en privilegiën tusschen de provinciën en steden.

9°. Hij mogt niet gedoogen, dat iemand ter zake van godsdienst in zijn huis onderzocht of lastig gevallen werd.

10°. Hij moest te weeg brengen dat de Koning van Frankrijk de Nederlanden bijstond, zoodat hem de zorg werd opgedragen voor de instandhouding van een volkomen en eeuwigdurend verbond van verdediging tusschen Frankrijk en de Nederlandsche Gewesten, zonder evenwel te gedoogen, dat iets van hun grondgebied in het groote Rijk werd ingelijfd.

11°. Hij moest den oorlog tegen Spanje uit eigen middelen voeren en met den onderstand dien zijn broeder hem mogt verleenen; de Staten zouden twee millioen vier-honderd-duizend gulden als oorlogsbelasting opbrengen.

12°. Zoodra de Staten-Generaal het zouden verordenen, was hij verpligt al het krijgsvolk af te danken. Zonder hun goedvinden mogt hij met Spanje geen oorlog voeren. Nevens den Hertog werd een Landraad ingesteld, bestaande uit dertig leden, allen Nederlanders, waarvan elke Provincie door hare Staten een zeker bepaald gedeelte benoemen zou. Voor verbindtenissen met buitenlandsche Mogendheden werd de toestemming van dat ligchaam gevorderd, doch het mogt zich niet met de regten en pligten der Staten-Generaal inlaten, noch aan de overeenkomsten, welke men met den Hertog VAN ANJOU zoude aangaan, eenigen hinderpaal in den weg leggen (1).

De Staten van Holland, Zeeland en Utrecht hadden zich geheel buiten deze onderhandelingen gehouden. Zij waren tegen de verkiezing van ANJOU gestemd en wilden geenen anderen Heer hebben dan ORANJE, welke echter standvastig bleef weigeren aan de wenschen dier

---

(1) Het Reglement voor dezen Landraad is volledig te vinden bij BOR, XVI, bl. 241—243.
Groot Plakkaatb., d. IV, 76.
WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, d. VII, bl. 412.

Provinciën gehoor te geven, daar hij het in haar belang raadzamer achtte ANJOU de heerschappij op te dragen. Eindelijk inziende dat zij tot die opdragt niet te bewegen waren, besloot WILLEM den 5 Julij 1581, *voor den tijd dat de oorlog duren zou* (1), het volle gezag als Heer des lands te aanvaarden. Tot bevordering van het algemeen welzijn stemden evenwel Holland en Zeeland, op aanraden van den Prins, toe in den eed, den Hertog te zweren; van daar komt ANJOU aan het hoofd der Plakkaten voor, als Hertog van Braband en Gelderland, Graaf van Holland en Zeeland (2).

De oppermagt, Prins WILLEM toegekend, was eigenlijk eene verlenging van de in 1567 hem opgedragene. Alleen was de Koning toen nog niet afgezworen, zoodat alles verrigt werd in naam of van wege den Koning, hoewel geheel buiten en tegen zijn wil; na de afzwering daarentegen geschiedde alles in naam of van wege het geheele volk (3).

Den 24 Julij 1581 werden de wederzijdsche eeden van trouw en gehoorzaamheid tusschen den Prins en de Staten gewisseld; bij die plegtige gelegenheid verklaarden de Staten, dat, aangezien de Koning van Spanje, strijdig met zijn eed als Graaf van Holland en Zeeland, die Provinciën tot eeuwige dienstbaarheid poogde te brengen, het noodig was hem te verlaten. Zij ontsloegen alle ingezetenen van hunnen eed, terwijl zij tevens in naam der bevolking den Prins van ORANJE trouw zwoeren, als drager van het hoogste gezag (4).

De Nederlanden waren alzoo tijdens de afzwering eigenlijk in drie deelen gesplitst:

1°. De met den Koning van Spanje verzoende Provinciën.

2°. De onder het beheer van ANJOU geplaatste vereenigde gewesten.

3°. De noordelijke, welke zich onder het bestuur van den Prins hadden gesteld.

Hetgeen vooral tot de afzwering van Spanje veel bijdroeg, was het edict van 15 Maart 1580, bij hetwelk ORANJE in den ban werd gedaan. Dat stuk bestond uit een inleidend verhaal ter regtvaardiging van het doemvonnis, waarmede het besloot. Daarin las men, dat de vele gunsten door KAREL V en PHILIPS den Prins verleend, door snoode ondankbaarheid en geveinsdheid waren beantwoord. Hem werd

---

(1) Deze tijdsbeperking is later ingetrokken, opdat den Prins, zijn leven gedurende het gezag zoude blijven opgedragen.

Cf. KLUIT, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, d. I, bl. 210.

(2) Cf. *Groot Plakkaatb.*, II, bl. 43.

Charterb. van Friesland, IV, bl. 286, 289.

(3) Cf. KLUIT, l. c., d. I, bl. 212 en volg.; alsmede Bijl., bl. 419.

(4) Deze eed is te lezen bij BOR, XV, bl. 185.

het smeekschrift, het openbaar preken en de beeldstormerij verweten. Zijne veldtogten tegen ALVA, de opstand in Holland en de afgrijsselijke slagtingen door de Spanjaarden in die Provincie aangerigt, als de noodwendige gevolgen van zijn verraad, werden daarin beschreven: ORANJE werd beschuldigd gewetensvrijheid in te voeren, zich eigenmagtig tot Ruwaard te hebben doen verkiezen, het Gentsche verdrag geschonden, de pogingen van Don JUAN tegengewerkt en de beraadslagingen der afgevaardigden te Keulen verijdeld te hebben. De Unie van Utrecht werd hem als eene nieuwe zamenzwering ten laste gelegd. Voor alle deze daden werd de Prins voor een verrader en booswicht verklaard, een vijand van den Koning en het land. Hij werd dienvolgens voor eeuwig verbannen en de prijs van 25,000 gouden kroonen alsmede brieven van adeldom diengenen toegezegd, welke den Prins levend of dood zoude uitleveren. Allen, die met den Prins gemeenschap bleven houden, werden verklaard voor rebellen en vijanden der openbare orde en evenzeer in den ban gedaan. Zij werden daardoor buiten de wet gesteld en van alle regten en bezittingen beroofd. De geheele Nederlandsche bevolking werd dus bijna vogelvrij verklaard.

Door zulke feiten moesten de Nederlanden wel tot afzwering geraken. Den 26 Julij 1581 verklaarden derhalve de Staten-Generaal der geünieerde Nederlanden, Braband, Gelderland en Zutphen, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Friesland, Mechelen, Overijssel en Utrecht, te 's Gravenhage vergaderd, zich plegtig van PHILIPS onathankelijk en zeiden hem voor altijd de gehoorzaamheid op (1). In die gedenkwaardige verklaring werd gezegd, dat een Vorst door God gesteld is tot een hoofd zijner onderzaten, om ze te bewaren en te beschermen, doch dat de onderzaten door God niet geschapen zijn ten behoeve van den Vorst, om hem in alles wat hij beveelt, of het godvruchtig of Goddeloos, regt of onregt is, als slaven te dienen. Wanneer de Vorst zijne onderzaten verdrukt, in stede hen te beschermen, is hij niet langer voor een Vorst, maar voor een dwingeland te houden, en mogen de Staten des lands met regt hem afzetten en een ander in zijne plaats tot hoofd kiezen. Na alle maatregelen van dwingelandij te hebben opgeteld, aan welke de ban tegen den Prins VAN ORANJE nog de kroon opzette, merkten zij op, volkomen geregtigd te zijn den Vorst te verlaten, welke hen

(1) Tot dien tijd toe werd in 's Konings naam regt gedaan en werden de plakkaten, alhoewel door den Prins van Oranje of de Staten der Provinciën ontworpen, in 's Konings naam uitgevaardigd, zelfs het Besluit tot stichting der Leidsche Academie, dat natuurlijk in strijd was met PHILIPS' doel en wil.

Cf. SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leijdsche Hoogeschool*, d. II, bl. 293.

Zie *Groot Plakkaatb.*, d. I.

reeds meer dan twintig jaren verlaten had (1). In het aangezigt der wereld verklaarden zij alzoo den Koning van Spanje van zijne heerschappij vervallen en maakten openlijk bekend, dat zij voortaan noch zijn titel noch zijn gezag zouden erkennen.

De afzwering kwam regtmatig, wettig en in behoorlijken vorm tot stand. *Regtmatig*, omdat het noodzakelijk was een Vorst af te zweren, die, nadat alle pogingen tot verzoening te vergeefs waren aangewend, zijn volk niet enkel onderdrukte, maar uitroeide. *Wettig*, daar de Koning alle handvesten, welke hij gezworen had te zullen onderhouden, had geschonden. *In behoorlijken vorm*, dewijl de daad verrigt werd in naam des volks, door het ligchaam (de Staten) dat, volgens de oude overleveringen, het volk vertegenwoordigde (2).

De vergadering, die PHILIPS afzette, had niet het doel eene vrije Republiek te stichten, noch een nieuw Staatsverdrag te ontwerpen, maar alleen met behoud van al het bestaande, eenen nieuwen Heer te kiezen. In de plaats van PHILIPS werd slechts eene nieuwe hoogste Overheid, ANJOU en WILLEM, benoemd (3).

---

(1) Cf. de Acte van Afzwering te vinden bij BOR, XVI, 267–280.

Cf. GROTIUS, *Annales*, bl. 98, die zegt: *At sapientibus haud ignotum, populi ex consensu, populi gratia institutas esse protestates, ut superiores singulis, ita infra universos, quae si publici curam privatos ad usus verterent, populo, hoc est Ordinibus rite coactis, judicium et vindictam relinqui.*

(2) Het oproepen van alle ingezetenen, om hoofd voor hoofd hunne stem over den afval van Spanje uit te brengen, zoude in die dagen een zeer vreemd verschijnsel zijn geweest en geenszins hebben gestrookt met het Staatsregt van dien tijd noch met het vertrouwen, dat het volk in zijne vertegenwoordigers stelde. De toestemming der Staten was de toestemming van het geheele volk, als of ieder ingezeten, hoofd voor hoofd, had toegestemd.

Zie KLUIT, l. c., d. I, bl. 248.

(3) KLUIT, l. c, bl. 198.

MOTLEY, *The rise of the Dutch Republic*, Tom. III.

De zelfstandige toestand van Nederland is eerst bij het Munstersche vredesverdrag wettig erkend en ontstaan. Dat verdrag kan gezegd worden de geboorte-acte van den Nederlandschen Staat in zich te bevatten.

TWEEDE TIJDVAK.

1581—1795.

TWEEDE TIJDVAK.

1581—1795.

---

§ 1.

Opdragt van den Grafelijken titel aan Willem I.

De mislukte aanslag van JUAN JAUREGUY op het leven van WILLEM I had zoo groote opgewondenheid te weeg gebragt, dat het den Prins onmogelijk werd de erfelijke Grafelijke waardigheid van Holland en Zeeland af te wijzen. Den 14 Augustus 1582 werd de acte van acceptatie geteekend, waarbij de Prins beloofde alle die voorwaarden na te komen, welke de Hertog van ANJOU in het contract van 24 Januarij 1581 had onderschreven, in zoo verre zij op Holland en Zeeland toepasselijk zouden zijn of wier toepassing de Staten der beide gewesten zouden verlangen, behalve alle andere artikelen, welke later mogten blijken wenschelijk te wezen

Den 6den Mei 1583 zonden de Staten van Holland, met goedvinden van den Prins, zoowel aan de Algemeene Staten als aan de Staten van Braband, Gelderland, Vlaanderen, Friesland, Utrecht, Mechelen en Overijssel, eenen merkwaardigen brief, waarin zij te kennen gaven met groot leedwezen te hebben vernomen, dat velen de opdragt der Grafelijke waardigheid aan den Prins afkeurden en sommigen die opdragt tot voorwendsel namen om verzoening met den Koning en afzwering der bezworene Unie aan te raden. De Staten verklaarden, na een beknopt verhaal van het leven en de diensten van WILLEM DEN ZWIJGER en opgave der redenen, welke hen hadden bewogen den Prins de Grafelijke waardigheid op te dragen, hiertoe te zijn overgegaan na raad-

pleging van alle diegenen, welke hierin gekend moesten worden en in zaken van gewigt meestal geraadpleegd werden. Zij wilden zich hierdoor in het minst niet afscheiden van de Unie van Utrecht, integendeel, haar te sterker onderhouden, ten einde zich met te grooter kracht van de Spaansche heerschappij te ontslaan en de ware Godsdienst te handhaven. Zij vertrouwden dat deze opdragt de goedkeuring van alle Provinciën zoude wegdragen, en zij de bijzondere medewerking van die Staten zouden ondervinden, met welke zij gewoon waren te handelen (1). De afgevaardigden van Zeeland en Utrecht, op welke deze laatste bijvoeging bijzonder doelde, verklaarden den 15 Nov. 1583 in hunne oude vriendschap en vereeniging met Holland, onder eene en dezelfde heerschappij en regering, te zullen blijven volharden.

De voorwaarden, onder welke de Prins met de Grafelijke Regering zoude bekleed worden, moesten worden vastgesteld, daar de vroegere Graven altijd bij erfregt de Regering hadden aanvaard onder de steeds geldende bepalingen:

1°. Te zullen regeren overeenkomstig het jus naturale en de goddelijke verordeningen.

2°. De Duitsche Staatswetten te zullen handhaven en zich aan het Duitsche Rijk, van hetwelk zij oorspronkelijk hunne magt ontleenden, te zullen onderwerpen.

3°. Hunne onderdanen te zullen beschermen en aan hunne wettig verkregene regten, privilegiën en gebruiken geen afbreuk te zullen doen.

Van deze voorwaarden achtte men de eerste als van zelf geschreven; de tweede wilde men uitwisschen, daar men zich allengs van de Duitsche oppermagt geheel ontslagen rekende en enkel betrekkingen van goede vriendschap met Duitschland wenschte te onderhouden; wat betrof de handhaving van ieders regten en privilegiën, deze was de grondzuil der Unie van Utrecht, zoodat hieromtrent geen twijfel kon bestaan. Doch de Staten hadden allengs regten uitgeoefend, welke eigenlijk tot de Souvereiniteit betrekking hadden, zoodat het bij deze nieuwe aanstelling noodzakelijk was, eene juiste magtsomschrijving, zoowel van den Graaf als van de Staten, te geven om elk misbruik van magt, bij ORANJE niet denkbaar, maar voor het vervolg tegen te gaan.

Den 30sten December 1583 werden de voorwaarden der Grafelijke opdragt in 49 Artikelen vastgesteld, nadat de Prins eenige aanmerkingen had gemaakt, in welke dadelijk werd voorzien, en bedongen had dat

---

(1) Deze brief is te vinden bij BOR, B. XV, bl. 187.
Cf. ook de Resol. van Holland van 12 Mei 1583, fol. 142.

deze voorwaarden aan de goedkeuring der Vroedschappen van de Staten zouden worden onderworpen.

In deze artikelen (1) werd hoofdzakelijk bepaald:

1°. De Graaf zoude niemand boven zich hebben. (2)

2°. Hij moest de ingezetenen tegen alle geweld en onregt beschermen.

3°. Hij was verpligt de Unie van Utrecht te onderhouden en mogt daaraan niets veranderen zonder toestemming der Staten.

4°. Hij was gehouden alle regten en vrijheden te handhaven, maar mogt geene nieuwe verleenen zonder vergunning der Staten.

5°. Hij mogt de grenzen des lands niet veranderen, noch plaatsen buiten Holland en Zeeland zonder toestemming der Staten in bescherming nemen.

6°. Hij moest de Gereformeerde Godsdienst alleen handhaven, maar tevens vrijheid van geweten toestaan.

7°. Hij moest zorgen voor eene zuivere, onpartijdige regtsbedeeling en mogt op het stuk van justitie en politie niets veranderen, dan met toestemming der Staten en van den Raad van State.

8°. Zonder vergunning der Staten mogt hij niet wijzigen de waarde én den koers der munt.

9°. Hij was verpligt te gedoogen dat de Staten vergaderden zoo dikwijls hun goeddacht, en in hunne vergadering voorstelden en besloten, al hetgeen zij tot 's lands welvaart raadzaam achtten. Voorts moest hij den 1sten Mei van ieder jaar de Staten der beide Gewesten op eene geschikte plaats binnen de Provincie bijeenroepen, om met hen te beraadslagen over de belangen der algemeene zaak.

10°. Hij mogt geene lasten heffen zonder eenstemmige bewilliging der Staten, behalve tot bestrijding der oorlogs- en verdedigingskosten, welke met twee derden der uitgebragte stemmen konden worden toegestaan. Geschillen over de middelen en wijze van heffing zoude hij beslissen met eenige leden uit den Raad van State, door hem aan te wijzen, na de bezwaren te hebben gehoord. Beden tot eigen onderhoud moest de Graaf in persoon ter vergadering van iedere Provincie doen.

11°. In zaken, zoowel mondeling als schriftelijk, moest de Graaf de Nederduitsche taal bezigen.

12°. Hij moest Zeevaart en Koophandel, als hoofdbronnen van het volksbestaan, alsmede alle nering in bescherming nemen en naar zijn beste vermogen alle hinderpalen uit den weg ruimen.

13°. Een Raad van twaalf personen, door de Staten aan te stellen,

(1) Te vinden bij KLUIT, l. c., d. I, bl. 336 en volg.

(2) Dit doelde op de losmaking der banden tot het Duitsche Rijk.

waarbij hij twee personen naar eigen keuze mogt voegen, zoude hem ter zijde staan, volgens eene Instructie, wier getrouwe nakoming hij en de Raad zouden zweren.

14°. De voornaamste ambtenaren moesten uit eene aanbeveling van drie personen, door de Staten van iedere Provincie op te maken, door den Graaf worden benoemd.

15°. Hij mogt geen oorlog voeren, noch vrede maken, noch met vreemde mogendheden verbonden aangaan, zonder toestemming der Staten.

16°. Hij was verpligt zijn verblijf te houden binnen eene der Provinciën, en mogt niet naar buiten 's lands vertrekken, zonder bewilliging der Staten.

17°. Indien de Graaf tegen alle of eene dezer voorwaarden handelde en daaraan vervolgens, des verzocht, niet voldeed, zouden de Staten ontslagen zijn van hunnen afgelegden eed, de afgestane domeinen weder aan zich nemen (1) en in de regering des lands voorzien, zoo als zij het raadzaamst zouden achten.

18°. Na den dood des Graven zoude een zijner wettige zonen als zijn opvolger door de Staten worden gehuldigd, mits hij zwoer de gestelde voorwaarden te onderhouden, behalve alle verdere punten, welke het welzijn des lands alsdan mogt vereischen.

Wanneer men deze voorwaarden naauwkeurig ontleedt, zal men vinden, dat er een wijd verschil bestaat tusschen deze opdragt en de magt door de vroegere Graven uitgeoefend. Vroeger b. v. mogten de Staten niet vergaderen zonder toestemming van den Vorst; volgens de boven ontwikkelde voorwaarden konden zij het doen zelfs tegen zijn wil. Vroeger riepen de Graven de Staten van Holland en Zeeland naar goeddunken ook buiten 's lands ter dagvaart op en deden hen dikwerf weken lang wachten zonder eenigen uitslag. (2) Volgens de nieuwe voorwaarden mogten zij niet buiten de Provincie worden beschreven. Vroeger behoefde de Graaf de Staten uitsluitend omtrent de Beden te raadplegen; aan hunne goedkeuring werden in het vervolg de meeste zaken onderworpen. Ook de magt, door den Prins na de afzwering

(1) De grafelijke domeinen, bij de afzwering aan de natie vervallen, werden den Prins afgestaan, onder beding ze niet te vervreemden, zonder toestemming der Staten, een privilegie reeds van ouds in ons Staatsregt bekend onder den naam van *de non alineando*, ten einde te voorkomen dat, ten gevolge van het verminderen dezer goederen, de inkomsten der Graven zouden afnemen en de lasten der ingezetenen hierdoor verzwaard worden.

(2) In 1531 b. v. moesten de Staten van Holland van 29 Aug. tot 7 Oct. te Brussel vertoeven; in 1537 meer dan *zeven* weken. Cf. VAN DER GOES l. c. d. I, bl. 325 en 543.

van Spanje uitgeoefend, werd door deze voorwaarden niet weinig verminderd; indien heerschzucht de drijfveer van ORANJE ware geweest, zoude hij nimmer in deze voorschriften, die zijne magt van de Staten, als de wettige vertegenwoordigers des volks, deden uitgaan, hebben toegestemd. Vóór dat WILLEM I onder deze bepalingen als Graaf werd ingehuldigd, nam zijn leven, door de moorddadige hand van BALTHASAR GERARDTS, een einde.

Indien niet dat pistoolschot het land van zijnen toekomstigen Souverein had beroofd, zoude Nederland reeds vóór het einde der zestiende eeuw het voorbeeld hebben gegeven eener grondwettige staatsinrigting, voldoende aan de twee voorwaarden, zonder welke geen volk rekenen mag op de beveiliging van zijn zelfstandig bestaan, namelijk, eenheid van het oppergezag en volksaandeel in het staatsbeleid. Geen dier voorwaarden echter heeft de republikeinsche staatsvorm, die toen gevolgd is, vervuld. Aan het wettig aannemen der erfelijke Souvereiniteit van het Huis van Oranje in Holland en Zeeland, wier voorbeeld de overige gewesten stonden te volgen, ontbrak de inhuldiging. Prins MAURITS vond geene regeringsregten te erven. Zoo is er een foederalistische Unie ontstaan, met zoo vele Souvereinen en zoo vele staatshuishoudingen, als er Provinciale Staten waren. (1)

§ 2.

Verraad van Anjou.

In den aanvang van het jaar 1583 gaf ANJOU, door Fransche edelen van hoogen rang, welke hem in Nederland hunne hulde kwamen brengen, vooral aangezet, aan zijne vertrouwdste aanhangers te kennen, hoe zeer de grondwettige bepalingen, wier handhaving hij gezworen had, hem verdroten, en de strekking hadden een MATTHIAS van hem te maken, daar alle magt in den boezem der Staten berustte. Hij achtte zich in de oogen der geheele Christenheid onteerd, indien hij langer in die stelling bleef en vond zich verpligt òf de Nederlanden voor immer te verlaten òf een onbeperkt gezag uit te oefenen. Daar het eerste hem met schande zoude overladen, deelde hij hun mede besloten te hebben, door de kracht der wapenen, tot het tweede te geraken.

Zijne aanhangers, brandende van ijver om een aandeel in den buit

(1) Cf. BOSSCHA, *Het Grondwettig Verbond*, bl. 20.

te erlangen, juichten dit plan met slaafsche onderwerping toe. Verscheidene plaatsen werden overweldigd. Ook van Antwerpen poogde ANJOU zich bij verraad meester te maken, doch dit mislukte deels door de heldhaftige verdediging der burgerij, deels door de roofzucht der Fransche soldaten, die binnen Antwerpen gekomen, meer trachtten zich door plundering te verrijken dan den geboden wederstand te bedwingen.

ORANJE, die steeds een onbepaald vertrouwen in ANJOU had gesteld, was over het gepleegde verraad verontwaardigd. Hij begreep echter dat 's lands welzijn het vermijden van elke staatkundige botsing en tweespalt dringend vorderde en het onmogelijk was, vooral daar Spanje alles in het werk bleef stellen om het verlorene te herwinnen, het Fransche bewind openlijk te trotseren. Daarom wenschte hij de diepe en noodlottige kloof, die zich tusschen den Franschen Vorst en de Nederlandsche provinciën geopend had, zoo mogelijk nog te dempen. In weerwil dus van ANJOU's trouweloosheid was de Prins gezind over eene eervolle verzoening met hem te onderhandelen.

In een der bewonderenswaardigste staatsstukken, die uit zijne pen zijn gevloeid (1), betoogde WILLEM aan de Staten der vereenigde Provinciën, dat men òf vrede moest maken met den Koning, òf zich met ANJOU verzoenen, òf geheel op zich zelven den vijand wederstaan. Het eerste was onmogelijk, want het stond gelijk met wederinvoering der Inquisitie; het derde was verreweg het verkiesselijkste, zoodat de Prins zich bereid verklaarde tot bevordering van dat doel zijn leven op te offeren, doch de bekrompen ijver voor de regten van iedere Provincie afzonderlijk, de algemeene neiging tot verdeeldheid en scheuring, de geringe onderstand in geld en manschappen maakten, naar zijn inzien, het volgen van die staatkundige gedragslijn bijna onmogelijk. Hierbij voegde zich nog, dat op deze wijze niet alleen twee magtige natiën gelijktijdig zouden moeten bevochten worden (de Spanjaarden en de Franschen), waartoe de Nederlanden niet in staat schenen, maar daarenboven nog het misnoegen der Engelsche Koningin, welke ANJOU met warmte had aanbevolen, getrotseerd. Eervolle verzoening met ANJOU was dus het eenige wat restte. Ten gevolge van dit betoog, waarvan de indruk nog versterkt werd door menigvuldige brieven van Koningin ELISABETH, waarin op verzoening werd aangedrongen, kwam eene voorloopige schikking tot stand, welke den 26 en 28 Maart 1583 geteekend werd. (2)

Terwijl over eene nieuwe en duurzame overeenkomst onderhandeld

(1) Volledig te vinden bij BOR, B. XVII, bl. 349—354.
(2) Te vinden bij BOR, B. XVII, 355—357.

werd, boden de Staten der Vereenigde Provinciën, in Augustus 1583 te Middelburg vergaderd, het algemeen oppergezag den Prins aan en drongen hem vurig die waardigheid aan te nemen. Hij wees haar echter onverbiddelijk van de hand, omdat hij, hoe dankbaar ook voor dat blijk van vertrouwen, op verre na niet bij magte was den vijand te weêrstaan en het land zoodanig te beschermen, als de ingezetenen regt hadden van hunnen Vorst te vorderen. Hij verklaarde zich evenwel bereid, indien de Staten hiertoe iemand anders kozen, dezen naar zijn beste vermogen bij te staan en te gehoorzamen, in evenredigheid van het gezag, dat dien persoon zoude worden opgedragen. (1)

Met ANJOU werden de onderhandelingen tot het sluiten van een nieuw en vast verdrag voortgezet, toen hij den 10 Junij 1584 te Château Thierry stierf.

§ 3.

Verandering der Regering na den dood van Willem I.

De Staten van Holland namen, den 10 Julij 1584, den dag zelven waarop Prins WILLEM vermoord werd, te Delft vergaderd zijnde, het besluit, de goede zaak met Gods hulp tot het uiterste te handhaven en zich door de ontzettende ramp, welke Nederland door dien dood trof, niet tot wankelen te laten brengen. Dit besluit werd aan de bevelhebbers der Land- en Zeemagt medegedeeld. Tevens werden alle steden van Holland, klein en groot, dringend uitgenoodigd den 13 Julij daaraanvolgende hare afgevaardigden naar Delft te zenden, om over de voorloopige regering te beraadslagen en bij meerderheid van stemmen hieromtrent te besluiten. Ook werd er aangedrongen dat de Algemeene Staten onmiddellijk ter Vergadering zouden worden beschreven. Daarenboven zonden de Staten van Holland nog brieven van bemoediging aan de burgerlijke ambtenaren, om hen aan te sporen hunne betrekking met denzelfden ijver te blijven waarnemen. (2) De nood steeg hoog, daar PARMA zich den dood van ORANJE scheen ten nutte te willen maken, om alle Provinciën te bemagtigen.

Vijf en twintig steden van Holland zonden afgevaardigden naar Delft met de onbepaalde volmagt, om bij voorraad de Hooge Overheid aan te bieden aan dengenen, die haar zoude willen aanvaarden. Men besloot Prins MAURITS te stellen aan het hoofd van een Raad van State,

(1) Cf. MOTLEY, *the Rise of the Dutch Republic*, tom. III.
(2) Cf. VAN WIJN, *Aanmerkingen* op WAGENAAR, VIII, 1—5.

aan welk ligchaam, volgens instructie den 18den Augustus 1584 vastgesteld, *voorloopig* (1) het uitvoerend gezag werd toegekend van Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Braband, Mechelen en Vlaanderen, daar men vertrouwde dat spoedig de sedert den dood van ANJOU, en vóór het overlijden van ORANJE, met Frankrijk voortgezette onderhandelingen tot een goed einde zouden zijn gebragt, welke de Regering op eenen vasten voet zouden stellen. Prins MAURITS had, volgens de voorwaarden der Grafelijke opdragt, bij keuze der Staten zijn vader in Holland erfelijk kunnen opvolgen. Daar zijne jonge jaren dit niet gedoogden, verkoos men hem *bij voorraad* als hoofd van den Regeringsraad.

Volgens bovengemelde Instructie (2), waarbij uitdrukkelijk werd te kennen gegeven, dat genoemde Gewesten zich hierdoor geenszins wilden afscheiden van de andere Vereenigde Provinciën (3), met betrekking tot de algemeene verdediging des lands, werd hoofdzakelijk bepaald:

1°. De Raad van State zoude zijn zamengesteld uit achttien leden, te weten drie van Braband, twee van Vlaanderen, vier van Holland, drie van Zeeland, twee van Utrecht, één van Mechelen en drie van Friesland, welke elkander niet in bloedverwantschap tot den vierden graad en in aanverwantschap tot den tweeden graad mogten bestaan. Iedere maand moest bij meerderheid van stemmen door en uit de leden de Voorzitter worden gekozen. Een hunner zoude tot Thesaurier-Generaal worden benoemd.

2°. Een der eerste pligten van den Staatsraad was, te zorgen, dat de vereenigde Gewesten in goede eendragt en onderlinge vriendschap bleven; dat aan geene privilegiën, regten of gewoonten afbreuk werd gedaan, en dat, indien geschillen tusschen elkander mogten ontstaan, deze zouden worden beslist door de onzijdige Gewesten of hunne Gecommitteerden, welke bij de zaak in geschil volstrekt geen belang hadden.

3°. De Staatsraad moest zorgen voor de behoorlijke inning der door de Staten toegestane lasten tot bestrijding der oorlogs- en verdedigingskosten gevorderd, en kon de in het opbrengen dezer lasten nalatige

(1) Deze Raad werd voor den tijd van *drie* maanden opgerigt, doch later telkens weder voor eene gelijke tijdsruimte verlengd.

(2) In haar geheel te vinden bij SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 268—291.

Cf. VAN WIJN, *Aanmerkingen* op WAGENAAR, d. VIII, bl. 6—12.

(3) Dit doelde vooral op Gelderland, Overijssel en Groningen, welke die instructie niet hadden mede-onderteekend.

personen doen gevangen nemen, alsmede hunne goederen en schepen verkoopen.

4°. De Raad kon, aan drie of vier van zijne leden in het bijzonder. zaken ter behandeling opdragen, doch ieder besluit moest door den geheelen Raad worden genomen, welke dagelijks des morgens ten negen en des namiddags ten drie ure vergaderde. Niet bijwoning der vergadering (wettige redenen van ziekte enz. uitgezonderd) werd gestraft met inhouding van bezoldiging.

5°. Het aantal manschappen te voet en te paard, alsmede het getal uit te rusten schepen ter verdediging des lands vereischt, moest de Staatsraad bepalen. alsmede over het leger en de verdedigingsmiddelen toezigt houden.

6°. Zonder toestemming der Staten-Generaal mogt de Staatsraad geen vrede of oorlog maken, noch een verbond sluiten, noch verandering brengen in de munt.

7°. Alle besluiten moesten bij meerderheid van stemmen worden genomen; over zaken waarin een der leden persoonlijk of een zijner bloedverwanten, tot den vierden graad ingesloten, betrokken was, mogt zoodanig lid niet stemmen en zelfs bij de beraadslaging over de zaak niet tegenwoordig zijn. Geene besluiten mogten worden genomen, ten zij minstens vijf leden tegenwoordig waren. Alle stukken moesten door den President, of die hem tijdelijk bij afwezigheid verving, worden onderteekend.

8°. Opdat de Staten toezigt over de Regering des lands zouden blijven uitoefenen, moesten zij ieder jaar *minstens* twee maal vergaderen, namelijk den 1sten April en September van ieder jaar. Daarenboven mogten zoowel de Algemeene Staten, als de Staten van iedere Provincie bijeenkomen, zoo dikwijls en waar het hun goeddacht. De afwezig geblevene Staten waren gebonden aan het besluit door de aanwezigen genomen, ten ware dergelijke zaak uitstel kon lijden, in welk geval men de afwezig geblevenen op nieuw opriep, maar alsdan met stellige verbeurte hunner stem. De Staten mogten ook schriftelijk hun gevoelen inzenden, waarop zoodanig acht werd geslagen, als men noodig vond.

9°. De Staatsraad mogt vergaderen, waar het hem in het belang van de algemeene dienst het doelmatigst toescheen, maar niet buiten eene der voornoemde Provinciën.

10°. De leden van den Staatsraad ontvingen ieder *f* 1500 's jaars, uitgenomen kleine reiskosten. Voor die bezoldiging moest ieder lid minstens één dienaar houden.

11°. De leden van den Staatsraad moesten zweren de bepalingen dezer Instructie getrouw te zullen opvolgen; het algemeen belang naar

hun beste vermogen te zullen behartigen; van zaken, die geheim moesten blijven, niets te zullen openbaren; niemand ten dienste te zullen staan, noch van iemand een geschenk te zullen aannemen; geen aandeel in pachten of leverranciën te zullen hebben.

12°. De Staten Generaal mogten alleen deze Instructie verklaren en veranderen.

§ 4.

Opdragt der Heerschappij aan Frankrijk.

De toestand der Nederlandsche provinciën was zeer hagchelijk. Gelderland was inwendig verdeeld; Overijssel uit Steenwijk en Zutphen benaauwd; Groningen geheel en Braband gedeeltelijk in 's vijands magt; Friesland, de Ommelanden en Drenthe gebrandschat en verwoest; Vlaanderen zoo goed als verloren; de overige provinciën hadden zich reeds met PHILIPS verzoend.

Het was onmogelijk zonder buitenlandsche hulp den oorlog tegen Spanje vol te houden. Ook na het overlijden van ORANJE werd zijn raad gevolgd en het oog naar Frankrijk gerigt, als de mogendheid het best in staat om te helpen. Van Duitschland toch was weinig hulp te wachten, daar Keizer RUDOLF de zwager van PHILIPS en streng Katholiek was, en aldaar de Lutherschen den Calvinisten bijna even vijandig waren als de Protestanten den Pausgezinden. Zich tot Engeland te wenden scheen evenmin raadzaam, dewijl ELISABETH in haar rijk van geen vrijheid van geweten wilde hooren (1); bovendien bezat Engeland destijds noch staand leger noch aanzienlijke oorlogsvloot, en scheen weinig gezind zich in de gevaren en onkosten van een oorlog met Spanje te storten. In Frankrijk daarentegen waren velen, en hieronder een vermogend deel van den Adel, de leer der Hugenoten toegedaan. Voorts had de aldaar vastgestelde Godsdienstvrede reeds zoo lang geduurd, dat de Hervormden in Frankrijk en Nederland steunden op de goede trouw des Konings. Hierbij voegde zich nog, dat bij den dood van HENDRIK III de kroon zoude worden geplaatst op het hoofd van den grooten kampvechter en aanvoerder der Hugenoten, HENDRIK VAN NAVARRE, terwijl de wettige opvolgster van ELISABETH, MARIA STUART was, de gezworen vriendin van PHILIPS, de doodvijandin van ketterij. In weerwil derhalve van den Bartholomeusnacht, van ANJOU's verraad en van de Fransche furie, was men genegen

(1) Cf. CAMDEN, *Elisabeth*, I, pag. 28, 32.

nieuwe onderhandelingen met Frankrijk aan te knoopen, en het de heerschappij over de Nederlanden aan te bieden.

Van de Staten van Holland waren evenwel velen hiertegen gestemd. Zij beweerden dat HENDRIK III, zoodra hij de heerschappij zoude hebben aanvaard, vrede met Spanje zoude sluiten en de Vereenigde Gewesten aan die kroon teruggeven, in ruil tegen het Hertogdom Milaan, door Frankrijk altijd begeerd, zoodat de Nederlanden, na het vierde eener eeuw voor hunne haardsteden en altaren gestreden te hebben, zich weder geheel aan de genade der Spaansche Inquisitie zouden zien overgeleverd. ORANJE, meenden zij, zoude nimmer in zoodanige opdragt hebben toegestemd. Zij ontkenden geenszins den benarden toestand, en waren bereid iederen Vorst ter ondersteuning in te roepen, van wien met regt die ondersteuning kon worden verwacht. Doch Frankrijk wantrouwende, wilden zij op eigen kracht steunen, tot zich het uitzigt op betere vreemde hulp openbaarde (1). MAURITS betoogde ook, in de vergadering der Staten van Holland, dat men in deze zaak niet met te grooten spoed moest te werk gaan (2).

De Algemeene Vergadering nam, niettegenstaande gemelde bedenkingen, het besluit, HENDRIK III de heerschappij over Braband, Gelderland, Holland met West-Friesland (3), Zutphen, Utrecht en Mechelen aan te bieden, gelijk Keizer KAREL die landen bezeten had en voorts hem te verzoeken:

1°. De oude privilegiën te handhaven.

2°. Godsdienstvrijheid te erkennen.

3°. Een Raad van State in te stellen, voor twee derden uit inboorlingen, voor een derde uit Franschen of anderen bestaande, volgens een berigtschrift door den Koning met goedvinden der Staten vast te stellen.

4°. De verschillende Stadhouders in hunne bedieningen te laten op de berigtschriften, ten tijde van KAREL V uitgegeven.

5°. De regtspleging op denzelfden voet te doen voortduren, ten ware de Staten zelve hierin verandering wenschten te brengen.

---

(1) Men leze het krachtige vertoog tegen de opdragt der Heerschappij aan Frankrijk, door Gouda ingebragt, bij BOR, B. XIX, bl. 489 en volg.

(2) Zie WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, d. VIII, bl. 39 en volg

(3) Door *West-Friesland* werd bedoeld het Noordelijk gedeelte van Holland. De steden van dat kwartier trachtten, om haar bijzonder collegie van gecommitteerde Raden te behouden, zich als een afzonderlijk landschap te doen aanmerken, en wilden, in de handeling met Frankrijk, niet onder de algemeene benaming van »Holland« begrepen zijn.

Cf. WAGENAAR, d. VIII, bl. 59.

6°. Te veroorloven dat de Algemeene Staten twee maal 's jaars vergaderden, en de bijzondere Staten zoo dikwijls zij goedvonden.

7°. Niemand te bemoeijelijken wegens hetgeen sedert de onlusten was voorgevallen, en goed te keuren al hetgeen de Algemeene en bijzondere Staten vastgesteld en verrigt hadden.

8°. De Vorsten van het Huis van Oranje schadeloos te stellen.

Uit vrees voor de magtige partij der Roomschgezinden in Frankrijk en voor eenen buitenlandschen oorlog, weigerde HENDRIK III deze heerschappij te aanvaarden en de bescherming der geunieerde Gewesten op zich te nemen (1), niettegenstaande de inlijving der rijke Nederlanden voor Frankrijk van groot belang ware geweest.

§ 5.

Opdragt der Heerschappij aan Engeland.

Zoodra de afgevaardigden der Staten het weigerend antwoord van den Franschen Koning hadden ontvangen, liet ELISABETH den Staten weten, dat het hun aan geen bondgenoot zoude ontbreken. Engeland begreep dat het verpligt was, op straffe van zelf te gronde te gaan, de zaak der Nederlanden te ondersteunen en te beletten dat zij geheel in handen van Spanje vielen.

Doch de Nederlandsche en Engelsche staatslieden gingen te dezen opzigte van geheel onderscheidene gezigtspunten uit. De Nederlandsche Gewesten, welke door hunne eigene overheden, wetten en gebruiken geregeerd werden, ieder op zich zelf, zonder dat het eene Gewest over het ander eenig gezag of heerschappij mogt uitoefenen, meenden (2) een oppersten Vorst of Heer volstrekt noodig te hebben, die over allen gelijkelijk het gebied zoude voeren. Zij achtten regeringloosheid onafscheidelijk van iederen regeringsvorm buiten het Koningschap, en zochten dus onder eenen vreemden scepter bescherming voor en tegen het volk. Engeland daarentegen wilde, uit vrees voor een dadelijken oorlog met Spanje, volstrekt niet de heerschappij over de Nederlanden aanvaarden, maar hen louter in hunnen krijg tegen Spanje ondersteunen; voor de zekere terugbetaling der voorgeschotene gelden vorderde het eenige steden in pand, welke den Staten zouden worden teruggegeven, na afbetaling van al het verschuldigde.

---

(1) Cf. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 176.

(2) Cf. MOTLEY, *History of the United Netherlands*, Tom. II.

Mr. G. W. VREEDE, l. c., tweede gedeelte 1ste stuk, Bijl. bl., 142—148.

Het is vreemd, dat ELISABETH volstrekt weigerde het oppergezag over de Nederlanden te aanvaarden. De opstandelingen wenschten hare onderdanen te worden, zoodat zij met het volkomenste regt haar scepter had mogen uitstrekken over een vrij volk, dat haar uit eigen beweging tot erfelijk opperhoofd had gekozen, en door afkomst, Godsdienst en zucht voor burgerlijke vrijheid naauw aan Engeland was verbonden. Uit een geldelijk oogpunt beschouwd, kon Engeland bij die vereeniging niets verliezen, alleen winnen; terwijl eindelijk de Koningin, door het sluiten van het bondgenootschap, den vrede met Spanje onmogelijk had gemaakt, al verbeeldde zij zich dat zulks gepaard kon gaan met eene vredelievende houding jegens den voormaligen gebieder der Nederlanden. Voor de vereenigde Gewesten strekte echter deze weigering ten zegen; zij hadden welligt hunne onafhankelijkheid voor immer verloren, als ELISABETH deze opdragt had aangenomen.

Den 10 Augustus 1585 werd met Koningin ELISABETH overeengekomen (1):

1°. Dat zij, gedurende den oorlog, tot bijstand naar de Nederlanden zoude zenden, behalve zeven honderd man als bezetting voor de pandsteden, 4000 man voetvolk en 400 ruiters (2), aan het hoofd van welke een Engelsch opperbevelhebber van de Hervormde godsdienst zoude worden geplaatst.

2°. Voor de volkomene aflossing der voorgeschotene gelden moesten Vlissingen, Rammekens en Brielle (3) tot pand verstrekken, waarin bezetting zoude worden gelegd, en welke voorzien moesten blijven van het benoodigde geschut en de krijgsbehoeften, door den Opperbevelhebber te bepalen. Die plaatsen zouden echter in alle zaken, de verpanding niet rakende, vereenigd blijven onder de Algemeene en bijzondere Staten, zonder door de Koningin met eenige lasten te worden bezwaard. Na afbetaling van alle door Engeland gedane uitschotten, moesten die plaatsen aan de Staten worden teruggegeven.

3°. In den Staatsraad (4) zouden twee Engelsche onderdanen zitting

---

(1) Men leze BOR, B. XX, bl. 641—644.

(2) Nadat Antwerpen zich bij verdrag aan PARMA had overgegeven, besloot zij 5000 man voetvolk en 1000 ruiters, ingevolge het verlangen der Staten, de bezetting der pandsteden daaronder niet begrepen, af te staan. Het verlies van die stad deed algemeen de meening ingang vinden, dat Holland en Zeeland spoedig haar lot zouden deelen, zoodat ELISABETH zelfs bemoedigende brieven aan de Staten schreef.

(3) Bij acte van 2 October 1585 werd bepaald, dat het bezetten van meerdere plaatsen, dan deze drie genoemde, aan het goeddunken der Koningin werd overgelaten.

(4) Deze Staatsraad was het ligchaam boven omschreven in § 3. *Verandering der Regering na den dood van Willem I.*

hebben; tot dien raad, doch zonder leden te zijn, hadden ook toegang de Oversten der verpande plaatsen. (1)

4°. De Opperbevelhebber der Engelsche hulptroepen moest herstellen de misbruiken op het stuk van belastingen; de overtollige ambtenaren verminderen; 's lands penningen ten meeste nutte tegen den vijand besteden en de gebreken in de muntspeciën bestaande verbeteren, welke echter zonder toestemming der Koningin of van haren Opperbevelhebber niet veranderd of in prijs verhoogd mogten worden.

5°. De Koningin of in haren naam de Opperbevelhebber moest voorzien in de herstelling van het openbaar gezag en in de verbetering der krijgstucht, welke beiden zeer vervallen waren, doch mogt niets verrigten strijdig met de Hervormde Godsdienst en de bijzondere regten, vrijheden, wetten, privilegiën van de Staten, Gemeenten, Gilden of inwoners.

6°. De Staten, zoo Algemeene als bijzondere, mogten, zonder toestemming der Koningin, niet handelen met den vijand noch met eenige mogendheid buiten haar weten of dat van haren Opperbevelhebber. Evenzoo zoude ook de Koningin van hare zijde niet met Spanje of eenigen vijand der Staten handelen, zonder toestemming der Algemeene Staten, hiertoe wettig beschreven.

7°. Bij verandering van eenigen Stadhouder der Provincie zoude de Opperbevelhebber dien ambtenaar benoemen met den Raad van State, uit eene voordragt van twee of drie personen, op te maken door de Staten van het Gewest, waar die betrekking was opengevallen.

8°. Wanneer de Koningin tot gemeene bescherming eenige schepen plaatste tusschen Frankrijk en Engeland of tusschen Engeland en Nederland, moesten de Staten er een gelijk getal bijvoegen; de geheele vloot zoude staan onder het bevel van den Engelschen Admiraal, maar de buit gelijk worden gedeeld.

9°. De beslissing der geschillen tusschen de Provinciën of Steden, welke door den gewonen regter niet beslist konden worden, werd opgedragen aan de Koningin of haren Opperbevelhebber met den Raad van State (2).

---

(1) Ten gevolge dezer bepaling werd menige zaak, die eigenlijk tot de bevoegdheid van den Staatsraad behoorde, van den aanvang af, buiten deze om, door de Staten afgedaan, ten einde de Engelsche leden van den Staatsraad niet in de aangelegenheden des lands te betrekken. ELISABETH beklaagde zich spoedig, dat alle gewigtige zaken in een achterraad werden besproken, zonder dat hare dienaars er iets van te weten kwamen, waardoor de aangegane verbindtenis werd ontdoken.

Cf. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, bl. 37.

Resol. van Holland, 12 Mei 1589.

(2) Hierdoor werd afgeweken van de bepalingen der Unie van Utrecht, waarbij

10°. De Opperbevelhebber en alle mindere Oversten moesten den gewonen eed aan de Staten afleggen, onverminderd hunnen eed aan de Koningin.

Den 2 October 1585 werd dit verdrag door de Algemeene Staten bekrachtigd, daar de afgevaardigden van de Staten de onderhandelingen hadden gevoerd (1).

In een staatsstuk, dat gelijktijdig in het Hollandsch, Fransch, Engelsch en Italiaansch het licht zag, gaf ELISABETH de redenen te kennen, welke haar tot het in bescherming nemen der Nederlanden hadden geleid. Daarin ontkende zij ten stelligste aanwinst van grondgebied te bedoelen, maar schetste de oude vriendschap tusschen Engeland en Nederland; de wreedheid en dwingelandij der Spanjaarden; het dreigende gevaar voor Engeland, als PHILIPS er in slaagde eene onbeperkte heerschappij in de Nederlanden te vestigen; zij verklaarde met deze bescherming slechts de drie volgende oogmerken te willen bereiken:

1°. Het sluiten van eenen vrede, gegrond op de erkenning van godsdienstvrijheid in de Nederlanden.

2°. De herstelling hunner oude burgerlijke voorregten.

3°. De veiligheid van Engeland (2).

§ 6.

Leicester.

Graaf LEICESTER werd naar de Nederlanden gezonden om het gezag der Koningin te vertegenwoordigen en de Opperbevelhebber van Harer Majesteits krijgsmagt te wezen. Zonder van eene bepaalde volmagt voorzien te zijn, werd hem echter door ELISABETH uitdrukkelijk verboden eenigen titel aan te nemen, welke zoude strijden met hare stellige weigering, om de opperheerschappij over de Nederlanden te aanvaarden.

---

dergelijke geschillen door de provinciën bij minnelijke schikking en anders door de Stadhouders moesten worden vereffend. Holland en Zeeland maakten op deze bepaling uitzondering. Zij bedongen dat geschillen binnen die provinciën zouden beslist worden door MAURITS en eenigen uit den Hoogen en Provincialen Raad, daartoe door hem aan te wijzen.

Cf. KLUIT l. c., d. II, bl. 133.

(1) Cf. de *Res. van Holland* 10 Sept., 2 Oct., bl. 547, 600.

M. L. VAN DEVENTER, *Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd.* Eerste deel, bl. 99—104.

(2) Dit staatsstuk is te vinden bij BOR, B. XX, bl. 667—671.

Den 9 December 1585 kwam de Luitenant-Generaal der Engelsche krijgsmagt in de Nederlanden, door vele Engelsche Grooten vergezeld, te Vlissingen aan. Hij werd overal met eene geestdrift en een luister ontvangen, als zelfs aan Keizer KAREL naauwelijks ten deele waren gevallen.

Onmiddellijk na zijne aankomst stelden de Algemeene Staten LEICESTER aan tot Gouverneur- en Kapitein-Generaal der Vereenigde Gewesten, met de magt en het gezag door de vorige Landvoogden ten tijde van KAREL V uitgeoefend, en de bevoegdheid te doen innen alle contributiën tot den oorlog ingewilligd of nog in te willigen (1). Friesland weigerde in deze opdragt toe te stemmen. Desniettegenstaande werd dit besluit bij meerderheid van stemmen genomen, als zijnde niet begrepen onder de onderwerpen, tot beslissing van welke, volgens art. 9 der Unie, eenstemmigheid werd vereischt.

De Staatsraad ontving eene nieuwe instructie, daar LEICESTER vond dat deze hem te zeer bond, en werd tot een louter adviserend ligchaam, nagenoeg zonder gezag, teruggebragt. Daarbij werd bepaald:

1°. De Staatsraad zoude bestaan uit twee Raadsheeren, door de Koningin aan te stellen, en andere personen uit de Nederlandsche provinciën, door LEICESTER te benoemen.

2°. De Raad mogt niet uiteengaan, zonder toestemming van LEICESTER of van den voorzittenden-Raadsheer.

3°. De Staatsraad moest toezigt houden op 's lands welvaart; zorgen voor de ontvangst en heffing der ingewilligde middelen en bestraffing der in het voldoen van het verschuldigde nalatigen, doch mogt niets bevelen in strijd met iemands privilegiën.

4°. Alle drie maanden moest de Staatsraad aan de Staten-Generaal en de Staten der Provinciën inleveren den staat der oorlogslasten en het gebruik der geldmiddelen.

5°. De Graaf en de Staatsraad mogten geene onderhandelingen aanknoopen, maar wel verbonden sluiten met de omliggende landen of steden tot behoud der Gewesten.

6°. De Graaf mogt de Staten-Generaal bijeenroepen, alsmede de Provinciale Staten, die alsdan verpligt waren te verschijnen.

7°. De Graaf kon den Staatsraad bijeenroepen waar hij verlangde.

8°. De leden van den Raad moesten zweren getrouwheid aan de

---

(1) Cf. Art. 5 der Unie.
HOOFT, B. XXIII, bl. 1043 sqq.
BOR, B. XXI, bl. 68*.
Groot Plakkaatb., d. I, bl. 47.

geunieerde Provinciën en aan den Graaf, alsmede het streng nakomen van het verdrag met de Koningin gesloten, en van de bepalingen in deze instructie vervat.

9°. Verklaring van duisterheden in deze instructie voorkomende, alsmede aanvulling van ontbrekende voorschriften, mogt alleen geschieden door de Staten-Generaal met den Graaf.

10°. Voor één jaar, te beginnen met 4 Februarij 1586, werd deze instructie vastgesteld.

Den 24 Januarij 1586 nam LEICESTER de Landvoogdij aan en werd den 4 Februarij daaropvolgende te 's Gravenhage plegtig ingehuldigd. Toen ELISABETH vernam dat LEICESTER, in strijd met haar stellig verbod, deze onbeperkte Landvoogdij had aanvaard, zond zij eenen brief aan de Staten-Generaal en aan den Raad van State, waarbij zij hare ontevredenheid hierover te kennen gaf. Zij zeide dat, na betuigd te hebben geenszins de opperheerschappij over de Nederlandsche Gewesten te willen aanvaarden, maar deze alleen te willen helpen, men thans het tegendeel zoude gelooven. Zij beval derhalve dat de Graaf, dien zij spoedig zoude terugroepen, slechts de magt zoude uitoefenen, bij het verdrag van den 18 Augustus 1585 bepaald. (1)

Zoowel de Staten-Generaal als de Raad van State, verklaarden in hunne brieven van 25 en 27 Maart 1586 aan de Koningin, dat de opperheerschappij aan de Staten was verbleven (2), maar geenszins op LEICESTER was overgegaan. Daar de aanstelling niet zonder gevaar kon herroepen worden, verzochten zij dringend het gebeurde te willen goedkeuren.

In antwoord op deze brieven berigtte de Koningin, dat zij voorloopig toestond dat het bewind op dezen voet bleef. Doch kort daarna drong zij wederom aan op inkorting van LEICESTER's gezag, en onthield hem den noodigen onderstand in geld en troepen. Deze handelwijze was het gevolg der geveinsde vredesonderhandelingen, door PHILIPS met haar aangeknoopt ten einde tijd te winnen en te beletten dat, terwijl hij in zijn kabinet de middelen beraamde om Engeland en Holland gelijktijdig te veroveren, LEICESTER inmiddels PARMA dwong het veld geheel te

---

(1) Cf. MOTLEY, *The United Netherlands*, vol. I, pag. 399.

(2) Niettegenstaande deze verklaring, oefende echter LEICESTER inderdaad de oppermagt uit. Alleen op alles wat de geldmiddelen betrof, bleef de toestemming der Staten een vereischte. De Staten spraken nimmer dan op onderdanige wijze tot hem; de Plakkaten werden in zijnen naam uitgevaardigd en waren voor alle Gewesten verbindende.

Cf. KLUIT, l. c. d. II, bl. 93 en volg.

GROEN, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 185.

ruimen. Die vrees van den Spaanschen Monarch was geenszins ongegrond, want zijn uitgehongerd leger begon reeds tot muiterij over te slaan. Ofschoon PHILIPS volstrekt niet van voornemen was af te zien van het doel zijns levens, namelijk de verdelging van het Protestantisme, de verovering van Engeland, de onderwerping van Holland, leende echter ELISABETH aan die voorgewende onderhandelingen zulk een luisterend oor, dat zij, uit vrees ze te belemmeren, haren Luitenant-Generaal aan zijn lot overliet. Hierdoor werd allengs LEICESTER's gezag in de Nederlanden geknakt, waarbij zich nog voegde het misnoegen over sommige Plakkaten, als op de Munt (1), den uitvoer (2), het vaststellen eener kerkenorde (3), het oprigten eener finantiekamer (4) enz., welke hij krachtens de hem door de Staten verleende bevoegdheid uitvaardigde, terwijl de krijgsbedrijven niet schitterend genoeg waren om de zaden van oneenigheid te verstikken.

Den 11den November 1586 leverden de Staten van Holland, Zeeland en Friesland een krachtig vertoog bij LEICESTER in, over al hetgeen gedurende zijne Landvoogdij was voorgevallen, naar hunne meening in strijd met de verdragen, zoowel met de Koningin als met hem zelven aangegaan. Dit vertoog, hetwelk ondersteund werd door de Vroedschappen en Magistraten van meer dan acht honderd steden (5), was in vijftien artikelen vervat. Daarbij werd hoofdzakelijk verzocht:

1°. Het voltallig houden en bezoldigen der hulptroepen, bij het verdrag met de Koningin bedongen. — LEICESTER beloofde hieraan te zullen voldoen.

2°. Daar, bij het openvallen eener plaats van Gouverneur der Provincie of frontiersteden, de Gouverneur-Generaal de benoeming had uit eene voordragt, door de Staten der Provincie op te maken, en in zoodanige opengevallene plaatsen voorzien was zonder voorafgaande voordragt, werd er aangedrongen op herroeping van die benoemingen

---

(1) Inhoudende het bevel om munt boven de waarde te slaan, voorzien van het wapen van Engeland, ten einde den Staten hunne afhankelijkheid onder het oog te brengen en sommige gunstelingen van LEICESTER wederregtelijk te verrijken.

(2) Bevattende het verbod tot uitvoer van allerlei zaken naar 's vijand's landen, waardoor de handel zeer leed. Het was genomen om den vijand afbreuk te doen.

(3) Strekkende om geschillen over geestelijk en wereldlijk regt te beslissen.

(4) Voornamelijk ingesteld tot het nasporen van misbruiken, nopens den uitvoer van koopwaren, bij het Plakkaat op den uitvoer verboden, welke instelling den koophandel onnoemelijke belemmeringen baarde. Door de oprigting dezer finantiekamer werd het beheer van het geldwezen den Staatsraad, wien het behoorde, onttrokken.

(5) Res. van Holland van 11 Nov. 1586, bl. 497.

en aanstelling ingevolge de bepalingen van het verdrag. — LEICESTER gaf op deze klagt te kennen, dat hij tot die aanstelling zonder voordragt bevoegd was, ingevolge het gezag hem door de Staten-Generaal gegeven.

3°. Dewijl de Graaf de krijgstucht moest herstellen, werd hij verzocht dit te doen, daar de inwoners, zoo in steden als ten platten lande, door de soldaten zeer werden gekweld.

4°. Aangezien de betaling der bezettingen in de frontier-steden zeer ongeregeld geschiedde, waardoor vrees voor muiterij ontstond, verlangde men dat hierin werd voorzien.

5°. Bij het verdrag de handhaving van privilegiën bedongen zijnde, werd gevorderd dat niet, in strijd met deze, oorlogslasten zonder bewilliging der Staten werden geheven. — LEICESTER beweerde dat het beter was de privilegiën niet zoo stipt te volgen, dan alles te doen verloren gaan.

6°. Ofschoon de ingezetenen voor hunne gewone regters en niet buiten hunne provincie moesten te regt staan, werden sommige voor den Raad van State geroepen.

7°. Alhoewel handhaving van het openbaar gezag was toegezegd, was het bijna geheel vervallen, zoodat herstelling hiervan dringend werd gevorderd.

8°. Utrecht en Holland hadden steeds denzelfden Stadhouder gehad, doch nu waren beide gewesten onder afzonderlijke Stadhouders geplaatst. Het opdragen van het Stadhouderschap van Utrecht aan MAURITS, den Stadhouder van Holland, werd derhalve verlangd. — De Graaf beloofde hiervoor bij de eerste gelegenheid te zullen zorgen.

9°. Intrekking van het verbod van uitvoer van bepaalde goederen, daar dit verbod onberekenbare schade ten gevolge had. — LEICESTER beweerde dat dit verbod, reeds bij zijne komst in de Nederlanden van kracht, het eenige middel was om den vijand groote afbreuk te doen en hij, in de vernieuwing daarvan, gehandeld had overeenkomstig het advies van den geheelen Raad van State, doch bereid was genoemd Staatsligchaam te bevelen, maatregelen tot bescherming van koophandel en zeevaart te beramen, wetende dat hierin de hoofdbron van Hollands bestaan was gelegen.

10°. Prins MAURITS, als Admiraal ter zee, en zijne Luitenants en Raden ter Admiraliteit, te belasten met het beheer der gelden voor de zeezaken. — Dit verzoek werd ingewilligd.

11°. Geene verandering te brengen in de middelen zonder hunne toestemming. — Dit werd toegestaan.

12°. Den Staten te laten het beheer over de geestelijke goederen, welke nationaal waren verklaard, alsmede over de verbeurd verklaarde

goederen. Zij beloofden tevens daarbij die regeling te zullen betrachten, welke de Graaf of de Staatsraad zoude voorstellen, indien dergelijke regeling beter was. — LEICESTER antwoordde dat hierover later zoude gehandeld worden, daar hij beweerde, dat de verbeurd verklaarde goederen tot de domeinen, welke onder zijn beheer waren, behoorden. (1)

13°. Dat LEICESTER in alle voorkomende gevallen zich zoude bedienen van de inlichting der Staten, welke bereid waren hem in alles ten dienste te staan, gelijk zij altijd den Prins VAN ORANJE ter zijde waren geweest, waardoor deze in staat was gesteld Holland en Zeeland te beschermen en te behouden. — Dit willigde LEICESTER in. (2)

Weinige dagen na het ontvangen van dit vertoog, diende LEICESTER eene memorie in bij de Algemeene Staten. Daarbij vroeg hij:

1°. Welke berigtschriften zij hem, bij zijn aanstaand vertrek naar Engeland, voor de Koningin zouden medegeven? (3)

2°. Op welke wijze zij voornemens waren met Hare Majesteit over het verleenen van meerdere hulp en bijstand te onderhandelen?

3°. Welk uitzigt zij konden geven op het, tot voortzetting van den oorlog, verstrekken van een grooteren geldelijken onderstand voor één, twee of drie jaren?

4°. Wat de Staten zouden besluiten, indien Spanje of de Koningin hun vredesvoorstellen deed en op welke wijze zij daarover wilden handelen?

5°. In welke betrekking zij stonden tot den Koning van Denemarken of andere naburige Vorsten?

6°. Wat hij nopens de Unie onder de Provinciën kon berigten?

7°. Hoe vele schepen zij voor de dienst der Koningin konden uitrusten, ingeval ELISABETH Spanje den oorlog ter zee wilde aandoen? (4)

De Algemeene Staten gaven in hun antwoord op deze vragen te kennen, dat zij LEICESTER's vertrek naar Engeland met groot leedwezen vernomen en zich steeds gevleid hadden dat het niet onherroepelijk was. Zij verzochten hem hen te ondersteunen in hunne bede, om verdere hulp van Hare Majesteit te mogen ontvangen, daar zij besloten hadden zich in het belang der algemeene zaak alle mogelijke opoffe-

(1) Cf. de Resol van Holland, van 15—24 Mei 1586, fol. 189; 26 Aug — 11 Oct. 1586, fol. 353.

Plakkaatb. van Friesland, d. IV, bl. 641, Art. 5, waar men leest, dat de Staten der Provinciën het tegenovergesteld gevoelen waren toegedaan.

(2) Cf. BOR, B. XXI, bl. 760 en volg

(3) LEICESTER, uit misnoegen op de Staten vertrekkende, gaf als reden op eene zitting in het Parlement te moeten bijwonen.

(4) BOR, B. XXI, bl. 781.

ringen te getroosten, tot dat God, door middel der Koningin, de landen van den oorlog zoude hebben verlost. De te verleenen onderstand moest echter jaarlijks op nieuw worden toegestaan, geenszins met het doel dien na verloop van het jaar te doen eindigen, maar opdat de verschillende Gewesten jaarlijks behoorlijk zouden bepalen, wat zij konden opbrengen, daar de toestand ieder jaar zoodanig kon verergeren, dat het niet mogelijk was eenige jaren vooruit zware lasten vast te stellen. Zij uitten de hoop, dat de Koningin haren onderstand tot tien duizend man voetvolk en twee duizend ruiters zoude willen vermeerderen, en verzochten dringend geene vredes-onderhandelingen met Spanje aan te knoopen Voorts verklaarden zij tot den Koning van Denemarken en andere naburige vorsten in goede verstandhouding te staan, doch sedert het verdrag met de Koningin gesloten, alleen op hare hulp vertrouwd en met geene vreemde Mogendheid eenige briefwisseling aangeknoopt te hebben. Ten slotte beweerden zij, dat de bepalingen der Unie van Utrecht, welke de grondslagen waren, waarop de geheele verdediging des lands berustte, redelijk werden onderhouden en dat in het verdrag met de Koningin de hulp in schepen, door de Staten te verleenen, bepaald was, aan welke bepaling zij zich zouden houden (1).

Den 24sten November 1586 werd met de Algemeene Staten overeengekomen, dat gedurende LEICESTER's afwezigheid, zoowel het verdrag met ELISABETH, als dat met den Landvoogd aangegaan, in stand zoude blijven, alsmede diens Commissie en die van den Staatsraad. Het geheele Gouvernement van de Vereenigde Gewesten zoude worden gesteld in handen van den Raad van State. (2) De Graaf zoude alle Provinciale Gouverneurs en mindere krijgsoversten bevelen, den Staatsraad gehoorzaam te zijn. Doch naauwelijks was LEICESTER vertrokken, of eene geheime Orde van dezelfde dagteekening verscheen, welke, zoo niet tegenstrijdig met de gegevene Commissie aan den Raad van State, haar echter in vele opzigten zoodanig beperkte, dat de leden van den Staatsraad vele zaken niet konden verrigten zonder naderen last of toestemming van den Landvoogd. Die Orde werd voornamelijk uitgevaardigd met het doel om te beletten, dat de Staten van Holland,

---

(1) Cf. BOR, B. XXI, bl. 782.

(2) Ofschoon de Raad van State eigenlijk slechts een raadgevend ligchaam nevens den Landvoogd was, werd hij gedurende het afwezen van LEICESTER Regeringsraad, overeenkomstig de gewoonte der Oostenrijksche en Spaansche Regering, onder welke, bij ontstentenis van den Landvoogd, de regering aan den Raad van State kwam.

Cf. *de Gids:* MOTLEY's *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden*, door Dr. FRUIN, Mei 1862, bl. 675.

gedurende de afwezigheid van den Graaf, hunne magt zouden uitbreiden en voor hunne Provincie afzonderlijke verordeningen op verschillende onderwerpen vaststellen (1). Deze daad, gevoegd bij het verraad door de Engelsche Oversten YORK en STANLEY, in de overgave der schans over Zutphen en van Deventer (2) aan de Spanjaarden gepleegd, vervulde velen met wantrouwen tegen de Engelschen en deed aan het gezag van LEICESTER groote afbreuk. De Staten van Holland in het bijzonder begonnen op hunne hoede te zijn. Gelderland, Utrecht en Overijssel waren LEICESTER meer toegedaan. Doch in Holland telde hij vele tegenstanders, vooral uit hoofde de Advokaat OLDENBARVELD alle pogingen in het werk stelde, om het gezag van den Engelschen Landvoogd te fnuiken. (3)

Den 4den Februarij 1587 rigtten de Algemeene Staten een schrijven aan LEICESTER. Zij gewaagden daarin van de geestdrift, waarmede hij in de Nederlanden ontvangen was, van het meerdere gezag hem opgedragen, dan hem door de Koningin was toegekend, vertrouwende dat hij bij magte zoude wezen den Staat te behouden. Zij gaven te kennen dat het eerste misverstand, tusschen de Staten en LEICESTER ontstaan, gelegen was in het Plakkaat op de Munt, het tweede in het Plakkaat op de Zeevaart; dat de ingezetenen wegens de slechte betaling van het krijgsvolk grooten overlast hadden geleden, niettegenstaande nog nooit zulke zware lasten waren geheven noch zoo vaardig opgebragt. Zij beklaagden zich dat LEICESTER den Raad van State de beslissing der meeste zaken onttrokken en zich zelven voorbehouden had, denzelfden dag waarop hij dezen die bevoegdheid had toegekend. Ten gevolge van dit alles was reeds Deventer en de schans

---

(1) Cf. KLUIT, l. c., d. II, bl 223.

(2) Deventer was in die dagen, na Antwerpen en Amsterdam, de meest bloeijende stad der Nederlanden. Lid van het Hanzeverbond, was Deventer het groote middelpunt van eenen uitgebreiden handel.

(3) OLDENBARNEVELD gaf o. a. te kennen, dat LEICESTER bij een geheim berigtschrift der Koningin naar de Nederlanden was gezonden, voorzien van de magtiging zich de onbepaalde Landvoogdij te doen opdragen, ten einde op deze wijze de Vereenigde Provinciën des te beter onder het Spaansche juk terug te brengen, welke bewering door den Landvoogd ten stelligste werd ontkend.

Ook de vredesvoorstellen, door VALCK en MENIJN, namens LEICESTER in de vergadering der Staten van Holland gedaan, leidden tot ongenoegen. De Graaf, om dit tegen te gaan, ontkende dat die voorstellen met zijne meening overeenstemden.

Cf. WAGENAAR, d. VIII, bl. 236, die beweert dat de Engelsche Landvoogd, wetende hoe afkeerig de Staten van den vrede waren, met die voorstellen enkel beoogde, hen tot het dragen van zwaarder lasten te bewegen, zonder welke de oorlog niet gevoerd kon worden.

van Zutphen bij voorraad aan de Spanjaarden overgegeven, terwijl andere plaatsen evenzoo dreigden in handen des vijands te vallen. Noch de Staten, noch de Raad van State vermogten daar iets tegen, daar alle magt, volgens de tweede acte, in handen van LEICESTER berustte. Zij hadden dit alles geduldig gedragen, om zijn gezag niet te krenken, maar ten slotte bespeurende, dat zonder behoorlijk bevel het land niet gered kon worden, en er overal wantrouwen heerschte, hadden zij, alsmede de Staten der afzonderlijke Provinciën, zich verpligt gezien, zoodanige orde op 's lands zaken te stellen, als zij oordeelden te behooren. Zij gaven hem hiervan kennis en hoopten dat hij de Koningin zoude aanraden hare hulp niet te onttrekken, belovende het verdrag met haar gesloten, getrouw te zullen nakomen. Ook aan ELISABETH zonden zij een' bijna gelijkluidenden brief.

Aan het Gezantschap (1), dat namens de Algemeene Staten den 12 Januarij 1587 naar Engeland was vertrokken, om bij de Koningin op meerderen onderstand en zelfs op het aanvaarden der Souvereiniteit, zonder billijke voorwaarden, aan te dringen, gaven ELISABETH en LEICESTER de ontevredenheid over gemeld schrijven te kennen. Ook in de Nederlanden werd die brief een steen des aanstoots. Velen wilden het meer als het werk der Staten van Holland dan der Algemeene Staten aangemerkt hebben. De Staten van Gelderland riepen hunnen Gemagtigde ter vergadering der Algemeene Staten terug (2); de Staten van Friesland betuigden in eenen brief van $\frac{20 \text{ Maart}}{5 \text{ April}}$ 1587 aan die van Gelderland hun leedwezen over dat schrijven, verklaarden daartoe geen last te hebben gegeven en wenschten te vernemen of de Staten van Gelderland daartoe den last hadden verstrekt, hetgeen deze, na betuiging van hun leedwezen, insgelijks openhartig ontkenden. Het gevolg was dat de Staten van Utrecht en Gelderland, in de vergadering der Staten-Generaal, ten aanhoore van den Engelschen Gezant BUCKHORST,

---

(1) LEICESTER had gewenscht dat MAURITS aan het hoofd van dit Gezantschap naar Engeland ging. De Staten van Holland weigerden, op aanraden van OLDENBARNEVELD, hierin toe te stemmen, onder voorwendsel dat het land zijne afwezigheid niet toeliet, maar eigenlijk uit vrees dat men hem in Engeland zoude houden.

Cf. MOTLEY, *History of the United Netherlands*, Tom. II, pag. 103.

(2) Deze afgevaardigde, de Heer VAN WIJNBERGEN, verdedigde in eenen brief van 20 April 1587, de handelwijze der Algemeene Staten, verhaalde daarin al hetgeen vóór, bij en na het vertrek van LEICESTER was voorgevallen en betoogde dat het onraadzaam was geweest, de Provinciën over dat schrijven der Algemeene Staten te raadplegen, daar de zaak geen uitstel kon lijden. Deze brief is vooral lezenswaardig, wegens het geleidelijk en eenvoudig verhaal van het gebeurde en van de redenen, welke de Algemeene Staten hadden bewogen, zoo vrijmoedig te schrijven.

Cf BOR, B XXII, bl. 960.

door de Koningin naar de Nederlanden gezonden om het voorgevallene naauwkeurig te onderzoeken, den brief der Algemeene Staten afkeurden, en te kennen gaven dat LEICESTER de Republiek met de grootste trouw had bijgestaan, zoodat zij hoopten dat hij spoedig zoude terugkeeren, bekleed met de hoogste magt.

Den 20 April 1587 schreven de Algemeene Staten op nieuw aan ELISABETH, om haar te verzekeren dat zij nooit van voornemen waren geweest iets ten nadeele van Hare Majesteit of LEICESTER te doen, wat sommigen ook valschelijk mogten berigt hebben, en riepen tevens haren voortdurenden bijstand in. Den 20 Junij daaropvolgende liet de Koningin aan de Algemeene Staten weten, dat zij, toegevende aan het verlangen van zoo velen en in aanmerking nemende den nood, waarin het land verkeerde, besloten had LEICESTER (1) te doen terugkeeren, alhoewel zij bleef beweren dat de Algemeene Staten zoowel haar als LEICESTER hadden gekrenkt.

De Graaf, den 6 Julij 1587 in de Nederlanden teruggekeerd, beschreef dadelijk de Algemeene Staten te Middelburg en gaf hun den 22sten van diezelfde maand zijn verlangen te kennen, het gerezen misverstand te doen eindigen. De Algemeene Staten overhandigden hem daarop den 15den Augustus de Acte van Satisfactie (2), waarbij hij verzocht werd het gebeurde te willen vergeten en de plegtige verklaring werd afgelegd, dat zij nooit het oogmerk hadden gehad zijn gezag in eenig opzigt te verkleinen. Denzelfden dag schreven zij nog een' brief van verontschuldiging aan de Koningin, en voegden er ten slotte bij, dat zij wenschten te worden en te blijven de zeer deemoedige en getrouwe onderdanen van Hare Majesteit. Men kan zich moeijelijk een meer onderdanig schrijven voorstellen, dan nu door de Algemeene Staten aan ELISABETH werd gezonden.

LEICESTER beschreef den 24 Augustus de Algemeene Staten te Dordrecht, om de middelen tot voortzetting van den oorlog te beramen. Toen den 27sten dier maand de afgevaardigden der Staten van Holland op die vergadering nog niet waren verschenen, schreef LEICESTER aan de Staten dier Provincie, om hen uit te noodigen toch dadelijk krachtige hulp te verleenen, daar de vijand groote vorderingen maakte.

Ook drongen de gemagtigden van Gelderland, Utrecht en Friesland

---

(1) De geheime Instructie, die LEICESTER toen van de Koningin ontving, vindt men bij M. L. VAN DEVENTER, *Gedenkstukken van* JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, d. I, bl. 164—167.

(2) Te vinden in het *Groot Plakkaatboek,* d. IV, bl. 86.
BOR, Boek XXIII, bl. 25.

bij de Staten van Holland sterk aan om, met achterstelling van alle andere zaken, afgevaardigden naar Dordrecht te zenden. (1) In stede hieraan te voldoen, leverden die Staten den 30 Aug. een nieuw vertoog in, in negen punten vervat, hetwelk alle vroegere twisten weder in het leven riep, zonder met een woord van voorziening in den hoogen nood te gewagen. Die punten behelsden:

1°. De belofte het verdrag, met de Koningin gesloten, getrouw te zullen nakomen en den Graaf te zullen handhaven in het gezag, hem zoowel door ELISABETH als door de Algemeene Staten opgedragen.

2°. De verklaring dat, bij gebreke van een Vorst, de Souvereiniteit der Gewesten berustte bij de Ridderschap, Edelen en Steden, welke in die hoedanigheid met Hare Majesteit onderhandeld en den Graaf tot Landvoogd benoemd hadden (2).

3°. De klagt, dat ten onregte beweerd werd dat die Souvereiniteit niet door de Gemagtigden ter dagvaart werd vertegenwoordigd.

4°. De aanmerking, dat, daar de Gemagtigden slechts bijzondere personen waren, hun bijzondere misslag den Staten niet verweten kon worden.

5°. De meening, dat de Staten, door het kiezen van LEICESTER tot Landvoogd, zich geenszins van de Souvereiniteit hadden ontdaan.

6°. De bewering dat LEICESTER, met den Raad van State, de beschikking had over alle zaken, door Keizer KAREL aan de Algemeene Landvoogden opgedragen (3).

7°. De vordering dat de bijzondere Stadhouders, de Oversten der Steden, de Bevelhebbers en het Krijgsvolk, aan de Vereenigde Gewesten, aan den Graaf als Algemeenen Landvoogd en aan de Gewesten en Steden, waar zij gebruikt werden, hulde en trouw zouden zweren, terwijl het krijgsvolk in het bijzonder den eed van gehoorzaamheid aan LEICESTER en aan de bijzondere Stadhouders en bevelhebbers zoude afleggen.

---

(1) Resol. van Holland, van 11 Sept. 1587, bl. 248.

(2) Het verschil liep niet over de vraag, of de Staten de souvereiniteit bezaten, maar in hoeverre zij van de uitoefening en het regt tot de uitoefening der souvereiniteit voor een' tijd hadden afgezien en LEICESTER opgedragen.

Cf. KLUIT, l. c., d. II, bl. 336.

GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderl*, d. I. bl. 180.

(3) De algemeene Landvoogd onder Keizer KAREL V was zijn volledige plaatsvervanger, zoo lang deze afwezig was, in de uitoefening der souvereiniteit, zoodat niemand hooge of gelijke magt bezat. De Staten, die erkenden de regten van den algemeenen Landvoogd aan LEICESTER te hebben gegeven, konden moeijelijk tevens beweren de souvereiniteit uit te oefenen. Dit artikel vernietigde eigenlijk het voorgaande.

Cf. KLUIT, l. c., d. II, bl. 339, 374.

GROEN VAN PRINSTERER, l. c, d. I, bl. 189.

8°. De vergunning dat de Graaf de volstrekte magt over de oorlogszaken bezat, mits hij niet meer krijgsvolk ligtte, dan uit den onderstand der Koningin en de ingewilligde lasten kon worden betaald, het beleid over de zeezaken deed uitoefenen door den Admiraal en de bezettingen deed verleggen door de Stadhouders van ieder gewest.

9°. Het verzoek tot herstelling der veranderingen op naam van LEICESTER in regeringszaken, strijdig met de acte van opdragt, ingevoerd (1).

Op dit vertoog gaf LEICESTER twee dagen, nadat het ingeleverd was, te kennen, dat de zes eerste punten hem niet betroffen, dewijl hij nooit verlangd had meerdere magt uit te oefenen dan hem was opgedragen; hij was met die magt tevreden en wenschte niet te twisten over het gezag, dat den Staten toekwam. Hij wilde echter in het hem opgedragene gezag gehandhaafd blijven, en daarvan geene verkorting hoegenaamd gedoogen. Het zevende artikel, betrekkelijk den eed, vond hij nieuw, onbehoorlijk en gevaarlijk in zijne gevolgen; hieruit zoude eene menigte van eeden en verwarring voortspruiten. In het achtste punt beloofde hij te zullen voorzien, in zoo verre tijd en gelegenheid het zouden toelaten. Omtrent het negende punt vorderde hij nadere verklaring en bepaalde opgave van hetgeen de Staten wenschten hersteld te hebben, in welk geval hij zoude doen hetgeen hij billijk zoude oordeelen.

Den 6den September 1587 bragt LEICESTER op zijne beurt aan de Algemeene Staten, te Dordrecht vergaderd, hevige klagten tegen de Staten in. Hij herhaalde al hetgeen tusschen de Staten en de Koningin was voorgevallen, beweerde dat het verraad van Deventer, hetwelk hem zeer had getroffen, vele zaken ten zijnen nadeele deed uitleggen en tot vermindering van zijn gezag had geleid. Hij had reden genoeg de Nederlanden geheel aan hun lot over te laten, maar wegens den grooten nood, waarin zij verkeerden, had hij ELISABETH bewogen hare ondersteunende hand niet te onttrekken en was enkel op het ernstige en dikwijls herhaald verzoek der Staten wedergekeerd. In Zeeland ontscheept, hadden zij hem dadelijk krachtige hulp tot een aanvallenden oorlog beloofd, doch niet verleend. Van uur tot uur naar onderstand uitziende, hadden ten slotte de Hollandsche afgevaardigden hem nieuwe bepalingen, tot beperking van zijn gezag, voorgelegd. Voorts gaf hij te kennen dat de Koningin hem bevolen had den Staten te verklaren, dat PARMA haar opening tot het sluiten van vrede gedaan had, doch zij hieromtrent zonder de Staten geen besluit zoude nemen, alhoewel het verdrag dit geenszins verbood. Ten slotte drong hij aan op het verstrekken van

---

(1) Cf. BOR, B. XXIII, bl. 32.

grooteren onderstand tot krachtige voortzetting van den krijg, zonder welken hij niet begreep waartoe zijne tegenwoordigheid in de Nederlanden werd vereischt. Dit gewigtig stuk zond LEICESTER aan alle Provinciën, Steden en Hoven van Justitie met uitnoodiging hem hunne meening kenbaar te maken, en uitdrukkelijke verklaring dat het geheel valsch was, dat de Koningin door zijne bemiddeling de Nederlanden den vijand wilde overleveren, gelijk door OLDENBARNEVELD in de vergadering der Staten van Holland beweerd was, zoodat, indien de uitstrooijers van dergelijk verzinsel niet streng werden gestraft, ELISABETH hem welligt zoude terugroepen en de vereenigde gewesten niet langer helpen, en te eerder omdat hij reden had te gelooven, dat sommige kwaadgezinden door slinksche wegen trachtten tweedragt te zaaijen en Hare Majesteit te verbitteren, om vervolgens voor zich zelven vrede te sluiten, waarvan zij veinsden geheel afkeerig te wezen (1).

De Staten van Gelderland, Utrecht, het Hof van Holland, Dordrecht, enz., beantwoordden dezen brief met betuiging van het leed, dat hun de ontstane oneenigheid deed, met de belofte diegenen gestreng te zullen straffen, welke de Koningin belasterden door het gerucht te verspreiden dat zij volstrekt vrede met Spanje wilde sluiten, en met het dringend verzoek aan ELISABETH om toch de souvereiniteit over de Vereenigde Prrvinciën te aanvaarden. Ook de Staten van Holland en Westfriesland gaven, namens de Ridderschap, Edelen en meeste Steden (2), een zeer breedvoerig antwoord ter verdediging van hun staatkundig gedrag. Zij verhaalden hoe de Nederlanden sedert 1572, tot hun behoud en tot bescherming en handhaving der Hervormde Godsdienst en der privilegiën, de wapenen hadden opgevat, maar vreezende zonder buitenlandsche hulp niet te zullen slagen, met Frankrijk en Engeland hadden onderhandeld. Zij waardeerden zeer LEICESTER'S bijstand, doch meenden met gepasten eerbied vertoogen te moeten inleveren omtrent zaken, welke streden met het gesloten verdrag. Zij zetten voorts uiteen, hoe veel zij reeds voor den oorlog hadden opgebragt, veel meer dan aan Engeland belootd was en de Prins VAN ORANJE immer had ontvangen, en verzochten ten slotte LEICESTER het land te willen blijven verdedigen, belovende van hunne zijde stipte nakoming van het verdrag, handhaving van zijn gezag en getrouwe betaling der toegestane schattingen.

---

(1) BOR, B. XXIII, bl. 32—42.
M. L. VAN DEVENTER, l. c., d. I, bl. 169.

(2) *Meeste steden,* daar Dordrecht, alsmede Gouda, Hoorn en eenige anderen, afzonderlijk antwoord zonden.

LEICESTER inmiddels inziende, dat hij onvermogend was zijn gezag naar wensch te handhaven, besloot zich van een last, die hem ondragelijk werd, te ontdoen en naar Engeland terug te keeren. Den 28 November 1587 berigtte hij zijn aanstaand vertrek aan de Algemeene Staten, beloofde 's lands belangen bij de Koningin voortdurend te zullen voorstaan, mits de Staten bleven binnen de palen der verdragen. Vóór zijn vertrek liet hij een penning slaan, met het omschrift: *Non gregem, sed ingratos invitus desero,* en schreef den 6 December 1587 nogmaals aan de Algemeene Staten, waarin hij een omstandig verhaal van al het voorgevallene gaf, den grooten nood, waarin het land verkeerde, schetste en de dringende noodzakelijkheid betoogde zich krachtiger te verdedigen, wilde er uitzigt bestaan dat het land behouden bleef (1).

Bij de acte van afstand, welke eerst den 1sten April 1588 bekend werd, deed de Engelsche Landvoogd afstand van het gezag, hem door de Algemeene Staten toegekend (2). Het verdrag, met de Koningin gesloten, bleef in wezen en den Raad van State het gezag opgedragen met WILLOUGHBY, den Gouverneur-Generaal over de Engelsche hulpbenden. De onderhandelingen over eenen met Spanje te sluiten vrede werden nog een tijd lang door ELISABETH met de Staten voortgezet, doch eindelijk, door het verschijnen van de «Onoverwinnelijke Vloot," geheel afgebroken.

Wij zijn nu genaderd tot een der belangrijkste tijdstippen van Nederland's staatkundige geschiedenis, want in 1588 nam de Statenregering een aanvang en erlangde het Gemeenebest zijn eerste aanzijn. De wezenlijke oppermagt berustte van dat oogenblik af bij de Staten der Provincie, die, bij ontstentenis van een Vorst, de uitoefening van het souverein gezag op zich namen. De Plakkaten, vroeger op naam des Konings of der Stadhouders, later op dien van ORANJE en van LEICESTER, werden nu op der Staten naam afgekondigd. Als van zelve en door de omstandigheden gedreven, waren onze voorvaderen gekomen tot het oprigten eener Republiek. (3) De regeringsvorm, toen tot stand gekomen, heeft voortgeduurd tot de Fransche revolutie. Zoo groote vastheid wordt begrijpelijk, als men bedenkt dat de omwenteling, tegen de hervormingsplannen van PHILIPS gerigt, zoo veel mogelijk het bestaande in wezen liet en slechts naar de eischen van den veranderden toestand wijzigde. (4)

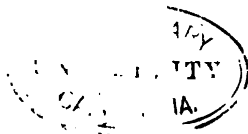
---

(1) BOR, B. XXIII, bl. 131—143.

(2) Cf. KLUIT, l. c., d. II, bl. 438 en 454.

(3) Te regt zegt BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*, d. VI, bl. 151, in de noot: *Onze vaders zijn wel huns ondanks gerepublicaniseerd.*

(4) Cf. Dr. R. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, bl. 34.

Eerst bij den vrede te Munster, in 1648, werden de Nederlanden door den Koning van Spanje erkend voor vrije en Souvereine Staten en Landen. Van dat oogenblik dagteekent eigenlijk het vrije en onafhankelijk bestaan van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

§ 7.

Omvang der Stadhouderlijke magt.

Reeds bij het aanbod der Souvereiniteit aan Frankrijk was bedongen, dat den Stadhouders hunne ambten zouden blijven verzekerd op de berigtschriften ten tijde van KAREL V uitgegeven, daar men niet van voornemen was de Gewesten zonder Stadhouders te laten. Evenzoo was reeds, vòòr dat met ELISABETH onderhandeld werd, bepaald dat MAURITS tot Stadhouder van Holland en Zeeland zoude worden aangesteld, zoodat aan de Hollandsche Gezanten naar Engeland de last werd medegegeven, de Koningin te verzoeken, MAURITS in die hoedanigheid te bevestigen. (1) Op voorstel van OLDENBARNEVELD besloten de Staten van Holland en Zeeland, den 1sten November 1585, MAURITS als Gouverneur, Kapitein-Generaal en Admiraal aan te stellen, hiertoe vooral gedreven door de vrees dat, òf onder de Algemeene Landvoogdij der Vereenigde Nederlanden, welke men aan LEICESTER opdroeg, ook de bijzondere van Holland zoude zijn begrepen (2), dewijl naar oud gebruik geen Stadhouder was in de provincie, waar de Landvoogd zijn verblijf hield, òf dat een vreemde tot die waardigheid zoude worden geroepen, hetgeen geenszins verboden was voor het Stadhouderschap, maar wel voor alle andere ambten. (3) De Instructie van MAURITS als Stadhouder was gegrond op die, welke WILLEM I in 1559 van den Koning van Spanje ontving. Daarin werd hoofdzakelijk bepaald(4):

1°. De Stadhouder was verpligt de welvaart en privilegiën der Gewesten voor te staan, alsmede de uitoefening der Hervormde Godsdienst. Deze laatste bijvoeging was overgenomen uit de instructie van PHILIPS II, volgens welke de Gouverneur moest waken voor het behoud der Katholieke Kerk. Dit voorschrift had vroeger zin, wegens de wetgeving tegen de ketterij. Maar nu die niet meer bestond, was de grond voor dergelijke bepaling eigenlijk geheel vervallen.

---

(1) Cf. Resol. van Holl., van 5 Junij 1585, bl. 306.

(2) Cf. *Remonstrantie van Oldenbarneveld*, 1618, bl. 190

(3) Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 119.

(4) Cf. BOR, B. XX, bl. 664.

2°. Den Stadhouder was opgedragen het algemeen toezigt over de regtspleging, alsmede deelneming aan sommige takken van het bestuur der Justitie, daar de Stadhouders oorspronkelijk geweest waren de Voorzitters van de Gewestelijke hoven.

3°. Hem behoorde de vernieuwing van Burgemeesters en Schepenen alsmede de begeving dier ambten, welke van ouds den Stadhouders had toebehoord. De Staten besloten den 25 Februarij 1589, voor alle hooge ambten, welke vroeger door den Landsheer werden begeven, eene voordragt van drie personen te doen, van welke de Stadhouder één zoude kiezen. Hetzelfde gold voor de aanstelling der militaire officieren. (1)

4°. Hij had de remissie van delicten, legitimatie, gratie enz., hetgeen door den geheimen Raad te Brussel pleegde verleend te worden. Dit regt is af te leiden uit de magt, na den opstand aan Prins WILLEM toegekend. Van voorbedachte doodslagen en andere hoofdmisdaden mogt echter geene vergiffenis worden verleend.

5°. De Stadhouder had het Opperbestuur van het defensiewezen der Provincie. In zijne hoedanigheid van Kapitein-Generaal, was hij onderworpen aan de bevelen der Generaliteit, aangezien de zorg voor het defensiewezen der Republiek aan de Generaliteit behoorde. (2) Om deze reden ontving hij als Kapitein-Generaal van de Generaliteit betaling, die hem als Stadhouder door de Provincie gegeven werd.

In deze instructie vindt men voor het eerst melding gemaakt van den titel van *Admiraal*, een titel door de vroegere Stadhouders niet gedragen, naar het schijnt aan MAURITS geschonken, om de Engelschen te houden buiten het bestuur der zaken van de Admiraliteit. (3) Evenzoo werd daarin voor het eerst het woord *Stadhouder* in dat van *Gouverneur* veranderd. Welligt begrepen de Staten, die altijd tegenwoordig waren, moeijelijk den titel van den Stedehouder, zijnde plaatsbekleeder, te kunnen geven aan iemand wiens ambt hetzelfde was, het zij de Staten vergaderd waren of niet (4). Het kan ook zijn dat de Staten, uit vrees voor de Souvereine Magt, door WILLEM I niet door, maar

---

(1) S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 133.

(2) Cf. beneden, § 8 *Staten Generaal*.
S. v. SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 140 en 211.

(3) Cf. S. v. SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 124.
Boven: § 11 *Provinciaal bestuur*, bl. 38, waar wij hebben aangetoond, dat vroeger de betrekking van Admiraal steeds aan den Stadhouder van Holland en Zeeland werd toegekend.

(4) Cf. S v. SLINGELANDT, d. I, bl. 126.

onder den titel van Stadhouder uitgeoefend, dien naam veranderd hebben in dien van Gouverneur (1), want men maakte werkelijk onderscheid tusschen beide namen; alle Gouverneurs waren geene Stadhouders, maar wel alle Stadhouders Gouverneurs (2); van daar dat de titel van Stadhouder meer in gebruik is gebleven dan die van Gouverneur. Tot deze naamsverandering kan ook hebben bijgedragen de gewoonte, sedert het onderhandelen met Frankrijk over het opdragen der Souvereiniteit ontstaan, om van de *Stadhouders*, zoowel Generale als Gewestelijke, te spreken onder den Franschen naam van *Gouverneurs*, en hun bewind als het Gouvernement aan te merken. (3)

Men heeft veel getwist over de vraag of genoemde Instructie ooit gewerkt heeft, daar de Staten zelve bij de aanstelling van FREDERIK HENDRIK en WILLEM II als Stadhouder haar als concept-instructie aanmerkten (4). Doch hiertegen staat over dat de Staten, toen er geschillen met LEICESTER oprezen, MAURITS in de hem opgedragene magt bevestigden, welke door de aanstelling van den Engelschen Landvoogd was verzwakt. (5). Was de instructie niet van kracht, dan hebben de Stadhouders er nimmer eene gehad, daar er later geene is vastgesteld (6). MAURITS was de eerste Stadhouder door de Staten aangesteld. De vorige Stadhouders waren ambtenaren onder en van den Graaf; zij ontvingen hunnen lastbrief van dezen (7); hunne magt was, met betrekking tot de Staten, geheel dezelfde als die van den afwezigen Graaf; MAURITS daarentegen ontving zijne aanstelling van de Staten

(1) Cf. KLUIT, l. c., d II, bl. 46.

(2) Cf. VAN WIJN, *Aanmerkingen op Wagenaar*, d. VII, bl. 111 en d. X, bl. 88. S. v. SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 143. KLUIT l. c. d. III, bl. 148, waar men leest dat de Stadhouder bekleedde het Souverein gezag van den afwezigen Graaf, terwijl de Gouverneur slechts de uitvoerende magt uitoefende. Was de Graaf aanwezig dan hield de plaatsbekleeding op, terwijl de Gouverneur met de uitvoerende magt bekleed kon blijven. Van daar dat WILLEM I, in 1559, genoemd werd *Gouverneur et Lieutenant Général*, om beide denkbeelden uit te drukken.

(3) Cf. BOR, B. XIX, bl. 528.
KLUIT l. c., d. II, bl. 47 en 48.

(4) Cf. VAN WIJN, l. c., d. VIII, bl. 54. S. VAN SLINGELANDT, d. III, bl. 295.

(5) Cf. BOR, B. XXII, bl. 894. B. XXIII, bl. 80.
KLUIT l. c. d. II, bl. 51 en volg.

(6) Cf. SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 144.
KLUIT. l. c., d. III, bl. 201—205.

(7) WILLEM I werd in 1572 door de Staten slechts op nieuw erkend als de Stadhouder van den Graaf. Cf. boven: Eerste tijdvak § 13, „Beleid en maatregelen van wederstand tegen het Koninklijk Bewind tot 1572”
S. v. SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 104.

en werd daardoor een ambtenaar onder de Staten, aan wie hij verantwoordelijk was (1).

Het gezag der vroegere Stadhouders hield op, zoodra de Graaf zelf aanwezig was, daar zij enkel plaatsvervangers waren; nu daarentegen was het Stadhouderlijk gezag nimmer slapende, om het even of de Staten vergaderd waren of niet, daar zij in de ligchamen der Edelen en Steden altijd aanwezig waren. Door deze opdragt toonden de Staten tevens dat zij zich als Souvereinen aanmerkten, en zich de bevoegdheid toekenden de Regering hunner Provincie geheel naar welgevallen te regelen (2).

Bovenvermelde magtsomschrijving des Stadhouders was tijdens LEICESTER's bestuur niet van volle kracht, daar hij, volgens het verdrag van 14 Februarij 1586, waarbij de Engelsche Landvoogd de onbeperkte heerschappij erlangde, dezen den eed van gehoorzaamheid moest afleggen. Ook was in het verdrag van den 10 Augustus 1585, met ELISABETH gesloten, bepaald, dat de Engelsche Opperbevelhebber den Stadhouder der Provincie zoude benoemen met den Raad van State, uit eene voordragt van twee of drie personen, op te maken door de Staten van het Gewest, waar die plaats openviel (3). Ten gevolge dezer bepaling werd MAURITS in zijn Stadhouderschap en Graaf WILLEM LODEWIJK in dat van Friesland door LEICESTER bevestigd.

Na den dood des Graven van NIEWENAAR, die Stadhouder was van Gelderland, Utrecht en Overijssel, droegen ook de Staten dier gewesten, op aansporing van OLDENBARNEVELD, in 1590 MAURITS op de waardigheid van Gouverneur Kapitein-Generaal (4). Aldus in vijf provinciën aan het hoofd van het krijgswezen geplaatst, werd hij als opperste bevelhebber van het leger van den Staat aangemerkt (5), en was bij magte zijne groote bekwaamheden als krijgsman op eene luisterrijke wijze ten toon te spreiden, alhoewel hij nooit, gelijk FREDERIK HENDRIK,

(1) Tot het jaar 1620 werden de Stadhouders door de Staten der Provincie benoemd, maar door de Staten Generaal van Commissiën voorzien en beëedigd; na dien tijd hebben de Gewestelijke Staten hunne afzonderlijke Souvereiniteit ook ten dezen opzigte volledig gehandhaafd.

Cf. KLUIT, l. c., d. III, bl. 109—133.

(2) Cf. WAGENAAR, d. VIII, bl. 109.

(3) Zie boven bl. 94.

(4) Cf Dr. FRUIN, l. c., bl. 58, die beweert dat deze opdragt geschiedde in het vooruitzigt, dat de Provinciën aldus gemakkelijker zouden heroveren, wat de vijand nog binnen hare grenzen bezet hield.

De Unie van Keizer KAREL van 1534 bepaalde reeds dat Utrecht, Holland en Zeeland onder één Stadhouderlijk bestuur zouden geplaatst zijn.

(5) Cf. S. v. SLINGELANDT, l. c, d. IV, bl. 115. KLUIT, d. III, bl 90.

WILLEM II en WILLEM III, werd aangesteld tot Kapitein-Generaal over de legers van den Staat (1).

De Stadhouders hadden zitting in den Raad van State. Doch daar zij deze bevoegdheid bezaten niet uit kracht hunner Instructie, maar op grond der Instructie van den Raad van State, spreken wij daarover bij den Raad van State en te meer daar zulks niet onafscheidelijk aan het Stadhouderschap zelf was verbonden. Voorts waren de Stadhouders van Holland Groot- en Opperhoutvesters of Jagermeesters van Holland, doch dit maakte evenmin een deel van het Stadhouderschap uit. Prins FREDERIK HENDRIK en zijne opvolgers namen ook deel als Eerste Edele aan de vergaderingen der Staten (2).

De voordeelen, die de Stadhouders hebben genoten, zijn grootendeels onbekend. Men weet dat MAURITS en FREDERIK HENDRIK als Stadhouders jaarlijks ontvingen *f* 30,000 en als Krijgsoversten *f* 120,000 (3), behalve hetgeen hun als buitengewoon werd toegelegd, alsmede het tiende gedeelte van alle prijzen, die ter zee werden genomen (4).

De Stadhouders zijn altijd beschouwd als het hoofd der Uitvoerende Magt, terwijl bij de Staten de Wetgevende Magt berustte. In vele opzigten waren de Stadhouders waarnemers der Monarchale Magt (5).

---

(1) Cf. S. VAN SLINGELANDT, l. c., d II, bl. 179.
PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d II, bl. 102.
KLUIT, l. c., d. III, bl. 83 en volg.

(2) Cf. beneden, *Zeeland*.
S. v. SLINGELANDT, d I, bl. 135, welke het deelnemen van den Stadhouder aan de beraadslagingen der Staten zeer nadeelig achtte, wegens den grooten invloed dien hij uitoefende.

(3) Hiertoe betaalde:

Gelderland	*f*	6,000
Holland	„	84,000.
Zeeland	„	18,000.
Utrecht	„	8,400.
Overijssel	„	3,600.
	f	120,000 te zamen.

In het Generaal rapport der Personeele Commissie van het Finantie-wezen, dato 21 Mei 1790, bl. 167, leest men, dat de Prins van ORANJE genoot als Kapitein Generaal van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel *f* 120,000 's jaars; voorts *f* 24,000 van Friesland en *f* 12,000 van Stad en Lande, als Kapitein Generaal van beide Provinciën. Behalve deze militaire tractementen kenden beide Gewesten hunnen Stadhouder nog eene bezoldiging van gelijke hoegrootheid toe.

(4) Cf. *Tegenwoordige Staat*, d. I, bl. 421.

(5) Cf. KLUIT, l. c., bl. 68. DE BOSCH KEMPER, *Handleiding tot de kennis van t Nederl. Staatsregt*, bl. 35.

Volgens art. 9 der Unie hadden de Stadhouders de beslissing van die zaken, voor welke de eenstemmigheid der Bondgenooten gevorderd werd, als die eenstemmigheid niet kon erlangd worden. Zij konden zich assessoren of adjuncten toevoegen, om hen hierin bij te staan. De Bondgenooten waren verpligt zich aan die uitspraak te onderwerpen. Friesland en Stad en Ommelanden hebben uit dit artikel willen afleiden, dat de Provinciën zich bij de Unie stilzwijgend verbonden hadden tot eene Stadhouderlijke Regering, daar de Vereenigde Gewesten niet konden ontberen die aangewezen tusschenkomst der Stadhouders (1). Anderen daarentegen hebben, juist met het oog op de groote autoriteit, welke genoemd artikel der Unie aan de Stadhouders schonk, namelijk de beslissing der gewigtigste zaken, als oorlog, vrede en belastingen en de uitdrukkelijke bijvoeging dat die autoriteit gold voor de toenmalige Stadhouders der Provinciën, beweerd, dat de Bondgenooten nooit dergelijk gezag aan alle toekomende Stadhouders hebben willen toekennen, zoodat de Provinciën geheel vrij waren een Stadhouder te benoemen of niet (2). In de Stadhouderlooze tijden heeft men zeer gevoeld het gemis eener bepaling, om tot afdoening van zaken te geraken, bij niet eenstemmigheid der Provinciën voor die zaken, in welke zij gevorderd werd. Te vergeefs heeft men toen getracht in dit gebrek te voorzien (3). Hieruit volgt dat het ambt

---

(1) Cf. S. VAN SLINGELANDT, d. II, bl 225 Deze meening is uit den aard der zaak ongegrond, daar zij, die de Unie teekenden. de bedoeling niet hadden iets omtrent den toekomstigen regeringsvorm der Republiek te bepalen.

(2) Resolutie van Holland van 14 Dec. 1652, bl. 612.

PIETER PAULUS. *de Unie van Utrecht*, d. II, bl. 175 en volg.

S. v. SLINGELANDT, d. I, bl. 191, die uit art. 9 der Unie afleidt, dat de stichters der Nederlandsche Republiek begrepen hebben, dat er een middel moest zijn, om tot een besluit te geraken, al vonden zij het misschien onraadzaam dit punt voor altijd an het oordeel der Stadhouders te onderwerpen.

GROTIUS, *de jure Belli ac Pacis*, lib. II, cap. 5 § 17, waar men leest: *Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas coeuntium in societatem, ut ratio aliqua esset expediendi negotia*

(3) Cf. S. v. SLINGELANDT, l. c., d. II, bl. 227 en 228.

Zie ook dezelfde, d. III, bl. 297—317, waar men vindt het concept eener Instructie, voor het ambt van Stadhouder.

AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 141—144, 171 en volg, en 520—536.

BIJNKERSHOEK, *Qaest. juris publici*, lib. II, cap 24, pag. 364, die zegt: *Si desit potestas et simul om nis autoritas, quae invitos et dissentientes socios in ordinem cogat, quid super est, quam ut singulae provinciae, sicuti sunt sui juris in rebus Provinciae suae, sic etiam sunt in rebus ad commune foedus pertinentibus Quod quam sit inutile, et ad rempublicam perdendum vergat, nemo est, qui non intelligat.*

van Stadhouder een hoofdvereischte was in den regeringsvorm onzer Republiek. Herhaaldelijk hebben ook onze voorouders verklaard, *dat de Regering niet kan wezen zonder hoofd*, *omdat de eenheid*, *waardoor alle republieken moeten behouden en bevestigd worden*, *niet bij velen*, *in wil en gemoed zeer verschillende*, *kan gevonden worden* (1).

De Stadhouders hebben, van het begin der Republiek af, niet weinig bijgedragen tot hare eenheid en haren bloei, alsmede tot bevordering van eendragt onder hare verschillende leden, vooral uit hoofde zij Stadhouders van meer dan ééne Provincie waren, alhoewel eerst onder WILLEM IV allegewesten in één Stadhouderschap vereenigd werden.

Het is dus natuurlijk dat men telkens, wanneer gevaar dreigde, de natie naar den telg van het geliefde Stamhuis zag verlangen. Reeds in 1652, na het begin der vijandelijkheden met Engeland, werd door de Staten van Zeeland op de benoeming van den Prins van ORANJE, toen nog een driejarig kind, tot Kapitein- en Admiraal-Generaal aangedrongen. In 1660 kwam Zeeland op dit verzoek terug, met bijvoeging van den wensch om den Prins tot Stadhouder van Holland en Zeeland benoemd te zien, welk voorstel door Friesland, Gelderland en Overijssel werd ondersteund. Toen in 1665 weder de oorlog met Engeland uitbrak, drongen vijf Provinciën op nieuw aan op de benoeming des Prinsen tot Kapitein-Generaal. (2)

Tegenw. Staat der Ned., d. I, bl. 160, waar men een ontwerp vindt, in de Groote Vergadering van 1651 behandeld, om deze leemte te doen ophouden.

Ten tijde der onderhandelingen in 1608 en 1609 werd reeds een voorstel gedaan, om de beslissing van geschillen tusschen de Provinciën op te dragen aan den Raad van State met Prins MAURITS aan het hoofd. Dit voorstel werd door OLDENBARNEVELDT tegengewerkt en leidde tot geen besluit. In de Groote Vergadering van 1651 kwam dit punt weder ter sprake, doch de gevoelens der Provinciën liepen toen zoodanig uiteen dat men evenmin tot een besluit kon geraken. Eene latere poging hiertoe, in 1663 door Holland aangewend, mislukte evenzeer.

Cf. PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, dl. II, bl. 177—179.

WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, dl. XII, bl. 163 en volg.

(1) Cf. S. v. SLINGELANDT, d II, bl. 4.

Welken invloed men aan het Stadhouderschap toekende, kan daaruit blijken, dat onder de vredesvoorwaarden in 1654 met Engeland de bepaling voorkwam, dat de Stadhouders verpligt waren het verdrag te beëedigen, omdat men veronderstelde dat verdragen met vreemde Mogendheden gesloten, op geen vasten grondslag rustten, tèn ware de Stadhouders ze bekrachtigden.

Cf. KLUIT, l. c, d. III, bl. 274.

PIETER PAULUS, *Het Nut der Stadhouderlijke Regering*, bl. 106.

WAGENAAR, *Over het Stadhouderschap*, bl. 20.

AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, bl. 919.

(2) Cf. Mr. J. R. THORBECKE, *Historische Schetsen*, bl. 14.

In de stadhouderlooze tijden trokken de Staten der Provincie hoofdzakelijk de magt, door den Stadhouder uitgeoefend, aan zich (1), en werd de Wetgevende en Uitvoerende Magt ineengesmolten, zoo verre die laatste bij den Stadhouder berustte.

Daar de Stadhouder vooral in de verdiensten hunner krijgsverrigtingen een steun tegen wantrouwen en naijver vonden, bleef die hooge waardigheid, toen de Republiek na den dood van WILLEM II in vrede was, onvervuld, en alleen in Friesland en Groningen behouden. De moeijelijke omstandigheden van het jaar 1672 deden, uit den aard der zaak, weder een dringend verlangen naar een Stadhouder ontstaan. Door het kinderloos overlijden van WILLEM III was de erflijkverklaring van het Stadhouderschap, die men in 1672 als een waarborg tegen vernieuwing van heillooze verdeeldheden had aangemerkt, vruchteloos. en vervielen weder vijf gewesten onder stadhouderloos bewind, tot dat het nijpend gevaar van het jaar 1747 hieraan een einde maakte en het Stadhouderschap ook in de vrouwelijke linie erfelijk werd verklaard, omdat, gelijk men in de resolutie der Staten van Holland, van 16 November 1747 leest, de ondervinding had doen zien, dat de Republiek onmogelijk kon bestaan en behouden blijven, zonder voorzien te zijn van een Eminent Hoofd. (2)

---

(1) Cf. AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 126, welke zegt: *De Staten doen nu alles zelf, wat te voren door den Stadhouder gedaan was.*

KLUIT, l. c., d. III, bl. 2 5- 238

GROEN, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, dl I, bl. 330.

ABRAHAM DE WICQUEFORT, *Histoire des Provinces Unies*, T. I, pag. 339 en 340.

(2) In het staatsstuk, waarbij het Stadhouderschap in den persoon van WILLEM IV erfelijk werd verklaard, leest men: *In ernstige overweging genomen zijnde de constitutie en staat van regering dezer landen, en dat de ondervinding van vroeger en later klaarblijkelijk heeft doen zien, dat de republiek onmogelijk kon bestaan en behouden blijven, zonder te wezen voorzien van een eminent hoofd, zoodanig, dat dezelve daarvan ontbloot zijnde tot op den oever van haren totalen ondergang meer als eens gebragt is geweest, waaruit dezelve door geene andere middelen heeft kunnen worden gered, als door de verkiezing van een Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal.*

Dat onder dien gelukkigen regeringsvorm de Republiek van hare primitieve oprigting af aan zoodanig in magt en welvaart is toegenomen, dat dezelve door hare naburen aangezocht en ontzaggelijk is geworden, en zulks onder het loffelijk beleid en bestuur van de Heeren Prinsen uit den huize van Oranje en Nassau, aan welkers afstammeling nu wederom uit dezelfde consideratie het Stadhouder-Kapitein- en Admiraalschap-Generaal zijnde opgedragen, de goede uitwerkselen daarvan zich reeds oogenschijnlijk openbaren.

Dat alle goede, ijverige en wel geïntentioneerde regenten, en generalijk alle ingezetenen van den Staat, niet als met schrik kunnen gedenken en overwegen de perplexiteit, waarin de Republiek, bij manquement van zoodanig eminent hoofd, zoude komen

Het Stadhouderschap van FREDERIK HENDRIK was een der meest luistervolle tijden van het Gemeenebest, dat welligt nooit rijker aan innerlijke kracht is geweest. De Nederlanders waren toen, door het goedkoope der vrachten, de vrachtvaarders van geheel Europa. In meer dan één opzigt gaf de Republiek dier dagen het voorbeeld aan andere landen; hare legers waren een krijgsschool, hare vloten en werven eene kweekplaats voor zeevaartkunde en scheepsbouw. Zweden is een voornaam deel zijner beschaving en welvaart aan Holland verpligt. De tijden van FREDERIK HENDRIK waren de gulden eeuw der letteren en kunsten. Nederland, in alle werelddeelen geëerbiedigd, werd onder de meest vermogende leden der Europesche Christenheid geteld. Deze weêrgalooze welvaart had echter met de weelde en hare nooit bevredigde behoeften allerlei ondeugden en zedebederf geteeld, welke als donkere tinten bij zoo vele heldere kleuren zijn aan te merken. (1)

§ 8.

Staten-Generaal.

Wij hebben in het eerste tijdvak (2) over de Algemeene Staten sprekende, aangetoond dat de Landsheeren deze bijeenriepen, wanneer het de belangen van alle Gewesten gold. In 1576 heeft deze Vergadering eene geheel andere gedaante ontvangen. De Pacificatie van Gent is toen haar grondslag geworden. Zij bestond uit Gedeputeerden van Provinciën, welke in de Gentsche Pacificatie begrepen waren. Na het sluiten der Unie van Utrecht hielden de nader vereenigde Gewesten bovendien afzonderlijke vergaderingen te Utrecht, om te besluiten op alle voorvallende zaken, tot verdediging van den Lande en onderhoud van den oorlog en regelden ook aldaar de onderlinge quoten van deze Provinciën, alsmede de evenredigheid in de lasten tusschen haar en de Gewesten begrepen in de Pacificatie van Gent.

In April 1583 werd eenparig besloten, dat, uitgenomen de buiten-

---

te vervallen, en het derhalve ten alleruitersten noodzakelijk is, dat alle bekwame middelen met vooruitzigt bij de hand worden genomen, om zoo groote onheilen, zoo veel als menschelijker wijze betracht kunnen worden, voor te komen, waartoe niet anders is uit te denken, als de Stadhouderlijke functie van zijne Hoogheid, voor zijne, zoo mannelijke als vrouwelijke descendenten, te doen continueren.

(1) Cf. G. W. VREEDE, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Ned. Diplomatie.* Eerste gedeelte, bl. 168 en volg.

(2) Zie boven *Algemeene Staten*, bl. 33.

gewone beschrijvingen, deze afzonderlijke vergaderingen ieder jaar eenmaal zouden bijeenkomen (1).

Na het einde van het jaar 1585 kwam hierin groote verandering. Van dien tijd af bestonden de Algemeene Staten slechts uit de Afgevaardigden van de Staten der *zeven* Provinciën, welke de Unie hadden onderteekend, te weten: Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel en Groningen. Drenthe was van het voorregt, om in de vergaderingen der Algemeene Staten zitting te hebben, uitgesloten, dewijl het, kort na de Unie onderteekend te hebben, door de Spaansche wapenen werd vermeesterd en derhalve feitelijk uit de Unie gesloten. Later beriep het zich meermalen op het *jus postliminii*, en beweerde dat, gelijk inderdaad het geval was, zijn regt geenszins was verloren gegaan, al was het verhinderd geweest het uit te oefenen (2).

Zijn verzoek om toelating bleef vruchteloos, waarschijnlijk omdat Holland de Landprovinciën niet door die stem wilde versterken. Evenzoo heeft Staats-Braband steeds te vergeefs op toelating aangedrongen (3). Het beriep zich op zijn vroeger lidmaatschap en op het onderteekenen der Unie. Dit laatste was evenwel onjuist. Alleen Breda, dat den 15 Junij 1579 de Unie had onderteekend, doch door geweld van het verbond was afgerukt, kon, even als Drenthe, *jure postliminii* vorderen, wederom te worden opgenomen (4). Men weigerde het volstandig, op grond dat de Provincie zelve Spaansch was geworden, en slechts enkele gedeelten waren behouden gebleven, welke niet bij magte waren, hun aandeel in de algemeene lasten te dragen. Hetgeen derhalve hun regt deed verdwijnen was, dat de Provincie niet meer bestond en de afzonderlijke leden geen regt hadden op hetgeen vroeger de Provincie bezat. Eigenlijk waren deze redenen meer gezocht dan waar; men weigerde Staats-Braband de toelating even als aan Drenthe, omdat het buiten de Unie was en er derhalve buiten moest blijven. Ongaarne zag men het getal stemmen vermeerderd, en de moeiten, om de verschillende gevoelens

---

(1) Cf. S. v. SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. II, bl. 156.

(2) In 1618, 1633, 1643 en 1651 verzocht Drenthe te vergeefs in de vergadering der Staten-Generaal stem te mogen uitbrengen.

Cf. PIETER PAULUS, *De Unie van Utrecht*, d. I, bl. 86.

AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 95—111.

Dezelfde, *Zaken van Staat en Oorlog*, B. XXIII, d. II, bl. 915.

(3) In den jare 1608, 1648 en 1651 drong Staats-Braband op die toelating aan.

(4) Cf. VAN BIJNKERSHOEK, *Quaest. juris publici*, lib I, cap. XVI, pag. 118.

AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 114—121.

te vereenigen, vergroot; vooral Holland oordeelde, dat er reeds kleine Provinciën genoeg in het Verbond waren, die even veel stem bezaten als het zelf kon uitbrengen. Men hield het daarenboven voor onredelijk aan steden, die door het bloed en geld der andere ingezetenen heroverd waren, de bevoegdheid te verleenen tegen hare overwinnaars te stemmen. Hierbij voegden zich nog voor Drenthe de geringe inkomsten van dit Gewest in vergelijking met die der andere Provinciën (1), en voor Braband de omstandigheid, dat verreweg het grootste gedeelte van de inwoners der Roomsche godsdienst waren toegedaan, waarvan de belijders, behalve voor krijgsbetrekkingen van *alle* ambten waren uitgesloten.

Daar na het vertrek van LEICESTER geen nieuwe Landvoogd werd aangesteld, eigenden de Staten der Provinciën bij hunne vroegere regten zich nog de magt van den Vorst toe, zoodat zij Landsheer en Vertegenwoordiging in één persoon werden en zich aan geen privilegiën of herkomsten gebonden achtten. De afgevaardigden ter Statenvergadering, verpligt de belangen hunner Provincie te behartigen en den ontvangen last op te volgen, waren gezanten van zelfstandige Gewesten. De Republiek was een Statenverbond, waarin Holland, als de magtigste Provincie, meestal den boventoon voerde (2). Tot 1593, kwamen de Algemeene Staten, op ongelijke tijden en plaatsen, ter behandeling van zaken, meestal bij het scheiden der vorige vergadering bepaald, «punten van reces» genaamd, bijeen. Na dien tijd zijn zij bestendig te 's Gravenhage vergaderd gebleven, dewijl er dagelijks zoo vele zaken waren, waarover de Provinciën te zamen moesten beraadslagen, dat het niet mogelijk was langer te vergaderen op punten van beschrijving of voor eenen geruimen tijd uiteen te gaan. Hierbij kwam nog de sterke zucht van vele afgevaardigden, om zich meer met 's lands zaken te bemoeijen en de behandeling van deze den Staatsraad te onttrekken. Ook OLDENBARNEVELDT bevorderde met al zijn vermogen het bijeenblijven der Vergaderingen van de Staten-Generaal, daar hij in deze als Advokaat van Holland grooten invloed uitoefende, terwijl hij tot de Vergadering van den Staatsraad zelfs geen toegang had (3).

---

(1) Cf. BACHIENE, *Beschrijving der Vereenigde Nederl.*, III, 287.
ABRAHAM DE WICQUEFORT, *Histoire des Provinces Unies des Pays Bas*, Tome II, pag. 49—55.

(2) Cf. Dr. R. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog.*, bl. 35 en volg

(3) Cf. beneden: *Raad van State.*
Hoe grooten invloed OLDENBARNEVELT in de Vergadering der Staten-Generaal uitoefende, kan daaruit blijken, dat in 1609., ongesteld zijnde, de Engelsche Gezant

De Unie van Utrecht werd meestal beschouwd als tot Instructie voor deze vergaderingen te strekken. Dit was in zoo verre juist, als men hierdoor bedoelde, dat de Staten moesten beraadslagen over de algemeene belangen en verpligtingen uit de Unie voortspruitende, en dat de Staten der Provinciën gebonden waren aan de Unie in het geven van last en Instructie aan hunne afgevaardigden. Maar geheel ten onregte, als men meende, dat de Gedeputeerden hunne bevoegdheid ontleenden aan de Unie, want de verbindtenis te Utrecht aangegaan, was eenvoudig gesloten met het doel om zich in den oorlog te weren, ten gevolge van ieders regt om zich tot verdediging zijner regten te verbinden. De Algemeene Staten daarentegen waren eene staatsregtelijke instelling, het gevolg der geschiedenis van het Nederlandsche Staatsregt, en bevatten een beginsel van regering, dat aan de Unie geheel vreemd was. De Algemeene Staten hadden niets gemeens met den oorlog, waaruit alleen de Unie van Utrecht ontsproten was. De bijzondere last, door de Staten der verschillende Provinciën aan hunne afgevaardigden gegeven, was alleen voor de Algemeene Staten verbindende (1); aan het oordeel en de verantwoording der Committenten werd het overgelaten, of hunne lastgeving overeenkwam met de Unie of niet. De woorden der Unie konden slechts in zoo verre voor algegemeene Instructie gelden, als de bijzondere last daar niet tegen streed. Er bestond slechts één middel om eene algemeene Instructie te geven, namelijk, dat alle Provinciën eenen gelijkluidenden last verstrekten. Dit is, vooral van 1643 af, altijd te vergeefs beproefd; men bleef steeds over enkele bepalingen oneenig, daar de Provinciën veel aan zich wilden houden. Dit alleen behoefde geen der Vereenigde Gewesten te gedoogen, dat zaken werden besproken, welke geene gevolgen der Unie, waren (2).

WINWOOD schreef: *In the mean time the States assemble not, and all business, how urgent so ever, stands at a stay*, Winnood Papers, III, pag. 67.

(1) Reeds WILLEM I zeide in 1579: *Les députez servoient à l'Assemblée plustôt pour excuser les Provinces, comme Procureurs et Avocats de leurs constituans et Maîtres, que pour avancer le bien commun*, daaruit voorspellende den ondergang der Republiek. Zie Resol. Staten-Gener. 24 Nov. 1579.

Cf. Histoire des Etats Généraux des Pays-Bas par THÉODORE JUSTE, Tome I, pag. 205.

De Resol. der Staten van Holland van 1651, waar gezegd wordt: *Dat de Heeren, ter Staten Generaal gezonden, in den eed zijn der particuliere Provinciën, niet in die der Generaliteit.*

(2) Cf. S. v. SLINGELANDT, l. c., d. II, bl. 145—151, en bl. 259—282, waar men eene concept-instructie vindt.

PIETER PAULUS, *de Unie van Utrecht*, d. III, bl. 92—130.

Het Collegie der Staten-Generaal (1) was eigenlijk *het Collegie der Gecommitteerden van de nader Geunieerde Provinciën.* Bij besluit van 26 November 1639 heeft deze Vergadering zich gegeven den naam van *Hoog Mogende* (2). Zij kende zich den rang toe na de Koningrijken en de Republiek van Venetië, maar vóór de Keurvorsten en andere Vorsten van Europa. De vergadering der Staten-Generaal is dikwerf, geheel ten onregte, aangemerkt als bezittende de oppermagt over de Vereenigde Nederlanden. In de beschrijving van Friesland door SCOTANUS, Cap. V, bl. 134, b. v. leest men: *Het Collegie der Generale Staten is het hoochste, het hooft van 't vereenigde ligchaem in dewelcke de Majesteit en de Oppermaght bestaet.* Ook schreef Friesland in 1663 aan Holland: *De Staten-Generaal is de hoogste en Souvereine Overheid van alle Vereenigde Provinciën en specialijk ook boven U Ed. Mogende zelf, in alle zaken die door de Unie tot Haar Hoog Mogende dispositie gesteld zijn.*

Het getal afgevaardigden door iedere Provincie te benoemen was onbepaald; ieder Gewest mogt het naar eigen goedvinden vergrooten, daar het zelf de onkosten droeg en het getal niets ter zake deed, want iedere Provincie mogt slechts ééne stem uitbrengen (3). Gewoonlijk bedroeg het getal afgevaardigden wel veertig of vijftig (4), waarvan sommigen voor hun leven, anderen voor zes of drie jaren, ook wel voor één enkel jaar waren aangesteld. Krijgslieden (5), alsmede zij die in dienst van vreemde Mogendheden waren, mogten niet ter Generaliteit worden afgevaardigd. Ook waren de Stadhouders uitgesloten;

---

(1) Wij zullen dit collegie bestempelen met den naam van »Staten-Generaal,« om het van de vroegere Algemeene Staten beter te onderscheiden.

(2) Spanje heeft aan de Staten-Generaal tot 1729 nimmer een' anderen titel dan dien van *Mijne Heeren de Staten-Generaal* willen geven, ofschoon het bij den Munterschen vrede de Vereenigde Nederlanden als vrije en Souvereine Staten, Provinciën en Landen erkende.

Cf. *Tegenwoordige Staat,* d. I, bl. 279.

VREEDE, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Ned. Dipl.,* d. I, Bijl. VI, waar men de Resol. van 26 Nov. 1639 vindt.

(3) Ofschoon alle Provinciën gelijke stem hadden, oefende echter Holland, vooral ten tijde van DE WITT, zoo grooten invloed uit in de vergadering der Staten-Generaal, dat al wat het voorstelde, meestal werd aangenomen en hetgeen Holland besloot, het besluit der Staten-Generaal was. Men wachtte gewoonlijk het praeadvies van Holland af, zoodat dit Gewest eigenlijk de zaken der Algemeene Regering regelde.

Cf. KLUIT, l. c., d. bl. 3 en 304 en volg.

(4) In den regel zond *Gelderland* 18, *Holland* 5, *Zeeland* 4 *of* 5, *Utrecht* 3, *Friesland* 5, *Overijssel* 12, *Groningen* 6 afgevaardigden.

(5) Aan de Staten-Generaal ondergeschikt, konden zij uit den aard der zaak geene zitting hebben in eene vergadering, wier dienaren zij waren.

deze mogten enkel in de vergadering verschijnen om voorstellen te doen. Iedere Provincie zat eene week voor, en elken dag diegene harer afgevaardigden, wiens beurt het was. De Gedeputeerden van Holland ontvingen *f* 4 daags, behalve de reiskosten; die der andere Provinciën *f* 6 (1). De Staten van Holland gaven den Staten-Generaal altijd den voorrang, zonder daardoor af te staan de eer der oppermagt, die hun in hunne Provincie toekwam. De rangorde, waarin de Provinciën elkander volgden, was: Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, eene rangorde reeds lang vóór de afzwering van Spanje in acht genomen. Gelderland heeft altijd den voorrang gehad, omdat het den titel van Hertogdom voerde. Daarop volgden Holland en Zeeland als de aanzienlijkste Gewesten. Friesland en Utrecht hebben lang over den voorrang getwist. De Friezen beweerden dat hun door KAREL V en PHILIPS II de rang boven Utrecht was toegekend. Ook werd in het Plakkaat der Algemeene Staten, van 26 Julij 1581, waarbij Spanje van zijn regt op de Nederlandsche Gewesten vervallen werd verklaard, Friesland vóór Utrecht genoemd (2). Utrecht daarentegen hield vol den voorrang te moeten hebben, op grond, dat het vóór Friesland tot de Unie was toegetreden. Om dit geschil te doen eindigen, werd de beslissing aan het lot overgelaten, dat ten voordeele van Utrecht uitspraak deed. Toen dit Gewest in 1673 in de magt der Franschen viel en van de overige provinciën werd gescheiden, beweerde Friesland in 1674 op nieuw, dat het den voorrang bezitten moest. WILLEM III, als Stadhouder van Utrecht, en HENDRIK KASIMIR, als Stadhouder van Friesland, deden den 27 December 1675 uitspraak ten voordeele van Utrecht (3). De Staten-Generaal bevestigden die beslissing, waarover Friesland zeer ontevreden was.

In de zaken waarin geene eenstemmigheid werd gevorderd, volgde de President het gevoelen der meerderheid. Indien het algemeen gevoelen met dat der voorzittende Provincie streed, of indien de President wegens andere redenen zwarigheid maakte tot zoodanig besluit mede te werken, kon hij zijne plaats verlaten, welke dan werd ingenomen door den President der naastvoorgaande week of dien eener nog vroegere, welke bereid was het besluit op te maken. De besluiten werden in de registers der vergadering opgeteekend.

De besluiten, waartoe eenstemmigheid gevorderd werd, als oorlog, vrede, belasting (4), eischten veel tijd. Evenzoo die welke niet

---

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d I, bl. 242 en volg.

(2) Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. I.

(3) Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. I, bl. 175.

(4) Niet altijd hebben de Provinciën deze verpligte eenstemmigheid opgevolgd,

beslist konden worden, zonder dat de afgevaardigden den last hunner Committenten hadden vernomen, hetgeen slechts voor enkele zaken (1) geen vereischte was. De te vertrekken last moest opgemaakt worden in de bijzondere vergaderingen der Edelen en Steden (2), en vervolgens in de vergaderingen der Staten van de bijzondere provinciën, alvorens de Gedeputeerden ter Algemeene Staatsvergadering konden gelast worden een besluit te helpen nemen. De ware Souvereiniteit berustte bij de deelen, die de provincie regeerden. Daar bij het bepalen dier stemmen, elk collegie, zoo der Edelen als der Steden, op zich zelf stond, kan men nagaan, hoe eigenbelang en onderlinge naijver daarbij eene aanzienlijke rol vervulden (3). Het gevolg dezer wijze van 's lands

---

b. v. in 1657 werd aan Portugal de oorlog verklaard, terwijl Friesland er tegen was. De overige Gewesten hielden vol, dat, volgens de Unie, als de Staat in of buiten Europa aangetast werd geen Gewest hulp weigeren mogt.

(1) B v. voor de dispositie over het geven van de patenten; de dispositie in zaken en over het volk van oorlog; de executie van tractaten en alliantiën; de regtszaken; enz

Cf. S. v. SLINGELANDT, d II, bl. 230—236. Alhoewel ook daarover het gevoelen der Committenten kon gevraagd worden, mogt zulks echter niet geschieden, wanneer bij meerderheid van stemmen tot het tegendeel was besloten.

Cf. PIETER PAULUS, l. c., d. III, bl. 132—145.

VAN GOENS, *Politiek Vertoog over het waar systema van de Stad van Amsterdam*, bl 269.

V. D. SPIEGEL, *Brieven en Negot.*, d. II, bl. 202 en volg

(2) Van daar b. v. het besluit der Staten-Generaal van 5 Junij 1650, tot het doen eener plegtige bezending aan de Staten van Holland, om haar te doen afzien van het besluit tot bijzondere afdanking der militie, aan wier hoofd de Prins zich plaatste, om de steden van Holland tot overeenstemming met de zes overige Gewesten te bewegen.

Cf Ook Mr. J. RENDORP, »Memoriën dienende tot opheldering van het gebeurde gedurende den laatsten Engelschen oorlog,« d. I, bl. 47, waar hij zegt: *Zeven landschappen, geheel onafhankelijk van elkander, hebben ieder hunnen bijzonderen regeringsvorm; het bestuur daarin is aan meer dan 1200 personen toevertrouwd. Als men zich nu voorstelt, dat gewoonlijk eerst in de bijzondere vergaderingen der in Staat hebbende Leden en vervolgens in de Staatsvergaderingen een besluit moet genomen worden, vóór en aleer de Gedeputeerden ter Algemeene Staatsvergadering gelast kunnen worden, om aldaar te mogen helpen besluiten, is het schier onbeschrijfelijk hoe nog een afkomst van zaken kan gemaakt worden.*

Ons land was in die dagen een Staat, *waarin door den onwijzen raad van de minste stad de allernoodigste en beste resolutiën konden geëludeerd worden.* Cf. Jhr. J. W. VAN SIJPESTEIJN, *Geschiedkundige Bijdragen*, Tweede Aflevering. bl. 73.

(3) De vertegenwoordigers van vreemde Mogendheden hebben deze ondeugden zeer aangekweekt, door dikwerf met de Provinciën en Steden afzonderlijke onderhandelingen aan te knoopen, om haar voor hunne inzigten te winnen.

Cf Mr. G. W. VREEDE, *Inleiding tot een Geschiedenis der Ned. Diplomatie*, d. I, bl. 14 en volg.

gewigtige zaken te behandelen was, dat dikwerf het regte tijdstip om te handelen voorbij was of dat, met betrekking tot buitenlandsche aangelegenheden, de maatregelen der vreemde Mogendheden aan de Republiek der vrijheid van keus en beschikking hadden ontnomen en dwongen van haar, het zij vrienden of vijanden, de wet te ontvangen (1). Te vergeefs hebben de Bondgenooten in 1651, ter gelegenheid van de groote vergadering, getracht de verpligte eenstemmigheid te doen ophouden. De pogingen daartoe zijn afgestuit op den onwil van Holland, hetwelk eenstemmigheid op het punt der consenten bleef vorderen, weinig voorziende, dat de Republiek in minder dan zestig jaren drie groote oorlogen tegen Frankrijk en tegen Engeland zoude moeten voeren en de last van dien krijg in het bijzonder op zijne schouders zoude drukken. In 1663 heeft genoemde provincie vruchteloos getracht het begane verzuim te herstellen (1).

Somwijlen hebben de afgevaardigden ter Generaliteit een besluit genomen, zonder hunne Provincie te hebben geraadpleegd, daar de tijd die raadpleging niet toeliet, b. v. bij den vrede met CROMWELL in 1654; bij het verbond met KAREL II, Koning van Engeland, in 1668; bij het besluit tot den overtogt van Prins WILLEM III naar Engeland, in 1688. Doch indien zij niet allen eenstemmig geweest waren, en vooral als de zaken slecht waren uitgevallen, zouden zij het te buiten gaan van hunnen last waarschijnlijk zwaar hebben moeten boeten (2). Alle besluiten, die genomen waren zonder de bijzondere Provinciën te hebben geraad_

Oeuvres de LA ROCHEFAUCOULD, *Voyage en Hollande*, pag. 350, waar men leest: *Chaque ville consulte ses intérêts particuliers plutôt que ceux de la totalité; élève dans ce sentiment les citoyens et leur donne dès leur enfance un caractère de politique étudiée et des désirs d'en venir à leurs fins, qu'ils emploient ensuite dans leurs négociations avec les Ministres étrangers.*

De *Gids*, Augustus 1862, bl. 195, waar men leest, dat de leden der Leidsche Vroedschap moesten zweren, nooit te zullen gedoogen, dat het Haarlemmermeer werd drooggemaakt, omdat Leyden er nadeel bij zoude hebben, hoewel men van het nut dier onderneming voor Holland overtuigd was.

(1) Cf. Mr. J. R. THORBECKE, *Historische Schetsen*, bl. 66 83

S VAN SLINGELANDT, l. c, d. II, bl. 229.

Mr. G. W. VREEDE, *Inleiding tot eene Gesch. der Ned Dipl.*

(2) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. I, bl. 258.

Mr. G. W. VREEDE, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Ned. Dipl.* Eerste Gedeelte, Bijl. bl. 41, waar men leest, welke onaangenaamheden voor de Afgevaardigden ter Generaliteit uit de beweerde overschrijding van hunnen last voortvloeiden.

TEMPLE. *Remarques sur l'Etat des Provinces Unies*, pag. 111, die zelf de onderhandelingen over het tractaat met *Engeland* in 1668 gevoerd heeft en ze in bovengenoemd werk beschrijft.

pleegd, moesten bij de eerste gelegenheid haar bekend gemaakt en aan hare goedkeuring onderworpen worden (1).

Het is onnoodig te zeggen, dat de Provinciën met elkander, bij onderling goedvinden, over alle zaken, geene uitgezonderd, konden beraadslagen. Doch er waren bepaalde onderwerpen, welke uit hunnen aard door de Generaliteit moesten worden behandeld en waaraan geen der Bondgenooten zich mogt onttrekken, daar zij hoofdzakelijk uit de Unie van Utrecht voortvloeiden, en tot de belangen van het geheele Bondgenootschap betrekking hadden. Hiertoe behoorden:

1°. *Alle zaken, welke tot de Buitenlandsche aangelegenheden betrekking hadden*, als oorlog, vrede, tractaten, enz. Art. 9 der Unie verbood vrede of oorlog te maken, zonder de eenparige toestemming der Gewesten; men week evenwel somtijds van dit voorschrift af; b. v. Zeeland en Utrecht hebben in den vrede van Munster niet toegestemd (2). Evenzoo kantten Gelderland en Zeeland zich tegen het sluiten van den vrede met Portugal in 1661, aan welk rijk, tegen het gevoelen der Friezen, in 1657 de oorlog werd verklaard, omdat het zich in het bezit van Brazilië hersteld had. Holland beweerde dat hier geen sprake was van een aanvallenden krijg, tot welken volgens de Unie eenparigheid van stemmen vereischt werd, maar van verdediging (3).

---

(1) Cf. KLUIT, l. c., d. II. bl. 246. Alle Provinciën gaven echter aan hare afgevaardigden niet even beperkte volmagt. Friesland b. v. gaf eene meer uitgestrekte volmagt dan Gelderland, en de laatste weder meer dan Holland.

(2) ABRAHAM DE WICQUEFORT, *Histoire des Provinces Unies*, Tom I, pag. 405 Pièces justificatives, waar men de redenen ontvouwd vindt, waarom de Staten van Zeeland tegen het sluiten van den Munsterschen vrede gestemd waren. Deze redenen waren vooral gegrond op de overtuiging, dat Spanje steeds trachten zoude de Nederlanden met geweld of bedrog weder onder zijn scepter te brengen, hetgeen te gemakkelijker kon geschieden, als het leger der Republiek weder op den voet van vrede was gebragt.

(3) WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, dl. XI, bl. 490; d. XII, bl. 460 en dl. XIII, bl. 16.

Mr. J. R. THORBECKE, *Historische Schetsen*, bl. 76, waar men leest, dat buiten 's lands, op het gebied van volkenregt, de Gewesten niet dan vereenigd als één Staat werden beschouwd.

Tegenwoordige Staat, d. II, bl. 29, waar gezegd wordt, dat b. v. de tegenstemmende Provincie niet kon gedwongen worden, de kosten van den oorlog te dragen.

VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.*, d. II, bl. 202 en volg., waar de Staten-Generaal als ontwijfelbare stelling verklaren, dat zij het regt hadden, met Ministers van andere Mogendheden in negotiatie te treden en conventiën te sluiten, maar dat deze den Staat niet konden verbinden, als zij niet door de ratificatie der Souvereine Provinciën waren bekrachtigd.

Public Gebedt, dl. III, bl. 210, waar betoogd wordt, dat iedere Provincie voor hare eigen rekening afzonderlijk oorlog voeren kon.

Volgens art. 10 der Unie mogt geene Provincie een verbond sluiten met eene vreemde Mogendheid zonder algemeen consent, en volgens art. 11 geen vreemde Vorst tot de Unie worden toegelaten dan met algemeene toestemming. In 1654 werd, ten gevolge der Acte van Seclusie, hevig getwist over de vraag, of krachtens art. 10 der Unie, eene Provincie het regt had afzonderlijk met vreemde Mogendheden te handelen, mits niet tredende in verbindtenissen, strijdig met de Unie. Holland beweerde hiertoe de bevoegdheid te bezitten, op grond dat het besluit enkel was negatief en strekte om iets niet te doen, waarover de Provincie de vrije beschikking had, namelijk het al of niet invoeren eener stadhouderlijke regering, voorts dat het eene bloote belofte en geen verbond bevatte, en eindelijk, dat het eene zaak gold, die de Provincie in het bijzonder raakte en waaromtrent zij de andere Gewesten niet behoefde te raadplegen (1).

(1) Cf. Pieter Paulus, *De Unie van Utrecht*, dl. II, bl. 202 en volg.

Resol van de Witt, bl 30 en volg.

Wagenaar, *Vaderl. Historie*, d. XII, bl. 346.

Van Bijnkershoek, *Quaest. juris publici*, d. II, bl. 4, welke meent, dat de Gewesten niet konden geacht worden in hunne regten beperkt te zijn door een verbond, dat slechts de algemeene belangen betrof; doch ten aanzien dier algemeene belangen stond het den bijzonderen leden dier Unie niet vrij, door middel van Gezanten met de vreemde Mogendheden te onderhandelen.

Van der Hoeven, «Leven en dood van Cornelis en Johannes de Witt,» waar men vindt de Deductie der Staten van Holland, waarbij hun gedrag, ten aanzien der Acte van Seclusie, zoo uit een staatkundig als staatsregtelijk oogpunt verdedigd wordt.

Politiek vertoog over het «waar sistema van de stad van Amsterdam,» bl. 187—197, waar ook gezegd wordt, dat men onderscheid moet maken tusschen zulke zaken, die het algemeen belang der Vereenigde Provinciën betreffen en de zoodanigen, welke niet dadelijk het algemeen belang der Bondgenooten als één Mogenheid beschouwd, raken noch daarmede strijdig zijn, omtrent welke laatstgenoemde zaken de Provinciën afzonderlijk met vreemde Mogendheden verbonden mogten aangaan.

Deductie van Holland, A° 1654, waar men de bewering van Holland leest, dat na de Unie van Utrecht sommige Provinciën afzonderlijk van de andere, met vreemde Vorsten, zelfs over het opdragen der Souvereiniteit hebben onderhandeld, doelende o. a. op het door eenige Gewesten opdragen der Souvereiniteit aan Frankrijk. Bijnkershoek, *Quaest. jur public*. II. pag 212, zegt hieromtrent: *quippe ab illis temporibus desumpta, quibus nascente Republica multa tumultuarie magis quam legitime gesta sunt*.

Jhr. J. W. van Sijpesteijn, *Geschiedkundige Bijdragen*, Eerste Aflevering, bl. 215—220 der Bijlagen, waar men vindt het Advies of zoogenaamde Harmonie, overgeleverd aan de Staten-Generaal den 3den December 1655, in welk advies gezegd wordt. *dat de akte van Seclusie alleen de Staten van Holland en West-Friesland betreft, zonder dat de inhoud van dien, de andere Provinciën eenigzins is verbindende.*

Abraham de Wicquefort, *Histoire des Provinces Unies*, Tome II, pag. 288—315.

Aitzema, *Zaken van Staat en Oorlog*, pag. 925 et. sqq.

2°. *Het Krijgswezen.* Het vermeerderen of verminderen der Militie, het te velde brengen van legers, het uitrusten van vloten, het bouwen van vestingen, enz. werd door de Staten-Generaal bepaald. Vroeger behoorde dit onderwerp tot het algemeen Gouvernement; het ging op de Staten over, toen zij de uitoefening der regten van Landsheer op zich namen.

De Staten-Generaal wierven het krijgsvolk te lande en dankten het af; stelden de officieren aan; gaven patenten, d. i. bevelen, waarop het krijgsvolk van de eene plaats naar de andere trok; hadden de militaire jurisdictie. De betaling van het krijgsvolk geschiedde ook door de Generaliteit.

Het oppergezag over den oorlog te water sloot in zich het oppergezag over de Admiraliteits-collegiën, welke in 1597 eene nieuwe instructie ontvingen, die in werking is gebleven (1). De Admiraal-Generaal was ambtenaar der Generaliteit, even als de bijzondere leden der Admiraliteits-collegiën. Zij moesten aan de Staten-Generaal verslag doen van al hetgeen de Marine betrof en hunne bevelen opvolgen. Ook hadden de Staten-Generaal de herziening der burgerlijke vonnissen, door die collegiën gewezen.

In oorlogstijden werden drie, vier of meer leden der Staten-Generaal, Gedeputeerden te velde, naar het leger gezonden (2), welke in gewigtige zaken de Generaliteit vertegenwoordigden, den Veldheer tot raadslieden strekten en de besluiten, door dezen genomen, bekrachtigden. Zonder toestemming der Gevolmagtigden mogt geen slag geleverd, geene plaats belegerd noch eenige onderneming van belang gedaan worden. De Kapiteins-Generaal, alsmede de mindere krijgsbevelhebbers, moesten den Staten getrouwheid zweren en waren hun onderworpen (3).

3°. *De Finantiële aangelegenheden*, zoowel van wetgeving als van beheer.

Bij de Unie van Utrecht waren twee middelen toegestaan, om de oorlogskosten te bestrijden:

a. De zuivere inkomsten der domeinen. welke bepaling nimmer is ten uitvoer gebragt.

b. Bepaalde belastingen, tot wier heffing der Staten-Generaal, volgens art. 5, 6 en 9 der Unie, bevoegd waren. Ook dit middel is nimmer in werking getreden.

Voor de Marine waren de convooi- en licentgelden bestemd. Het

---

(1) Zie beneden, *de Admiraliteitscollegiën*.

(2) Bij buitengewone gelegenheden, b. v. in 1600, begaven de Staten-Generaal zich zelfs *en corps* naar het leger.

(3) Zie verder beneden, *het Krijgswezen*.

convooigeld was een oud regt, dat oorspronkelijk betaald werd door die schepen, welke de vergunning erlangden om langs bepaalde rivieren of stroomen vrijelijk te mogen varen. Bij den toenemenden bloei des handels kreeg deze benaming eene ruimere beteekenis en werd voornamelijk gebezigd voor dat regt of die gelden, welke de koopvaardijschepen verpligt waren te voldoen, die begeerden onder geleide of convooi van eenige ten oorlog toegeruste schepen hunne reis te ondernemen. Door dit regt werd de veiligheid van koophandel en zeevaart zeer bevorderd. Na het uitbreken van den opstand werd de zee geheel onveilig en kon geen koopvaardijschip de Noordzee of het Kanaal bevaren, zonder zich en zijne vrachtgoederen aan wissen ondergang bloot te stellen, ten zij het van wege den Prins van ORANJE, als Admiraal, van een vrijgeleide of paspoort voorzien was. Zulke vrijgeleiden werden niet dan tegen betaling van eenige gelden verstrekt, welke den naam van «convooijen» droegen en tot stijving van 's lands kas, bepaaldelijk tot uitrusting en onderhoud der oorlogschepen, gebezigd werden. Toen de vrijbuiterij beteugeld was, werden de convooijen veranderd in een vast regt, dat alle schepen van hunne inhebbende waren, volgens in daartoe vervaardigde lijsten vastgestelde bepalingen, bij het uitgaan en inkomen moesten voldoen.

De licenten werden in 1572 eerst in Zeeland, daarna ook elders ingevoerd, als een regt te heffen van alle schepen, die goederen van en naar 's vijands land vervoerden. Dit geld, licent of verlofgeld geheeten, moest op straffe van verbeurdverklaring der lading betaald worden. In 1582 werd de verhooging en verlaging, de ontvangst en het beheer dezer gelden ontnomen aan de Provincie en uitsluitend aan de Generaliteit voorbehouden. Bij de Instructie van 13 Aug. 1597 werd bepaald dat zij eenparig over alle Provinciën zouden worden geheven, om ze ten behoeve der Marine te besteden. Was er een overschot, dan zoude het ten bate van den oorlog te land strekken, doch zulks is nimmer geschied (1).

Tot de finantiële aangelegenheden behoorde voorts het Opperbeheer van de inkomsten en uitgaven. De Staten-Generaal hielden het Oppertoezigt, doch vertrouwden het beheer zelf aan andere collegiën toe. Voorts had de Generaliteit het regt van toezigt, dat geene Provincie de burgers eener andere zwaarder belastte dan hare eigene ingezetenen.

Omtrent het muntwezen rustte het gezag der Staten-Generaal op

---

(1) DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, d. I, bl. 269 en volg.
S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, d. III, bl. 214.
PIETER PAULUS, *de Unie van Utrecht*, d. I, bl. 436 en volg.
Dr. FRUIN, *Tien jaren uit den Tachtigjarigen oorlog*, bl. 63—65.

art. 12 der Unie, volgens hetwelk de Provinciën omtrent den koers van het geld eenstemmig moesten zijn. De Provinciën hebben overigens behouden en ook ieder afzonderlijk uitgeoefend het regt om te doen munten, alsmede om daaromtrent zoodanige wetten en schikkingen te maken, als zij goedvonden (1). De regels echter over koers en gehalte konden niet altijd uitgevoerd worden, daar op vele plaatsen, als Nijmegen, Zutphen, Kampen, Deventer, Zwolle en Groningen, rijksmunten waren, welke beweerden ongehouden te zijn zich aan de algemeene wetten omtrent de munt te onderwerpen. Men gaf aan deze tot afkoop van den muntslag eene bepaalde som, meestal vier duizend gulden in het jaar voor iedere munt (2).

4°. *Kerkelijk gezag.* Art. 13 der Unie bepaalde, dat niemand ter zake van Godsdienst mogt vervolgd worden. Maar de Unie schreef niet voor, dat de gezamenlijke Bondgenooten hiervoor zouden waken en bij krenking tusschen beiden treden. Hoogstens hadden zij het toezigt over de nakoming eener bepaling, zonder eenig regt bij niet nakoming.

5°. *Hoogheidsregten over onderworpen landen.*

I. Over Staats-Vlaanderen, Staats-Braband, Maastricht en Overmaze, Generaliteitslanden genaamd, oefenden de Staten-Generaal alle Landsheerlijke regten uit en ook die welke vroeger door den Landsheer met de Staten der Provincie waren uitgeoefend. Zij besloten bij meerderheid van stemmen omtrent de volgende zaken:

a. De Opperste wetgeving op Staats-, Kerkelijk- en Burgerlijk gebied.

b. De uitschrijving van belastingen (3).

c. Het Opperste regtsgebied.

d. Opperbeleid van het landsbestuur.

Otschoon men de Generaliteitslanden, welke grootendeels door de wapenen bemagtigd waren, *geassocieerde landen* heette, bleef men ze echter als Overheerde Gewesten aanmerken (4).

---

(1) Pieter Paulus, l. c., d. II, bl. 226.

(2) *Groot Plakkaatb.*, d. V, bl. 978.

Aitzema, XXXIX, B. V, bl. 601.

Generaal rapport van de personele commissie van het finantiewezen, dato 21 Mei 1790, bl. 280.

Niettegenstaande de uitdrukkelijke bepaling van Art. 12 der Unie, hebben de Staten van Holland en Westfriesland alsmede van Zeeland verschillende plakkaten omtrent de munt vastgesteld, te vinden in *Groot Plakkaatb.*, d. I, fol. 2578, d. II, fol. 2156 en volg.

Tegenwoordige Staat der Ned., d. I, bl. 336.

(3) Deze middelen werden verpacht door Gevolmagtigden van den Raad van State.

Cf. Pieter Paulus l. c. d. I, bl. 471.

(4) Aitzema, *Herstelde Leeuw*, bl. 429.

II. Over de Koloniale landen, onderworpen aan de Oost- en West-Indische Compagnie. Die landen werden door genoemde Compagniën bezeten en beheerd onder de hoogheid der Staten-Generaal, die bij niet vernieuwing van het privilegie, onmiddellijk in dat gebied zouden getreden zijn (1).

6°. *De vaststelling van Plakkaten en Ordonnantiën voor de Vereenigde Gewesten.* Dit geschiedde met betrekking tot alle zaken, welke tot de bijzondere bevoegdheid der Generaliteit behoorden (2), alsmede omtrent alle die onderwerpen, in welke de Provinciën goedvonden gezamenlijk te voorzien, alhoewel geenszins uit de Unie volgende; b. v. het beletten van den invoer van goederen uit landen, waar de pest heerschte, eene zaak, die met het doel der Unie niets gemeens had. Dergelijke Plakkaten en Ordonnantiën moesten door de Staten der Provinciën in hunne Gewesten worden afgekondigd. Dit kon niet door de Generaliteit geschieden, om te beletten dat het afkondigen buiten voorweten en goedvinden der Gewestelijke Staten plaats vond (3) en ten einde ieders Souverein gezag te handhaven (4).

Besluiten, met goedkeuring der Bondgenooten genomen, konden enkel met eenparigheid worden veranderd (5).

7°. *Regtsgebied.* Dit betrof:

a. De herziening der vonnissen door de Admiraliteits-collegiën gewezen.

b. De kennisneming van delicten tegen de Generaliteit gepleegd door ambtenaren van bijzondere Provinciën. Alhoewel in 1618 deze bevoegdheid aan de Staten-Generaal werd toegekend, rustte zij eigenlijk op geen regtsgrond (6).

---

(1) Zie hierover beneden: „Oost en West Indische Compagnie.”

(2) Omtrent de zaken, welke hun Gewest in het bijzonder betroffen, konden de Staten der Provincie plakkaten maken, veranderen en intrekken zonder de Staten-Generaal of iemand hierin te kennen, en op hunnen naam afkondigen.

(3) Deze hadden het regt dergelijke plakkaten al of niet af te kondigen: na de afkondiging waren zij eerst verbindende; van daar vindt men in sommige plakkaten zeer beleefde bewoordingen, door de Staten-Generaal gebezigd, om de Prov. Staten te verzoeken tot uitvoering der plakkaten te willen medewerken.

Groot Plakkaatb., d. IV, bl. 1250.

(4) S. v. Slingelandt, d. I, bl. 263.

(5) Cf. Pieter Paulus, *de Unie van Utrecht*, d. II, bl. 197.

(6) Cf. Groen van Prinsterer, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 249.

Van Siegenbeek, Verslag van de Verhooren door Johan van Oldenbarnevelt.

Slingelandt, *Staatkundige Geschriften*, bl. 198.

Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, d. X, bl. 379.

Bij die gelegenheid, welke gold het strafgeding tegen OLDENBARNEVELD in te stellen, werd bepaald dat Holland, zonder consequentie voor het vervolg, zoude hebben *twaalf* regters; ieder der overige Provinciën *twee* regters.

c. De kennisneming van delicten door ambtenaren in dienst der Generaliteit met betrekking tot hun ambt begaan (1).

d. Tusschenkomst bij regtsweigering in de bijzondere Provinciën. Art. 17 der Unie beval, dat de Provinciën gehouden waren, den ingezetenen en vreemden goed regt te verschaffen. Bij gebreke daarvan, konden de andere Bondgenooten hieraan de hand houden. Die tusschenkomst heeft echter nimmer plaats gehad.

e. Geschillen tusschen Provinciën waarin de andere Provinciën waren betrokken. Geschillen tusschen alle Provinciën of wanneer een eenparig besluit moest genomen worden, konden niet door de Staten-Generaal beslist, maar moesten aan de Stadhouders der Provinciën ter uitspraak gecommitteerd worden (2). Er was geen appèl noch revisie.

f. Geschillen tusschen de leden van eene Provincie of van leden tegen de geheele Provincie. Volgens art. 1 der Unie moesten dergelijke geschillen door de gewone regters of door scheidslieden beslist worden, doch wanneer partijen zich daaraan niet wilden onderwerpen, waren de Staten-Generaal ter beslissing geroepen.

g. Het Opperste regtsgebied over onderworpen landen.

8°. *De begeving van sommige zeer gewigtige ambten*, als die van Kapitein-Generaal, Veldmaarschalk, Gezanten en Consuls, Thesaurier-Generaal, Griffier der Staten-Generaal, Secretaris van den Raad van State en andere. De twee eerste ambten mogten alleen worden begeven, als de Provinciën gezamenlijk goedvonden die te vervullen (3).

9°. *Het regt van gratie wegens delicten door militairen gepleegd*, daar de Militie in eed en dienst der Generaliteit was en de Militaire delicten begaan werden tegen de Generaliteits-Plakkaten en Ordonnantiën.

Sommige Provinciën, b. v. Holland en Utrecht, hebben bijzondere instructiën voor hunne afgevaardigden ter Generaliteit vastgesteld, waarnaar zij zich moesten gedragen (4). De meeste Gewesten hebben

---

(1) Cf. PIETER PAULUS, l. c., d. III, bl. 59 en volg.
T. A. VAN DER KEMP, *Aanmerkingen over de Verklaring der Unie van Utrecht*, bl. 86 en volg., waar deze bevoegdheid den Staten-Generaal wordt ontzegd.

(2) Cf. Art. 9 en 16 *der Unie*.

(3) S. v. SLINGELANDT, l c., d. II, bl. 177.
AITZEMA, XXXVII, B V, bl. 708.
Resol. en Confid. ten tijde van DE WITT, bl. 309.

(4) Cf. *Groot Plakkaatb.*, d. III, bl. 89.
F. VAN DE WATER'S *Groot Utrechts Plakkaatb.*, d. I, bl 327.

echter dit voorbeeld niet gevolgd. In de instructie van Holland van 1643, wier grondstellingen voor alle Provinciën golden, was bepaald:

I. Op te volgen en niet te buiten te gaan de Unie van Utrecht en hetgeen daarna door de Generale resolutiën der Provinciën Staatsgewijze was bepaald.

II. Op te volgen de bevelen hun door de Staten der Provincie gegeven en niet te handelen zonder bijzonderen last:

a. Over iets betreffende de hoogheid, privilegiën en geregtigheden der Provincie of van hare steden en leden.

b. Over vrede en oorlog.

c. Over het verleenen of verlengen van zulke algemeene octrooijen waarin de Provincie kon betrokken zijn, b. v. het octrooi van de O. I. en W. I. Compagniën.

d. Over aanneming of afdanking van krijgsvolk.

e. Over de zending van ambassadeurs of anderen buiten 's lands.

f. Over de munt.

g. Over convooijen of licenten.

h. Over pardon, remissie van delicten tegen de Republiek begaan.

i. Over alle zaken van algemeen belang.

De Staten-Generaal stelden verschillende bijzondere commissiën aan uit de leden hunner vergadering, als voor buitenlandsche zaken (1), voor de geldmiddelen, voor de zeezaken, enz. Die commissiën bestonden uit negen personen, één uit iedere Provincie, benevens den Raadpensionaris van Holland en den Griffier der Staten-Generaal,

---

(1) Bekend onder den naam van *Secreet Besogne van HH. Mogende*, welks vestiging dagteekent van het buitengewone tijdperk van de Engelsche en Munstersche oorlogen, toen in het belang der zaken, welke geen uitstel konden lijden en niet ruchtbaar mogten worden, eene Commissie, met uitgestrekte magt bekleed, noodig werd geoordeeld. De leden waren door den eed tot geheimhouding verbonden. Zij vergaderden doorgaans in de Treveskamer. Als de zaak tot mededeeling rijp was, werden de Vroedschapscollegiën op den eed van geheimhouding vergaderd en sommige leden der Prov. Staten als commissie tot de secrete zaken gekozen, die met uitsluiting der overigen gemagtigd waren, de inkomende brieven en depêches te openen, te lezen en ter bewaring aan den Secretaris van Staat of Griffier te overhandigen.

Cf. Mr. G. W. Vreede, *Inleiding tot de Geschiedenis der Ned. Dip.*, d. I, bl. 57 en volg.

Prins Frederik Hendrik had ook rondom zich een raad gevormd, om hem in het Bestuur der diplomatie ter zijde te staan, genaamd: *Cabinet Heeren tot de Secrete Besogne.* Het doel van den Prins schijnt geweest te zijn, om het Bestuur der Buitenlandsche betrekkingen meer en meer te centraliseren en zijnen invloed te vergrooten.

welke beiden alle commissiën bijwoonden en daarin beslissende stem hadden. De Gecommitteerde wegens Gelderland zat in die commissiën altijd voor (1).

Bij sommige gewigtige gelegenheden als b. v. in 1651 en in 1716 werd eene buitengewone Vergadering der Provinciën beschreven, die wegens hare talrijkheid, de *Groote Vergadering* werd genaamd. Tot het beschrijven dier Vergadering werd de algemeene toestemming der Provinciën vereischt, die vooraf alle punten bepaalden, over welke men handelen moest. Zoo lang zij duurde was zij boven de gewone Vergadering der Staten-Generaal verheven. In het stemmen en voorzitten werd dezelfde orde waargenomen als in de gewone Vergadering der Staten (2). De beschrevene punten moesten in zoodanige Groote Vergadering worden afgehandeld.

In de Groote Vergadering van 1651 werd de Unie van Utrecht bevestigd. Voorts werd daarin behandeld de vraag, om de uitspraak over de geschillen tusschen de bijzondere Provinciën, die aan de Stadhouders was opgedragen geweest, aan een gelijk getal van zegslieden uit elke Provincie toe te kennen; het besluit hiertoe werd, daar Holland het stuk der consenten wilde uitgezonderd hebben, niet vastgesteld, zoodat in de volgende geschillen tusschen Provinciën geen vaste weg tot beslissing werd ingeslagen, maar naar de omstandigheden zegsmannen ter bemiddeling uit de Staten-Generaal werden benoemd. Het stuk der godsdienst gaf tot langdurige beraadslagingen aanleiding, tot dat eindelijk werd bepaald, dat iedere Provincie in de hare de ware Christelijke Hervormde godsdienst, zoo als zij door de Synode te Dordrecht bepaald was, zoude handhaven en de plakkaten tegen de Roomschen en andere gezindheden ten uitvoer brengen. De punten over de militie werden in dien zin beslist, dat er geen Kapitein-Generaal van de Unie noodig was. Voorts werden er nieuwe berigtschriften opgemaakt voor den Raad van State en de Generaliteits-Rekenkamer.

In de Groote Vergadering van 1716 werd met klem van redenen aangedrongen op de beslissing der vijf volgende punten:

1°. Het getal der militie, dat in dienst zoude behooren gehouden te worden.

2°. De middelen om de uiteenloopende gevoelens der Provinciën in zaken van gewigt tot overeenstemming te brengen.

3°. De wijze, waarop het door de Bondgenooten vastgestelde zoude

---

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, d. I, bl. 262.

(2) Cf. S. van Slingelandt, l. c., d. II, bl. 250—254.
Tegenwoordige Staat, d I, bl. 282.

kunnen worden ten uitvoer gelegd, zonder dat een Provincie zich daaraan onttrok.

4o. De verbetering der defecten in de regering.

5°. De middelen om de Generaliteitsrente te betalen.

Na negen dagen bij elkander te zijn geweest, scheidde deze buitengewone vergadering, zonder iets te hebben uitgerigt dan de vermindering der militie. Met klem van redenen werd betoogd, dat slechts door eenheid de Republiek kon worden gered en dat de bijzondere belangen aan de algemeene moesten worden onderworpen: deze stem van het gezond verstand vond geen gehoor.

§ 9.

Provinciale Staten.

Na de afzwering van Spanje kwamen de Staten der Provinciën in het bezit der Landsheerlijke regten. De grondslagen tot eenheid van Staat, door KAREL V gelegd en waarop de Algemeene Staten sedert 1576 hadden voortgewerkt, werden weder afgebroken. De vraag of de Geunieerde Provinciën een foederative Staat of een Bondgenootschap van zelfstandige Staten zouden wezen, werd ten nadeele der Unie beslist (1).

Eenheid van Souvereiniteit scheen te moeten volgen:

a. Uit de strekking van den tijd tot eenheid, eene strekking door KAREL V zeer bevorderd (2).

b. Uit de behoefte om zich in den krijg tegen Spanje aaneengesloten en als één ligchaam te houden.

---

(1) In 1654 schreef Holland: *'t Is notoir, dat de Staten van de respective Souvereine Provinciën aan niemand ter wereld schuldigh zijn reeckenschap te geven van 't ghene deselve, vermoghens hare Souvereiniteit, van tijt tot tijt, in den haren komen te resolveeren.*

Cf ook HUGO GROTIUS, Apolog. § 1 waar men leest: *Summum imperium non penes illos esse legatos nationum, qui foederati proces dicuntur, sed penes cujusque nationum primores, quae quidem nationum ad opem mutuo foedere connectuntur, ita ut in foederatorum procerum potestate ea sint omnia, quae ad communem defensionem pertinent, aut quae nominatim ex foederis formula aut consensu peculiari ad eum conventum deferentur: manentibus rebus ceteris penes singulorum nationum primores.*

Cf. *Tegenw. Staat der Nederlanden,* d. III, bl. 23.

(1) J. D. MEIJER, *Inst Judiciaires,* tom. IV, pag. 143, waar men leest: « *Un des grands objets qu'avaient désiré les Souverains du pays, était de faire disparaître la diversité des Provinces, pour les fondre en un seul corps de monarchie.*

c. Uit de werkzaamheden der Algemeene Staten, welke sedert 1576 voor alle Provinciën waren opgekomen en algemeene Landsheerlijke regten hadden uitgeoefend.

d. Uit de pogingen van LEICESTER om het gezag der Algemeene Staten te verheffen boven dat van de Staten der Gewesten.

Maar die ontwikkeling van eenheid der Souvereiniteit werd tegengewerkt:

a. Dewijl iedere Provincie vroeger had bestaan als een afzonderlijk geheel, aan KAREL V niet onderworpen als Landsheer der Nederlanden, maar als Graaf, Heer of Hertog van iedere Provincie.

b. Door dat de wapenen het eerst en gedurende eenige jaren alleen waren opgenomen door Holland en Zeeland, wier Staten dadelijk begonnen alle Landsheerlijke regten te handhaven, ook die welke tot het algemeen Gouvernement behoorden; beide Provinciën bleven vervolgens, na de Pacificatie van Gent, met den Prins van ORANJE denzelfden afgezonderden toestand behouden. Dit was voor de andere Provinciën een krachtig antecedent tot navolging.

c. Wegens de twisten der Staten van Holland tegen LEICESTER met OLDENBARNEVELD aan het hoofd. De Staten van Holland begrepen zeer goed, dat de aanstelling van LEICESTER tot Gouverneur en Kapitein-Generaal over alle Provinciën, eene poging was tot herleving van een systeem van algemeene regten, tot vestiging van een ligchaam van Unie als een Staatsgeheel. Dit gaf hun gelegenheid van hunne zijde een vast stelsel hunner regten te ontwikkelen en hardnekkig te handhaven. Volgens dit stelsel konden de Nederlanden geen foederative Staat, veel minder een Staatsgeheel worden. Dat stelsel van Holland is doorgegaan en werd nog later versterkt door de buitengewone en willekeurige maatregelen der Staten-Generaal in 1617—1619, zoowel op kerkelijk als op staatkundig gebied. Wanneer de Staten-Generaal in die jaren, toen zij zoo weinig beteekenden, zich een dergelijk gezag durfden aanmatigen, wat zoude het geweest zijn, als die magt hun uit de Unie toekwam, zoodat de oppositie tegen alle ontwikkeling der eenheid van Souvereiniteit wel allerhevigst moest worden. Ook door OLDENBARNEVELD werd de Souvereine magt der Provinciale Staten niet weinig bevorderd, daar hij zelf beweerde *een principaal instrument te zijn geweest, dat God den Staten de genade gedaan heeft dat hunne wettelijke autoriteit in korten tijd in meerder aanzien, liefde, gunste en respect gebragt is, als die ooit te voren geweest was* (1).

---

(1) Cf. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, d. I, bl. 198 en 307.

Het is waar dat Holland, ofschoon het in magt zoo groot was als de overige Provinciën te zamen, en tot de lasten der Generaliteit veel meer dan de helft bijdroeg (1), niet meer stem had dan de minste der andere Provinciën, doch het behoefde niet te vreezen aan de willekeur der andere Gewesten te worden opgeofferd, zoodat die altijd zouden zijn zes tegen één, al was die één magtiger dan de zes anderen te zamen, daar de overige Gewesten, ofschoon het dikwerf tot hevige twisten leidde, zich wel moesten schikken naar het magtige Holland. Welken invloed Holland uitoefende blijkt onder meerderen uit het, bij resolutie van 13 Maart 1663, veranderen van het kerkgebed, om de provinciale Souvereiniteit te bevestigen en het gebed voor den Prins van ORANJE te beletten, welk besluit Holland doordreef, niettegenstaande alle Gewesten, behalve Utrecht, zich hiertegen verzetten. De invloed van Holland werd alvermogend in het Zeewezen en de Finantiën, in elke zaak van gewigt. Dikwijls had dit Gewest eene afzonderlijke, met de belangen der Unie, strijdige diplomatie (2).

De werking der regten van den Landsheer, alsmede der regten die de Landsheer met de Staten plagt uit te oefenen, welke op de Staten der Provincie overgingen, onderging twee beperkingen:

A. Van de zijde der Generaliteit.

B. Van de zijde der bijzondere leden der Provincie.

A. Van de zijde der Generaliteit, met betrekking tot die regten en belangen, wier waarneming aan de Generaliteit was opgedragen, (3) als:

---

(1) Holland droeg alleen 58 Pct. in de algemeene lasten; vroeger zelfs 64 Pct. DE LA COURT beweert, dat de Provincie Holland jaarlijks ongeveer ƒ 18,000,000 opbragt.

Cf. ook Mr GROEN VAN PRINSTERER, *Archives de la Maison d'Orange. Introduction*, die zegt: *Et en effet, formant, sous le rapport financier et politique, plus de la moitié de l'Etat, il était sûr d'avoir, dans les conseils généraux de la République, un vote égal à celui des autres Provinces, qui toutes lui étaient de beaucoup inférieures et dont quelques-uns ne pouvaient sérieusement entrer en ligne de comparaison.*

(2) Cf. BIJNKERSHOEK, *Quaestiones juris publici*, II. 4, die over de vraag: *An singulae Provinciae Legatos possint mittere vel accipere* zegt: *Si me audias, tota haec res pendet a foedere, ut si rei agendae potestas ad solam Provinciam pertinent, utique illa Provincia ea de re recte seperatim paciscatur cum externis Principibus et ad hos ea ipsa de re recte Legatos mittat. Sin autem pertineat, ut vulgo pertinet, ad Ordines Generales et commune Belgii foederati bonum, aliud omnino juris sit, neque enim commune bonum curant nisi soli Ordines Generales.*

(3) Volgens DE WITT vermogten *de Staten der Provinciën alles, welken aangaande niet bewezen kan worden hun de magt en autoriteit door eigen overgifte benomen te zijn.* Het was vooral DE WITT, die de onbeperkte Souvereiniteit der Staten nog trachtte te versterken, en uit dien hoofde uitsluiting of vernedering van het Vorstelijke Huis eene voorwaarde tot instandhouding der Republiek achtte.

1°. Het eigenlijke verbondsregt, hetwelk de Provinciën hadden afgestaan.

2o. Het algemeen defensiewezen; hiertoe behoorden evenwel niet de maatregelen van binnenlandsche beveiliging.

3°. De beslissing der geschillen tusschen onderscheidene Provinciën.

4°. Het heffen van algemeene middelen. De regel was dat iedere Provincie bij zich de belasting uitschreef. Van dezen regel waren de algemeene middelen uitgezonderd.

5°. Het eigenlijk regale van de munt was verbleven aan de Provincie, doch ten aanzien van den koers van het geld hadden de Staten zich onderworpen aan de ordonnantiën der Generaliteit.

6°. De Souvereiniteit der onderworpen landen behoorde onverdeeld en uitsluitend aan de Generaliteit.

B. Van de zijde der bijzondere leden van de Provincie werd de werking der regten van Souvereiniteit beperkt door:

1°. Het regt van autonomie der bijzondere leden. Dit regt was versterkt met hetgeen vroeger niet bepaald kon worden zonder toestemming van den Landsheer; ten dezen opzigte waren de bijzondere leden vrijer en zelfstandiger geworden. Vroeger hadden de onderscheidene leden zich naauw aan elkander gesloten, om hunne regten tegen den Landsheer te verdedigen. Nu stond ieder lid tegenover de Staten, als erfgenamen der Landsheerlijke Hoogheid, even als zij vroeger te zamen tegenover den Landsheer hadden gestaan (1). Van deze beperking der Souvereiniteit vindt men een duidelijk bewijs met betrekking tot de finantiële aangelegenheden. De Staten waren van ouds tot het inwilligen der gevorderde geldheffingen bevoegd, maar die magt werd getemperd, door dat de raadplegingen hierover in alle Vroedschappen plaats hadden en de leden der Staten aan den last hunner Committenten waren gebonden.

2°. Het beginsel, dat de Staten-Generaal slechts oefenden enkele bijzondere regten, bleef niet zonder invloed op de Provinciën in het bijzonder. Iedere Provincie afzonderlijk werd evenzeer als een bondgenootschappelijk ligchaam beschouwd. De Generaliteit kon niet handelen dan naar den last der bijzondere leden en daardoor werd de oppermagt der Provinciale Vergadering zeer verzwakt. De afgevaardigden, zittende in de Provinciale Vergadering, bragten ieder hun last omtrent de punten, die in overweging waren, mede. Het besluit was derhalve een gevolg van het vereenigen der besluiten van al de collegiën, die afgevaardigden zonden.

---

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat,* d. III, bl. 31 en volg

In het algemeen kan men zeggen, dat tot den werkkring der Provinciale Staten behoorde:

1°. Het beraadslagen over de petitiën van den Raad van State.

2°. Het maken van verbonden van oorlog, van vrede of van bestand.

3°. Het maken van wetten en ordonnantiën.

4°. Het uitschrijven van gewestelijke belastingen.

5°. Het begeven van krijgs- en andere ambten.

6°. Het verleenen van privilegiën en octrooijen aan steden en dorpen of collegiën en dergelijke gewestelijke zaken meer.

7°. Het regelen der munt. (1).

§ 10.

Zamenstelling der Provinciale Staten

A. Gelderland.

De Staten van Gelderland bestonden (2) uit de Ridderschap en Steden. Vroeger kende men ook de Bannerheeren als stand, doch deze zijn weggevallen, dewijl zij in den Spaanschen oorlog den vijand ondersteunden (3). Den 23 Februarij 1595 werd besloten geene Bannerheeren, die in dadelijke dienst des vijands geweest waren, op de Land- en Kwartierdagen te beschrijven. Zij kregen dit voorregt niet terug, maar werden onder de Ridderschap medegerekend.

Om tot de Ridderschap te behooren werd gevorderd:

1°. Adellijke geboorte.

2°. Belijdenis der Hervormde godsdienst.

3°. Ouderdom van 22 jaren.

4°. Bezit van een genoegzaam deel lands in het kwartier.

5°. Verzoek tot toelating in zekeren vorm.

Deze vereischten verschilden echter in elk der drie kwartieren, nam: Nijmegen, Zutphen en Arnhem, waarin Gelderland verdeeld was (4).

---

(1) Een beknopt duidelijk overzigt van de vroegere Staten in de Provinciën vindt men in de diss. van Heerkens: de »Ordinibus Provincialibus,« Gron. 1830.

(2) In alle plakkaten der bijzondere Provinciën wordt steeds gesproken, dat de afgevaardigden op de Staatsvergaderingen *representeren* de Staten van den Lande, want niet de afgevaardigde heeren, maar hunne afvaardigers, de stemmende Edelen en Steden der Provincie, waren de Staten.

Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. III; *Tegenw. Staat*, d. III, bl. 24 en volg.

(3) Zie boven, *Eerste Tijdvak*, § 8, *H. Gelderland*.

(4) Het kwartier van Roermond is, in den oorlog met Spanje, grootendeels in

In het kwartier Nijmegen b. v. werd niemand tot de Ridderschap toegelaten, ten ware zijne voorouders er toe behoord hadden, om het even of hij in de regt nedergaande of zijdlinie daarvan wettig afstamde, en denzelfden naam droeg. In het kwartier Zutphen eischte men vier kwartieren van vaders- en vier van moederszijde. In Nijmegen moest men voor eene waarde van tien duizend gulden aan goederen vrij en onbezwaard binnen het kwartier gelegen, bezitten; in Arnhem moest die waarde *f* 18,000 bedragen.

De Ridderschap telde een getal van omstreeks zestig personen. Diegeen, welke genoemde vereischten in zich vereenigde, moest verzoeken om beschreven te worden. De toelating hing van de stemming in de beschrevene Ridderschap af. Die van wege ambtsbetrekking in eed van vreemden was, leenverband echter uitgezonderd, kon niet toegelaten worden. Evenzoo de vreemde, ten zij in zijne Provincie de Geldersche adel niet uit de Statenvergadering werd geweerd.

De drie kwartieren bevatten dertien Steden, wier overheden het tweede lid der Staten uitmaakten, namelijk: Nijmegen, Tiel en Bommel; Zutphen, Doesburg, Doetinchem, Lochem en Groenlo; Arnhem, Harderwijk, Wageningen, Hattem en Elburg. Ieder dezer kwartieren had zijne bijzondere regten en gewoonten en hield zijn bijzonderen Kwartierdag, door de hoofdstad van het kwartier beschreven. Zij bespraken de geheele huishouding van het kwartier en behandelden het geheele onderwerp der belastingen. De afgevaardigden op de Kwartierdagen droegen den naam van Staten der bijzondere kwartieren. Men verkoos uit hen zes personen van ieder kwartier, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden, welke Gedeputeerde Staten werden genaamd, en een bestendig collegie vormden, alhoewel hun personeel veranderde. Als zij over zaken van de Provincie bijeenkwamen, heetten zij het *Gecombineerd Collegie* en vergaderden gewoonlijk te Arnhem. De vergaderingen over kwartierzaken werden altijd gehouden in de hoofdstad van ieder kwartier.

De Landdagen werden tweemaal 's jaars, in de lente en in den herfst, beschreven, en beurtelings in drie hoofdsteden, Nijmegen, Zutphen en Arnhem, gehouden. Behalve deze kende men, bij gewigtige gelegenheden, ook buitengewone Landdagen. De Landdag was eene vereenigde zitting der Kwartierstaten. Daarin werden de zaken der geheele Provincie behandeld. Men stemde kwartiersgewijze; ieder kwartier had ééne stem. Twee stemmen van de drie bragten eene resolutie uit, behalve

handen des vijands gevallen en van de drie andere kwartieren geheel afgescheiden. Het overgeblevene behoorde tot de Generaliteitslanden.

in zaken van belasting en eenige anderen, in welke geene overstemming kon plaats hebben en ieder slechts door zijne eigene stem gebonden was (1). De Landdagen werden beschreven door den Stadhouder en de Raden van Gelderland. Ieder der dertien steden zond naar den Landdag hare Gecommiteerden, w lke, na het scheiden van den Landdag, aan hunne bijzondere stad van het voorgevallene verslag deden. De Landdag werd in het nemen van zijne besluiten gebonden door de vergaderingen der Kwartierstaten. Wat de meerderheid daar besloot, werd als een met algemeene stemmen genomen besluit beschouwd (2).

B. HOLLAND.

De Staten van Holland werden gerepresenteerd door de afgevaardigden der Ridderschap en van de Vroedschappen der Steden.

Om tot de Ridderschap te behooren werd gevorderd een adellijk stamhuis of ridderlijke hofstede, krachtens welke de bezitters vroeger beschreven werden, of eene ambachtsheerlijkheid binnen Holland en Westfriesland gelegen.

Indien de leden der Ridderschap eenen behoorlijken tijd te voren daartoe waren beschreven, mogten zij bij meerderheid van stemmen alle Hollandsche Edelen aannemen. Voor Edelen, die niet van Hollandsche afkomst waren, werd de eenparige toestemming gevorderd. Over dit laatste punt is dikwerf geschil gerezen tusschen de Ridderschap en sommige Steden, die oordeelden dat de Staten van Holland hierover moesten besluiten. In 1728 werd besloten geene Edelen buiten de

---

(1) Ieder kwartier was vrij de wijze van heffing naar eigen goedvinden te regelen, maar het aandeel van ieder kwartier was aldus bepaald:

Het kwartier	Nijmegen	. .	*f* 46.19 5
"	Zutphen.	. . .	" 21.18.5.5
"	Veluwe.	. . .	" 31.2 5.5
			f 100

Cf. *Gedenkschrift* van VITRINGA, bl 73.

(2) Gelderland bekleedde den eersten rang onder de zeven door de Unie van Utrecht vereenigde Gewesten, omdat het een Hertogdom was. REINALD II, Graaf van Gelderland, is in 1339 door Keizer LODEWIJK, wegens diensten aan EDUARD, Koning van Engeland, in een oorlog tegen de Schotten bewezen, tot Hertog, en Gelderland tot een Hertogdom verheven.

Men raadplege verder over de Staten van Gelderland het uitmuntend werk van den aan zijn vaderland en de wetenschap te vroeg ontrukten, Mr. G. A. DE MEESTER, *Geschiedenis van de Staten van Gelderland, van den oorsprong tot heden.*

Geunieerde Provinciën in de Orde der Ridderschap van Holland te beschrijven.

Twee broeders van denzelfden vader mogten niet gelijktijdig in de Orde der Ridderschap worden beschreven. Evenmin een broeder met den zoon des anderen en twee broeders zonen. In 1715 werd nog door de Staten bepaald, dat een lid uit de Ridderschap, zitting hebbende in het Hoogerhuis van Engeland, niet zonder verlof van de Staten in hunne vergadering mogt zitting nemen.

Slechts uit *zeven* leden bestond de Orde der Ridderschap, daar allengs de meesten niet meer ter dagvaart waren beschreven. Dit getal is niet uitgebreid, opdat het gezag der beschrevenen des te grooter zoude wezen (1). Zij bragten te zamen maar ééne stem uit. Niemand werd in dit Collegie opgenomen, dan gekozen door de leden zelve. Het vertegenwoordigde de Hollandsche Edelen. Regtsgeleerden zoowel als krijgslieden konden, indien zij overigens de vereischte hoedanigheden bezaten, in de Orde worden opgenomen. Maar de Edelen mogten, op straffe van verbeurte van hunnen adeldom, geene nering uitoefenen. De Edelen, eens beschreven, bleven tot hunnen dood in de Orde. Zij mogten geen deel hebben aan de Regering der Steden, ontvingen de inkomsten van verscheidene geestelijke goederen (2), die aan hun toezigt waren onderworpen en bekleedden verscheidene hooge ambten der Provincie, in het bijzonder in de heemraadschappen en houtvesterijen. Zij hielden hunne vergaderingen te 's Hage en kwamen meestal eenige dagen vóór de gewone vergadering der Staten van Holland bijeen, om over de staatszaken te handelen. De Raadpensionaris van Holland was de Pensionaris der Ridderschap en had als zoodanig het beleid der zaken.

Van de Steden verschenen in 1584, na den dood van Prins WILLEM I, nog een getal van twee en dertig, doch in 1608 werd het regel slechts achttien steden te beschrijven, waarschijnlijk omdat de overigen, ten einde kosten te besparen, zich niet langer wilden doen vertegenwoordigen (3). Sommigen beweren echter, dat de aanzienlijkste steden de

---

(1) Cf. AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, B. V, bl. 997.

(2) Cf. VAN LEEUWEN, *Oorsprong van het regt der Steden*, hoofdst. II, bl. 24, waar men leest, dat deze inkomsten van ouds tot onderhoud van arme edellieden bestemd waren.

(3) De Edelen vertegenwoordigden echter toen niet langer het platteland, gelijk in de vroegere tijden het geval was, zie *Eerste Tijdvak, A, Holland,* daar dit regt hun in de jaren 1627 en 1637 uitdrukkelijk werd ontzegd. Cf. de Resol. der Staten van Holland van 28 Julij 1627 en 5 Febr. en 19 Maart 1637, alsmede S. VAN SLINGELANDT, l. c., d. I, bl. 42. Vroeger oefende de Ridderschap den grootsten

kleinste van te weinig belang oordeelden, om met haar de regering te deelen (1). Deze achttien steden waren: Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medemblik en Purmerend (2). Iedere stad had ééne stem, zoodat het kleine Purmerend hierin geheel gelijk stond met het magtige Amsterdam. De vergaderingen der Staten van Holland werden beschreven door het Collegie van Gecommitteerde Raden, bij hetwelk het dagelijksch Bestuur der Provincie berustte. Dit collegie zond aan ieder lid (Ridderschap en Vroedschappen) een besloten brief, inhoudende de punten van beschrijving. Men vergaderde gewoonlijk alle drie maanden, te weten in Maart, Julij, September en November. Na de ontvangst van den beschrijvingsbrief beraadslaagde elke Vroedschap en het collegie der Edelen afzonderlijk. Het besluit werd de last van hunne afgevaardigden. Steden, die beschreven waren, doch geene afgevaardigden zonden, waren gehouden zich aan alle besluiten der vergadering te onderwerpen.

De vergaderingen der Staten werden te 's Gravenhage gehouden; vroeger hadden zij nu eens in deze, dan weder in die stad plaats. De afgevaardigden der steden hadden hunne bijzondere logementen, waar zij den dag vóór den bestemden vergadertijd hunnen intrek namen; deze bijzondere logementen waren ingesteld om tegen te gaan, dat aan publieke tafels over staatsgeheimen gesproken werd, hetgeen vroeger dikwerf geschiedde (3). Het getal afgevaardigden van iedere stad was onbepaald; meestal werd een regerend burgemeester en twee of drie leden der Vroedschap afgevaardigd. Voor iedere beschrijving werden gewoonlijk andere afgevaardigden gekozen. Iedere stad had haren Pensionaris, die de afgevaardigden vergezelde en voor hen het woord voerde.

---

invloed uit, doch deze verhouding was toen geheel omgekeerd; zij werd slechts één tegen achttien; in plaats van te leiden, had zij nu slechts te volgen.

Als particulieren werden de Edelen nog bij voorkeur tot staats- en krijgsbedieningen geroepen, maar als stand raakten zij achter bij den burgerstand; zij bleven wel eershalve den voorrang behouden, doch uiterlijk eerbetoon woog niet op tegen verlies aan magt.

Cf. FRUIN, *Tien jaren uit den Tachtigjarigen oorlog*, bl 42.

(1) Cf. HOOFT, *Ned. Hist.*, B. VI, bl. 258.

(2) Slechts sommige dezer plaatsen waren bevoegd afgevaardigden ter Generaliteit te zenden, nam. Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen.

Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. IV, bl. 131.

(3) Cf. *Groot Plakkaatb.*, d. III, bl. 104.

De afgevaardigden, die voor het eerst ter vergadering verschenen, moesten vooraf, in handen van den Raadpensionaris, den eed afleggen, 's lands voorregten en gewoonten te zullen handhaven, voor zoo verre zij niet met de voorregten hunner bijzondere steden in strijd waren; te zullen stemmen overeenkomstig den last hunner principalen en de Staatsbesluiten te zullen helpen uitvoeren, ten ware zij meenden de goedkeuring hunner principalen eerst te moeten afwachten, en niemand dan aan hunne lastgevers te zullen openbaren de zaken ter vergadering behandeld en besloten, wanneer bepaald was dat die geheim zouden blijven. Volgens de Ordonnantie van 17 Maart 1581, op de vergadering der Staten van Holland, moesten de afgevaardigden zweren te zullen stemmen naar hun eigen oordeel; volgens de Ordonnantie van 12 Maart 1585 daarentegen, ingevolge den last hunner Committenten, en alleen over de voorvallende zaken, namelijk diegenen voor welke zij geen last hadden, die de minst gewigtige waren, naar eigen oordeel; dikwijls zelfs vroegen zij uitstel, om ook voor deze zaken den last te vernemen. Over elk belangrijk onderwerp werd vooraf gehandeld in de afzonderlijke vergaderingen, die der Edelen en achttien Steden, uit wier afgevaardigden de Statenvergadering bestond. Ter provinciale dagvaart was dus eigenlijk geene beraadslaging; men twistte niet met redenen, maar met vaste en vooraf uitgebragte stemmen. Bij het bepalen dier stemmen, stond elke collegie, zoo der Edelen als der Steden, op zich zelf, zoodat het gemakkelijk is na te gaan, welke rol eigenbelang en onderlinge naijver speelden en hoe zeer men een weg ten nadeele der eenheid was ingeslagen; de last werd bijna uitsluitend bovenaangesteld (1). Ook is het onnoodig te zeggen, hoe zeer hierdoor een omslag en langwijligheid werd veroorzaakt, waarover een ieder, die met de Regering te doen kreeg, het hardst klaagde.

De vergadering werd met een gebed geopend; eerst werden overwogen de zaken welke de geheele provincie, vervolgens die welke eenige leden, steden, dorpen of collegiën en eindelijk die welke bijzondere personen betroffen. De Raadpensionaris, vroeger Advokaat geheeten, stelde de zaken voor, nam de stemmen op en had het beleid der vergadering. Bij zijne afwezigheid geschiedde dit door den Pensionaris van Dordrecht. Eerst stemden de Edelen, daarna de Steden, in den rang boven aangewezen.

Bij de Ordonnantie van 12 Maart 1585 was het getal zaken, bij welke

---

(1) Cf. S. van Slingelandt, *Staatkundige Geschriften*, d. I, bl. 117.
Mr. J. R. Thorbecke, *Historische Schetsen*, bl. 70.
Boven, bl. 126.

geene overeenstemming kon plaats hebben, aanmerkelijk vergroot. Vroeger werden alle zaken, in welke van geene contributie sprake was, beslist bij meerderheid van stemmen en, in geval van contributie, kon de beslissing niet worden tegengehouden, maar alleen was de tegenstemmende niet gebonden door de stem der meerderheid, een regel afkomstig uit de tijden, toen de Staten of Standen geacht werden afzonderlijk niet gezamenlijk met den Vorst te handelen (1). Doch volgens de nieuwe Ordonnantie werd het nemen van het besluit belet en het aantal zaken, voor welke die eenstemmigheid werd vereischt, zoodanig uitgebreid, dat deze zelfs noodig was voor *alle gewigtige zaken*, *den staat van den lande concernerende*, eene bepaling die bijna grenzeloos was. Men kon bijna tot geen besluit komen; een middel van beslissing was er niet; de *jura singulorum* waren grooter dan de *jura universitatis;* de klem der regering was overgebragt op de bijzondere leden en de deur wijd geopend tot langdurige overwegingen, die menigwerf het ware doel uit het oog deden verliezen en de belangen der bijzondere leden krachtiger zijn dan die van het geheele ligchaam (2).

In de Ordonnantie van 12 Maart 1585 werden tegen het niet verschijnen op de vergaderingen der Staten, geldboeten bedreigd, ten voordeele der armen. Daarenboven verbeurde de afwezig geblevene zijne stem en was toch, tot hetgeen besloten was, gehouden.

De Staten van Holland kenden zich, bij Resolutie van 30 November 1656, den titel van «Edel Groot Mogende Heeren" toe. In de andere Provinciën heetten zij «Edel Mogende." Ook veranderden zij den naam van Ridderschap, Edelen en Steden, representerende de Staten, in dien van «de Staten van Holland en Westfriesland" (3).

---

(1) Zie boven, *Eerste Tijdvak*, § 8, *Zamenstelling der Statenvergaderingen van de verschillende Provinciën. A. Holland.*

(2) Cf. S. van Slingelandt, l. c., d. II, bl. 11 en volg., alsmede bl. 236 en volg., die hierin zag den ondergang der Republiek.

De Resol. der Staten van Holland van 17 Febr. 1585 en 18 Febr. 1588, waar hetzelfde beweerd wordt.

Hugo de Groot, welke in het vierde zijner Jaarboeken zegt: *Sub principatu haud imprudenter introductus libertati periculosus mos, ni pro jure succedant prudentia et publici amor.*

(3) Cf. Mr. G. W. Vreede, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie*, d. I, Bijlage VI, waar men genoemde Resolutie vindt, en den in verschillende talen uitgedrukten titel, welken de vreemde Mogendheden in de brieven aan de Staten van Holland en West-Friesland moesten bezigen

Vroeger werden de Staten bij briefwisseling meestal genaamd: *Edele, Eerentfeste, hooggeleerde, wijze en discrete, besondere goede vrunden*, en gaven elkander wederkeerig bij briefwisseling dezen titel.

De State van Holland hadden zulke kleingeestige pretentiën en o. a. op den titel

C. Zeeland.

Ten gevolge van den opstand tegen Spanje was de eerste der drie leden, de Prelaat van Middelburg, uit de vergadering der Staten van Zeeland geraakt. Deze verandering was gemakkelijk geschied, daar de Prelaat, door het veranderen der Godsdienst, geen ondersteuning vond. Zijne plaats werd ingenomen door den *Eersten Edele*, het eerst bekleed door Maximiliaan van Bourgondië, Markgraaf van Veere en Vlissingen, die zich door zijn groot gezag den eernaam van Eersten Edele aanmatigde, zonder uitsluiting echter der andere Edelen. Na diens dood verkreeg Prins Willem I de waardigheid van Eerste Edele voor zijnen zoon, den Graaf van Buuren, als Heer van St. Maartensdijk. Gedurende den oorlog kwam geen der overige Edelen ter vergadering op. Zij waren òf verstrooid òf der R. C. godsdienst òf den Koning toegedaan. Hierdoor kwamen allengs alleen de gevolmagtigden van den Eersten Edele op, het geheele lid der Ridderschap en Edelen van Zeeland representerende. Den 15den Maart 1596 werd die waardigheid aan Prins Maurits opgedragen en sedert aan alle Prinsen van Oranje. De overige Edelen hebben hun vroeger regt nimmer terug erlangd.

Reeds vóór 1574 riep de Prins van Oranje ook Vlissingen en Veere in de vergadering; vroeger kon dit geene plaats hebben, daar zij vasalle steden waren; Oranje deed zulks:

1°. Wegens de goede diensten door haar aan het land bewezen.

2°. Omdat zij toen, behalve Zierikzee, de eenige plaatsen waren die den Prins ondersteunden. Sommigen beweren, dat dit voorregt aan meer andere kleine steden van dien tijd is aangeboden, daar men in die dagen meer bedacht was, hoe elkander tot algemeen behoud de hand te reiken, dan te twisten over punten van eer en voorrang. Doch om de kosten van Dagvaart te vermijden, schijnen die plaatsen dat aanbod van de hand te hebben gewezen; later zijn zij nimmermeer toegelaten, hoewel Brouwershaven dit in 1622 nog heeft gepoogd (1).

In 1577 hadden de andere steden van Zeeland zich ook bij Oranje gevoegd en wilden Vlissingen en Veere niet tot de vergadering der Staten toelaten, doch bij uitspraak van Willem I van 14 Junij 1579,

---

van West-Friesland, dat toen op het adres van een brief van Koning Karel II aan de Staten verzuimd was, achter het woord *Holland* de woorden *en West-Friesland* te schrijven, dit voor de Witt eene reden was, den brief ter verbetering van het adres terug te zenden.

Cf. Jhr. J. W. van Sijpesteijn, *Geschiedkundige Bijdragen*. Eerste Aflevering, p. 143 in de noot.

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. IX, bl. 34.

hebben deze hunne stem behouden. Na de ontvolking van Reimerswaale, dat niet meer bij magte was afgevaardigden ter Staatsvergadering te zenden, telde men in de Vergadering der Staten van Zeeland *zeven* stemmen, te weten de Eerste Edele, Middelburg, Zierikzee, Goes, Tholen, Vlissingen en Veere (1). Na het overlijden van Prins WILLEM II, werd den Eersten Edele geene Stem ter vergadering der Staten vergund. In 1668 werd WILLEM III weder tot Eersten Edele aangenomen en zijn gemagtigde als zoodanig toegelaten; na zijn dood in 1702, daar er geen mannelijke afstammeling van Prins WILLEM I was, verscheen de Eerste Edele niet meer en bestond de vergadering slechts uit zes stemmen, totdat Prins WILLEM IV, bij besluit der Staten van Zeeland van 16 Mei 1747, weder tot Eersten Edele is aangesteld, met verklaring dat deze titel niet is gehecht aan eenig goed of geslacht. Aldus kreeg Zeeland weder zijne zeven stemmen.

De vergaderingen werden sedert 5 November 1598 altijd te Middelburg gehouden (2) en door Gecommitteerde Raden beschreven. De Raadpensionaris voerde het beleid; vroeger was hij Pensionaris van Prelaat en Edelen geweest; sedert Mei 1578 was hij Raadpensionaris van het land, Griffier en Spreker ook van Gecommitteerde Raden. De steden, die verhinderd waren afgevaardigden te zenden, mogten haren last doen inbrengen door haren Gecommitteerden Raad of den Raadpensionaris van het land. De afgevaardigden moesten de Hervormde godsdienst belijden; iedere stad mogt zoo vele afgevaardigden zenden, als zij goedvond, daar deze te zamen naar ééne stem uitbragten. Den eed af te leggen door hen, welke voor de eerste maal ter vergadering verschenen, was gelijk aan dien door de afgevaardigden ter vergadering der Staten van Holland af te leggen; ook de behandeling van zaken geschiedde op gelijke wijze. Eerst stemde de Eerste Edele, daarna stemden de Steden in de orde boven opgenoemd.

In Zeeland werd, voor de vergaderingen der Staten, een reglement vastgesteld, dato 14 Maart 1664 en 14 April 1702, waarin vele zaken werden aangewezen, die enkel bij eenstemmigheid konden beslist worden.

D. UTRECHT.

Na het invoeren der Hervorming daalde de invloed der Kanonniken. In 1580 werd de Raad der stad Utrecht door de burgerij verpligt alle

---

(1) Cf. *Historie van de Statisfactie der stad Goes*, bl. 87 en volg.

(2) Vroeger bij beurten ook in de andere steden. Zie boven, *Eerste Tijdvak*, § 8. *Zeeland*.

vergaderingen der Geestelijkheid te doen ophouden, omdat zij Roomsch en Spaansch-gezind was en derhalve geen deel in de burgerlijke Regering behoorde te hebben. Den 4den April 1582 deed de Prins van ORANJE de zaak *bij voorraad* door den Landraad afdoen, waarbij zij later *voor goed* gebleven is. Volgens die uitspraak mogten de vijf Kapittels niet meer *capitulariter* vergaderen over zaken, 's lands Regering betreffende, maar zich enkel met het beheer hunner goederen inlaten; uit de vijf collegiën werden door den Raad der stad Utrecht tien personen benoemd, die de Hervormde godsdienst beleden, waaruit door de Ridderschap met de kleine steden zeven Geëligeerden werden gekozen, welke als eerste stand in de vergadering der Staten traden. Deze gekozenen werden als wereldlijken aangemerkt en stemden met dezelfde stem, die de vijf Kapittels vroeger hadden gehad. Zij moesten beloven in het stemmen en besluiten, alleen Gods eer en 's lands welvaart te zullen beoogen; de punten, waarover de Staten beschreven werden, zond men hun toe, opdat zij daarover afzonderlijk zouden beraadslagen, bij meerderheid van stemmen besluiten en hun besluit ter Staatsvergadering inbrengen, zonder hiervan iets aan hunne bijzondere kapittels te mogen openbaren. De Ridderschap en Steden moesten uit deze Geëligeerden drie personen kiezen, om, nevens de Gedeputeerden der twee andere leden, dagelijks bijeen te komen (1).

In 1618 heeft Prins MAURITS in deze organisatie eene wijziging gebragt; hij heeft het getal Geëligeerden van zeven op acht gebragt, te weten: vier Edellieden en vier burgers, voor hun leven aan te stellen. De benoeming van een dubbeltal geschiedde door Burgemeester en Vroedschappen van Utrecht; de verkiezing zelve door de Ridderschap en kleine steden, welke echter aan de goedkeuring van den Stadhouder was onderworpen. Door WILLEM III zijn in 1674 omtrent het lid der Geëligeerden wederom nieuwe voorschriften in het leven geroepen en is bepaald, dat hij slechts drie achtereenvolgende jaren zoude zitting hebben en door den Stadhouder worden benoemd, zonder eenige voorafgaande voordragt. Na zijnen dood is de vroegere toestand weder ingevoerd, doch bij de verkiezing van WILLEM IV tot Stadhouder is het reglement van 1674 op nieuw in werking gebragt en gebleven.

De Geëligeerden werden op onbepaalde tijden door hunnen President tot eene bijeenkomst te Utrecht beschreven. Zij hadden geen bijzonderen

---

(1) Cf. *Utrechts Plakkaatboek*, d. I, bl. 184.

De Gids, April 1862, bl. 539, waar men een uitmuntend opstel vindt van den Hoogleeraar FRUIN, genaamd MOTLEY's *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden*.

Secretaris; de Secretaris der Staten nam de werkzaamheden, daaraan verbonden, waar.

Het tweede lid der Staten van Utrecht bestond uit de beschrevene Ridderschap en Edelen des lands, die den geheelen adel vervingen. De aanneming als zoodanig moest door eenparige stemmen der Edelen geschieden en was aan zekere voorwaarden gebonden, als: belijdenis der Hervormde godsdienst, riddermatige geboorte, bezit eener Ridderhofstede, ouderdom van vier en twintig jaren, bezit voor *f* 25,000 aan vaste goederen, binnen Utrecht gelegen. Vader en zoon, alsmede halve en heele broeders, mogten niet gelijktijdig leden zijn. Het getal was onbepaald en verschilde naar de omstandigheden. De Ridderschap hield iedere twee maanden te Utrecht afzonderlijke vergaderingen op den eersten Maandag in de maand.

Het derde lid bestond uit de stad Utrecht met de vier kleine steden: Amersfoort, Rheenen, Wijk te Duurstede en Montfoort. De stad Utrecht beweerde dat zij alléén den derden stand uitmaakte, maar de vier andere steden werden evenzeer beschreven, ofschoon het besluit meestal van Utrecht afhing.

De Staten van Utrecht, vroeger door den Stadhouder beschreven, werden na 1593 door het collegie van Gedeputeerde Staten ter dagvaart opgeroepen. Zij vergaderden gewoonlijk twee maal in het jaar, op den eersten Woensdag der maanden Julij en December, en bleven bijeen tot dat alle zaken, voor welke zij waren bijeengeroepen, afgehandeld waren. De leden der Geëligeeerden en der Ridderschap verschenen zelve ter Staatsvergadering; van wege Utrecht werden de twee regerende Burgemeesters en eenige van de oudste leden der Vroedschap afgevaarnigd; het getal dezer laatste was onbepaald en bedroeg ongeveer twintig. Van de vier andere steden werden in den regel slechts twee of drie leden der Regering afgevaardigd. Het beleid der vergadering was bij den President der Geëligeerden. In den regel werd eene commissie uit elk der drie standen benoemd, om de zaak vooraf te onderzoeken en rapport uit te brengen. Iedere stand had ééne stem. Dikwijls was er verschil gerezen onder de leden, welke zaken bij meerderheid van stemmen moesten afgedaan worden en tot welke eenstemmigheid werd gevorderd. Bij uitspraak van Prins FREDERIK HENDRIK van 12 Mei 1645 werd beslist, dat er geene overstemming was: *a.* op het punt van godsdienst; *b.* in zaken, verandering van regering betreffende; *c.* in zaken van privilegiën, regten, costumen; *d.* in zaken van oorlog en vrede; *e.* bij belasting, munt, vervreemding van domeinen, enz.

De Lands-Advokaat was in Utrecht alleen voor behandeling van regtszaken. De laatste werd in 1610 aangesteld; na dien tijd heeft men

zich tevreden gesteld met den Secretaris der Staten, wiens ambt daardoor meer aanzien erlangde (1).

E. Friesland.

De Landdag, in den regel eenmaal 's jaars te Leeuwarden beschreven door de Gedeputeerde Staten met den Stadhouder, bestond uitsluitend uit volmagten van drie plattelands-kwartieren, Oostergo, Westergo en Zevenwoude, alsmede van het Kwartier der elf Steden. De Prelaten verschenen het laatst in 1577; met hen verdwenen die heerschappen, welke voor zich zelve verschenen. (2) De volmagten werden jaarlijks gekozen door de bevoegde eigenaars of bruikers der stemgeregtigde goederen, tot behandeling van 's lands zaken.

Niemand werd tot den Landdag toegelaten, dan na het bezweren der procuratie, welke hem door de stemgeregtigden was voorgeschreven en volgens welke hij moest beloven in alle voorkomende zaken te zullen besluiten, gelijk met de meeste stemmen tot 's lands welzijn zoude bevonden worden te behooren (3). Ook moesten de volmagten beloven den Landdag binnen zes weken te zullen sluiten, ten ware zij door Gedeputeerde Staten op nieuw werden beschreven. Van hunnen kant verbonden de stemgeregtigden zich, te zullen nakomen al hetgeen door hunne volmagten werd besloten, mits het niet streed tegen 's lands fundamentele en onverbreekbare wetten.

De stemgeregtigde goederen zijn in 1640 in een vast register gebragt, dat onder den naam van *Cohier van* 1640 bekend is en de grondslag van het stemregt is gebleven; alle tien jaren werd het cohier nagezien en daarin de verandering van eigenaren aangeteekend. In dat cohier had iedere stem haar nummer; doorgaans vond men op ieder nummer een geheele stem. Er waren echter ook nummers, welke slechts halve stemmen bevatten; anderen met twee stemmen, met anderhalve stem en eenige weinigen met drie stemmen. Bij iedere tienjarige vernieuwing werden de kohieren, in tegenwoordigheid van de ingezetenen, op nieuw opgemaakt en door de Staten vastgesteld, nadat een ieder in de gelegenheid was geweest daartegen zijne bezwaren in te brengen. De eigenaars konden ook stemmen bij schriftelijken last, of, met andere woorden, iemand schriftelijk gelasten om voor hen te stemmen; zulk een gelastigde was daardoor gemagtigd de stem voor den eigenaar uit te brengen. Dergelijke lastgevingen werden genaamd «stemcedullen» en moesten door den lastgever onderteekend zijn; zoodra echter zijn

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden,* d. XI.

(2) Cf. boven, *Eerste Tijdvak,* § 8, *Friesland.*

(3) Men was derhalve in Friesland door geen last gebonden.

regt ophield of dat hij stierf, werd de stemcedul krachteloos. Het stemregt was aan den grond verbonden, zoodat de vrouw dit regt zoowel bezat als de man en voogd voor zijnen minderjarigen pupil. Om uit krachte van een stemgeregtigd goed te kunnen stemmen, was het geenszins noodig het geheel in eigendom te bezitten; men kon volstaan met een vierde deel van den eigendom, maar dan bezat men ook slechts het vierde deel der stem. Was dergelijk goed in meerdere deelen gesplitst, dan was de geheele stem, zoo lang die splitsing duurde, van onwaarde.

Volgens het reglement van 1640, door den Stadhouder Hendrik Casimir en de Gedeputeerde Staten vastgesteld, vond de stemming der volmagten ten Landdage door geheel Friesland op éénen bepaalden dag en uur, namelijk 's morgens ten elf ure, op den Woensdag vóór den eersten Maandag van Februarij van ieder jaar, in de Kerken plaats en werden de volmagten onmiddellijk gekozen. In de dorpen geschiedde het bij meerderheid van stemmen; in de grietenijen bij meerderheid van dorpen, zoodat een dorp van vier of vijf stemmen gelijk stond aan een van honderd of meer stemmen. De opening der algemeene stemming geschiedde in het Regthuis door den Grietman. Daags vóór de stemming geschiedde hiervan eene mondelinge aanzegging aan alle huizen der stemgeregtigde goederen, onder het dorp gelegen. Op den dag der stemming werden de stembevoegde personen bij klokkenslag opgeroepen.

Iedere Grietenij had ééne stem, half voor den Adel en half voor de Eigenerfden; uit iedere Grietenij werden minstens jaarlijks twee personen ten Landdage gekozen, te weten: een Edelman en een Eigenerfde, welke ieder eene halve stem uitbragten. Somtijds heeft men vier personen, twee Edellieden en twee Eigenerfden gekozen, ieder met een vierde van eene stem. Ook had iedere Stad ééne stem, half voor den Burgemeester en half voor de Vroedschap; deze kon ook tusschen vier personen worden verdeeld, zoodat er twee Burgemeesters en twee Vroedslieden uit eene stad mogten komen. De stemming geschiedde op het Stadhuis. Niemand mogt uit meer dan ééne Grietenij worden gecommitteerd; werd iemand in meer dan ééne Grietenij gekozen, dan werd aan den gestemde de keuze gelaten, uit welke Grietenij hij gevolmagtigd wenschte te wezen.

Als volmagten mogten enkel worden toegelaten, kundige, regtschapene ingezetenen van de Hervormde godsdienst, welke den vollen ouderdom van twintig jaren hadden bereikt, een bepaald vermogen, naar de onderscheidene plaatsen verschillend, bezaten en niet in dienst waren eener Grietenij of Stad. De volmagt was slechts één jaar geldig; de volmagten ter Staatsvergadering hadden gedurende den Landdag den rang boven alle andere collegiën en personen. Personen, die de volmagt hadden aangenomen, mogten zich daaraan niet onttrekken,

zoodat de geschiedenis voorbeelden oplevert, dat volmagten, welke zich in kommervolle tijden wilden onttrekken, gedwongen zijn geworden hunnen pligt te vervullen, en zelfs eenigen, welke buiten de plaats der vergadering vertrokken waren, door militaire magt werden terug gehaald (1).

Den 21 December 1748 werd voor Friesland een nieuw regeringsreglement vastgesteld, waarin omtrent het stemregt veranderde bepalingen werden opgenomen. In 1698 was een nieuw stemreglement in het leven geroepen, dat door genoemde Ordonnantie van 1748 deels veranderd, deels bevestigd werd.

De vergadering der Staten was verdeeld in vier Kamers, naar de verschillende kwartieren der provincie. Iedere Kamer beraadslaagde afzonderlijk over de punten en nam in zich de stemmen op; ten Landdage werd naar de vier stemmen der vier kwartieren besloten. De meerderheid der stemmen in eene Kamer bepaalde haar besluit; de meerderheid der kwartieren het besluit der provincie, behalve in zaken waartoe eenstemmigheid werd gevorderd. Bij staking der stemmen van de kwartieren, had de Stadhouder de beslissing. Oostergo had elf stemmen, Westergo negen, Zevenwouden tien en de steden elf stemmen, te zamen dus een en veertig.

De Landdag werd bestuurd door eene commissie van acht heeren, genaamd: *de Staten van het mindergetal.* Deze werden door de kwartieren gekozen uit de volmagten; zij onderzochten vooraf alle zaken en bragten ze meestal met een prae-advies in. De commissie werd bijgestaan door den Secretaris van Staat (2).

F. Overijssel.

De Statenvergadering van Overijssel bestond uit de van de havezaten beschrevene Edelen en de afgevaardigden der drie hoofdsteden.

Alle riddermatige bezitters van havezaten werden ter vergadering beschreven, ingevolge de Resolutie van 1630 en van 1637. De drie hoofdsteden, Deventer, Kampen en Zwolle, konden zelve het getal harer afgevaardigden naar verkiezing bepalen; de afgevaardigden dezer plaat-

(1) Cf. Resol. der Heeren Gedeputeerden, van 15 en 29 Maart 1639, van 16 Dec. en 21 Dec. 1671, alsmede van 28 Maart 1673.

(2) Cf. verder over de Staten van Friesland: *Tegenwoordige Staat der Nederlanden*, d. XVI, eerste stuk.

Friesch Charterboek, d. IV, bl. 796 en volg.

Petrus Wierdsma, *Verhandeling over het Stemregt in Friesland.*

sen handelden in den regel ook voor de kleinere steden. Hasselt en Steenwijk werden geroepen, als gehandeld werd over belasting, oorlog en vrede, over verandering van landregt, regering, enz., doch kwamen enkel ter advisering en hadden geene stem.

De Landdag, beurtelings in de drie hoofdsteden gehouden, werd beschreven door de Gedeputeerden of de Steden zelve. Eenparigheid van stemming was een vereischte:

1°. In het toestaan van algemeene middelen.

2°. Bij opdragt van Souvereiniteit.

3°. Verandering der Unie.

4°. Het daarstellen van nieuwe havezaten.

5°. Het verleenen van voorregten, het ontslaan van de toepassing eener wet, enz.

De wijze van stemming was zeer eigenaardig, daar de Ridderschap niet één collegie uitmaakte, maar hoofd voor hoofd stemde. Als de geheele Ridderschap tegenover alle steden, of $^1/_3$ der Ridderschap met twee steden tegen eene stad met $^2/_3$ der Ridderschap stond, staakten de stemmen. Wanneer twee steden met meer dan $^1/_3$ der Ridderschap zamenstemden of slechts een der Ridderschap zich bij de Steden voegde, was er overstemming. De meerderheid was òf één Edelman met drie steden òf vier en twintig Edelen met twee steden òf zeven en veertig Edelen met ééne stad.

De Landdag had meestal in April plaats. Daar de afgevaardigden uit de steden, zonder uitdrukkelijken last, geene middelen konden helpen vaststellen, scheidden de Staten, na omtrent het heffen daarvan een voorstel te hebben ontvangen, voor acht of veertien dagen op reces. In 1770 werd bepaald, dat op den derden Maandag van October ook eene vergadering zoude worden gehouden. Iedere bijeenkomst duurde gewoonlijk acht tot veertien dagen; bij meerderheid van stemmen werd tot scheiding besloten. Ook kende men buitengewone Landdagen, als deze volstrekt noodig waren, doch daarin mogt geen besluit worden genomen, dan over zaken bij name in de beschrijvingsbrieven opgenoemd. Zaken, welke een dadelijk besluit vorderden, doch van te weinig gewigt waren om daarvoor eene vergadering bijeen te roepen, konden bij rondgaanden brief, *brief van omzending* genaamd, worden afgedaan.

De Drost van Zalland (1) nam het Voorzitterschap waar. In zijne handen legden de Staten den eed af van getrouwheid, handhaving der

(1) Overijssel was in drie deelen verdeeld, nam. het kwartier *Vollenhove* aan de *Zuiderzee*, *Zalland* aan den *IJssel* en de *Vecht*, waarin lagen de drie hoofdsteden *Kampen*, *Zwol* en *Deventer* en het landschap *Twenthe*.

voorregten en van geheimhouding der genomene besluiten. De Voorzitter bragt de zaken ter tafel en in omvraag. De meeste belangrijke onderwerpen werden door eene commissie onderzocht, zoodat er zelfs eenige blijvende commissiën waren ingevoerd, als de commissie van Finantiën, de commissie tot de Dijkszaken, enz. Alle leden der Staten mogten de vergaderingen dier commissiën bijwonen om het daarin verhandelde aan te hooren, ten einde zich beter op de hoogte der zaak te stellen. Als de zaak in de vergadering der Staten in overweging kwam, vroegen de afgevaardigden der Steden meestal uitstel, om den last der Committenten te vernemen. Zij bragten hunne stem uit, wanneer zij dit verkozen; de Voorzitter was verpligt het besluit op te maken, zoodra het vereischte getal stemmen aanwezig was. Het besluit werd door den Griffier in de vergadering voorgelezen en den volgenden dag geresumeerd, waarna het van kracht werd. De leden, aan wie het beslotene mishaagde, moesten vòòr de resumtie hiervan aanteekening doen.

Lang is in Overijssel getwist over het deel der oppermagt, door de Ridderschap en Steden bezeten. De Ridderschap beweerde, dat het gedeelte, vroeger door den Landsheer uitgeoefend, na de afzwering aan Ridderschap en Steden toekwam. De Steden stemden dit toe voor het platte land, maar hielden vol het aandeel in de Steden elk voor zich zelve te hebben, hetgeen den Edelen dermate mishaagde, dat zij den 23sten April 1609 betuigden, de zaak verder te zullen vervolgen. Zij wendden zich in 1613 tot den Stadhouder en de Staten-Generaal, om dit geschil te beslissen, doch de Steden achtten zulks onwettig. De Ridderschap weigerde daarop de Staatsvergadering vòòr de vereffening van dit geschil bij te wonen, waaruit de Steden aanleiding trachtten te vinden, om alleen het bestuur der Provincie op zich te nemen, toen een voorstel der Staten-Generaal, dat eenige punten van vergelijk bevatte, de partijen op nieuw tot onderhandeling bragt. Den 3 Julij 1623 (1) deden de Staten-Generaal uitspraak ten nadeele der Steden, doch deze wilden zich niet onderwerpen. De zaak bleef hangende, tot dat in 1642 het geschil weder hevig uitbarstte. In dat jaar vereenigde de Ridderschap zich om de Steden tot eene overeenkomst te noodzaken en gelukte dit niet, zich weder tot de Staten-Generaal te wenden. De oppermagt over de drie groote Steden is echter bij hare eigene Regeringen gebleven; die over het overige der Provincie bij de Ridderschap en Steden. (2)

---

(1) Waarschijnlijk deed de hevigheid der Godgeleerde geschillen ook deze twisten, gelijk anderen, een' tijd lang slapen.

(2) Cf. *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 191 en volg.

G. Groningen.

Sedert 1540 bestonden er groote oneenigheden tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, welke ten gevolge hadden, dat de Ommelanders zich naauwer vereenigden, zich noemden het ligchaam der Ommelanden, terwijl hunne voornaamste ingezetenen zich den titel van Staten der Ommelanden toeeigenden. Deze hielden afzonderlijke Landdagen, niettegenstaande de Stad zich hiertegen verzette. Den 7 Augustus 1571 deed Alva uitspraak tusschen de twistenden, welke gunstiger was voor de Stad dan voor de Ommelanden, doch waaraan de laatsten zich, uit ontzag voor den Landvoogd, onderwierpen. Maar na Alva's vertrek werden de twisten weder levendig. De Staten-Generaal trachtten in 1578 te vergeefs die geschillen bij te leggen. De Ommelanden waren tot de Unie van Utrecht toegetreden, maar juist om die reden hield de stad Groningen zich aan de Gentsche Pacificatie. In 1580 aan de Spaansche zijde gebragt, liet Groningen zich in 1581 door eene uitspraak van Parma en in 1582 door eene van Philips in het gelijk stellen, nadat de Ommelanden den Koning van Spanje hadden afgezworen. Van daar openbare oorlog tusschen de Stad en de Ommelanden. In den regel had de Stad de bovenhand, tot dat zij zich in 1594 aan het leger der bondgenooten moest overgeven en bij tractaat van 23 Julij 1594 in de Unie van Utrecht trad. Dit tractaat liet aan de Staten-Generaal over, genoemde scheuring te heelen. Zulks geschiedde bij de uitspraken van 17 Februarij 1595 en 21 Januarij 1597. Ten gevolge hiervan maakten van toen af Stad en Ommelanden ééne Provincie uit, geregeerd en gerepresenteerd door eene Staatsvergadering uit twee leden zamengesteld. Het eerste lid was de Raad der Stad, het andere bestond uit de Staten der Ommelanden, welke dezelfde waren als op het einde van het vorige tijdvak, met uitzondering van de Geestelijkheid. (1)

Geen der twee leden mogt iets afzonderlijk besluiten. De vergadering werd jaarlijks gehouden te Groningen. Ieder lid had ééne stem. Bij staking besliste de Stadhouder. (2)

H. Drenthe.

Ofschoon Drenthe den 11 April 1580 tot de Unie is toegetreden en daarin gebleven tot dat het door de Spanjaarden geheel werd over-

---

(1) Zie boven, *Eerste Tijdvak* § 8. D. *Groningen.*

(2) Cf. *Tegenwoordige Staat*, d. XXI, bl. 237 en volg.

heerd, is het later, ten onregte, nimmer aangenomen, welke moeiten het daartoe ook in het werk stelde (1).

De beschrevene Ridderschap en de volmagten der eigenerfden bleven de landsvergadering vormen, in welke, volgens de uitspraak der Staten-Generaal van 13 September 1603, de Ridderschap ééne stem had en de Eigenerfden twee stemmen hadden. Gemakshalve rekende men gewoonlijk, alsof er negen stemmen waren, waarvan het lid der Ridderschap drie ondeelbare stemmen en de Eigenerfden zes stemmen bezaten of ieder Dingspil ééne stem. (2)

Gewoonlijk vergaderden de Staten van Drenthe in de maand Maart, en in spoedvereischende en buitengewone gevallen zoo dikwijls het noodig was. In beide gevallen werden zij door het Collegie van Drost en Gedeputeerden beschreven.

In 1603 erlangde Drenthe eene nieuwe regeling op het bestuur voor tien jaren, in 1618 door de Staten van Drenthe ook voor het vervolg bekrachtigd. De vereischten, om in de Ridderschap beschreven te worden, werden tevens nader bepaald. Hiertoe behoorde:

Adellijke geboorte.

Bezit van een der achttien riddermatige havezaten.

Ouderdom van vijf en twintig jaren.

Lidmaatschap der Hervormde Kerk.

Inwoning binnen het Landschap.

Goedkeuring van den Erf-Stadhouder.

Het niet bekleeden eener betrekking buiten Drenthe.

Vreemdelingen konden worden toegelaten, als het Gewest, waar zij geboren waren, ook de Drentsche riddermatigen toeliet.

Om als Eigenerfde te worden aangemerkt, werd vereischt het bezit van zoo vele goederen, onder één Kerspel gelegen, als noodig was om in iedere paye grondbelasting twee gulden te betalen, zijnde een half percent van den prijs, voor welken die goederen in de kohieren gewaardeerd waren. Die Eigenerfden hadden het regt tot benoeming van eene volmagt ten Landdage. Om als volmagt te kunnen verkozen worden, werd gevorderd:

De voormelde betaling van *f* 2 in iedere paye grondbelasting.

De ouderdom van 25 jaren.

Het lidmaatschap der Hervormde Kerk.

Vaste inwoning binnen het landschap.

Het niet bekleeden van bedieningen.

Het onderzoek der voormelde hoedanigheden, zoowel van Ridderma-

---

(1) Cf. Bijnkershoek, *Quaestiones juris publici*, Lib., 1, § 16, zegt: *nescio igitur quid obstet, quo minus Drenthanis jus postliminii fuerit salvum.*

(2) Cf. boven, *Eerste Tijdvak*, § 8, E. *Drenthe.*

tigen als van Eigenerfden, geschiedde door de Staten zelve. Een ieder die toegelaten werd, moest den eed van trouw afleggen. Uit de Eigenerfden konden de zeven en dertig Kerspelen ieder een volmagt ten Landdage zenden.

De vergaderingen der Staten werden te Assen gehouden. (1).

§ 11.

Gedeputeerde Staten of Gecommitteerde Raden.

Met de waarneming der onderscheidene takken van Provinciaal Bestuur in de verschillende Provinciën, was eene bestendige Commissie van de Staten-Vergadering, onder den naam van «Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Staten,» belast (2). Men zoude dit collegie eigenlijk den Provincialen Raad van State kunnen noemen, echter met dat verschil, dat de Gedeputeerde Staten verbeeldden de Provinciale Staten, als deze niet vergaderd waren en derhalve niet die afhankelijkheid van de Provinciale Staten hadden, waarin de Raad van State jegens de Staten-Generaal stond, omdat deze permanent waren geworden.

De wijze, waarop dit collegie was zamengesteld en beraadslaagde, verschilde in de onderscheidene Provinciën. In Gelderland werden door ieder der drie kwartieren zes Gedeputeerden benoemd, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden; in Holland werden voor het Zuiderkwartier negen Gecommitteerden door de Steden afgevaardigd en een door de Ridderschap; het Noorderkwartier, dat te Hoorn vergaderde, telde zeven leden, uit iedere stemhebbende stad een, en een' Secretaris; in Utrecht werden er vier door de Geëligeerden, vier door de Ridderschap en vier door de Stad en Steden gekozen; in Zeeland bestond dit collegie uit zeven leden, te weten een Gecommitteerde van den eersten Edele en een uit ieder der zes stemmende Steden van Zeeland; in Friesland zaten er zes uit de landkwartieren en twee uit de Steden; in Overijssel drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden; in Drenthe bestond dit ligchaam uit den Landdrost, twee beschrevene Edelen en twee ten landdage gequalificeerde Eigenerfden; in Groningen was het zamengesteld uit negen personen, drie uit ieder kwartier.

Aan dit collegie was opgedragen:

a. De uitvoering der besluiten van de Staten en het toezigt over de onderscheidene takken van Provinciaal Bestuur. Bij iedere dagvaart der

---

(1) Cf. *Tegenwoordige Staat der Nederlanden, Drenthe,* bl. 1—30.
Magnin, Geschiedkundig overzigt van de besturen in *Drenthe.*

(2) In Holland en Zeeland heetten zij «Gecommitteerde Raden,» doch in de andere Provinciën «Gedeputeerde Staten.»

Staten moest het een verslag uitbrengen, hoeverre met die uitvoering was gevorderd en mogt niemand ontslaan van de verpligting, om eenige Plakkaten, Ordonnantiën of andere bepalingen door de Staten vastgesteld, na te komen. Het moest zorgen voor het onderhouden van 's lands geregtigheden en belangen en toezien op alle deelen van het bestuur. In Friesland ook op den Waterstaat. Het besliste zelf op voorvallende zaken, welke niet stonden ter dispositie van den Gouververneur. Het beschreef de Staten-Vergadering op de gewone tijden, behalve in Gelderland, waar het Hof die Vergadering beschreef, omdat men aldaar enkel Gedeputeerde Staten der kwartieren, niet der Provincie, kende.

b. Het opperbestuur van de Provinciale Financiën, als: het invorderen van alle ingewilligde lasten; het beslissen van geschillen over 's lands middelen gerezen; de zorg voor het rigtig besteden dier middelen, zoodat door geene Provincie betaling kon geschieden, dan op ordonnantie der Gedeputeerde Staten; het bestuur der provinciale goederen enz. Alle ambtenaren, hiertoe betrekkelijk, stonden onder de Ged. Staten; zoo stonden b. v. in Holland zes kantoren onder de Gecom. Raden, als: 1°. Het Comptoir Generaal ter betaling der ordonnantiën door de Gec. Raden geslagen, en van de interessen der schuldbrieven; 2°. De Finantiekamer ter registratie van alle ontvangsten; 3°. De Rekenkamer ter auditie van 's lands rekeningen; 4°. De Kamer ter rekening van 's lands domeinen; 5°. De Leen- en Registerkamer; 6°. Het collegie van houtvester en meesterknapen voor de jagt.

c. Deelneming aan sommige takken van het krijgsbestuur, als: het toezigt over de vestingwerken; de monstering van het krijgsvolk; de zorg voor de mond- en oorlogsbehoeften in 's lands magazijnen en versterkte plaatsen; het begeven van eenige krijgsambten enz.

d. Regtsgebied in onderscheidene zaken, waarbij het regt of belang der Provincie onmiddellijk was betrokken, als: regtsgebied bij preventie over alle exactiën en concussiën in het militaire; over misdrijven van het krijgsvolk der Provincie; over oproer, muntvervalsching, bederf van oorlogs-ammunitie enz.

De Gec. Raden verdeelden gewoonlijk het werk onder verschillende commissiën, waarvan ieder met bepaalde zaken belast was, die de zaken vooraf onderzocht en daarover verslag uitbragt, waarna het collegie een besluit nam. De Gec. Raden van Holland en Zeeland woonden de Vergaderingen der Staten-Generaal bij en moesten zorg dragen, dat daarin niets werd besloten, strijdig met de regten en Souvereiniteit der Provincie, welke zij verpligt waren ten allen tijde voor te staan. Daar de Ged. Staten bestonden uit leden der Provinciale Vergadering, was het niet denkbaar dat zij de belangen hunner Provincie in hun eigen

collegie zouden verzaken, ofschoon zij in die hoedanigheid niet regtstreeks gebonden waren.

§ 12.

Van den Raadpensionaris.

Oorspronkelijk heette de Raadpensionaris «Lands-Advokaat.» Dit ambt, dat een der gewigtigste was. schijnt te zijn ontstaan uit de noodzakelijkheid, om 's Lands regten en vrijheden tegen de overmagt der Oostenrijksche Vorsten te handhaven (1). Bij de Staten van verschillende Provinciën, als die van Holland, Utrecht, Friesland en Zeeland, treft men, reeds lang vòòr de afzwering van Spanje, den Advokaat aan.

In het tijdvak vòòr 1581 bekleedde de Advokaat het voorzitterschap van de Vergadering der Staten van de Provincie en was tevens haar Secretaris, voerde het woord, regelde de werkzaamheden, hield de Notulen en bewaarde de papieren van het land onder zich. Behalve deze waren hem nog vele andere zeer belangrijke werkzaamheden opgedragen; hij genoot een dergelijk vertrouwen, dat hij belast werd met de regeling van alle teedere zaken, welke men aan niemand anders durfde toe te vertronwen en de Staten verpligt waren het gevoelen van den Advokaat in te winnen, alvorens het hunne te uiten (2).

Bij Resol. van 14 Mei 1630 veranderden de Staten van Holland den titel van «Lands-Advokaat» in dien van «Raadpensionaris», zonder hiervoor eene bepaalde reden op te geven. Welligt is deze naamsverandering toe te schrijven aan de zucht om de uitgebreide magt, door OLDENBARNEVELD onder den naam van Advokaat uitgeoefend, te doen verge-

---

(1) Cf. GROTIUS, *Annal.*, L. IV, waar men leest: *Sed perpetua est dignitas Hollandiae Advocati. Is Principum temporibus vox erat publica libertatis, utque tunc periculis, ita Republica auctoritate praecipuus.*

OLDENBARNEVELD, in zijne remonstrantie aan de Staten in 16'8, beschrijft zijn post aldus: *dat zijn post vooral was en principaal bestaande in 't voorstaan van de Staten en der Landen Hoogheid en gereytigheden; de convocatie van de Vergaderingen te bezorgen; alle propositiën in deselve te doen op Remonstrantiën en requesten aan de Staten, te ontvangen en op zijnen eed te praesenteren; daar op en op al hetgeen in de Vergadering voorkomt, metten Heeren Edelen te consulteren en de na deliberatie 't geen bij deselve of eenparig of bij de meeste stemmen goedgevonden is. voor haar opinie te verklaren en met redenen na gelegenheid te bevestigen; daerna de opiniën van de Steden te vragen, bij de meeste stemmen te concluderen en te bevorderen, na vermogen, dat het geresolveerde geeffectueert worde.*

(2) Cf. Art. 7 der Instructie VAN BENJ. VAN TETS, *Dissertatio* continens historiam Muneris consiliarii Hollandiae, bl. 1—45.

ten (1). WAGENAAR beweert, dat de aanleiding hiertoe kan geweest zijn, het zij omdat de naam van Advokaat in het algemeen gehaat was geraakt, het zij omdat aan een ambt, hetwelk men door een nieuw berigtschrift eenigzins van natuur deed veranderen, een nieuwe naam voegde (2). Deze laatste reden is echter niet denkbaar, daar het ambt op zich zelf geene wijziging onderging (3).

De Raadpensionaris van Holland (4) werd, na den dood van OLDENBARNEVELD, voor den tijd van vijf jaren gekozen, uit eene voordragt van drie personen, door de Staten zelve opgemaakt; hij was na verloop van genoemden termijn weder dadelijk verkiesbaar. Vóór den dood van OLDENBARNEVELD werd deze betrekking zonder tijdsbepaling toegekend; deze beperking schijnt te zijn ontstaan uit de vrees, dat de Raadpensionaris zonder haar te grooten invloed zoude erlangen; door de bevoegdheid hem te herkiezen, hadden de Staten toch de magt diengenen tot Raadpensionaris te behouden, welken zij op prijs stelden, maar konden daarentegen ook, als de vijf jaren verstreken waren, hem verwijderen, die hun mishaagde.

De Staten raadpleegden den Stadhouder over de te doene keuze, alsmede over de herbenoeming, opdat de Raadpensionaris ook dezen, met wien hij zeer dikwerf in aanraking kwam, aangenaam zoude zijn. Dit gebruik beperkte echter geenszins de vrije keuze der Staten.

Om tot Raadpensionaris te kunnen benoemd worden, moest men als bekwaam en eerlijk bekend zijn, de Hervormde Godsdienst belijden en, behalve de Nederlandsche, ten minste de Fransche en Latijnsche talen magtig wezen. De Raadpensionaris mogt geene andere ambten bekleeden, ten ware deze hem door de Staten zelve werden opgedragen (5). De herbenoemde moest zoowel als de eerst-benoemde zweren

(1) Hoe groot die magt was, blijkt daaruit, dat JEANNIN zeide: *car à présent, et lorsque les Etats Généraux sont assemblés, toutes les provinces défèrent beaucoup et suivent ordinairement l'avis de celle de la Hollande, en laquelle lui (de Advokaat OLDENBARNEVELD) par l'industrie et la créance qu'il s'est acquise dès longtemps, peut tout.* Cf. Négotiations du président JEANNIN.

(2) WAGENAAR, *Vaderl Historie,* d. X, bl. 409.

(3) Van 's Lands Advokaat sprekende, moet men dit niet verwarren met de landsadvokaten, welke in 1653, met de oprigting der Chambre-mi-partie, werden aangesteld. Zie hierover *Themis, Tijdschrift* d. XI, bl. 292 en volg, waar men van den Rijksarchivaris Dr. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK geschiedkundige mededeelingen over de instelling der Lands-Advokaten in Nederland vindt.

Mr. E. F. K. VAN HOOGSTRATEN, *Over de Chambre-mi-partie.*

(4) In Zeeland hadden de Staten insgelijks een Raadpensionaris, maar in de overige Gewesten een Secretaris of Griffier.

(5) Dikwerf werden den Raadpensionaris nog toegevoegd de bedieningen van *Groot-Zegelbewaarder* en van *Register-meester der leenen van Holland en West-Friesland.*

de Instructie getrouw te zullen nakomen, zich als een goed Raadpensionaris te zullen gedragen, op de begeving van ambten geen invloed te zullen uitoefenen, en van niemand eenige giften te zullen ontvangen (1). Bovendien moest hij den eed van zuivering afleggen.

De Raadpensionaris was hoofdzakelijk verpligt:

a. Te zorgen dat 's lands voorregten en gewoonten, de oppermagt der Staten en de geheele regeringsvorm ongeschonden bleven, zoodat hij de Staten moest waarschuwen, zoodra hij vernam dat hiertegen iets werd ondernomen of gepleegd, opdat deze bij magte zouden wezen hierin bij tijds te voorzien.

b. Tot de uitvoering van de wetten en besluiten van de Staten.

c. De Vergadering der Staten-Generaal en der Gecommitteerde Raden bij te wonen. In beiden had hij slechts eene raadgevende stem. Als Holland in de Staten-Generaal voorzat, zat de Raadpensionaris aan de regterzijde van den President. Hij bragt altijd het gevoelen van Holland uit.

d. De Vergadering der Provinciale Staten te leiden, voor te stellen hetgeen hij in het belang van het land raadzaam achtte en de zaken in dier voege te doen behandelen, dat zij zoo veel mogelijk iedere zitting tot een besluit werden gebragt. Bij gewigtige zaken moest hij vooral trachten de leden tot eenstemmigheid te bewegen; had er overstemming plaats, dan moest hij met de meerderheid stemmen (2).

e. Tot geheimhouding van al hetgeen waarvan het openbaren nadeelig kon wezen of het geheim bevolen was. Indien hij in de Staten-Vergadering sommige mededeelingen niet wilde openbaren, verzocht hij de Staten eenigen uit hun midden aan te wijzen, aan welke hij de geheimen kon mededeelen.

f. Hij moest een volledig register houden van alle besluiten, door de Staten genomen, en van alle door hem ontvangene staatspapieren. Die papieren moest hij jaarlijks ter Charterkamer van de Staten doen overbrengen.

g. Toe te zien dat de zaken, aan bijzondere Commissiën der Staten opgedragen, behoorlijk werden afgedaan.

---

(1) Hiervan waren uitdrukkelijk uitgezonderd: *zoodanige kleinigheden als eenige steden of andere corporatiën van ouds gewoon zijn geweest aan den Raadpensionaris in der tijd jaarlijks te zenden: gelijk hij ook van zijne naaste vrienden zal mogen ontvangen kleinigheden van eigen vruchten of vangst, die ten eerste geconsumeert worden.*

(2) De tegenwoordigheid van den Raadpensionaris was een zoodanig vereischte, dat, als hij afwezig was, de vergadering dikwerf is verdaagd of, bij ziekte, ten zijnen huize gehouden. Hij mogt zich niet buiten de Provincie begeven, dan met goedvinden van Gecommitteerde Raden en niet buiten de Geunieerde Provinciën dan met verlof der Staten.

h. Bij den aanvang van iedere Vergadering der Staten van de Provincie mede te deelen, hetgeen sedert de vorige bijeenkomst was voorgevallen, hetgeen in het collegie der Gecomit. Raden en ter Generaliteit sedert dien tijd was behandeld, alsmede alle brieven aan de Staten of Gecomit. Raden gerigt en alle verzoekschriften, zonder eenige te mogen achterhouden.

i. Briefwisseling te houden met de gezanten in het buitenland, hun te berigten, al wat hem belangrijks te weten voorkwam, mits die mededeeling zonder nadeel voor den Staat kon geschieden, en den Staten, Gecomit. Raden en Afgevaardigden ter Generaliteit mede te deelen alle gewigtige zaken, die hij van hen vernam. Dikwerf werd de Raadpensionaris zelf met eene buitenlandsche zending belast.

k. Van tijd tot tijd te onderzoeken den staat der geldmiddelen, ten einde hiervan bij den aanvang van iedere Vergadering der Prov. Staten verslag te kunnen doen. Het bestuur zelf der geldmiddelen moest de Raadpensionaris aan de Gecomit. Raden geheel overlaten, aan welke hij, daartoe verzocht, of wanneer de toestand der Finantiën het volstrekt vorderde, alleen raad had te geven. Bij iedere benoeming van een Raadpensionaris werd meestal zijne instructie op nieuw in overweging genomen en eenigzins gewijzigd. In stadhouderlijke tijden was hij verpligt de voornaamste zaken aan den Stadhouder bekend te maken.

De Raadpensionaris had rang na de bijzondere leden der Staten en de Gecomit. Raden. De invloed dien de Raadpensionaris van Holland in het algemeen, maar vooral in stadhouderlooze tijden uitoefende (1), was zeer groot. Deze genoot vroeger eene bezoldiging van *f* 3000 's jaars; zij werd in 1668 tot *f* 6000 verhoogd. Daarenboven ontving nog DE WITT, wegens de uitstekende door hem bewezen diensten in

---

(1) In het bijzonder had DE WITT grooten invloed en bezat het onbeperkt vertrouwen der Staten van Holland. Hij hield alleen vast de draden der diplomatieke aangelegenheden en was eigenlijk oppergebieder in het Gemeenebest. Van het tractaat met Denemarken van 9 Febr. 1666, b. v., werden de geheime Artikelen zelfs niet gezonden aan de Provinciën, die het *blindelings* ratificeerden. De Triple Alliantie (1668) werd gesloten zonder ruggespraak met de bijzondere Gewesten. Door den invloed van DE WITT waren de Admiraliteiten tot het uitrusten en onderhouden der talrijke vloten in staat; door zijn overleg werden jaarlijks *f* 1,400,000 op de renten der Hollandsche schulden uitgewonnen.

Cf. KLUIT, l. c. d. III, bl. 304—340.

GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland,* d. I, bl. 315 en 320.

W. C. KNOTTENBELT, *Geschiedenis der Staatkunde van Johan de Witt.*

Jhr. Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Ned. Zeewezen.*

1668 van Gecomit. Raden de som van *f* 45,000, alsmede van de Heeren der Ridderschap de som van *f* 15,000. In 1689 is het tractement van den Raadpensionaris op *f* 12,000 en later op *f* 18,000 gebragt. Hem was een afzonderlijke Secretaris toegevoegd, alsmede een Commies en eenige klerken. Meestal beloofden de Staten of bedongen de Raadpensionarissen bij hunne benoeming, dat zij bij het nederleggen hunner betrekking een ander eervol en voordeelig ambt erlangen of pensioen bekomen zouden (1).

§ 13.

Van den Griffier der Staten-Generaal.

De Griffier der Staten-Generaal moest de vergadering van Hunne H. Mogend. dagelijks bijwonen; het gebed, waarmede alle bijeenkomsten geopend werden, lezen; achter den armstoel van den President met ontbloot hoofd, staande voorlezen de brieven, verzoekschriften of andere papieren; hij schreef alle Brieven en Instructiën, alle algemeene aanschrijvingen voor Ministers, Consuls en Commissarissen buiten 's lands, alsmede de brieven, die aan vreemde Mogendheden werden gezonden. Hij woonde de conferentiën bij, welke men met vreemde Gezanten hield, en gaf daarin zijn advies; regelde en vaardigde uit alle Commissiën

---

(1) Cf. Verder over den Raadpensionaris:

Tegenwoordige Staat, d. IV, bl. 135—155.

VAN TETS, *Dissertatio historiam muneris consilarii Pensionarie Hollandiae.*

Mr. G. W. VREEDE, l. c, Tweede Gedeelte, waar men eene belangrijke bijdrage vindt tot de kennis van het diplomatisch bedrijf van 's Lands Advokaat.

Raadpensionaris zijn geweest:

DUIJCK,	benoemd	22	Januarij	1621.
ADRIAAN PAUW,	"	9	April	1631.
Mr. JACOB CATS,	"	4	Junij	1636.
ADRIAAN PAUW,	"	27	Sept.	1651.
Mr. JOHAN DE WITT,	"	23	Julij	1653.
Mr. CASPAR FAGEL,	"	20	Aug.	1672.
MICHEL TEN HOVE,	"		in	1688.
Mr ANTHONIJ HEIJNSIUS,	"	27	Mei	1689.
Mr. ISAAC VAN HOORNBEEK,	"	12	Sept.	1720.
Mr. SIMON VAN SLINGELANDT,	"	17	Julij	1727.
Mr. ANTHONIJ VAN DER HEIM,	"	15	Maart	1737.
Mr. JACOB GILLES,	"	9	Sept.	1746.
Mr. PIETER STEIJN,	"	18	Julij	1749.
PIETER VAN BLEISWIJK,	"		in	1772.

L. P. VAN DER SPIEGEL, in 1790 benoemd en gebleven tot 1795.

voor de Generaals, Gouverneurs en andere bevelhebbers der vestingen, alsmede de Plakkaten, Ordonnantiën enz. der Staten-Generaal. In zijn archiet, tot hetwelk de verschillende Collegiën en leden van Staat onophoudelijk hunne toevlugt namen, werden de geslotene Tractaten bewaard in zilveren of gouden dozen en de Verbalen onzer Ambassadeurs overgebragt. De Tractaten moesten bovendien in een afzonderlijk boek worden overgeschreven.

Ofschoon de Griffier aan de bevelen der Staten-Vergadering ondergeschikt was, stond hij echter uit andere hoofden minstens op den voet van gelijkheid met de leden van dat Collegie. In de vervulling van een ambt, hetwelk hem voor het leven was opgedragen, moesten zijne kunde en langdurige behandeling van zaken hem een meesterschap verzekeren over vele afgevaardigden, die slechts voor korten tijd ter vergadering verschenen en zijne hulp en voorlichting derhalve zeer behoefden.

Door de vreemde Mogendheden en hare Vertegenwoordigers aangezien als de eerste Minister der Staten-Generaal, genoot hij voordeelen, welke met die van een Gezant van den tweeden rang konden worden vergeleken. Een personeel van klerken stond den Griffier in zijne afmattende bediening bij (1).

§ 14.

De Thesaurier-Generaal der Unie.

De Thesaurier-Generaal had het opperbewind der geldmiddelen van het Bondgenootschap, onder het toezigt van den Raad van State, waarvan hij lid was. Belast met het ontwerpen der Algemeene begrooting van Staatsbehoeften, moest hij naauwlettend den in- en uitwendigen toestand van het Vaderland gadeslaan en den blik op de gesteldheid van gansch Europa gevestigd houden. Men was gewoon zijn gevoelen te vragen over alle zaken van gewigt, die zijnen werkkring betroffen, maar hij had enkel eene raadgevende, geene beslissende stem. Hij moest zorg dragen dat de inkomsten van den Staat, zoo uit de Provinciën als uit de Generaliteits-landen, behoorlijk werden ingevorderd en bestuurd; acht geven op het gedrag der Ontvangers, Commiesen en andere beambten; de ordonnantiën van betaling goedkeuren en teekenen, alsmede toezien dat de Ontvanger-Generaal en andere rekenpligtigen op den bestemden tijd hunne rekening inleverden.

---

(1) Cf. Verder hierover: Mr. G. W. Vreede, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Ned. Dipl.*, d. I, bl. 62—94.

Vooral in krijgszaken was zijne taak veelomvattend en zijn invloed overwegend; hij moest den staat van oorlog gereed maken en in de bijgevoegde petitie de bondigste redenen bezigen, om de leden der Unie tot bewilliging der noodig gekeurde lasten te bewegen. Vervolgens moest hij zorgen voor de invordering en het rigtig gebruik der toegestane gelden. Hij ging den staat van 's lands magazijnen in de grenssteden zorgvuldig na, alsmede dien der vestingwerken, opdat nuttelooze kosten zouden bespaard worden; voorts de monstering van het krijgsvolk en de kwade praktijken in de naamlijsten der officieren en manschappen. Hij handhaafde de krijgstucht en moest alle buitensporigheden ten platten lande beteugelen, met betrekking tot serviciegelden of inkwartiering en legerlasten of requisitiën. Ten slotte moest hij in het algemeen waken, dat niet van de beginselen der Unie van Utrecht werd afgeweken en geene vermenging van het gezag van H. H. M. met de regten der bijzondere Provinciën plaats greep (1).

§ 15.

Raad van State.

De Staten van Holland, Zeeland en Utrecht hebben in 1583 eene Instructie vastgesteld voor den Raad, welke den Prins van ORANJE als Opperhoofd in de Regering zoude ter zijde staan. Die instructie bevatte zulke goede bepalingen, dat deze bijna geheel zijn overgenomen in de Instructie op den Raad van State van 18 Aug. 1584, aan welk ligchaam met Prins MAURITS de Regering van de Vereenigde Nederlanden werd opgedragen (2).

Bij de komst van LEICESTER hield de werking dier Instructie weder op en werd de Raad van State, daar den Engelschen Landvoogd de hoogste magt in alle burgerlijke en krijgszaken werd toegekend, een bloot raadgevend ligchaam; na zijn vertrek hebben de Staten-Generaal, den 12 April 1588, voor den Raad van State eene nieuwe Instructie vastgesteld op verre na zoo volledig niet als de voorgaande (3). Doch de Staten zagen minder gevaar in het instellen van eene meer onvol-

---

(1) Cf. Mr. G. W. VREEDE, l. c, d. I, bl. 95 en volg.

(2) Die Raad bestond uit zeven Hollanders, drie Zeeuwen en twee ingezetenen van Utrecht.

Cf HOOFT, B XX, bl. 885.

(3) Die Instructie is te vinden bij BOR, B. XXIV, bl. 66 en volg.

AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, d. I, bl. 786.

KLUIT, *Historie der Hollandsche Staats-Regering*, d. III, bl. 5—21.

ledige Regering, dan in het schenken van te veel gezag aan een Collegie, waarin twee Engelsche Raden, ingevolge het tractaat met ELISABETH, zitting moesten hebben. Welligt wilden zij tevens op deze wijze den Raad van State verpligten, de Staten-Generaal des te meer bijeen te roepen; spoedig had het dit gevolg, dat de meeste zaken, vroeger den Raad van State opgedragen, door de Staten-Generaal werden behandeld (1), zoodat deze, sedert 1593, een permanent collegie werden, hoewel de meening der Bondgenooten geweest was, dat zij slechts nu en dan zouden zamenkomen, op beschrijving van den Raad van State. De zitting der Engelsche leden in den Staatsraad strekte tot een geschikt voorwendsel der altijddurende Vergaderingen van de Staten-Generaal; een voorwendsel, door MAURITS met beide handen aangegrepen, daar hij liever onder toezigt der Staten het geheele beleid der krijgszaken in handen had, dan het met den Raad van State deelde. Ook de Advokaat van Holland, welke in den Raad van State noch zitting, noch zelfs, sedert 9 Januarij 1590, toegang had, doch bij de Staten-Generaal grooten invloed uitoefende, bevorderde met al zijn vermogen het streven, om de behandeling van zaken aan den Staatsraad te onttrekken. Daar echter de Staten-Generaal bestonden uit Gedeputeerden, welke gebonden waren door den last hunner Principalen, zoo ontstond hieruit zoo veel nadeel in het bestuur van 's lands zaken, dat het geenszins te verwonderen is dat men, ten tijde van het sluiten van het twaalfjarig bestand, ernstig bedacht was op middelen om het Gouvernement op een vaster voet te brengen, beducht zijnde. dat, met het verminderen der vrees voor het Spaansch geweld, welke steeds den wankelbaren toestand der Republiek voor instorten had bewaard, de Nederlanden zouden kunnen geraken in de uiterste wanorde. Alhoewel de Staten van Holland en die van onderscheidene andere provinciën, bij gelegenheid van het twaalfjarig bestand, wenschten dat het Gouverneur- en Kapitein-Generaalschap van alle Vereenigde Provinciën, zoude worden opgedragen aan Prins MAURITS, daartoe van eene behoorlijke Instructie voorzien, bleef echter het bestuur in handen van de Staten-Generaal (2).

Allengs werd het gezag den Raad van State dermate ontnomen, dat

---

(1) Reeds in 1589 klaagde ELISABETH, dat, niettegenstaande er overeengekomen was niets van belang in zake van landsbestuur en oorlogvoering te behandelen buiten den Raad van State, al het gewigtige in een achtterraad werd besproken, waarvan hare dienaars niets te weten kwamen. Cf. v. D KEMP, MAURITS I, aant. 265. KLUIT, d. III, bl. 19 en volg., waar men de verdediging der Staten ten aanzien dezer aanklagt vindt.

(2) Cf. KLUIT, l. c., d. III, bl. 76 en volg.
WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, d. IX, bl. 452—456.

deze, na hierover herhaaldelijk geklaagd te hebben, in 1628, toen geene Engelsche leden meer in den Raad van State zitting hadden, een schrijven rigtte aan de Provinciën, waarin hij te kennen gaf, dat uit den staatkundigen toestand, waarin zich de Republiek bevond, slechts de geheele losmaking van den band der Unie te wachten was; dat dagelijks de belangrijkste zaken des lands beslist en de gewigtigste besluiten genomen werden, buiten medeweten van den Raad; dat hierdoor de wanorde toenam, het gezag werd gebroken, de krijgstucht gefnuikt; dat in dien toestand, in strijd met de Instructie van den Raad van State en den eed door de leden afgelegd, verandering moest komen, weshalve de Staatsraad aandrong op het erlangen eener zoodanige Instructie, door welke hij 's lands welzijn bevorderlijk kon wezen en den afgelegden eed nakomen. Aan dit verlangen werd echter niet voldaan. (1)

De Staatsraad bestond uit twaalf afgevaardigden van de Staten der bijzondere Provinciën: Gelderland zond twee afgevaardigden; Holland drie; (2) Zeeland twee; Utrecht een; Friesland twee; Overijssel een en de Ommelanden een. (3) De meeste leden hadden slechts drie jaren zitting, of zoo veel langer als de bijzondere Provinciën, door welke zij gezonden waren, het wenschelijk achtten. Één lid van Holland benevens twee leden van Zeeland waren de eenige, welke voor hun leven zitting hadden. In den Raad van State werd niet, gelijk ter Generaliteit geschiedde, bij Provinciën, maar hoofdelijk gestemd, zoodat hieruit gemakkelijk is te begrijpen, dat de Afgevaardigden van Holland, die drie in getale waren, den meesten invloed uitoefenden. De leden van den

---

(1) S. van Slingelandt, d. III, bl. 1 en volg.

Aitzema, *Herstelde Leeuw*, bl. 427. *Zaken van Staat en Oorlog*, d. II, B VIII fol. 627.

Capelle, *Gedenkschriften*, d. I, bl. 461 en volg.

Mr. G. W. Vreede, *Inleiding tot eene Geschidenis der Nederl' Diplomatie, Eerste Gedeelte*, bl. 119—122.

(2) Niet enkel de stemhebbende Staten van *Holland*, die naar de Staten-Generaal afvaardigden, zonden Gedeputeerden naar den Raad van State, maar als elfde stad ook *Gorinchem*. Bovendien kwam *Amsterdam*, anders tot *Zuid-Holland* gerekend, voor den Raad van State als Noord-Hollandsche stad voor, hetgeen geschied was, omdat de beurt van *Amsterdam* slechts om de een-en-twintig jaren zoude komen, nu daarentegen om de negen jaren.

(3) Vóór 1672 zond Gelderland twee afgevaardigden, de Ommelanden slechts een in den Raad van State, maar nadat Gelderland in genoemd jaar in de magt der Franschen gevallen was, erlangden de Groningers, wier stad zich zoo dapper tegen den Bisschop van Munster verdedigd had, het voorregt, twee afgevaardigden te zenden; Gelderland mogt, toen het in 1674 weder met de overige Provinciën vereenigd werd, slechts één afgevaardigde meer zenden.

Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. III, bl. 49.

Staatsraad legden den eed af aan de Algemeene Staten, van welke zij ook hunne Instructie ontvingen. Ieder der leden zat beurtelings eene week voor. De bijeenkomsten werden dagelijks te 's Gravenhage gehouden. Bij den Raad van State waren ook werkzaam lands-advokaten; zij waren eigenlijk bestendige adviseurs, ontvingen eene bepaalde Commissie en deden eed op die commissie alsmede een eed van zuivering. Hun werd herhaaldelijk door den Raad opgedragen de functiën van fiscaal waar te nemen, zoowel in zaken tegen de ontvangers en hunne commiesen als in militaire delicten. Hunne zeer geringe bezoldiging, die slechts *f* 24 's jaars bedroeg, maakte dat zij bovendien volgens hunne gewone regelen en tarieven konden rekenen. Hierdoor ontstond een groote processenzucht; om deze eenigzins te temperen, besloot de Raad van State den 8sten November 1726, dat geen geding zoude worden aangevangen zonder een volledig advies van een of meer lands-advokaten en dat diegenen, welke tot het uitbrengen van een zoodanig advies hadden medegewerkt (1), in die zaak niet de functiën van advokaat mogten vervullen. Verschillende ambtenaren waren aan den Raad van State ondergeschikt. De leden van den Raad van State moesten de Hervormde Godsdienst belijden, mogten niet in dienst zijn van vreemde Vorsten, en elkander niet in den vierden graad van bloedverwantschap en den tweeden van aanverwantschap bestaan. Zij droegen den titel van Edel Mogende Heeren en werden overal met dezelfde onderscheiding behandeld, als men aan afgevaardigden uit de Staten-Generaal bewees.

De Stadhouders hadden *ipso jure* zitting in den Raad van State, doch oefenden geen grooter gezag dan de andere leden uit. Alleen was hun bijzonder aanbevolen te zorgen, dat alle mogelijke eendragt bij de beraadslagingen heerschte en werd hun gevoelen steeds het eerst gevraagd. In 1705 werd besloten, op aandrang der Staten van Holland, dat, wanneer de meeste Provinciën geen Stadhouder hadden, de Stadhouders der overige gewesten geene zitting mogten nemen, uit vrees dat alsdan die Provinciën, welke Stadhouders bezaten, te grooten invloed boven de overige zouden uitoefenen.

De Staten van Friesland hebben den 11 September 1705 tegen dit besluit ernstige vertoogen ingebragt, op grond, dat de Instructie van den Raad van State duidelijk aan de Stadhouders het regt van zitting in dat collegie schonk, welke Instructie met eenparig goedvinden van alle Provinciën was vastgesteld; dat de Groote Vergadering van het jaar 1651 uitdrukkelijk heeft verklaard, niets te willen veranderen aan

(1) Cf. *Themis,* d. XI, bl. 292 en volg., waar men van den Rijksarchivaris Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, geschiedkundige mededeelingen over de instelling der Landsadvokaten in Nederland vindt.

de artikelen der Unie noch aan de artikelen der Instructie op den Raad van State, die op de Stadhouders betrekking hadden, en eindelijk dat die Provinciën, welke eene stadhouderlooze regering invoerden. daardoor niet konden verminderen het regt der andere Gewesten, welke een' Stadhouder bezaten.

Bij bijzondere resolutiën der Bondgenooten werden bij den Raad van State gecommitteerd Prins FREDERIK HENDRIK, in het jaar 1600, WILLEM II in 1638 en WILLEM III in 1670, om de gronden der regering te leeren. Tot 1626 hadden de Engelsche Raden zitting, krachtens het verdrag met ELISABETH gesloten, daar de Raad van State belast was met de uitvoering van het tractaat met Engeland. De Thesaurier-Generaal der Unie en de Griffier der Staten-Generaal hadden zitting in den Raad van State, doch slechts met beraadslagende stem. De secretaris van den Raad van State werd doorgaans onder de bekwaamsten en aanzienlijksten door de Staten-Generaal voor zijn leven gekozen.

De Raad van State was in de eerste plaats een raadgevend ligchaam voor het beleid der buitenlandsche aangelegenheden. Volgens art. 19 der Instructie van 1588 (1) moest de Raad onderhouden alle tractaten met vreemde Mogendheden en de beste middelen aanwenden om met haar in goede verstandhouding te verkeeren, zoodat dit Staatsligchaam het bestuur had der buitenlandsche betrekkingen. Zulks werd echter in de praktijk niet opgevolgd. Bij het sluiten van het twaalfjarig bestand werd zijn advies ingeroepen, hetgeen reeds veel minder was dan de Instructie wilde, maar later hield dit zelfs op. Het geheele Bestuur der buitenlandsche zaken werd allengs tot de Vergadering der Staten-Generaal overgebragt en uitsluitend opgedragen aan het comité, *de Secrete Besoignes* genaamd. Tot 1672 vindt men dikwerf het advies van den Raad van State gevraagd, maar na dien tijd niet meer (2).

Ten tweede was de Raad van State het middenpunt van het militair bestuur der Unie voor de krijgszaken te land. In deze hoedanigheid was de Staatsraad zoowel een adviserend collegie, als in de hoogste plaats belast met de uitvoering van de besluiten der Staten-Generaal ten aanzien van defensiewezen. Hem was zoowel de opperdirectie toevertrouwd van het personeel en materieel van oorlog als de inrigting

---

(1) De Instructie is te vinden bij BOR, B. XXIV, bl. 238, alsmede *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, d. I, bl. 304 en volg.

Groot Plakkaatb. d. IV, bl. 120.

(2) Cf. S. v. SLINGELANDT, l. c., d. III, bl. 29—52.

en handhaving der militaire jurisdictie. Volgens art. 6 der Instructie kon de Raad van State beschikken in de zaken en over het volk van oorlog, zoodat de Gouverneurs van de Provinciën, de Admiraal en andere officieren, ieder in zijn' kring, de ontvangene bevelen moesten opvolgen. Tegenwoordig zoude men dit noemen het Ministerie van Oorlog. Deze bevoegdheid van den Raad van State was evenwel niet zoo onbeperkt, dat alle bevoegdheid om hierover te beschikken, aan de Provinciale Staten of zelfs aan de Stedelijke Magistraten was onttrokken. Hiervan is groot misbruik gemaakt, daar de Staten-Generaal zich al spoedig ook de zaken van het leger aantrokken, toen zij een Permanent Collegie werden. In het jaar 1651 maakte het bij de Groote Vergadering een ernstig punt van overweging uit, om in dezen toestand verandering te brengen en werd de vraag besproken of het niet raadzaam was, het geheele krijgsbestuur uitdrukkelijk aan de Staten-Generaal op te dragen. Ten slotte werd besloten de Instructie van den Raad van State in dier voege te wijzigen, dat dit onderwerp tot de bevoegdheid van beide Staatsligchamen behoorde, zonder tevens hieromtrent eene regeling vast te stellen, hetgeen deze zaak in nog grooter verwarring bragt. Deze verandering is bovendien in die Instructie gebragt, zonder dat daarop de Raad van State gehoord werd, hetgeen volgens art. 34 zijner Instructie een vereischte was. Dien ten gevolge hebben de leden van den Raad van State tot 1671 geweigerd, den eed op die nieuwe Instructie af te leggen.

Dit krijgsbestuur hield in zich:

a. Het geven van bevelen tot uitvoering van alles, wat de werving en afdanking van militairen betrof. De werving geschiedde op consent der Provinciale Staten, met overleg van den Raad van State, die de kapiteins voor de werving aanschreef.

b. De aanstelling van officieren. Tot 1589 werden de compagniën begeven door den Raad van State; sedert ook door de betaalsheeren, namelijk door de Staten der Provincie en de Magistraten der Steden; daarop werd commissie verleend door den Raad van State. Mindere officieren werden door de kapiteins zelven aangesteld, maar de hoogere officieren door den Raad van State. De Kapitein-Generaal werd door de Staten-Generaal benoemd, op eene voordragt van de Provinciale Staten, met overleg van den Raad van State, omdat hij ambtenaar der Generaliteit was.

c. Het geven van patenten, dat is van bevelen om het krijgsvolk te doen marcheren van de eene plaats naar de andere. De Raad van State schreef aan Gedeputeerde Staten der Provinciën en aan den Stadhouder, waarop deze patenten gaf. Allengs kwam het gebruik in zwang, dat de Stadhouder door den drang des oorlogs patenten gaf zonder

last van den Staatsraad. Hierdoor werd zijne magt concurrent met die van den Raad van State, hetgeen in de geschiedenis der Republiek een gewigtig punt is en aanleiding gaf tot de Instructie van 16 Junij 1651 (1).

d. De bevelen tot monstering en de lijsten der soldij. Ook de Provinciale Staten, die het krijgsvolk betaalden, konden het doen monsteren.

e. Volgens bepaling van art. 4 der Unie moesten de kosten voor de vestingwerken komen half aan de Unie, en half aan de Steden, alsmede de Provinciën, waarin die Steden gelegen waren. (2) Bij praktijk is aan Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland de zorg voor hunne vestingwerken enz. verbleven, zoodat daarover de Raad van State enkel het oppertoezigt uitoefende. Voor de overige Gewesten moest hij het geheele beheer waarnemen, Ingenieurs aanstellen, zorgen voor de magazijnen van oorlogsbehoeften, enz.

f. Den Raad van State behoorde ook het stellen van orde op de militaire discipline in den ruimsten zin. De Artikelbrief, op welken regt werd gesproken en alle militaire stukken en Ordonnantiën, kwamen uit den Raad van State. Hij had het Opperste militaire regtsgebied en ook het instellen, waar het noodig scheen, van krijgsraden. welke bij delegatie van wege den Staatsraad regt spraken. MAURITS stelde een' oppersten krijgsraad nevens hem aan, doch deze verminderde geenszins het regt van den Raad van State, daar op dat staatsligchaam van den Hoogen Krijgsraad kon geappelleerd worden. De militaire jurisdictie strekte zich uit over alle militaire personen in alle, zelfs civiele zaken. Het regt van gratie hadden de Staten-Generaal op advies van den Raad van State; bij vonnissen van ondergeschikte militaire regtbanken, oefende de Staatsraad zelf somtijds dit regt uit (3).

Ten derde had de Raad van State in den regel de uitoefening van het regt der Generaliteit, ten aanzien van het beslissen of bijleggen van geschillen in of tusschen Provinciën gerezen. Deze bevoegdheid rustte op art. 5 der Instructie van 1588. De Raad van State was hiertoe beter geschikt dan de Staten-Generaal, daar de leden van den Staatsraad niet alleen niet Provinciaal gebonden waren, maar zelfs bij eede verpligt, nimmer op het afzonderlijk belang der Provincie ten koste der Generaliteit te letten. (4) Van dit regt heeft de Raad van State zeer veel gebruik gemaakt. (5)

---

(1) Zie beneden: *Het Krijgswezen.*

(2) Het daarstellen echter van nieuwe en het veranderen van bestaande sterkten, kwam, volgens hetzelfde artikel der Unie, ten laste der Generaliteit

(3) Zie verder hierover beneden: *Het Krijgswezen.*

(4) Cf. den eed door de leden van den Raad van State af te leggen, te vinden bij BOR, B. XXIV, bl. 240.

(5) Cf. SLINGELANDT, d. III, bl. 86—44.

Ten vierde bezat de Raad van State het beheer over de Generaliteits-Finantiën. De inkomsten der Generaliteit ontsproten, behalve uit convooijen en licenten (1), uit de volgende onderwerpen:

a. Uit de gewone en buitengewone consenten der Provinciën. De gelden der consenten konden voortspruiten uit belastingen, door de Generaliteit direct in de Provinciën geheven of door de Provinciën zelve opgebragt uit eigen te heffen middelen. Volgens art. 5 der Unie, de artt. 8, 9 en 10 der Instructie van den Raad van State van 12 April 1588, alsmede de artt. 15, 16 en 17 van die van 18 Julij 1651, was het de meening der Bondgenooten, dat door de Generaliteit eenparige belastingen van zaken van verbruik, tot bestrijding der uitgaven voor de verdediging gevorderd, zouden worden geheven. Desniettegenstaande hief iedere Provincie hare eigene belastingen en werd het in genoemde artikelen aangenomen beginsel niet opgevolgd. Het gevolg hiervan was het zoogenaamde stelsel der quoten. De Raad van State regelde de quoten, namelijk het aandeel volgens hetwelk door iedere Provincie moest worden bijgedragen tot de behoeften der algemeene defensie, in verhouding van haar vermogen (2), daar, volgens de Unie, de lasten der algemeene defensie in gelijke mate over de verschillende Gewesten moesten worden verdeeld. Omtrent die quoten werd den 10 December 1612 beslist dat, *f* 100,000 als eenheid aangenomen, Gelderland betalen zou 5,500; Holland, 57,142; Zeeland, 11,000; Utrecht, 5,714; Friesland, 11,428; Overijssel, 3,700; Groningen en Ommelanden, 5,714 (3).

---

(1) Zie over convooijen en licenten boven: § 8, *Staten-Generaal*, bl. 128.

(2) Het grootste gedeelte van het krijgsvolk van den Staat was echter op de bijzondere Provinciën gerepartitieerd en werd door de Staten dier Gewesten zelven betaald, welke daardoor eenig regt kregen over de militie, die onder hunne repartitie stonden en ten dezen opzigte concurrent werden met de Generaliteit.

Cf. *Tegenwoordige Staat*, d. I, bl. 106.

S. van Slingelandt, d. II, bl. 59, waar men leest, dat hierdoor het groote nadeel ontstond, dat de Provinciën allengs, met betrekking tot de algemeene defensie van den Staat, ieder op zich zelve te werk gingen, zonder te letten op hetgeen de billijkheid en de dienst van den Staat vorderden. waaruit moest volgen eene verbreking der banden van de Unie en der goede verstandhouding tusschen de Bondgenooten onderling, alsmede eene vernietiging van het gezag der Regering, zoowel binnen als buiten 's lands.

(3) *Groot Plakkaatboek*, d. V, bl. 1004.

Pieter Paulus, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. I, bl. 242 en volg.

Jeannin, *Negot.*, tom IV, pag. 163 en volg.

F. A. van der Kemp, *Aenmerkingen over de Verklaering der Unie van Utrecht*, bl. 229 en volg.

Deze regeling bevatte slechts de aanwijzing van de maatregelen, naar welke de lasten gedurende de jaren 1612 en 1613 door de Provinciën zouden gedragen worden, zoodat men zelfs verpligt was, bij het einde van dien termijn, de Provinciën te verzoeken, de betaling der quote nog een jaar voort te zetten. Deze regeling had geenszins tot grondslag het relatief vermogen der Bondgenooten, maar was gebouwd op de consenten door de meeste Provinciën gedragen, welke onmogelijk eene genoegzame evenredigheid in de verdeeling der lasten konden daarstellen. Desniettegenstaande is deze evenredigheid blijven bestaan en daarin enkel den 6[en] *December* 1616 die verandering gebragt, dat de quote van *Zeeland* met 2 pCt. is verminderd, en over de andere Provinciën verdeeld. In 1792 zijn deze quoten eerst op nieuw geregeld. ofschoon sommige Provinciën steeds herhaaldelijk over de ongelijke verhouding hebben geklaagd en op herziening aangedrongen, welke voortdurend werd tegengehouden, niet alleen door den onwil van die Gewesten, welke overtuigd waren dat hunne quote moest verhoogd worden, maar ook omdat men begreep, dat eene nadere verdeeling der quoten ongenoegzaam was om de ongelijkheid der Bondgenooten in het dragen der algemeene lasten te doen ophouden, die ook onder anderen bestond in de buitengewone lasten of zoogenaamde extraordinaire consenten (1).

Jaarlijks, in de maand November of December, deed de Raad van State de generale petitie, dat is de begrooting van hetgeen tot verdediging van den Staat in het volgend jaar vereischt werd. Deze

---

Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje, 1852, bl. 260–276; 1855, bl. 371—379.

(1) Cf. Memorie houdende het Generaal rapport van de Personeele Commissie van het financie-wezen met Bijlagen d. I, bl. 8 en volg.

Bij de nieuwe regeling der quoten, welke voor vijf-en-twintig jaren werd vastgesteld, werd de volgende verhouding bepaald:

Gelderland	6.0.10.
Holland	62.1.—.
Zeeland	3.16.
Utrecht	4.10.
Friesland	9.7.
Overijssel	3.9.6.
Stad en Lande	5.7.8.
Drenthe	—.19.10.
Kas der Generaliteit	4.8.2.

begrooting werd door tusschenkomst der Staten-Generaal aan de Staten der Provinciën gezonden; nadat hun antwoord ontvangen was (1), werd door de Staten-Generaal eene vergadering met den Raad van State belegd, om zijne consideratiën over de ingebragte bedenkingen te vernemen. Daarop namen de Staten-Generaal een besluit; met de Provinciën, die tegen dat besluit nog bezwaren hadden in te brengen, werd verder door den Raad van State onderhandeld, daar geene Provincie tegen haren wil belast kon worden.

Er is veel getwist over de vraag, of de Staten-Generaal in de aangebodene generale petitie verandering mogten brengen, of dat zij verpligt waren die aan de Staten der Provinciën te zenden, gelijk zij haar van den Raad van State hadden ontvangen. De Staten-Generaal hielden steeds het eerste vol en handelden dikwerf dienovereenkomstig; de Raad van State daarentegen bleef het tegenovergestelde gevoelen voorstaan (2).

De Raad van State moest vervolgens zorgen voor de behoorlijke voldoening der consenten. Daartoe zond hij quitantiën (*décharges*) aan den Ontvanger-Generaal, voor consenten der Provincie; deze was aansprakelijk voor de gansche som en leverde na ontvangst de quittantie weder bij den Staatsraad in. Was eene Provincie achterlijk in het betalen van haar consent, dan knoopte de Raad van State hierover onderhandelingen met de Gedeputeerden der Provincie aan. Indien deze niet tot het gewenschte gevolg leidden, mogt de Raad van State tot executie overgaan, nadat de Staten-Generaal hiertoe hadden besloten (3). De middelen van executie bestonden in het ophalen van gijzelaars en het leggen van krijgsvolk. Van deze middelen is evenwel slechts een karig gebruik gemaakt. In 1662 verklaarde de Raad van State, dat sommige Provinciën zoo veel ten achteren waren, dat, zonder die Gewesten ten gronde te rigten, het achterstallige niet kon bijbetaald worden (4).

---

(1) Het antwoord moest in oorlogstijd vóór den 1sten April, in vredestijd vóór den 1sten Mei ontvangen zijn. Kwam het niet in, dan werd het stilzwijgen als goedkeuring aangemerkt. De Staten van Zeeland hebben in 1641 beweerd, dat stilzwijgen hen geenzins kon binden.

Cf. Pieter Paulus, *De Unie van Utrecht*, d. I, bl 435.

(2) Cf S. van Slingelandt, d. III, bl. 100—106.

(3) Hoewel het Besluit der Staten-Generaal hiertoe, volgens de Instructie op den Raad van State, geen vereischte was, werd het uit gewoonte steeds gevraagd, zeer ten nadeele der Republiek, daar de Ged. ter Generaliteit in te naauwe betrekking tot hunne Principalen stonden, om het besluit tot executie te verleenen.

(4) In Art. 23 der Unie was bepaald, dat de inwoners der Vereenigde landen en

b. Een tweede middel van inkomst der Generaliteit bestond in de toevallige middelen. als: aangeslagen goederen, brandschatting en vreemde subsidie-gelden. De Raad van State kon geene vijandelijke goederen aanslaan, dan op eene resolutie der Staten-Generaal (1). De brandschattingen, welke contributiën waren, in tijden van oorlog op de vijandelijke landen gelegd, werden door den Raad van State ingevorderd, nadat tot de invordering door de Staten-Generaal besloten was. Ook was de Raad van State belast met de zorg voor de inkomsten uit subsidiën, door de vreemde Mogendheden verstrekt.

c. Eene derde bron van inkomsten bestond in de gelden uit de landen, onmiddellijk aan de Generaliteit onderworpen. De Raad van State had het beheer dezer gelden, maakte de ordonnantiën van heffing (2), stelde het personeel, met de inning belast, aan (3) en oefende de jurisdictie over fraude uit (4).

---

hunne goederen verbonden waren voor het rigtig onderhouden der bepalingen van de Unie. Den 13 Julij 1579 werd dit voorschrift ook van toepassing verklaard, als de Provinciën in het opbrengen der ingewilligde lasten nalatig waren. Dit beginsel heeft tot 1639 gegolden, maar is na dien tijd in onbruik geraakt, tot groot nadeel der Republiek en door geen ander vervangen, welke moeiten daartoe ook in het werk gesteld en verschillende voorstellen gedaan werden, als o. a. om aan de afgevaardigden ter Generaliteit eener achterstallige Provincie het regt te ontzeggen, in de vergadering der Staten-Generaal zitting te hebben.

Cf. VAN BIJNKERSHOEK, *Quaestiones Juris Publici*, Lib. II, pag. 280 en 281.

S. VAN SLINGELANDT, d II, bl 54 en volg., d. I, bl. 173 et sqq.

(1) Het aanslaan van vijandelijke goederen kon enkel geschieden door de Staten-Generaal, als die goederen in de Generaliteits-landen waren gelegen, daar de Staten van iedere Provincie hiertoe de bevoegdheid bezaten voor goederen, in hun Gewest gelegen, als een uitvloeisel der Souvereiniteit. Het beheer dier goederen stond gelijk met dat van domeinen en geestelijke goederen.

(2) In art. 9 der Instructie van 12 April 1588 en art. 16 van die van 18 Julij 1651 was bepaald, dat de Raad van State, omtrent de heffing der algemeene middelen, moest opvolgen de ordonnantiën door de Staten-Generaal vastgesteld. Desniettegenstaande maakte de Raad van State die ordonnantiën en vaardigde ze uit op naam der Staten-Generaal.

(3) Daar omtrent de aanstelling dezer ambtenaren in de Instructie van den Raad van State niets was geschreven, ontstond hierover verschil met de Staten-Generaal, tot dat bij Resol. van 1 Oct. 1661, die bevoegdheid den Raad van State is toegekend.

(4) Den 13 Augustus 1588 heeft de Raad van State aan Gecommitteerde Raden van Zeeland opgedragen de kennisneming van alle zaken in Staats-Vlaanderen, welke eigenlijk aan den Raad van State behoorde, behoudens appel op den Raad, indien iemand zich hierdoor bezwaard achtte. Hieruit is ontstaan het zoogenaamde *committimus*, alsmede de aanmatiging der Provincie Zeeland, om zich het genot der middelen van Vlaanderen toe te kennen en den Raad van State hieromtrent alle bevoegdheid te ontzeggen.

Tot het beheer over de Generaliteits-finantiën behoorden ook de uitgaven. Dit Bestuur werd geregeld volgens den grondslag, dat niemand, buiten den Raad van State, over het geld der Generaliteit mogt beschikken. Het geld kwam in kas van den Ontvanger-Generaal en daaruit geschiedde geene uitgaaf zonder last van den Raad van State, welke alle penningen moest besteden tot het doel, waartoe zij waren bestemd. De soldijen der gerepartitieerde militie, welke betaald werden door de Provinciën, werden echter zonder last van den Raad van State voldaan en de tot voldoening dier uitgaven bestemde gelden kwamen ook niet in de kas van den Ontvanger-Generaal.

Ten vijfde was de Raad van State, behalve zijne militaire en finantiële jurisdictie, een regtsprekend collegie, inzonderheid om te vonnissen personen, van welken stand ook, die misdreven hadden tegen de Generaliteit. Van den Raad van State was geen appel, enkel revisie. Somtijds echter hebben de Staten-Generaal appel verleend, hoewel de bevoegdheid hiertoe steeds zeer in twijfel is getrokken (1).

De Raad van State, blijvende binnen de grenzen zijner Instructie, was geenszins gebonden aan resolutiën door de Staten-Generaal genomen, noch verpligt iemand rekenschap zijner handelingen en besluiten te geven.

§ 16.

Admiraliteits-Collegiën.

De Nederlandsche Vorsten uit het Oostenrijksche Huis onderhielden geene geregelde scheepsmagt. Zij hadden evenwel eenen Admiraal aangesteld (2), wien het oppergezag over het zeevarend krijgsvolk

---

Cf. S. v. Slingelandt, d. III, bl. 180—187.

Bijlagen behoorende tot het Generaal rapport van de Personeele Commissie van het finantiewezen, dato 21 Mei 1790, Bijl. Litt. B., waar men de acte van 13en Aug. 1588 in haar geheel vindt en waaruit men zien kan, dat *Zeeland* zich ten onregte het genot der middelen van *Staats-Vlaanderen* heeft toegeeigend, daar genoemde acte het enkel het beheer over die middelen toekende

(1) Cf. S. van Slingelandt, d III, bl. 226—246, alsmede bl. 276—289, waar men vindt een extract uit het Register der Resolutiën van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden van 14 Februarij 1718, waarbij aan Mr. Andries Caan, Ontvanger der Domaniale en andere middelen te Meenen, geweigerd werd appel van een arrest door den Raad van State ten zijnen nadeele gewezen.

(2) In het jaar 1397 vindt men hier te lande het eerst van den titel van Admiraal gewag gemaakt, bij den togt, welken Hertog Aelbrecht tegen de Friezen ondernam. Met het staken dier vijandelijkheden schijnt die waardigheid weder te zijn vervallen en het zeewezen zonder bepaald Opperbevelhebber gebleven tot tegen het midden der vijftiende eeuw.

Cf. Mr. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, d I, bl. 49.

in tijden van oorlog werd toevertrouwd. Dit ambt was een der aanzienlijkste in de Nederlanden (1). Den 27 December 1540 heeft KAREL V eene Ordonnantie op de Zeevaart gemaakt (2), krachtens welke een Raad of Admiraliteits-Hof werd ingesteld, dat regtspraak had over alle zeezaken (3). Sedert 1574 stond WILLEM I in Holland aan het hoofd eener vergadering van Gecommitteerde Raden der Admiraliteit, welke doorgaans te Delft werd gehouden. Dit Collegie erlangde den naam van de Admiraliteit van Zuidholland, terwijl de zeezaken in Noordholland door Gecommitteerde Raden van West-Fiesland werden bestuurd, onder het voorzitterschap van den Luitenant des Prinsen, en in Zeeland sedert 1578 door Gecommitteerde Raden der Staten van Zeeland. Den 17den Maart 1581 werd in Holland een nieuwe Raad van Gecommitteerden ter Admiraliteit ingesteld, die bestemd was onder den Prins het bewind over het zeewezen, zoowel in Holland als in Zeeland, uit te oefenen, ten einde zoo veel mogelijk eenparigheid en vereenvoudiging bij dat bewind in te voeren. Aan dien Raad werd een uitgebreid gezag verleend; hij kwam in Zeeland nimmer tot stand, daar die Provincie vreesde dat hierdoor het hoofdbestuur van het zeewezen, waarin zij groot belang stelde, naar Holland zoude worden overgebragt. Na den dood van WILLEM I werd het algemeen toezigt over het zeewezen, nevens MAURITS, aan den Raad van State toegekend, doch alleen bij provisie en zonder iemands regt te bekorten. Op dien grond rigtten de Staten van Holland, in het jaar 1585, een collegie ter Admiraliteit op, hetwelk uit Afgevaardigden der zes groote Hollandsche Steden bestond en te Rotterdam of te 's Gravenhage vergaderde. Om dit collegie aan de magt van LEICESTER en den Raad van State te onttrekken, moesten de leden den eed aan de Staten van Holland afleggen. MAURITS bekleedde als Admiraal van Holland het voorzitterschap. Doch LEICESTER maakte het volgende jaar van zijne oppermagt gebruik, door drie nieuwe Admiraliteits-Collegiën op te rigten, namelijk te Hoorn, te Rotterdam en te Veere, van welke het eerste weldra naar Amsterdam is overgebragt, en later te Hoorn een nieuw gevestigd. Het Admiraliteits-Collegie van Amsterdam strekte zich uit over Noordholland, Friesland, een deel van Gelderland, Overijssel en Utrecht; dat van Rotterdam over Zuidholland, een ander deel van Gelderland en de landen aan de overzijde der Maas begrepen (4); dat van Veere werd in het

(1) Cf. BOR, B. IV, bl. 179.

(2) Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. III, bl. 21 en volg.
WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, dl. V, bl. 196.

(3) Cf Mr. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, d. I, bl. 60—67.

(4) De Admiraliteit van Rotterdam heeft steeds den voorrang boven de overige Admiraliteiten bezeten.

begin van 1587 naar Middelburg verplaatst en met het Collegie van Gecommitteerde Raden van Zeeland ineengesmolten, daar de Staten van dat Gewest begeerden een meer regtstreeksch beheer over het zeewezen te bekomen. De Admiraliteits-Collegiën waren nog in 1588 aan den Raad van State ondergeschikt, maar bij Instructie van 22 April 1589 werd door de Staten-Generaal een Hoofd-Admiraliteits-Collegie ingesteld en het zeebestuur zelfstandig gemaakt (1). Dit Collegie, dat superintendentie had over alle mindere collegiën, bestond uit zes personen, twee uit Holland, twee uit Friesland en twee uit Zeeland. Prins MAURITS, als Admiraal-Generaal der Vereenigde Nederlanden, stond aan het hoofd (2); het werd den 30 December 1593 weder afgeschaft door den uit naijver op Holland geboden tegenstand van Zeeland, hierin ondersteund door Friesland, Gelderland, Utrecht, Groningen en Overijssel. De hieruit ontstane twisten werden door de Staten-Generaal den 13 Augustus 1597 bijgelegd; die uitspraak, slechts voor één jaar bestemd, is de Grondwet voor de Marine tot de sloping der Republiek gebleven (3).

Er waren vijf Admiraliteits-Collegiën, waarvan een in Zuidholland te Rotterdam, een in Noordbolland te Amsterdam, een in West-Friesland en het Noorderkwartier, hetwelk om de drie maanden beurtelings te Hoorn en te Enkhuizen werd gehouden, een in Zeeland te Middelburg en een in Friesland te Dokkum (4). Dit laatste werd in 1645, wegens de ondergeschiktheid dier plaats tot den bouw en de uitrusting, alsmede wegens de moeijelijkheid en het bijna onmogelijke tot het uitbrengen van oorlogsschepen, uit hoofde van de verzanding der haven, met gemeen overleg der Staten van Friesland en Groningen en onder goedkeuring van de Staten-Generaal, naar Harlingen verplaatst (5).

Elk dezer vijf Collegiën moest, volgens genoemde Instructie, bestaan uit zeven leden (6), waarvan vier door de Vergadering der Staten-Generaal, doch op voordragt der Provinciën, waarin zij gevestigd waren, werden benoemd, en de drie overigen afgevaardigd uit de andere

(1) De zitting der twee Engelsche leden in den Raad van State werkte vooral tot deze wijziging mede, daar de Gewesten niet langer aan vreemdelingen zulk eene gewigtige aangelegenheid als het Zeewezen, wilden toevertrouwen.

(2) Cf. BOR, B XXVI, bl. 446.

(3) Cf. *Groot Plakkaatboek*, d. II.

KLUIT, l. c, d. III, bl. 104.

(4) De Landprovinciën hadden uit den aard der zaak geen Collegie ter Admiraliteit.

(5) Cf. Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, d. I, bl. 247 en volg.

(6) Later is dit getal op twaalf gebragt voor het Collegie te Rotterdam en Amsterdam, op negen voor dat van Zeeland, op elf voor dat van het Noorderkwartier op tien voor dat van Friesland.

Vereenigde Gewesten, maar insgelijks door de Staten-Generaal aangesteld. Voor Zeeland werd echter deze uitzondering gemaakt, dat Gecommitteerde Raden, die steeds Raden der Admiraliteit geweest waren, in die betrekking bleven bevestigd. Overigens stonden zij, als zoodanig, geheel in dezelfde verhouding als de andere Admiraliteiten. De Admiraliteitsraden hadden meestal gedurende drie jaren zitting. Hunne wedde beliep een duizend gulden 's jaars, behalve reis- en verblijfkosten. Zij zaten beurtelings ieder eene volle week voor; zij voerden den naam van Edel Mogende Heeren. Het wapen der Admiraliteit was een gekroonde Leeuw met een zwaard en zeven pijlen in zijne voorste pooten, staande in eene zeeschulp tegen twee ankers, die met het opschrift voorzien waren: *Pugno pro Patria.*

Tot hoofd en voorzitter dezer vijf Collegiën te zamen en van ieder afzonderlijk, werd Prins MAURITS als Admiraal-Generaal gesteld en bij zijne afwezigheid de Luitenant-Admiraal, die stem in de vergaderingen der Collegiën had en de stemmen opnam. De Admiraliteiten waren verpligt den Admiraal-Generaal een verslag toe te zenden en zijne bevelen op te volgen omtrent het uitrusten en bemannen, het verdeelen, het verplaatsen, het afdanken of opleggen der schepen van oorlog. De Admiraal-Generaal benoemde de scheepsbevelhebbers, uit eene voordragt van twee personen, door de Admiraliteits-Collegiën op te maken. Geen schip mogt ten oorlog of vrijbuit varen, zonder van zijnen bestelbrief voorzien te zijn. De Admiraal-Generaal ontving het één tiende gedeelte in de buit- of prijsgelden. Het uitgebreide gezag, den Admiraal-Generaal toegekend, was bijna de eenige band, die tusschen deze vijf, van elkander geheel afgescheidene, onafhankelijke Collegiën bestond en heeft daardoor hoogst gunstig gewerkt, zoodat, wanneer door den loop der staatkundige gebeurtenissen, zulk een gezag ontbrak, zwakheid bij het zeewezen heerschte (1).

Behalve aan den Admiraal-Generaal, die zelf dienaar der Staten was, waren de vijf Collegiën aan de vergadering der Staten-Generaal onderworpen. De leden moesten aan die Staten den eed van getrouwheid afleggen, hun geregeld verslag doen nopens al hetgeen bij het zeewezen voorviel en hunne bevelen opvolgen. Op bepaalde tijden moesten zij aan Hunne Hoog Mogenden rekening doen der inkomsten en uitgaven van ieder Collegie; de vonnissen, in burgerlijke regtszaken, door de Admiraliteits-Collegiën bij eersten aanleg gewezen, konden door de Staten-Generaal worden herzien. Eindelijk hadden de Staten de benoeming

---

(1) S. VAN SLINGELANDT, d. I, bl. 220, d. IV, bl. 299 en volg. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderl*, d. I. bl. 336.

van alle hoofdambtenaren bij deze Collegiën, uit eene dubbele voordragt door die Collegiën zelve op te maken.

De Admiraliteiten hadden de uitspraak over de buiten of prijzen, de bewaring en den verkoop der veroverde goederen, alsmede het vonnissen over zeerooverij; zij waren onder en nevens de Staten-Generaal belast met de zorg voor de verdediging der kusten, stroomen en havens, alsmede met de bescherming des handels; zij hadden het toezigt op den bouw en de uitrusting der schepen, de verzorging en instandhouding der magazijnen alsmede der scheeps- en krijgsbehoeften; waren belast met de monstering en het betalen der zeelieden en met het toezigt over en de voldoening van den mondkost; de heffing en het beheer der convoijen en licenten was hun toevertrouwd, alsmede de benoeming der lagere ambtenaren voor die heffing en dat beheer en de voordragt der hoogere.

Twee malen 's jaars moest eene vergadering van afgevaardigden der vijf Collegiën te zamen komen, om ten overstaan van den Admiraal-Generaal te besluiten, welke maatregelen dienden genomen te worden voor de beveiliging der zee en het beleid van den krijg, alsmede waar en hoe vele schepen van oorlog bij de onderscheidene Collegiën, zoo voor de bewaking der stroomen als voor de zee, zouden toegerust en op welke plaatsen die schepen zouden gebezigd worden. De bedoeling van dit voorschrift was, om de eenheid in het bestuur van het zeewezen zoo veel mogelijk te bevorderen. (1) Zulke bijeenkomsten zijn echter tot 1648 niet jaarlijks, maar slechts op onbepaalde tijden gehouden; na dien tijd hadden zij geregeld plaats, en werden *Haagsche Besoignes*, daar zij te 's Gravenhage geschiedden, genaamd, doch toen was de magt der Admiraliteiten, door den invloed der Staten-Generaal en Provinciale Staten, bijna krachteloos geworden.

De kosten van het zeewezen werden uit de opbrengst der convoijen en licenten bestreden (2); tot aanvulling van hetgeen hier aan te kort kwam, strekten de consenten der Provinciën De Collegiën van Admiraliteit maakten de begrooting voor den Raad van State op, die haar in de generale petitie plaatste. De toegestemde gelden werden door de Admiraliteit ontvangen en bestuurd. (3) De groote kosten der Marine

---

(1) Wegens dezelfde reden was in den eed de bepaling opgenomen, dat de leden der Admiraliteits-Collegiën nimmer op de belangen der Provinciën afzonderlijk zouden letten. Deze eed is te vinden in het *Groot Plakkaatb.*, d. IV, bl. 1254.

(2) Zie over convoijen en licenten, boven § 8, *Staten-Generaal*, bl. 128.

Pieter Paulus, *De Unie van Utrecht*, d. I, bl. 436 en volg.

Mr. P. Engels, *De Belastingen en de Geldmiddelen van den aanvang der Republiek tot op heden*, bl. 52 en volg.

(3) Bij de Resol. der Staten-Generaal van 7 Nov. 1653, 8 Aug. 1657, 18 Feb.

maakten telkens subsidiën noodzakelijk, waaruit volgde, dat allengs de Staten-Generaal over de buitengewoon uitgeruste schepen beschikten en de Admiraliteits-collegiën over die welke uit de gewone middelen werden betaald, waarin zij den invloed der Generaliteit wisten buiten te sluiten. (1)

§ 17.

Het Krijgswezen.

Het gezag over de militie is steeds zoodanig verdeeld geweest tusschen de Generaliteit en de Provinciën, dat het zeer moeijelijk is met juistheid aan te wijzen, welk deel van het gezag toekwam aan de eene zijde aan de Staten-Generaal en aan den Raad van State, zoo gezamenlijk als afzonderlijk, en aan de andere zijde aan de Provinciën zelve.

Er bestond drieërlei soort van militie:

A. Louter Provinciale of Stedelijke militie.

B. Militie die de Generaliteit betrof, en derhalve in geene bijzondere betrekking tot deze of gene Provincie stond.

C. Militie, die in sommige opzigten als Generaliteits-, in andere weder als Provinciale militie was aan te merken.

De Provinciën hebben altijd het regt gehad tot haar eigen gebruik militie in dienst te houden, behalve diegene welke zij verpligt waren te hebben, krachtens het algemeen consent der Bondgenooten. De vraag heeft zich voorgedaan of de betaling dier militie kon gebragt worden ten laste der Generaliteit, wanneer zij bij onverwachten nood geeischt werd tot verdediging eener Provincie. In 1665 werd dit punt door Friesland en Stad en Ommelanden onderworpen aan de beslissing der Staten-Generaal, toen beiden krijgsvolk hadden aangenomen boven het consent der Generaliteit, ten gevolge van den inval van den Bisschop van Munster. Men beweerde dat, daar art. 23 der Instructie op den Raad van State, aan de Provinciën het regt schonk, zich in tijden van nood ten laste van den lande te water te wapenen en oorlogschepen uit te rusten, hieruit genoemde bevoegdheid ten aanzien der militie, bij gelijke omstandigheden, moest worden afgeleid (2).

---

en 3 Mei 1659 is de wijze van verdeeling dier gelden tusschen de verschillende Admiraliteits-Collegiën bepaald

Cf. S. VAN SLINGELANDT, d. III, bl. 222.

(1) Zie verder over de Admiraliteits-Collegiën, *Tegenwoordige Staat der Nederlanden,* d. I, bl. 342—389.

S VAN SLINGELANDT, d. IV, bl. 289.

(2) Cf. het advies van den Raad van State, van 24 Dec. 1665.

De Staten-Generaal hebben dit verzoek van Friesland en Stad en Ommelanden toegestaan, zonder evenwel hun regt ten dezen opzigte te erkennen, daar zij tevens bepaalden met den Raad van State te zullen onderzoeken, in hoeverre de bijzondere Provinciën in het vervolg moesten bevoegd worden verklaard, bij hoogdringenden nood en vijandelijken inval, eenig krijgsvolk te lande ten laste der gezamenlijke Provinciën aan te nemen. (1)

De tweede soort van militie, van ouds genaamd *ongerepartitieerde militie*, werd uit de algemeene kas der Unie bestreden, zoodat daarover nimmer eenige Provincie meerder gezag heeft uitgeoefend of zich aangematigd, dan zij uit den aard der zaak bezat over alle militie, zonder onderscheid, welke zich op het souverein grondgebied eener Provincie bevond.

De derde militie werd door de Provinciën betaald volgens de consenten op de jaarlijksche generale petitie en den staat van oorlog. (2) Er is veel getwist over de vraag, of deze militie als Generaliteits-militie moest worden aangemerkt. Verschillende Gewesten hebben beweerd, dat zij nimmer het gezag over deze militie aan de Generaliteit hebben opgedragen, zoodat de Provinciën ten dezen opzigte moesten aangemerkt worden als zeven Souvereine Staten, geheel gelijk aan zeven Souvereine Vorsten, welke met elkander een verbond hadden gesloten, krachtens hetwelk zij verpligt waren tot wederkeerig hulpbetoon, doch volstrekt geen regt mogten uitoefenen over elkanders militie (3)

Die meening is echter geheel onjuist, want deze militie, «gereparti-

---

(1) Cf. Resol. Staten-Generaal van 29 Dec. 1665.

(2) Vóór den Munsterschen vrede was de Staat van Oorlog geen voorwerp van jaarlijksche overweging der Staten-Generaal, maar enkel wanneer er verandering moest worden gebragt in de quote of in de lasten. Aldus zijn er van 1595 — 1648, derhalve in 53 jaren, slechts dertien Staten van Oorlog vastgesteld en bleef de Staat van Oorlog van het jaar 1621, bij het eindigen van het twaalfjarig bestand, van kracht tot den Munterschen vrede. Deze jaarlijksche behandeling van den Staat van Oorlog is steeds door velen als een groot gebrek aangemerkt, zoodat de Raad van State den 11 November 1660 verklaarde van meening te zijn, dat de Bondgenooten een' bepaalden Staat van Oorlog moesten vaststellen, die in vredestijd van kracht zoude blijven, om van de moeijelijkheden, aan de jaarlijksche deliberatiën verbonden, bevrijd te zijn. In 1754 heeft de Raad van State dit voorstel aan de Provinciën op nieuw ingediend, doch zonder gunstigen uitslag

Cf. Memorie houdende het Generale rapport van de Personele Commissie van het finantiewezen, dato 20 Mei 1790, bl. 152 en volg.

(3) Cf. Grotius, *Apologie*, Cap. XI, bl. 212, waar hij zegt: *De soldaten hebben bij ons tweeërlei verbindtenis: d'eene, volgens hunne krijgsbediening, in welk opzigt zij staan onder de Generaliteit; d'andere van wegen het territoir waarop zij zich bevinden in welk opzigt zij staan onder de hooge en lage Overheden van dat territoir.*

tieerde militie" geheeten, was, even als de ongerepartitieerde, in dienst der Generaliteit. Dit blijkt:

1°. Uit art. 4 der Unie, waarin melding gemaakt wordt van tweeërlei eed, namelijk: den eed, af te leggen aan de Staten-Generaal, en den eed aan de Staten en Provinciën, waarin de militie in garnizoen lag.

2°. Uit de betaling der militie. In den beginne stonden de Staten der Provinciën jaarlijks eene zekere som toe, tot bestrijding der oorlogskosten. Maar toen LEICESTER meerder militie, dan uit de consenten kon betaald worden, had aangeworven, besloten de Provinciën, om in het vervolg dergelijk misbruik te keeren, de betaling der militie over hare quoten te verdeelen. Die verdeeling was bekend onder den naam van *repartitie*. Hetgeen de Provinciën betaald hadden, werd verantwoord in de rekening van den Ontvanger-Generaal, alsof het direct door hem was voldaan; doch later werden de Provinciën zoo achterlijk in het opmaken harer rekening, dat de Ontvanger-Generaal daarop niet kon wachten; van dien tijd af hebben zij hare verantwoording direct aan de Generaliteits-Rekenkamer ingezonden.

3°. Uit de aanstelling der officieren. Deze geschiedde door de Generaliteit op eene voordragt der Betaalsheeren.

Alhoewel deze militie derhalve in dienst was der Generaliteit, oefenden echter de Staten der Provincie en Magistraten der steden, waar zij in garnizoen lag, ook veel gezag over haar uit. Zij moest den eed van getrouwheid afleggen niet enkel aan de Generaliteit, maar ook aan de Staten der Provinciën en Regenten der steden, die haar gebruikten en ten wier laste of repartitie zij betaald werd. (1) De betaalsheeren hadden het regt van voordragt der officieren, het regt de militie hunner repartitie te doen monsteren, alsmede het regt om kennis te nemen van alle geschillen en pretentiën, voortspruitende uit onderwerpen, voor welke zij uit den aard der zaak aansprakelijk waren. De Staten der Provincie moesten de bevelen uitvaardigen nopens het leggen en verleggen der garnizoenen binnen hun Gewest; zij waren bevoegd een' bijzonderen eed van de militie te vorderen, welke gelegd werd op het grondgebied van hunne Provincie (2), onverschillig door wien zij was

---

(1) Cf. Art. 18 der Instructie van den Raad van State van 12 April 1588 en art. 27 van die van 18 Julij 1651, waarbij dat Staatsligchaam werd opgedragen te zorgen, dat de militie dien eed zoude afleggen.

Het formulier van den eed is te vinden in het Register van de Staten-Generaal van 1 Junij, en in dat van Holland van 14 September 1588.

Zie ook AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 140 en 141.

(2) Cf. Resolutie der Groote Vergadering van 16 Junij 1651.

gerepartitieerd; zij konden de militie zenden van de eene plaats naar de andere binnen de Provincie, mits daarvan dadelijk kennis gevende aan de Staten-Generaal en aan den Raad van State; zij mogten in tijden van nood, als de patenten der Generaliteit niet konden afgewacht worden, de militie zenden naar steden en sterkten, welke in gevaar verkeerden en behoorden tot de landen, welke onder dadelijk beheer der Staten-Generaal stonden, mits hun en den Raad van State daarvan kennis gevende, met opgave der redenen, die hen daartoe hadden bewogen. Evenzoo konden zij dat krijgsvolk, met gelijke kennisgeving, doen terugkeeren binnen hunne Provincie, wanneer de nood het vorderde; voorts waren zij bij magte in tijd van nood of als de zaken des lands het eischten, orde te stellen op de militaire discipline (1) en eindelijk om niet alleen de bevelhebbers aan te stellen der steden en sterkten binnen hunne Provincie gelegen, aan welke de militie moest gehoorzamen, maar ook om een Opperhoofd te benoemen over de geheele militie, die zich op hun territoir bevond (2).

Bij art. 6 der Instructie op den Raad van State, van 12 April 1588, werd aan dat collegie de zorg voor de defensie van het Land opgedragen. Desniettegenstaande mengden reeds spoedig de Staten-Generaal zich in de krijgszaken, maar vooral toen hunne vergadering permanent werd, trokken zij het geheele bestuur van het krijgswezen aan zich, tot dat de groote vergadering van het jaar 1651 dit gewigtig onderwerp aan den Raad van State en de Staten-Generaal opdroeg (3). Het gebruik heeft als regel ingevoerd, dat de besluiten over militaire zaken grootendeels genomen werden door de Staten-Generaal, na gehouden conferentie met Gecommitteerden uit den Raad van State. Die besluiten werden gewoonlijk aan den Staatsraad gezonden, opdat deze aan de militie de daaruit voortvloeijende bevelen zoude geven. Ook de patenten, welke de voornaamste bevelen waren, die aan de militie gegeven werden, moesten de Staten-Generaal zenden aan den Raad van State, om door deze mede geteekend en verzonden te worden (4).

De groote spoed, waarmede de krijgszaken gewoonlijk overwogen werden en de afwezigheid der Generaals, met wie zij overgelegd moesten worden, lieten niet toe den oorlog van verre te besturen. Om deze

(1) Zie art. 32 der Instructie op den Raad van State van 12 April 1588 en art. 50 der Instructie van 18 Julij 1651.

(2) PIETER PAULUS, *De Unie van Utrecht*, d. II, bl. 106—116.

(3) Cf. Art. 5 der Instructie van den Raad van State van 18 Julij 1651, bij AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 149.

(4) Cf. S. v. SLINGELANDT, l. c, d. IV, bl. 63—76.

PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, dl. II, bl. 62 en volg.

reden waren eenige leden van den Raad van State gewoon met de legers te velde te trekken (1) of wel zich te vervoegen naar de naastgelegene plaatsen, ten einde met te meer snelheid de bevelen te doen uitvoeren. Ook van de Staten-Generaal begaven zich eenige afgevaardigden naar zulke nabijgelegene plaatsen, van waar over de krijgsoperatiën kon worden beraadslaagd; b. v. in 1600, toen Prins MAURITS den togt naar Vlaanderen ondernam, een togt, die als zeer hagchelijk werd aangemerkt, gingen zij naar Ostende; in 1629, toen de vijand op de Veluwe was doorgebroken en Amersfoort had ingenomen, vertrokken zoowel afgevaardigden van den Raad van State als der Staten-Generaal naar Utrecht en vervolgens naar het leger voor 's Hertogenbosch en keerden, toen die stad veroverd was (2), naar 's Hage terug. Het getal afgevaardigden uit de Generaliteit en den Raad van State, dat naar het krijgstooneel werd gezonden, verschilde telkens; ook heeft de Republiek, toen WILLEM III Kapitein-Generaal was, twee zware oorlogen gevoerd, waarin zij geene Gedeputeerden in het leger gehad heeft. Den 21 Augustus 1702 is eene breedvoerige Instructie voor de Gedeputeerden te velde vastgesteld, welke in de volgende jaren nog met eenige artikelen is uitgebreid; zij magtigde de Gedeputeerden met den bevelvoerenden Generaal te besluiten, al hetgeen de dienst van den Staat vorderde, mits zij aan de overwegingen der Staten-Generaal onderwierpen alle gewigtige zaken, indien de tijd het toeliet en deze van dien aard waren, dat daarop te 's Gravenhage een besluit kon worden genomen. De magt der Gedeputeerden te velde werd door deze omschrijving meer beperkt, dan zij immer te voren geweest was.

Daar geheimhouding in de beraadslagingen over het krijgswezen van het uiterste gewigt was, hebben de Staten-Generaal, bij Resolutie van 27 October 1665, aan de Gedeputeerden te velde verzocht, geene oorlogsplannen, welke geheimhouding vorderden, over te zenden dan nadat zij waren ten uitvoer gelegd. Het was voorts gebruikelijk dat Gedeputeerden uit de Provinciën, op wier grondgebied of grenzen het leger der Republiek zijne stelling had genomen, gevoegd werden bij de Gedeputeerden te velde (3); welk gezag die bijgevoegde Gedeputeerden konden uitoefenen, is in onzekerheid gelaten. (4)

---

(1) B. v. in 1588 ging de geheele Raad bij het naderen van de Spaansche Armada naar Zeeland, om digter bij het gevaar te zijn.

(2) Het zenden van Gecommitteerden, om den Veldheer ter zijde te staan, was een zeer oud beginsel. Reeds in eene Vroedschaps-Resolutie der stad Leiden van 26 October 1481 wordt hiervan gesproken.

(3) Cf de Resolutie der Staten-Generaal van 1 Julij 1627, 13 April en 21 Augustus 1629.

(4) Cf. S. VAN SLINGELANDT, d. IV, bl. 77—98.

De militie werd aangevoerd door de Gouverneurs of Kapiteins-Generaal van de Provinciën, door den Kapitein-Generaal over de militie van den Staat, alsmede door Veldmaarschalken. Deze waardigheden zijn echter niet voortdurend bekleed geworden; van 1650 tot 1672 hebben de meeste Gewesten geen Provincialen Kapitein-Generaal gehad en is er geen Kapitein-Generaal over de militie van den Staat geweest; van 1653 tot 1668 kende men geen Veldmaarschalk.

De Stadhouders, die tevens Kapitein-Generaal der Provincie waren, stonden in die hoedanigheid onder de Generaliteit, van welke zij ook betaling ontvingen, omdat het defensiewezen der Republiek behoorde tot de zaken, aan de zorg der Staten-Generaal opgedragen, welke hunne bevelen, door middel van den Raad van State, aan de Stadhouders zonden; van daar dat zij moesten zweren de ordonnantiën van den Raad van State te zullen opvolgen. (1) Tot het jaar 1650 hebben alle Provinciën Stadhouders gehad; toen na dien tijd eenige Gewesten zonder Stadhouders waren, hebben zij andere bevelhebbers aangesteld, om onder de Staten en hunne Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Staten het opperbevel over de militie te voeren, welke zich op het grondgebied der Provincie bevond. Dit regt der Gewesten is bij Resolutie der Staten-Generaal van den 11 en 15 Januarij 1666 erkend.

Bij Resolutie van 25 Maart 1670 werd nog beslist, dat het Kapitein-Generaalschap en het Stadhouderschap van elkander gescheiden zouden blijven, welke bepaling echter in 1672 weder werd herroepen. (2)

De Commissie van 23 April 1625, waarbij Prins FREDERIK HENDRIK tot Kapitein-Generaal van den Staat werd aangesteld, schonk hem in algemeene woorden het opperbevel over het leger der Republiek, zonder het minste gewag te maken van den Raad van State noch van de Stadhouders der Provinciën. Evenzoo de Commissie van 29 Mei 1637 en 8 Julij 1672 aan Prins WILLEM II en III verleend. Het is dus moeijelijk te bepalen, welke magt deze Opperbevelhebbers mogten uitoefenen, vooral over het leger der Provincie, wier Stadhouder Provinciaal Kapitein-Generaal was. (3) Ofschoon art. 9 der Unie de benoeming der Opperbevelhebbers van het leger niet telde

(1) Cf. BOR, B. XX, bl. 628 en 665.

(2) Cf. S. VAN SLINGELANDT, d. IV, bl. 163—170.
WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, d. XIII, bl. 429.

(3) Cf. S. VAN SLINGELANDT, d. IV, bl. 113--128, waar men vindt eene Instructie, den 24 Februarij 1672 voor den Kapitein-Generaal vastgesteld, doch welke nimmer in werking is getreden.

onder de zaken, voor welke eenstemmigheid werd gevorderd, besloten echter de Bondgenooten in 1672, na lang hierover te hebben getwist, dat zij evenzeer noodig was om tot deze aanstelling te kunnen overgaan.

De Veldmaarschalk stond onder den Kapitein-Generaal, den Provincialen Kapitein-Generaal met betrekking tot het grondgebied dier Provincie, en alle die Veldoversten, welke de Staten-Generaal mogten aanstellen. Voorts had hij de superdirectie over de militaire justitie in het leger. In vredestijd had hij volstrekt geene ambtsbezigheden; dan was het een bloote eeretitel.

Geen krijgsvolk kon worden aangeworven zonder voorafgaand consent der Provinciën. Vroeger stonden de Provinciën jaarlijks eene zekere som toe, voor welke de noodige militie werd onderhouden. Doch na het vertrek van LEICESTER is geene militie aangenomen dan op bijzonder consent der Bondgenooten, daar deze hadden ondervonden, hoe zeer, tijdens het bestuur van den Engelschen Landvoogd, de grenzen der jaarlijks toegestane sommen door die algemeene autorisatie waren overschreden. Alvorens de consenten verzocht werden, moesten zij, alsmede de wijze van betaling, door den Raad van State worden overwogen. Van de militie met algemeene bewilliging door de Bondgenooten aangenomen, mogt volgens art. 9 der Unie geene Provincie haar aandeel, dan met gelijke algemeene toestemming, verminderen (1), dewijl de Generaliteit anders niet kon verzekerd zijn het benoodigde krijgsvolk te bezitten. (2) De consenten werden voor eenen bepaalden tijd toegestaan; was die termijn verstreken, dan hield het consent van zelf op en waren de Provinciën tot geene verdere betaling verpligt; tot verlenging van het consent was weder de gezamenlijke toestemming der Bondgenooten noodig, in dier voege dat de Gewesten, welke daarin niet toestemden, tot geene betaling gehouden waren. Dit verminderde echter geenszins de algemeene verpligting, waarin zij krachtens de Unie stonden, om, zoowel in oorlogs- als in vredestijd, gezamenlijk zoo veel militie te onderhouden, als bij gemeen overleg noodig geoordeeld werd tot verdediging en zekerheid van den Staat.

---

(1) Wilde zij zich hieraan niet onderwerpen, dan moest zij zich naar de uitspraak des Stadhouders bij submissie voegen.

(2) Cf PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. II, bl. 67.

Het door Holland eigenmagtig en wederregtelijk afdanken van krijgsvolk in 1650, om aan den slechten toestand zijner geldmiddelen eenigzins te gemoet te komen, leidde tot die hevige twisten, welke hoofdzakelijk de invoering der Stadhouderlooze Regering ten gevolge hadden.

Er is veel getwist over de vraag in hoe verre, ten aanzien van het in dienst blijven der verschillende corpsen, alle Provinciën eenparig moesten besluiten tot eene afdanking, dan wel of die eenparigheid werd vereischt tot het in dienst houden, in dier voege, dat iedere Provincie, welke niet voor de in dienst houding stemde, vrijmagtig de troepen ter harer betaling staande, kon afdanken. Den 10 Julij 1649 bevalen de Staten-Generaal, dat de afdanking der compagniën, die ter betaling aan Holland stonden, door die Provincie geboden, geen voortgang zoude hebben. Willem II ging zelf naar de Hollandsche Steden, welke tot de afzonderlijke afdanking besloten hadden, ten einde op eene vredelievende wijze het behoud der eenheid te beproeven en indien dit mislukte, het gezag der Staten-Generaal met nadruk te handhaven. Geen der Steden werd overgehaald en Amsterdam, Delft, Haarlem en Medemblik weigerden den Prins aan het hoofd der bezending van de Algemeene Staten te ontvangen, omdat zij in die ontvangst eene erkenning meenden te zien, dat de Prins aan het hoofd der Generaliteit stond, hetgeen met de beginselen der provinciale en stedelijke Souvereiniteit strijdig was. Deze weigering leidde tot nieuwe oneenigheden en tot den aanslag op Amsterdam, welke het motto werd van allen, die hetzij uit eigenbelang, hetzij uit overtuiging de eerzucht van het huis van Oranje wilden bewijzen, en alzoo een voorwendsel tot eene stadhouderlooze regering. (1)

Als de Bondgenooten hun consent hadden gegeven, was de Raad van State bevoegd tot de werving, alsmede tot het afdanken van krijgsvolk, wanneer daartoe was besloten. De betaalsheeren mogten echter de namen der Ritmeesters en Kapiteins opgeven, wier compagniën zij wenschten afgedankt te hebben. Deze wijze van werving en afdanking is gevolgd tot het jaar 1672, om het even of de Republiek een Kapitein-Generaal had of niet. Maar in genoemd jaar is zulks opgedragen aan Willem III, met uitsluiting van den Raad van State.

De patenten of bevelen, op welke de militie van de eene plaats naar de andere trok, werden vóór 1651 gegeven door den Raad van State niet enkel buiten, maar ook binnen het grondgebied der verschillende Provinciën. De Staatsraad zond zijne bevelen hieromtrent aan de Stadhouders Kapiteins-Generaal der Provinciën, welke hunne patenten daarbij

---

(1) Cf. *De Staatkundige partijen in Noord-Nederland geschetst*, bl. 151 en volg.
S. v. Slingelandt, *Staatkundige Geschriften*, d. IV.
Kluit, *Geschiedenis der Hollandsche Staatsregering*, d. III, bl. 245.
Van der Capellen, *Gedenkschriften*, d II, bl. 274.
Abraham de Wicquefort, *Histoire des Provinces Unies des Pays-Bas*, Tome I, pag. 216—249, almede Pièces justificatives, bl 486—497.

moesten voegen, daar zonder deze de militie binnen de Provincie niet van garnizoen mogt veranderen, en bevoegd waren den Staatsraad onder het oog te brengen de moeijelijkheden, aan de uitvoering zijner bevelen verbonden, opdat deze daarop een nader besluit zoude kunnen nemen. Den 15 Junij 1651 is aan de Staten-Generaal het geven van patenten opgedragen, en tevens eene Instructie vastgesteld ter aanwijzing hoe zij hieromtrent moesten handelen, waarbij bepaald werd, dat zij met betrekking tot de patenten ontheven waren van den bijzonderen eed, aan hunne Committenten af te leggen, en op geene Provinciale of plaatselijke belangen, maar enkel op die van den geheelen Staat mogten letten. (1) Deze Instructie moesten alle leden der Staten-Generaal onderteekenen, om des te zekerder te zijn dat zij zoude worden opgevolgd, en hare getrouwe nakoming zweren. Het aandeel, dat de Raad van State na 1651 in het geven van patenten had, bestond daarin, dat hij schriftelijk advies moest geven, ze moest mede onderteekenen en verzenden aan de daarbij betrokkene Provinciën. Die Instructie gaf zoo vele waarborgen tegen misbruik, dat van de militie kon gemaakt worden, dat zij tevens het gebruik belemmerde; om aan dit nadeel te gemoet te komen, is dikwerf in oorlogstijd de bevoegdheid tot het geven van patenten, aan de Gedeputeerden te velde of aan den bevelvoerenden Generaal opgedragen. (2) In 1672 behoorde alles wat de patenten betrof, aan den Kapitein-Generaal van den Staat en zijn de Staten-Generaal ontheven van het afleggen van den eed op de Instructie van 16 Junij 1651. (3) Toen in 1702 deze zaak weder in haren vroegeren toestand werd teruggebragt, hebben de Staten-Generaal zich blijven onthouden den voorgeschreven eed af te leggen, geheel in strijd met genoemde Instructie. In 1747 ontving WILLEM IV weder ten opzigte der patenten dezelfde magt, als WILLEM III had bezeten.

Tot het geven van militaire verloven waren de Staten-Generaal, de Raad van State en de Staten der Provinciën (4) bevoegd. In 1651 had men het oog geopend voor het groote nadeel, hierdoor der Republiek berokkend, daar de Generaliteit niet kon weten de sterkte der Militie,

---

(1) Zie AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 387.

(2) Cf. S VAN SLINGELANDT, d. V, bl. 187 en volg.
PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, d. II, bl. 18 en volg.

(3) De Staten van Friesland en Stad en Lande hebben hierin niet toegestemd, en nimmer krijgsvolk doen marcheren dan op patent der Algemeene Staten.

(4) Dit laatste blijkt o. a. uit de Resol. der Staten-Generaal van 5 Julij 1637, doch het is niet duidelijk, welke Provinciën daartoe bevoegd waren, die op wier grondgebied de militairen zich bevonden, òf de betaalsheeren, òf beiden.

als anderen dan zij verloven toekenden. Om hierin te voorzien is den 12 Junij 1651 door de Staten-Generaal bepaald, dat zij alleen tot het verleenen van verloven bevoegd waren. Desniettegenstaande is dit punt onveranderd gebleven.

Volgens art. 11 der Instructie van den Raad van State van 12 April 1584 en art. 19 van die van 18 Julij 1651, was de Staatsraad verpligt de monstering en de militaire discipline van het oorlogsvolk te regelen. Dientengevolge heeft hij op dit onderwerp gemaakt de Plakkaten van 8 Maart 1589, 4 Febr. 1599 en 17 Aug. 1623. Het tweede der genoemde Plakkaten is steeds opgevolgd, daar het laatste buiten werking is gebleven, wegens het misnoegen dat het verwekte. De Staten der Provinciën en hunne Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Staten waren insgelijks bevoegd al het krijgsvolk hunner repartitie te doen monsteren.

De militaire justitie behoorde den Raad van State, volgens de Instructiën van 12 April 1588 en 18 Julij 1651, doch de Staten-Generaal, alsmede de Staten der verschillende Provinciën, hebben zich tevens het regt voorbehouden, in tijden van nood of als 's lands belang het vorderde, zich hiermede te belasten (1). Ook kende men een hoogen Krijgsraad, welke regt sprak op de militaire Ordonnantiën, die van den Raad van State afkomstig waren, van wiens vonnissen hooger beroep was op dat Staatsligchaam, en welke eigenlijk alleen regt sprak over zaken, hem door den Staatsraad in het bijzonder opgedragen. Alleen militairen, doch nimmer burgers, zelfs al hadden zij militaire delicten gepleegd, konden voor den militairen regter te regt staan, die over *alle* zaken, zoowel militaire als civile, moest oordeelen (2). Deze regtspraak, den militairen regter toegekend, was ontleend aan het Romeinsche regt en steunde op de Ordonnantiën van KAREL V van 28 Januarij 1521, van 12 October 1547 en art. 68 der Criminele Ordonnantie. Zij werd vooral hier te lande ingevoerd, dewijl de vele vreemde officieren en soldaten, welke de Republiek steeds in dienst had, gemakkelijker in regten konden betrokken worden voor den militairen

---

(1) Cf. Artt. 11 en 32 der Instructie van 12 April 1588 en Art. 19 en 50 van die van 18 Julij 1651.

(2) PIETER PAULUS, *De Unie van Utrecht*, d. II, bl. 121 en volg.

F. A. VAN DER KEMP, *Aanmerkingen over de Verklaring der Unie van Utrecht*, waar deze jurisdictie als eene meer beperkte wordt voorgesteld.

Dezelfde. *Magazijn van stukken tot de militaire jurisdictie betrekkelijk.*

L. P. VAN DE SPIEGEL, *Pro memorie over de militaire jurisdictie.*

J. VOET, *Tractatus de re militari.*

dan voor den gewonen regter. Van deze regtspraak waren echter de volgende zaken uitgezonderd:

a. Zaken, voorgevallen vóór dat de krijgslieden zich in militaire dienst begaven, werden behandeld door den gewonen regter.

b. Zaken, betreffende de gemeene middelen, werden beslist door daartoe afzonderlijk aangestelde regters, voor welke de militairen evenzeer te regt moesten staan.

c. Militairen, welke een *fixum domicilium* hadden, dat is eene bepaalde woonplaats buiten hun garnizoen, konden voor zaken, de krijgsdienst niet betreffende, ook voor den gewonen regter worden geroepen, doch werden zij voor den militairen regter gedagvaard, dan was deze evenzeer tot beslissing bevoegd.

Daar de Militie in dienst was van de Generaliteit en derhalve alle militaire delicten begaan werden tegen de Generaliteit, kwam het geven van gratie alleen toe aan de Staten-Generaal, als eene daad van Souvereiniteit. Doch het advies van den Staatsraad werd daarbij steeds ingewonnen. Dit regt van gratie strekte zich uit tot alle zaken, waarover de militaire Strafregter oordeelde. De Advocaat-Fiscaal van den Raad van State was belast met het onderhouden van de Plakkaten en Ordonnantiën. Als zoodanig was hij de voornaamste regterlijke beambte voor de krijgsmagt en verpligt de Veldoversten en den Maarschalk van het leger als fiscaal bij te staan, de aanklagten te helpen doen en de zaken te instruëren. Voorts kende men, tot handhaving der Militaire justitie in de verschillende gedeelten van de Republiek, Auditeurs-Militair (1).

§ 18.

Het Finantiewezen.

Volgens art. 5 en 6 der Unie moesten de Provinciën eenparige belas-

(1) Cf. Journaal VAN ANTHONIS VAN DUIJCK, Advokaat-Fiskaal van den Raad van State, uitgegeven door LODEWIJK MULLER.

RENDORP, *De Militaire Jurisdictie.*

VAN HASSELT, *Militaire Jurisdictie.*

Volgens het Generaal rapport van de personeele Commissie van het finantiewezen, dato 21 Mei 1790 bl. 296, bedroegen de kosten van het krijgswezen eene som van *f* 13,548,414.19.2½; volgens de Bijlagen van dat rapport moest de gewone Staat van Oorlog groot zijn *f* 10,247,107.18.5; de extraordinaire staat, waarop gebragt waren alle zoodanige posten, welke niet permanent waren en niet jaarlijks moesten worden uitgegeven, eene som van *f* 3,301,307.10.

Men leze ook over de militaire jurisdictie een belangrijk opstel van den heer Mr. M. S. POLS, *Themis*, d. X, bl. 518—547, genaamd: «Kort overzigt van de Geschiedenis van het Strafregt voor het krijgsvolk te lande in Nederland.»

tingen heffen tot bestrijding der verdedigingskosten, maar konden overigens alle zoodanige lasten invoeren, als zij tot bestrijding der uitgaven, voor haar bijzonder huishouden gevorderd, noodig oordeelden. Ten gevolge van dit haar regt bepaalde art. 18 der Unie, dat geen der Provinciën of Steden, zonder algemeene bestemming, belastingen mogt uitschrijven tot nadeel der overigen, noch de ingezetenen van andere Gewesten zwaarder treffen dan hare eigene inwoners (1).

Tegen art. 18 der Unie hebben de Bondgenooten steeds gezondigd. Men vindt o. a. eene Resolutie der Staten-Generaal van 20 April 1674, waarbij Gelderland, Utrecht en Overijssel wederom tot de Unie werden toegelaten, onder voorwaarde dat zij beloofden alle die belastingen te zullen intrekken, bij welke aan gemeld art. der Unie niet werd voldaan, waartoe zich tevens alle overige Gewesten verbonden. Desniettegenstaande bleef dit voorschrift eene doode letter (2) en plaagde men elkander niet zelden door zulke belastingen in te voeren, die het verkeer moesten belemmeren.

Ook de eenparige lasten zijn nimmer ingevoerd, daar het verschil der Gewesten te groot was en derhalve de belangen te veel uiteenliepen. Gewesten toch, waar door Koophandel en Nijverheid groote rijkdommen gevonden werden, konden hoogere en moesten andere lasten dragen, dan waar landbouw het eenige middel van bestaan was. Reeds in 1583 gaven de Staten van Holland en Zeeland te Utrecht te kennen, *dat het voldoende was, als elk Gewest zijn aandeel in de gemeene lasten droeg en dat elke Provincie de opbrengsten uit al zulke middelen kon vinden, als zij, naar den stand harer zaken, zou meenen te behoeven.* De Provinciën werden op quoten gesteld, welke uit afzonderlijke Provinciale belastingen werden opgebragt (3). Insgelijks werd het verbod

---

(1) Met dit achttiende Artikel der Unie kwam, wat den zakelijken inhoud betreft, overeen art. 9 der Unie, tusschen Holland en Zeeland van 1575 en art. 5 van die van 1576. Hetzelfde was bedongen in het verbond, dat de Staten in 1596 met HENDRIK IV sloten, waarvan DE GROOT zegt (*Historia* V, bl. 264): *Itus, reditus, commercia libera utrimque sunto Nec vectigal alteri apud atteros gravius pendant, quam cives.*

(2) Cf. *Utrechts Plakkaatb.*, I dl., bl. 113.

PIETER PAULUS, *Unie van Utrecht*, dl. III, bl. 3—7.

(3) Zie boven. *De Raad van State.*

De quoten waren eene wijze van betaling, niet ongewoon onder de Landsheeren, vooral onder die uit de huizen van Bourgondië en Oostenrijk, wanneer van de Provinciën eenige middelen werden opgevorderd, maar geheel indruischende tegen de duidelijke letter der Unie. Daarenboven ontstond hierdoor eene groote ongelijkheid

om zonder eenstemmig goedvinden convooigelden te heffen, in hetzelfde art. 18 der Unie vervat, miskend.

Het is zeer te betreuren, dat de eenparige belasting, door art. V der Unie voorgeschreven, nimmer is ingevoerd. Zij had tot naauwer vereeniging der verbonden Gewesten geleid en aan den Raad van State, welke voor de geregelde heffing had moeten waken, eene toenemende magt verzekerd. Die steeds vloeijende bron van tweedragt, het vaststellen en innen van het aandeel der Provinciën in de algemeene regeringskosten, ware voor goed gedempt geworden. De geschiedenis der Republiek zoude geheel anders zijn geweest. Doch deze bepaling der Unie streed te openlijk met de zucht tot zelfstandigheid, welke de Gewesten bezielde, dan dat zij uitvoering kon erlangen.

Het verderfelijke stelsel der quoten deed de onwillige Provinciën haar aandeel, zooveel zij konden, schuiven op de schouders der betergezinden Bondgenooten; de slecht beheerde finantiën van het eene Gewest werden tot last van het andere, dat dien last wel moest dragen, om de Republiek geen schade te doen lijden. (1)

Bij het finantiewezen der Republiek moet men onderscheiden:

1°. De kas der Unie of Generaliteitskas, welke tot het bestaan en onderhoud van het groote huishouden der gansche Republiek en voor hare bescherming tegen buitenlandschen aanval, onontbeerlijke uitgaven te bestrijden had.

2°. De afzonderlijke kassen der verschillende Provinciën, die ieder hare uitgaven had, zoowel met betrekking tot de algemeene lasten der Unie als tot haar inwendig bestuur.

3°. In iedere Provincie de stedelijke en dorpskassen.

4°. De bijzondere kassen tot onderhond der zeedijken en andere waterschapswerken der verschillende waterschapsbesturen.

5°. De kassen tot onderhoud en bescherming der buitenlandsche bezittingen en van het zeewezen.

De Generaliteitskas werd gevormd uit drie afzonderlijke fondsen:

a. Uit de gewone fondsen der Generaliteit.

---

tusschen de Bondgenooten in het dragen der algemeene lasten; want daar de toenmalige gesteldheid van zaken niet toeliet naauwkeurig te onderzoeken en te bepalen het relatief vermogen der Provinciën tot elkander en die verhouding, al had men haar kunnen berekenen, door de rampen van den oorlog genoegzaam ieder jaar moest veranderen, zoo kon het niet anders, of hierdoor moest ontstaan die ongelijkheid, welke men bij de Unie had trachten tegen te gaan.

(1) Cf. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, bl. 55.

b. Uit de opbrengst der petitiën of van die gelden, welke jaarlijks de Provinciën in de algemeene kas door hare quoten opbragten.

c. Uit de opbrengst der buitengewone petitiën, die vooral in tijden van nood en oorlog voor het te kort komende gevorderd werden van de Gewesten of van de ingezetenen.

De gewone fondsen der Generaliteit bestonden in:

a. De opbrengst der Generaliteitslanden *Staatsvlaanderen*, *Staatsbraband*, *Maästricht* en *Overmaze.*

b. De opbrengst van het Generaliteits klein zegel.

c. De opbrengst der Generaliteits loterij. (1)

De middelen werden naar mate der verschillende soorten aan de meestbiedenden voor 6 en 12 maanden bij districten verpacht; de pachtpenningen werden door de pachters aan de bijzondere Ontvangers betaald, die hunne penningen weder deden toekomen aan den Ontvanger-Generaal. De Judicature behoorde bij Schepenen en in appèl bij Gecommitteerde Raden. Uit deze verpachting sproten groote misbruiken voort, daar pachters en belastingschuldigen, naar gelang zij met deze wijze van invordering meer bekend waren geworden, haar tot nadeel van het land aan eigene belangen dienstbaar maakten.

Om hierin te voorzien, zijn vele bepalingen vastgesteld, welke echter niet beletten, dat die verpachting eene zeer kostbare wijze van invordering bleef; want men beweert, dat de belastingen der Republiek honderd twintig millioen bruto opbragten, waarvan slechts zestig millioen in 's lands schatkist kwamen, terwijl al het overige aan de kosten van invordering en beheer besteed werd, en dat het onderhoud der personen, door de pachters der middelen *alleen* in Holland gebruikt, zoo veel kostte, als een leger van zestig duizend man aan den Staat. (2) Het misnoegen van het volk tegen de pachters werd allengs zoo groot, dat de verpachtingen in 1748 bijna in alle Gewesten werden afgeschaft en door hen zelve geïnd.

Ook was de comptabiliteit zoo slecht ingerigt, dat de Ontvangers

---

(1) Volgens het Generaal rapport van de personeele commissie van het finantiewezen, dato 21 Mei 1790, bl. 296, bedroegen de inkomsten tot 1797 van *Holland*, *f* 18,142,820; van *Gelderland*, *f* 1,594.223; van *Friesland*, *f* 3,920,809; *Utrecht*, *f* 1,799,236; *Overijssel*, *f* 932,773; *Groningen*, *f* 1,397,852; *Drenthe*, *f* 200,000; *Bataafsch Braband*, *f* 1,253,972; zoodat de geheele inkomst der Republiek bedroeg *f* 30,827,936.

(2) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, dl. IV, bl. 388.

ENGELS, *De Belastingen en de Geldmiddelen van den aanvang der Republiek tot op heden*, bl. 43 en volg.

soms jaren lang ten achteren bleven met hunne rekening en verantwoording en verduistering van gelden gemakkelijk was. (1).

Door de verschillende Provinciën werden hoofdzakelijk als belastingen geheven: accijns op de wijnen, de brandewijn en de bieren, verschillend naar de onderscheidene soorten; eene belasting op het gemaal, welke zich regelde naar de soort van het brood; op het geslagt, het zout, de zeep; op hoornbeesten en bezaaide landen; het waaggeld, verschillend naar de onderscheidene goederen en bestaande in eene belasting te heffen van alle zaken, welke bij gewigt werden verkocht; het regt te voldoen door hem, die een proces wilde voeren, welk regt minder geheven werd uit een finantieel oogpunt, dan met het doel om de veelvuldige processen tegen te gaan; eene belasting op de ronde maat, te betalen door hem, die tarwe, rogge, gerst, haver, boekweit, erwten, boonen enz., bij den last verkocht, terwijl verkoop bij kleine maat was vrijgesteld; een regt van de wollen, de lakens, tapijten, dekens en gemaakte kleederen, bij den invoer te voldoen; eene belasting op de paarden, oorgeld geheeten en in Zeeland *cavilloterij* genaamd; op de gouden en zilveren lakens en fluweelen, zijden en andere goederen; op steur en zalm, fruiten, kaarsen, brandhout, pek en teer, turf, steenkolen, bouwmaterialen, olie, gezouten visch en haring, boter, koffij, thee en tabak; de veertigste penning te heffen van den koopprijs van alle schepen; het klein zegel te betalen voor alle acten, requesten enz.; het heerengeld of met andere woorden eene belasting op de dienstboden, verschillend naar het getal personen die men in dienst had; eene belasting op wagens en rijtuigen; een regt op het trouwen en begraven. Behalve alle deze waren nog meerdere lasten bekend; b. v. de verponding, eene belasting op landerijen en gebouwen, die in Friesland genaamd werd floreen-rente, berekend naar de opbrengst der landerijen in floreenen of guldens van acht-en-twintig stuivers, eene schatting afkomstig van de Saxische tijden, en in Utrecht bekend onder den naam van oud schildgeld en huis- en haardstedegeld. Voorts kende men het haardstede- of schoorsteenengeld, te betalen wegens iedere haardstede of schoorsteen; het hoofdgeld; de veertigste penning, te heffen van alle onroerende goederen, welke verkocht werden. Ook als belastingen kan men nog noemen de convooijen en licenten, welke eigenlijk regten op den uit- en invoer waren; het lastgeld, dat geheven werd van alle schepen, die op de *Middellandsche zee* voeren, om de onkosten tot bescherming van den *Levantschen* handel te dekken; het zeil- of mastgeld, hetwelk wegens dezelfde reden van de

(1) Cf. BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*, dl. II, bl. 134.

schepen, die naar *Noorwegen* of de *Oostzee* vertrokken, werd ingevorderd.

Veelvuldig waren derhalve de lasten, die in de onderscheidene Gewesten werden geheven. Meer bedacht om te voorzien in de behoeften van het oogenblik, dan op een beredeneerd stelsel van belastingen, had men allengs verschillende voorwerpen aan impost onderworpen, zoodra men meende dat zij eene voldoende geldsom zouden afwerpen, zonder te overwegen of die lasten niet in het algemeen drukkend waren en moeijelijk te innen (1), vooral met het oog op de smokkerij, die op groote schaal werd gepleegd.

In den aanvang der Republiek waren de Provinciën gewoon aan de Generaliteit, de tot bestrijding der oorlogskosten gevorderde gelden, naar eene bepaalde repartitie op te brengen; daar deze gelden niet altijd beschikbaar waren, schreven de Gewesten somtijds geldleeningen uit en verbonden daartoe hunne inkomsten. Het gevolg hiervan was, dat het crediet van sommige Provinciën dermate daalde, dat zij aan de Generaliteit het negotiëren van gelden moesten overlaten, die derhalve de aansprakelijke persoon werd, terwijl de Provincie enkel zich tegenover de Generaliteit verbond. Vooral in de eerste jaren der achttiende eeuw schreef de Generaliteit vele leeningen uit voor verschillende Provinciën, wier finantiewezen in slechten toestand verkeerde en die hierdoor tevens in gebreke bleven rente en aflossing te voldoen aan de Generaliteit, waartoe zij waren gehouden. Het finantiewezen der Generaliteit leed hierdoor zeer en werd met een grooten schuldenlast bezwaard. Deze bedroeg in het jaar 1795 voor de Republiek tusschen de zeven en acht honderd millioen gulden en bij den vrede van *Amiens* meer dan duizend millioen (2).

De verschillende steden der Republiek hieven ook, onder den vorm van accijnsen, plaatselijke belastingen, welke toenamen naar mate die

---

(1) De belastingen waren zoo menigvuldig, dat de Engelsche Gezant TEMPLE zeide: *Avant que l'on puisse servir un plat de poisson avec la sauce ordinaire, il faut qu'il ait payé trente droits différents.* Cf. TEMPLE, *Remarques sur l'Etat des Provinces Unies*, Chap. VII, pag. 374.

Ook de Fransche Gezant BUZANVAL zeide: *Il s'est rarement vu moins de murmures sous de si grandes charges, comme celles qu'ils portent.*

BASNAGE, *Annales*, I, pag. 11, die beweert dat de schuld van de Provincie *Holland*, vóór den Munsterschen vrede reeds bedroeg *f* 140,000,000, alsmede pag. 168, waar hij zegt dat Holland *f* 1,800,000 meer te betalen had, dan zijne inkomsten bedroegen.

(2) Cf. Memorie houdende het Generaal rapport van de personele commissie van het finantiewezen met Bijlagen, dato Mei 1790 bl. 50 en volg.

KLUIT, *Statistiek der Nederlanden*, bl. 502 en volg.

steden zich meer ontwikkelden (1). In den beginne werden deze accijnsen van de eerste levensbehoeften geheven, maar later werden ook andere zaken, die eene meer verfijnde leefwijze medebragten, er aan onderworpen. Men vond ook directe belastingen onder de stedelijke lasten (2).

Terwijl aan de eene zijde de regeringsvorm der Republiek, door altijd op de personele vrijheid en het beschermen der eigendommen waakzaam te zijn, aanhoudend van alle oorden vreemdelingen, kooplieden en werkzame handen naar zich trok, welke in het vrije *Nederland* hun nieuw vaderland zochten en vonden, waren aan de andere zijde de vele belastingen der Republiek een aanhoudende bron van verarming en verhuizing.

§ 19.

Oost-Indische Maatschappij.

In 1602 werd de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij opgerigt, aan welke de Staten-Generaal voor den tijd van een en twintig jaren, den alleenhandel aan de andere zijde van de Kaap en door de Zeestraat van Magellaan toestonden, ten einde tegen te gaan het nadeel, dat afzonderlijke, elkander tegenwerkende Maatschappijen aan handel en scheepvaart zouden toebrengen. Overwegingen ontleend aan de belangen van den handel op Indië en aan het algemeen Staatsbelang, deden de Vereenigde Compagnie een octrooi verkrijgen, dat het voornaamste handels-monopolie in de Republiek schiep (3).

Eene hoofdsom van meer dan *f* 6,400,000 werd door Amsterdam,

---

(1) Men rekende dat de plaatselijke belastingen bedroegen 1/3 der algemeene lasten.

(2) Cf. Verder over het finantiewezen der Republiek:

Pieter Paulus, *De Unie van Utrecht*, dl. I, 379 en volg.

Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje 1852, bl. 260 276, en 1855 bl. 371—379.

Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, 1790.

Mr. D. *Over de Belastingen, het beheer der geldmiddelen, de staatsonkosten en bezoldiging der ambtenaren, staande de Republiek der Vereenigde Nederlanden*

Mr. F. N. Sickinga, *Bijdrage tot de Geschiedenis der Belastingen in Nederland*.

(3) Cf. H. L. van Deventer, *Gedenkstukken van* Johan van Oldenbarneveldt *en zijn tijd*, d. II, bl. 300—307.

Middelburg, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen bijeengebragt (1); zij was verdeeld in aandeelen, ieder van *f* 3000, welke, wegens de groote winsten door de Maatschappij behaald, later tot eene waarde van *f* 18,000 stegen (2).

Reeds spoedig na hare oprigting erlangde de Compagnie uitgebreide bezittingen in Oost-Indië, waarover zij een volstrekt gezag uitoefende. Intusschen was zij aan de Staten-Generaal onderworpen, in wier naam de verbonden met de Indische Vorsten moesten gesloten worden. Ook door telkens vernieuwing van haar octrooi te vragen, was zij verpligt hare afhankelijkheid van de Staten-Generaal te erkennen (3), en gehouden voor die verlenging eene aanzienlijke som te betalen. (4) Het gansche Bestuur van de zaken der Maatschappij was in de Nederlanden toevertrouwd aan vijf en zestig Bewindhebbers, die in zes Kamers verdeeld waren, waarvan ieder in eene der bovengenoemde plaatsen gevestigd was. De Ridderschap van Holland had twee afgevaardigden in de Oost-Indische Maatschappij, van welke één

---

(1) Van deze som werd deelgenomen door:

Amsterdam voor	. .	*f* 3,674,915.
Middelburg "	. .	" 1,333,882.
Delft "	. .	" 470,000.
Rotterdam "	. .	" 177,400.
Hoorn "	. .	" 266,868.
Enkhuijzen "	. .	" 536,775.
Totaal		*f* 6,459,840.

Naar deze sommen heeft iedere Kamer haar meerder of minder aandeel in het Bewind gekregen.

(2) De grootste uitdeeling had plaats in het jaar 1606, nam. 75 Pct. per aandeel. Deze Pcten bedroegen gemiddeld jaarlijks:

Van 1649—1684 $17^{3}/_{4}$ pCt.
" 1685—1720 $27^{1}/_{2}$ "
" 1721—1756 $20^{4}/_{9}$ "
" 1757—1779 $15^{5}/_{23}$ "

Cf. over de uitgedeelde Pcten:

Mr. DE BOSCH KEMPER, *Staathuishoudkundig Jaarboekje voor* 1855, bl. 328.

A. KLUIT, *Statistiek der Nederlanden*, bl. 409.

(3) In 1748—51 werd de Erfstadhouder bekleed met de waardigheid van Opperbewindhebber (Directeur en Gouverneur-Generaal) der Oost- en West-Indische Compagniën. Zie Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAYENBURG, *Over het Beheer onzer Koloniën*, bl. 2.

(4) In 1647 betaalde zij hiervoor *f* 1,600,000, in 1696 *f* 3,000,000. Het octrooi werd telkens voor 20—30 jaren vernieuwd en heeft geduurd tot 1795.

in Noord-Holland en één in Zuid-Holland zitting had. Negen der aanzienlijkste hoofddeelgenooten werden insgelijks naar de bijzondere Kamers der Compagnie afgevaardigd, nam.: vier ter Kamer van Amsterdam, twee van Middelburg, een te Delft, een te Rotterdam en een te Enkhuizen.

De Bewindvoerders werden uit de hoofddeelgenooten gekozen, door de Staten der Provincie of door hen, die deze daartoe zouden committeren. Om tot Bewindhebber gekozen te worden, moest men voor minstens duizend pond Vlaamsch (*f* 6,000) aandeel hebben; die van *Hoorn* en *Enkhuizen* voor de helft dier som.

Iedere Kamer bestuurde hare eigene zaken. Driemaal 's jaars werd eene Algemeene Vergadering gehouden, bestaande uit zeventien afgevaardigden der bijzondere Kamers en om die reden de «Vergadering van Zeventienen» genaamd. In spoed vereischende gevallen kon die Algemeene Vergadering nog buitengewoon worden bijeengeroepen. In die driejaarlijksche zittingen werden alle gewigtige zaken der Maatschappij behandeld, als: de bepaling van het uit te keeren dividend, de uitrusting van schepen, de openbare verkoop der Oost-Indische waren, de benoeming der hooge ambtenaren, als Gouverneur-Generaal, Raad van Indië enz. De vergadering van Zeventienen werd beurtelings gedurende zes achtereenvolgende jaren te Amsterdam gehouden en gedurende de twee volgende te Middelburg. Door de Kamer te Amsterdam werden acht Bewindhebbers ter vergadering van Zeventienen afgevaardigd; vier door die van Middelburg en een door ieder van de overige Kamers. Het zeventiende lid werd beurtelings door de Kamers Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen bijgevoegd als de vergadering te Amsterdam, en door Middelburg gedurende de twee jaren dat zij aldaar plaats had.

Behalve deze vergadering der Zeventienen, was er nog jaarlijks in de maand Junij of Julij eene vergadering te 's Gravenhage, bestaande uit tien Bewindhebbers, vier van Amsterdam, twee van Middelburg en één van ieder der overige vier Kamers. Deze vergadering werd gewoonlijk «de Haagsche Besoignes» genaamd en strekte hoofdzakelijk ter voorbereiding van zaken, in de vergadering der Zeventienen te behandelen.

Jaarlijks werden ongeveer een veertigtal schepen door de Compagnie naar de Indiën gezonden. De met die schepen in Europa aangebragte waren werden gewoonlijk tweemaal in het jaar verkocht, in het voor- en najaar. Te Amsterdam werd de helft verkocht, te Middelburg een vierde; het overige door de vier andere Kamers. Zoodra alle goederen verkocht waren, werd de jaarlijksche uitkeering bepaald.

Iedere vier jaren moesten de Bewindhebbers der Oost-Indische Maatschappij rekening doen aan de Staten-Generaal van het door hen gehouden beheer.

Het hoofd der Regering in Indië voerde den titel van Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië en hield zijn verblijf te Batavia. Hij werd door de Maatschappij benoemd en ontslagen, en moest haar, alsmede aan de Staten-Generaal, den eed van getrouwheid zweren. Hij was de Voorzitter van den Raad van Indië, Kapitein- en Admiraal-Generaal van de Land- en Zeemagt. Ten einde ontzag in te boezemen, was hij verpligt eene groote hofhouding te hebben. Somtijds heeft de Compagnie een Opperdirecteur-Generaal naar Indië gezonden, die boven de wet was en in het bijzonder belast werd met het keeren van ingeslopene misbruiken. Na den Gouverneur had de Directeur-Generaal het hoogste gezag en voerde den titel van Eersten Raad. Hij had het toezigt over het koopen en verkoopen der goederen van de Maatschappij en bepaalde de soort en hoeveelheid der te verzenden waren. De Raad van Indië bestond gewoonlijk uit achttien personen, onder welke twee Geheimschrijvers waren. Hij kwam in den regel tweemaal in de week bijeen ter beraadslaging over alles, wat het belang van Indië betrof.

De regtspleging was toevertrouwd aan een Raad van Justitie, die te Batavia zijn verblijf hield en bestond uit acht Raadsheeren benevens een President. Dit regtscollegie oordeelde ter laatste instantie over alle burgerlijke en strafzaken. Het vergaderde gewoonlijk tweemaal 's weeks. Behalve dezen Raad kende men te Batavia het collegie der heeren Schepenen, hetwelk uit negen personen, de Voorzitter daaronder begrepen, bestond.

De Krijgsmagt der Maatschappij stond onder het opperbevel van den Gouverneur-Generaal. Hare sterkte hing van de omstandigheden af. In 1664 werd zij begroot op 25,000 man. Bovendien had de Compagnie omstreeks honderd vijftig schepen in dienst, welke van twintig tot zestig stukken geschut voerden, behalve veertig of vijftig kleine vaartuigen.

De zaken der Maatschappij buiten Batavia werden behartigd door acht Gouverneurs, drie Directeuren, vier Kommandeurs en eenige Opperhoofden en Residenten. (1)

Tot de O. I. Compagnie behoorden:

a. De Kaap de *Goede Hoop.*

b. *Java* met de hoofdstad *Batavia*, *Borneo*, *Sumatra*, *Ceylon*, *Celebes* ook genaamd *Macasser*, de *Molukken* of *Specerij-eilanden*, *Malakka* en *Bengalen.*

---

(1) Cf. *Groot Plakkaatboek*, dl. III, bl. 1311., waar men vindt de Ordonnantie

De Oost-Indische Compagnie, sedert 1783 met zware schulden belast, had jaarlijks met een aanzienlijk deficit te worstelen. Den 30sten Januarij 1790 werd besloten, dat afgevaardigden der Staten van Holland en Zeeland een ernstig onderzoek zouden instellen naar de oorzaken van haren achteruitgang en naar de middelen van herstel. Commissarissen-Generaal naar Oost-Indiën gezonden, waren met dit onderzoek op de plaats zelve bezig, toen de revolutie van 1795 uitbrak.

De voornaamste oorzaken van den achteruitgang der O. I. Maatschappij waren gelegen in:

1°. De veelvuldige oorlogen, welke de O. I. Compagnie in het Oosten en bijzonder op *Ceylon* tot 1764 heeft moeten voeren.

2°. De misbruiken en grove bedriegerijen der ambtenaren van de O. I. Compagnie.

3°. De mindere voorzigtigheid of nalatigheid van het beheer, zoowel in *Indië* als in *Europa.*

Als middelen van herstel werden aangevoerd:

1°. Vereenvoudiging van het Bestuur in *Europa.*

2°. Het inboezemen van meer genegenheid bij de O. I. vorsten voor de Republiek.

3°. Vereenvoudiging van het geheele huishouden der O. I. Comp.

4°. Het toekennen van vrije vaart aan alle ingezetenen.

5°. Vermindering van het getal der schepen.

Den hoogsten trap van bloei beklom de Compagnie van 1658—1664. Sedert 1687 nam zij zigtbaar af; haar langzaam verval dagteekent vooral van het jaar 1720. De rampvolle *Engelsche* oorlog van 1780 heeft aan de O. I. Compagnie den zwaarsten slag toegebragt. De nadeelen en onheilen door dien oorlog geleden, worden in het breede opgegeven in de *Ned. Jaarboeken* van 1783, bl. 203, 245 en 1032. Toen de O. I. Compagnie in 1795 ophield te bestaan, liet zij eene schuld na van ruim *f* 119,000,000. Bij Art. 247 der Staatsregeling van 23 *Maart* 1798 werd bepaald het geheel vernietigen van het Octrooi en het overnemen van alle bezittingen der Compagnie, met hare schulden en baten, door de Bataafsche Republiek. Aldus eindigde deze Maatschappij, welke van hare opkomst af, de bewondering was van geheel *Europa,* de roem van onze voorvaderen, het troetelkind onzer natie, het eeuwigdurend voorwerp van de afgunst onzer mededingers.

Het stelsel der Maatschappij was *alleenhandel* en geheimhouding;

---

der Staten-Generaal van 3 Sept 1672, volgens welke alle ambtenaren der Compagnie werden aangenomen en beëedigd.

het bezetten van vaste punten, vooral op eilanden, waar men zich ligter handhaven kon; voordeelige koop en verkoop der voortbrengselen van den landbouw; somtijds beperkte aankweeking ter instandhouding van hoogen prijs; streng toezigt over de ambtenaren; bevordering naar verdiensten; vrede bewaren; de Vorsten innemen door goedheid en eerbewijs; regeren door binnenlandsche Opperhoofden en in hunnen naam; eerbiediging van gewoonten, gevoelens, vooroordeelen, regeringsvorm; goede trouw in het nakomen van overeenkomsten en verdragen. (1)

Men heeft dikwerf beweerd dat de oprigting der Oost-Indische Compagnie nadeelig is geweest voor de Republiek, althans dat het beter geweest ware als zij niet had bestaan en de Indische handel aan de vrije mededinging van alle ingezetenen ware overgelaten. Dit is evenwel minder juist. Al schaadde de Compagnie naderhand, daaruit volgt nog geenszins dat hare oprigting een misslag was. In het eerst heeft zij ongetwijfeld groote voordeelen aangebragt, die de vrije mededinging niet zoude hebben opgeleverd. (2)

§ 20.

West-Indische Compagnie.

De Oost-Indische Maatschappij was nog in haren eersten bloei, toen men hier te lande aan het voortzetten van den handel in de West-Indiën begon te denken. Vooral OLDENBARNEVELD wendde alle

---

(1) Cf. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, dl. I, bl. 211.

Mr. G. W. VREEDE, *Inleiding tot eene Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie.* Tweede Gedeelte, Eerste Stuk, bl. 415.

(2) Cf. FRUIN, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, bl. 259.

Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden, d I, bl. 511.

S. STIJL, *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, bl 275 - 292.

LUZAC, *Hollands Rijkdom*, d. I, bl. 235 en volg.

WAGENAAR, *Vaderl Hist.*, d. IX, bl. 148—150.

F. W. PESTEL, *Commentarii de Republica Batava*, d. I, pag. 519—579.

Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE, *de opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië.*

VAN DER CHIJS, *Geschiedenis der Stichting van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie.*

ETIENNE LASPEYERS, *Geschichte der Volkswirtschaftlichen Anschauungen der Niederländer und ihrer Litteratur zur Zeit der Republik*, pag. 54 et sqq.

pogingen aan, om zijn Vaderland ook met de Westersche schatten te verrijken, en hield daartoe verschillende bijeenkomsten met de Pensionarissen van onderscheidene steden. Eerst na het eindigen van het twaaltjarig bestand, in het jaar 1621, gaven de Staten-Generaal vergunning tot het oprigten eener algemeene West-Indische Maatschappij, aan welke alstoen de uitsluitende handel verleend werd op Amerika en de Afrikaansche Westkust, en de vergunning gegeven met de West-Indische Vorsten verbindtenissen aan te gaan, sterkten te stichten, volkplantingen op te rigten, krijgsvolk onder het oppertoezigt der Staten-Generaal en den Prins van ORANJE aan te nemen, regtspraak uit te ofenen, en verder tot het verrigten van al die daden, welke tot de bevordering van den handel konden leiden.

Het kapitaal dezer Maatschappij werd bepaald op *f* 7,200,000. (1) Ieder, die een aandeel van *f* 1200 had, was bevoegd een Bewindhebber te stemmen. De zaken werden genoegzaam op gelijken voet als die der Oost-Indische Maatschappij bestuurd. Er waren vijf Kamers, nam. die van Amsterdam, van Zeeland, van de Maas, van Noord-Holland en van Stad en Lande. Daarenboven bestond er eene Kamer van Negentienen, na 1671 van Tienen, in welke altijd een of meer leden uit de vergadering der Staten-Generaal werden afgevaardigd en de gewigtigste zaken behandeld. Zij hield hare vergaderingen beurtelings zes achtereenvolgende jaren te Amsterdam en twee te Middelburg.

De West-Indische Maatschappij benoemde geen Gouverneur-Generaal, omdat hare bezittingen te ver van elkander waren verwijderd, maar alleen Gouverneurs, Bevelhebbers en Bestuurders. Hare bezittingen in Amerika bestonden in Suriname, Berbice, Essequebo en Demerary; voorts Curaçao, St. Eustatius, Aruba, Bonaire, Saba en de helft van St. Martin.

Op de Noordkust van Afrika had men, behalve eenige voorname factoriën, de forten St. George Delmina en Nassau.

De West-Indische Compagnie onderging door verschillende omstandigheden zulke zware verliezen, dat de deelgenooten den moed verloren

---

(1) Volgens LUZAC, d. I, bl. 318, was de verdeeling aldus:

De Staten Generaal	*f* 500,000.
De Kamer *Amsterdam*.	〃 2,846,582.
〃 〃 *Zeeland*.	〃 1,379,775.
〃 〃 *Maze*	〃 1,039,202.
〃 〃 van 't *Noorderkwartier* . . .	〃 505,627.
〃 〃 van *Groningen* en *Ommelanden*.	〃 836,975.
	f 7,108,161.

den handel voort te zetten. (1) Toen haar octrooi met het jaar 1674 eindigde, besloten de Staten-Generaal het niet te verlengen, maar eene nieuwe Maatschappij op te rigten, aan welke op veel minder uitgebreide schaal de uitsluitende handel werd toegestaan. Het octrooi dier nieuwe Maatschappij voor 25 jaren verleend, werd in 1700 en 1730 weder verlengd voor dertig jaren, doch onder de voorwaarde, dat aan alle ingezetenen vrijheid gegeven werd op de West-Indiën te varen en slaven uit Afrika aan te brengen, behalve dat de Comp. zelve verpligt was jaarlijks voor eene bepaalde som 2500 Slaven op Suriname te leveren. Dit octrooi is tot 1791 verlengd. Zij heeft op verre na niet dezelfde voordeelen afgeworpen als de Oost-Indische Compagnie. (2)

In 1789 werd een Commissaris-Generaal naar de West-Indiën gezonden, om den staat van zaken dezer Compagnie, die insgelijks met zware schulden beladen was, te onderzoeken. Toen alle middelen tot herstel bleken vruchteloos te zijn, besloot men in 1791 haar privilegie niet meer te hernieuwen, nadat de handel met die bezittingen voor alle inwoners der Republiek toegankelijk werd verklaard. Alleen bleven de Maatschappijen van Suriname en Berbice, die een afzonderlijk bestaan hadden, nog in leven.

§ 21.

Generaliteits-Rekenkamer.

De noodzakelijkheid om te weten het juiste bedrag, door iedere Provincie jaarlijks tot de onkosten van den oorlog en andere algemeene lasten der Vereenigde Nederlanden op te brengen, heeft tot het instellen der Generaliteits-Rekenkamer geleid. Zij werd belast met een groot

---

(1) Even snel als hare opkomst was geweest, was haar verval spoedig. In den aanvang deelde zij uit 25 pCt. Van 1623—1636 rustte zij uit 800 schepen, met 67,000 zeelieden bemand, voor 45 millioen; veroverde 500 schepen ter waarde van 60 millioen; zond in 1625 en 1626 vier vloten in zee en had langen tijd 24,000 man in dienst. Weinig overleg en eene uitbreiding geheel onevenredig aan de middelen ter handhaving van het verkregen gezag, waren de hoofdoorzaken van haren achteruitgang.

(2) Cf verder hierover: *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, d. I, bl. 513 en volg.

S. Stijl, *Opkomst en Bloei der Nederlanden*, bl. 292 en volg.

E. Luzac, *Hollands Rijkdom*, d. I, bl. 313 en volg., d. II, bl. 129 en volg.

Pestel, *Commentarii de Rep. Batava*, d. I, 579—617.

gedeelte der werkzaamheden, vroeger den Raad van State opgedragen. Opgerigt in 1607, werd hare Instructie in 1622 vermeerderd en in 1651 nog zeer uitgebreid. (1)

De Generaliteits-Rekenkamer bestond uit veertien afgevaardigden, twee uit iedere Provincie, welke hen bezoldigde. Zij moest hoofdzakelijk:

1°. Onderzoeken het bedrag door iedere Provincie betaald. (2)

2°. Nagaan welk gedeelte der inkomende en uitgaande regten in 's lands kas kwam.

3°. Aanteekening houden van alle Ordonnantiën, die door den Raad van State op den Ontvanger-Generaal afgegeven werden, zonder welke aanteekeningen geene betaling op die Ordonnantiën mogt geschieden.

4°. Nazien de Rekeningen der bijzondere Ontvangers der Generaliteits-middelen wegens verpachtingen, brandschattingen, verpondingen, enz.

5°. Zorg dragen, dat de soldij maandelijks aan de troepen van den Staat, zonder eenige ongewone vermindering of belasting, betaald werd.

6°. Achtgeven dat 's lands werken in het openbaar en behoorlijk werden aanbesteed.

De leden der Generaliteits-Rekenkamer voerden den titel van: »Edel Mogende Heeren.» Hun waren twee Secretarissen toegevoegd, die door de Generaliteit werden betaald.

§ 22.

Generaliteits-Muntkamer.

Bij art. 12 der Unie van Utrecht was bepaald, dat de Provinciën zich met elkander omtrent de munt zouden verstaan en eene Ordonnantie maken, welke de eene Provincie zonder de andere niet zoude veranderen, daar het algemeen belang, maar vooral dat der handeldrijvende Provinciën vorderde, dat het geld overal eene gelijke waarde had. Want, dewijl iedere Provincie souverein was, had ook ieder het regt geld te slaan, zoodat men gevaar liep dat zonder eene bepaling, als die welke in art. 12 der Unie was opgenomen, het geld niet overal

---

(1) Cf. *Groot Plakkaatb.*, d. IV, bl. 134, 135.

(2) Daar aan de Generaliteits-Rekenkamer, nevens den Raad van State, het toezigt op de Generaliteits-geldmiddelen was opgedragen, gaf dit tot gedurige verwikkelingen tusschen beide collegiën aanleiding, welke op de Groote Vergadering in 1651 ten voordeele van de Rekenkamer werden uitgewezen.

dezelfde waarde zoude hebben. (1) Dit voorschrift maakte de oprigting eener algemeene Muntkamer noodzakelijk, waarin men op het nakomen der gemaakte overeenkomst en op andere zaken, de Munt betreffende, kon acht geven.

De Generaliteits-Muntkamer bestond uit drie Raden en generale Muntmeesters, een Essayeur-Generaal en een Secretaris. Zij werden benoemd door de Staten-Generaal. Zij moesten:

1°. Toezigt houden op alle zaken, die tot de Munt betrekking hadden.

2°. De vervalschte of te ligte Munten voor billioen verklaren.

3°. De nieuwe Munt met de oude vergelijken en het geslagen geld alsmede het Munt-materiaal onderzoeken.

4°. Beslissen de geschillen, welke over de innerlijke waarde van het geld ontstonden. Van die vonnissen was geen beroep.

5°. Het oog houden op allen, die in vreemde geldspeciën handelden.

6°. Zorgen dat de Plakkaten, omtrent de Munt gemaakt, behoorlijk werden nagekomen. (2)

§ 23.

Besluit.

Uit de schets, die wij getracht hebben van den Regeringsvorm der Nederlandsche Republiek te geven, is genoegzaam gebleken dat deze Staats-inrigting slechts voor een toestand van oorlog bestemd was. Reeds in den loop van den krijg werden eenheid en kracht van bestuur verzwakt door de deelneming van de bestendige Vergadering der Staten-Generaal, aan hetgeen het kenmerk was van den Raad van State. De Vergadering der Staten-Generaal was, wegens haren aard en zamenstelling, geheel ongeschikt om een Collegie van bestuur te zijn. Hare bemoeijing hiermede had ten gevolge, dat Provinciaal regt

---

(1) Het is dikwerf gebeurd, dat de Munt in eene Provincie geslagen, in de andere verboden werd, omdat hare waarde van de aangenomene afweek. De Staten van Holland b. v. verboden den 9 Mei 1705, den invoer der in die jaren geslagene Nijmeegsche Daalders, omdat zij drie en dertig stuivers op de honderd gulden minder gehalte hadden, dan de gewone daalders.

Cf. *Groot Plakkaatb.*, d. V, bl. 980 en volg

(2) Cf verder *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, d. I, bl 336 en volg.

en belang meer en meer het overwigt kregen boven dat der Generaliteit. De wettige middelen om omtrent onderwerpen, waarbij ter Generaliteit geene overstemming gold, tot een besluit te geraken, en om weêrbarstige of achterlijke leden der Unie tot het voldoen hunner verpligting te dwingen, werden allengs verzaakt.

Het plan van onzen Staat was een onvolledig en onordelijk zamenstel, dat van den beginne af op de hand van den bouwmeester wachtte, die het op vaste grondslagen zoude vestigen. (1)

De Staten-Generaal verhieven zich tot Regering met een republikeinsch bestuur en *Nederland*, gesmaldeeld in Souvereine Provinciën, was een Statenverbond zonder eenhoofdig gezag en zonder deelname van het volk aan de Regering. Uit vrees voor despotendwang werd een geliefd Vorstenhuis uit het algemeen Opperbestuur geweerd en uit vrees voor overheersching van het Gemeen, de Burgerij. Het regeren was het werk van patricische Geslachten geworden en wie tot deze niet behoorde, werd als een *novus homo* teruggestooten. Niet zonder zwaren strijd hebben de Provinciale Staten der Vereenigde Gewesten hunne souvereiniteitsregten prijs gegeven en zijn de staathuishoudingen der federalistische Unie versmolten in de eenheid van een enkelen Staat.

De Unie van Utrecht is de bron geweest van alle verdeeldheden, welke het Gemeenebest van den beginne af hebben geschokt, daar de Vereenigde Gewesten op zich zelve staande landschappen zijn gebleven, wier bewoners naijverig waren op afzonderlijk verkregene regten en voorregten en uiteenloopende en strijdige belangen hadden.

De Unie was geheel ontoereikend voor tijden van vrede. Men gevoelde dit reeds in 1607 bij het begin der onderhandelingen over het twaalfjarig bestand. In dat jaar schreven de Staten-Generaal aan de Provinciën, dat de Unie moest vernieuwd en naar de behoeften van den tijd gewijzigd worden. In 1643, bij het hervatten van de onderhandelingen over den vrede, droegen de Stadhouder en Raad van State aan de Staten-Generaal voor, dat de Unie op nieuw moest worden bevestigd. Men bemerkte reeds toen, dat zij, een bolwerk des lands gedurende den oorlog, in tijd van vrede hare volle kracht niet zoude hebben.

Tot aan den dood van WILLEM II, verzachtten verschillende oorzaken de gebreken van den Regeringsvorm der Republiek. Vooreerst, de voortdurende invloed van het gezag dat de Algemeene Staten in

(1) SLINGELANDT zegt: *De Unie is geen Unie, maar een loutere chaos, ja het bederf van een geunieerd ligchaam.*

den aanvang hadden uitgeoefend, waaraan men vele instellingen te danken had. Waren die niet vóór de Unie tot stand gebragt, de Staten-Generaal hadden ze later niet kunnen oprigten. Ten tweede, de bestendige staat van oorlog, die steeds eenheid noodzakelijk maakte. Ten derde, het ambt van Stadhouder en van Admiraal-Generaal, verbonden met het persoonlijk aanzien der Prinsen van Oranje. De Stadhouders vereenigden in hun persoon het Stadhouderschap der meeste Provinciën. Hun natuurlijk stelsel was de eenheid te versterken, want zij gevoelden zeer goed niets te kunnen uitrigten met eene Republiek van verschillende los zamenhangende Gewesten. Hun aanzien viel of rees met de vastheid van het geheel. Tot bereiking van dit oogmerk wendden zij al hunnen persoonlijken invloed aan. Zij trachtten steeds in de Staten-Generaal personen naar hun welbehagen te doen kiezen, welke zij daarenboven nog door ambten aan zich konden verbinden. Deze invloed was een veilig en bestendig middel en strekte om de Generaliteit boven de Provinciale belangen te verheffen.

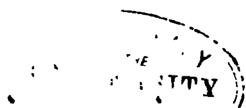
Maar in vredestijd en onder de Stadhouderlooze Regering kwamen de gebreken van den Regeringsvorm meer op den voorgrond. In het bijzonder traden deze te voorschijn, toen de Republiek door den Spaanschen Successie-oorlog was uitgeput. Algemeen gevoelde men dat die toestand niet kon voortduren. Misnoegen en tweedragt begonnen reeds in die dagen heerschende te worden; de meeste zaken bleven onafgedaan; bijzonder belang was sterker dan het algemeen belang; men was te bekrompen om te bevatten, dat de vereeniging der bijzondere belangen wenschelijk en noodig was tot de algemeene welvaart van het Gemeenebest. Reeds in 1717 schreef de Raad van State: *Het is aan te merken als een wonderwerk der Goddelijke Voorzienigheid, dat een Republiek, welke geen vaster fondamenten heeft, als die van deze Vereenigde Nederlanden, welker fondamenten van binnen ondermijnd worden door het luxeeren van de Unie en welke van buiten swaren aanstoot lijdt, nog bestaat.*

In het algemeen kan men zeggen, dat ons vaderland bloeide, zoo dikwerf een groot man de gebrekkige staatsmachine door zijnen geest bezielde; wanneer die kracht ontbrak, werd de generale regering door onverschilligheid, kleingeestigheid en traagheid niet zelden verlamd.

Het tijdstip, waarop Willem IV Stadhouder werd, was geschikt om wezenlijk herstel van den nationalen staatsvorm zonder schokken te bewerkstelligen, daar het Stadhouderschap door uitbreiding der erfelijkheid en der eenhoofdigheid in kracht scheen te winnen, nadat het Stadhouderloos bewind zijne onmagt had duidelijk gemaakt. Doch toen men dat oogenblik ongebruikt had laten voorbijgaan, was de tusschen-regering van 1759—1766 nagenoeg aan Stadhouderloosheid

gelijk en werden de Staten bekleed met de uitoefening der gewigtigste praerogatieven van het Stadhouderschap. Het gezag door WILLEM V uitgeoefend werd dagelijks meer als buitensporig beschouwd; onder zijn bestuur werd de behoefte aan Staatshervorming nog sterker gevoeld en de wijsbegeerte der eeuw als het eenige rigtsnoer voor vrijheidlievende volken aangemerkt. Bij voortduring werd de Staatsregeling ondermijnd, tot dat zij met de Republiek te niet ging.

De Republiek bezweek door eigen krachteloosheid. De hevige schok, waarmede Frankrijk Europa heeft beroerd, zoude voorzeker in Nederland minder verwoesting hebben aangerigt, als het meer levenskracht en eene Staatsinrigting, die meer aan de eischen van den tijd beantwoordde, had bezeten. Toen de revolutie van 1795 het waggelend gebouw omverwierp, had het sedert lang gedreigd door bouwvalligheid in een te storten.

DERDE TIJDVAK.

1795 tot heden.

DERDE TIJDVAK.

1795 tot heden.

§ 1.

Staatsregeling van 1798.

Na het vertrek van WILLEM V (18 Januarij 1795) begon met het binnenrukken der Franschen de afbraak van het oude gedenkwaardige Staatsgebouw. Amsterdam gaf daartoe den eersten stoot. Aldaar was reeds den 19 Januarij de Vroedschap ontslagen en nam een nieuw Bestuur, onder den naam van *Provisionele Representanten van het volk te Amsterdam*, de ontruimde zetels in. Dit voorbeeld vond spoedig navolging in de overige Steden van *Holland*, zoodat bijna gelijktijdig op alle punten de omwenteling haar beslag kreeg.

Afgevaardigden uit de verschillende Steden, waar nieuwe Municipaliteiten, op Fransche leest geschoeid, waren gekozen (1), werden den 24 Januarij naar Amsterdam opgeroepen, ten einde te beraadslagen over de beste wijze, om de Staten van *Holland* door een ander Bestuur te vervangen. In die Vergadering werd beslist dat men, twee dagen later, te *'s Gravenhage* in de Vergaderzaal van *Holland* zoude bijeenkomen. Zij constitueerden zich aldaar, onder voorzitterschap van PIETER PAULUS, als *Provisionele Representanten* der Provincie *Holland* (2), en besloten niet langer stadsgewijs, maar hoofd voor hoofd, te stemmen.

---

(1) Zoo ingenomen was men met de Franschen, dat men, niet te vreden hunne instellingen over te nemen, er zelfs geen *Nederduitschen* naam aan gaf.

(2) Daar de kleine steden steeds zonder eene eigenlijke vertegenwoordiging geweest

In die Vergadering werden voorts de volgende besluiten genomen:

a. Vervallenverklaring der vorige Staten van *Holland*, gelijk mede van het Stadhouder-Kapitein-Generaal- en Admiraalschap van Holland. Een ieder werd van den daarop gedanen eed ontslagen.

b. In de plaats der collegiën van Gecommitteerde Raden en van de Rekenkamer werden ingesteld:

1°. Een comité van Algemeen welzijn.

2°. Een tot de Militaire zaken.

3°. Een van Finantiën.

c. Erkenning der regten van den mensch en burger, waaruit de Souvereiniteit des volks werd afgeleid.

Gelijk *Amsterdam* het sein gaf voor de omwenteling in de Steden, deed *Holland* dit voor de Gewesten, zoodat in het begin van Maart in de meeste Provinciën de revolutie voltooid was. Bij het sloopen van den Staatsvorm en het vernietigen van elke oude herinnering, waren echter de naam van Staten-Generaal en de titel van Hoog Mogenden *voorloopig* blijven bestaan, zoo het heette om geen verwarring in de diplomatische betrekkingen te brengen. Men had dus *Staten-Generaal* zonder Provinciale Staten, uit wier afgevaardigden zij werden zamengesteld. De Leden van dit ligchaam werden achtereenvolgens in de verschillende Provinciën ontslagen; door den zoogenaamden volkswil gekozen afgevaardigden vervingen hen.

De eerste verrigting dezer uit nieuwe leden bestaande Vergadering was de vervanging van den Raad van State door een Comité tot de Algemeene zaken van het Bondgenootschap te Lande (1). In stede der vijf Admiraliteiten werd een comité tot de zaken der Marine opgerigt, en in stede van het Bewind der O. I. Compagnie een comité tot de zaken van den O. I. handel (2). Eindelijk werd *Staatsbrabant* en *Drenthe*, steeds van alle deelneming aan de Staatsregering uitgesloten, als zuster-provinciën erkend; beiden zonden afgevaardigden ter hooge Vergadering (3).

---

waren, (zie boven B *Holland* bl. 142), vorderden zij thans mede deel te nemen aan het bestuur van het Gewest, waardoor het getal der *Provisionele Representanten* meer en meer toenam.

(1) Dit Comité bestond uit 21 personen; zeven Leden hadden het Bestuur over de krijgszaken te Lande; zeven over de geldelijke zaken, terwijl zeven het Ontwerp-Reglement voor het tot stand komen eener algemeene Volksvertegenwoordiging moesten opstellen.

(2) De *West-Indische* Compagnie was reeds in 1791 ontbonden en vervangen door een Raad van Koloniën. Deze werd nu insgelijks door een Comité voor de *West-Indische Zaken* opgevolgd.

(3) *Staats-Limburg en Staats-Vlaanderen* waren, volgens het Tractaat van 16 Mei

Spoedig ontstond er een hevige strijd tusschen de *Fœderalisten*, die het behoud van den bondgenootschappelijken vorm alsmede der Provinciale Souvereiniteit verlangden, en de *Unitarissen*, die de ondergeschiktheid van alle deelen van den Staat aan het Opperbewind van het geheel vorderden.

Deze laatsten eischten eene Nationale Conventie tot zamenstelling eener constitutie en werden daarin vooral krachtig ondersteund door:

a. *Holland*, dat in de eenheid van den Staat de vestiging van zijn oppergezag meende te zien.

b. De Franschen, wier eerste werk na hunne omwenteling was geweest de Provinciën in Departementen te verbreken.

Zeeland en *Friesland*, beiden gehecht aan hunne Provinciale Souvereiniteit, verzetten zich hevig tegen het bijeenroepen eener Nationale Conventie. Toen daartoe den 25 November 1795 werd besloten, geschiedde het onder protest van het eerstgenoemde en buiten medewerking van het laatstgenoemde gewest. Ook *Stad* en *Land* weigerde toe te treden, zoolang er geen eenparigheid was. Men hechtte echter groote waarde aan de toestemming der weigerachtige Provinciën, die eindelijk werd verkregen.

Tot het erlangen van dien uitslag werkte mede het zamenstellen van een Reglement op de Conventie, 't welk tegen volledige zamensmelting der Gewesten eenigen waarborg scheen te geven. De hoofdbepalingen van dat Reglement waren:

1°. Verdeeling van het geheele land in 126 districten (1), elk van 15,000 zielen, waarvan elke 500 personen een Grondvergadering vormden; elke burger, die 20 jaren oud was en niet tot de bedeelden behoorde, was daarin stemgeregtigde.

2o. Verkiezing door elke Grondvergadering van een kiezer, die 25 jaren moest tellen.

1795, aan *Frankrijk* afgestaan. Dat tractaat, waarbij ons vaderland door *Frankrijk*, als vrije en onafhankelijke Mogendheid werd erkend, bepaalde in art. 20, dat de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* aan de *Fransche* Republiek, ter vergoeding en schadeloosstelling van de kosten van den oorlog, moest betalen 100,000,000 guldens Holl. Courant. Bovendien waren er eenige geheime artt., als o. a. dat wij een Fransch Leger van 25,000 man moesten bezoldigen, uitrusten en kleeden op den voet van oorlog. Daar de door ons geheel uitgeruste troepen gedurig werden verwisseld en door andere vervangen, wier equipement in den jammerlijksten toestand verkeerde, kostte ons dat onderhoud, tot het laatst van 1804, ruim *f* 74,000,000. Na het tractaat van 16 Mei 1795 leefden wij in de meest volstrekte afhankelijkheid van *Frankrijk*.

(1) *Gelderland* had 15 Districten, *Holland* 55, *Zeeland* 5, *Utrecht* 6, *Friesland* 11, *Overijssel* 9, *Stad en Lande* 8, *Drenthe* 3, *Bataafsch Brabant* 14. Ieder zond even zoo vele representanten ter Vergadering. Het getal inwoners bedroeg omtrent 1,890,000.

3°. Benoeming van één representant in de Nationale Vergadering door de *dertig* kiezers van het District. Voor den representant werd de ouderdom van 30 jaren gevorderd.

4°. De Provinciale Besturen bleven geheel vrij in hun beheer, voor zoo ver zij niets tegen de besluiten der Nationale Vergadering vaststelden.

5°. Het gezag over de burgerwapening en de bewaring der geldmiddelen bleef provinciaal.

6°. Eene commissie door de Vergadering uit haar midden te benoemen, zoude met het ontwerpen eener constitutie worden belast, welke uiterlijk binnen één jaar aan de natie moest worden aangeboden.

De Conventie werd den 1sten Maart 1796 door haren voorzitter PIETER PAULUS met eene welsprekende rede geopend, in welke aanspraak hij het hoofddoel der vergadering schetste, namelijk het verkrijgen van die eenheid, naar welke men, gedurende het geheele bestaan der Republiek, vruchteloos had gestreefd.

In die vergadering kwamen zeer gewigtige onderwerpen ter sprake. De afscheiding van Kerk en Staat werd als beginsel aangenomen; aan de *Joden*, hoezeer niet zonder sterken tegenstand, werd het burgerregt verleend. De heerlijke regten werden, in zoo ver zij personeel waren, afgeschaft, doch in zoo verre zij opbrengst in geld bevatten en door aankoop of overeenkomst verkregen waren, in stand gehouden. Het verschilpunt omtrent de eenheid was het moeijelijkst tot een goed einde te brengen. Eindelijk, na langdurige beraadslagingen, kwam den 22sten November 1796 het ontwerp eener Staatsregeling tot stand; het voldeed noch aan de Fœderalisten, noch aan de Unitarissen; de eerste vonden dat van het oude Provincialismus te weinig, de laatsten daarentegen te veel in wezen was gelaten; ten slotte werd het, na een allerhevigsten strijd van *vijf* maanden, den 30 Mei 1797 aangenomen. Daar het volk geroepen zou worden over de constitutie uitspraak te doen, moest dit ontwerp nog door de Grondvergaderingen worden goedgekeurd. Unitarissen en Fœderalisten, beiden even onbevredigd, werkten om het door genoemde vergaderingen te doen verwerpen, hetgeen hun gelukte, daar den 8 Augustus 1797, 108,761 tegen 27,955 stemmen, weigerden het aan te nemen.

Den 22 Januarij 1798 werd de Nationale Vergadering in een Constituerend ligchaam herschapen, vertegenwoordigende het souvereine volk. Eene Commissie van *zeven* leden werd door de vergadering tot het ontwerpen eener Staatsregeling benoemd. In Maart was zij met haar werk gereed, dat onverwijld met *algemeene* stemmen door de Representanten en in April door de Grondvergaderingen met 153,913 tegen 11,597 stemmen werd goedgekeurd. Deze uitslag was niet enkel

het gevolg, doordat aan vele andersdenkenden het medestemmen werd belet, maar ook, dewijl men algemeen een einde aan de onzekerheid wenschte te zien.

De nieuwe Constitutie was bijkans een afschrift van de Fransche Staatsregeling van 1798. De hoofdpunten waren:

1°. Een-en ondeelbaarheid van den Staat.

2°. Acht Departementen, te weten:

a.	Departement *van den Eems.*	Hoofdplaats	*Leeuwarden.*
b.	» » » *Ouden Yssel.*	»	*Zwolle.*
c.	» » » *Rhijn.*	»	*Arnhem.*
d.	» » » *Amstel.*	»	*Amsterdam.*
e.	» » *Texel.*	»	*Alkmaar.*
f.	» » » *Delf.*	»	*Delft.*
g.	» » » *Dommel.*	»	*'s Hertogenbosch.*
h.	» » » *Schelde en Maas.*	»	*Middelburg.*

Deze Departementen waren in Ringen en Gemeenten gesplitst.

De Departementale en Gemeentebesturen waren zuiver administratieve ligchamen, ondergeschikt en verantwoordelijk aan het uitvoerend bewind.

3°. Regtstreeksche verkiezing van een vertegenwoordigend ligchaam, in twee kamers verdeeld. De verkiezing moest geschieden door 94 districten, elk van 20,000 zielen, waarvan ieder district 40 Grondvergaderingen zou bevatten, elk van 500 zielen. — Met de verdeeling in twee kamers beoogde men het verkorten der beraadslagingen. Aan de eerste, uit 64 leden bestaande, was opgedragen het ontwerpen en voorstellen van alle wetten; aan de tweede, 30 leden groot, het in geval van goedkeuren bekrachtigen van deze.

4°. Een uitvoerend bewind van *vijf* leden werd gekozen buiten de vertegenwoordiging; jaarlijks zou een lid aftreden, voor wiens plaatsvervulling de eerste kamer een drietal moest opzenden aan de tweede, die daaruit kiezen moest. Aan het vertegenwoordigend ligchaam was het uitvoerend bewind van zijne verrigtingen verantwoording verschuldigd.

5°. De regterlijke magt bestond uit vrederegters voor iedere Gemeente, uit Regtbanken voor de Steden, uit Geregtshoven voor de Departementen. Een nationaal Geregtshof, uit de Departementale Geregtshoven bij loting te kiezen voor staatsmisdaden, zoude bijeenkomen, wanneer de vertegenwoordiging het in staat van beschuldiging stellen bepaalde.

6°. Door het uitvoerend bewind, op instructiën vast te stellen door het vertegenwoordigend ligchaam, werden aangesteld de volgende agenten:

a. Een van Buitenlandsche Zaken.

b. Een van Marine.

c. Een van Oorlog.

d. Een van Finantiën.

e. Een van Justitie.

f. Een van inwendige politie en toezigt op den toestand van Dijken, Wegen en Wateren.

g. Een van nationale opvoeding, waaronder begrepen was de Geneeskundige staatsregeling, de vorming der nationale zeden, alsmede de bevordering van het Openbaar Onderwijs en van Kunsten en Wetenschappen.

h. Een van Koophandel, Zeevaart, Visscherij, Nijverheid en Landbouw.

7°. Scheiding van Kerk en Staat in den uitgestrektsten zin; de geestelijke goederen werden nationaal verklaard.

8°. De geldmiddelen werden onder een beheer gebragt; de schulden ineengesmolten; de lasten moesten binnen *twee* jaren van alle ingezetenen, geëvenredigd aan hun vermogen, worden gevorderd.

Krachtens deze Constitutie oefende de Vertegenwoordiging in waarheid, uit naam van het volk, de souvereine magt uit. Onder de Bourgondische en Oostenrijksche Vorsten, die over de Gewesten hadden geheerscht, berustte de souvereiniteit in hunne personen en ging door erfregt van den een op den ander over. Vervolgens waren de Staten der Gewesten souverein geworden; thans was het volk souverein.

Met het aannemen dier Staatsregeling was de taak der Constituerende Vergadering afgeloopen, en deze eigenlijk ontbonden. Doch hare leden, bevreesd niet te zullen herkozen worden, benoemden zich zelven den 4 Mei tot Vertegenwoordigend Ligchaam, zoodat de nieuwe Grondwet reeds dadelijk in de gewigtigste harer bepalingen geschonden werd. Twintig leden werden uit de aanwezigen benoemd, om 2/3 der Tweede Kamer te vormen; 43 bleven voor de Eerste Kamer; de aanvulling zoude volgens de voorschriften der Staatsregeling geschieden.

De algemeene verbittering, die deze Grondwetschennis te weeg bragt, veroorzaakte dat in de maand Junij de volgens de Constitutie geregelde verkiezingen voor de Vertegenwoordigende Vergadering werden uitgeschreven, ten einde de Staatsligchamen onder den regelmatigen en wettelijken vorm te brengen. De verkiezingen grepen in Julij plaats; de alsnu wettig geconstitueerde Vergadering werd op den laatsten dag dier maand geopend, zoodat van dat oogenblik de nieuwe Grondwet eigenlijk in werking trad.

§ 2.

Staatsregeling van 1801.

De vele gebreken der Constitutie van 1798 traden spoedig op den voorgrond. Hare sterke centralisatie belemmerde niet enkel de uitvoering van zaken, maar werkte ook ongunstig op de Departementale en Plaatselijke Besturen, welke wegens de vroegere Gewestelijke Souvereiniteit en stedelijke Privilegiën aan dergelijken knellenden band ongewoon waren. Hierbij voegde zich dat bij de uitvoering van het nieuwe belastingstelsel, hetwelk zeer ongelijkmatig drukte, en bij de verordening op de burgerwapening, het vooral bleek, hoe zeer onbekendheid met plaatselijke belangen de besluiten der Vertegenwoordigers kenmerkte. Eindelijk was het gemis van zamenhang tusschen het Uitvoerend Bewind en dė Vertegenwoordiging geene weinig in het oog loopende ondeugd. Deze bezwaren werden nog vermeerderd door stilstand van handel en nijverheid, vooral ten gevolge van den inval der *Russen* en *Engelschen* in 1799 en den blijvenden oorlogstoestand van Europa. Nadat de Constitutie drie jaren gewerkt en nergens had kunnen wortél vatten, ging een voorstel tot herziening van het Uitvoerend Bewind aan de Vertegenwoordiging uit, ofschoon volgens art. 304 tot op het einde van 1803 geenerlei verandering in de Staatsregeling mogt worden gemaakt.

Dit voorstel werd in handen gesteld eener commissie, die den 19 Mei 1801 daarover een rapport uitbragt, hetwelk door de Eerste Kamer werd verworpen. Door *Frankrijk's* invloed kwam echter den 16 October 1801 eene nieuwe Staatsregeling tot stand, waarbij de volgende hoofdbeginselen werden aangenomen:

1°. Een Staatsbewind van twaalf leden, benoemd door de Departementale Besturen, was belast met de voordragt der Wetten aan een wetgevend ligchaam, dat, uit 35 leden bestaande, tweemaal 's jaars zoude vergaderen en waarvan slechts twaalf voor elke bijeenkomst benoemde leden het woord mogten voeren; de wijze van aftreding en verkiezing moest door de Wet worden geregeld.

2°. Jaarlijks zoude een lid van het Staatsbewind aftreden, waarop de Departementale Besturen beurtelings eene benoeming van vier personen aan het Staatsbewind zouden inzenden, van welke het twee aan het wetgevend ligchaam zou voordragen, om daaruit een nieuw lid aan te stellen.

3°. De oude Provinciale grenzen werden hersteld en de Departementale Besturen, hoewel ondergeschikt aan het Bewind, verkregen het regt om den vorm van hun eigen bestuur naar goedvinden te regelen.

4°. Voor de buitenlandsche zaken werd een Secretaris aan het Staatsbewind toegevoegd.

5°. Voor het beheer der Finantiën werd een Raad van drie personen met een Thesaurier-Generaal opgerigt. Voorts werden Raden van Algemeen Bestuur, aan het Staatsbewind ondergeschikt, ingesteld, terwijl een Nationaal Syndicaat van drie leden, ter handhaving van de Constitutie, het toezigt over alle ambtenaren en collegiën moest houden.

6°. Een Zeeraad van zeven personen, door het Staatsbewind te benoemen, werd met het beheer en de regtspraak over alle zaken te water gesteld.

7°. Het regtswezen bleef in denzelfden toestand; alleen werd een Nationaal Geregtshof ingesteld, hetwelk moest oordeelen over hooggeplaatste ambtenaren en staatsdienaren: het strekte tevens tot een Hof van Appel en van Cassatie.

Deze Staatsregeling door de Vertegenwoordiging verworpen, werd in de Grondvergaderingen aangenomen, daar de meerderheid, die niet was opgekomen, beschouwd werd haar te hebben goedgekeurd. Het uitvoerend Bewind koos nu zeven leden voor het nieuwe Staatsbewind; deze kozen wederkeerig de vijf van het Uitvoerend Bewind, tot aanvulling van het twaalftal. De Kamers der Vertegenwoordiging werden gesloten.

Het hoofddoel, dat men met deze Constitutie beoogde, was de uitwerkselen der Omwenteling te regelen en te verzachten, en, in weerwil van het misnoegen der revolutionairen, vereeniging van alle gematigden en verzoening ook met de andersdenkenden te bewerken. Deze Regeringsvorm kenmerkte zich echter door zoo vele gebreken, dat hij louter botsingen onder de verschillende Besturen, bekrompenheid en flaauwheid in de behartiging der algemeene belangen van de Republiek, te weeg bragt. De veerkracht der Regering werd door de vele Staatscollegiën verlamd. Het afwisselen der personen, die deze zamenstelden, veranderde telkens de beginselen, zoodat het latere besluit niet zelden het vroegere vernietigde. Familiegeest en gunst zaten bij de verkiezingen voor. Het getal ambten was onnoemelijk; niettegenstaande den nood der finantiën en den algemeenen drang tot bezuiniging, werden de ambtenaren ruim bezoldigd. De natie gedroeg zich onder dit alles lijdelijk en onverschillig; afgemat door omwentelingen en tegen-omwentelingen, torschte zij met groote gelatenheid de lasten eener slechte regering. (1)

---

(1) Cf. Mr. van Lennep, *Geschiedenis van Noord Nederland*, d. IV, bl. 177.

§ 3.

Staatsregeling van 1805.

Den 26 April 1805 werd de hoogste staatswet, vooral door den invloed van NAPOLEON, den Keizerlijken Bondgenoot, weder ingetrokken. — Een nieuwe Grondwet werd, met bijna eenparige goedkeuring der stemgeregtigden, 353,322 tegen 136 stemmen, ingevoerd, waarvan het monarchale beginsel de grondslag was.

Zij verordende hoofdzakelijk het volgende:

1°. Een Raadpensionaris, (1) voor vijf jaren door het vertegenwoordigend ligchaam te benoemen, (2) werd met de uitvoerende magt bekleed; hij droeg de wetten voor, had de vrije beschikking over de land- en zeemagt, het vrije beheer over 's lands gelden, de benoeming van alle ambtenaren.

2o. Een Staatsraad van zeven leden stond den Raadpensionaris ter zijde.

3c. Vijf Secretarissen van Staat werden aan het hoofd der Departementen van algemeen Bestuur gesteld.

4°. De Wetgevende Vergadering bestond uit 19 leden, waarvan *zeven* voor *Holland*, een voor *Zeeland*, een voor *Utrecht*, en twee voor ieder der overige Gewesten door de Departementale Besturen werden benoemd. Zij zoude slechts twee malen 's jaars gedurende zes weken bijeenkomen, de voorgedragene wetten goed- of afkeuren, alsmede de tractaten met vreemde mogendheden gesloten, bekrachtigen.

5°. De Departementale Besturen waren vrij in hun dagelijksch beheer, mits hunne besluiten niet strijdig waren met de algemeene wetten en het algemeen belang.

6°. Het regtswezen bleef in denzelfden toestand.

Uit deze Staatsregeling blijkt dat de luchtkasteelen van volkssouve-

---

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland.* Tweede Gedeelte, bl. 911 en volg.

Dr. L. R. BEIJNEN, *Kort overzigt van de Staatsregelingen van ons Vaderland,* bl. 93 en volg.

(1) Deze Raadpensionaris had met den vroegeren enkel den titel gemeen. Thans was hij het hoofd of de President der Republiek, voorheen was hij aan de Staten ondergeschikt.

(2). Voor de eerste maal had Keizer NAPOLEON, met afwijking van dit voorschrift, R. J. SCHIMMELPENNINCK tot Raadpensionaris benoemd.

reiniteit, in 1795 opgebouwd, slechts hadden geleid tot het vestigen van het eenhoofdig gezag; indien het Raadpensionarisschap erfelijk ware geweest en niet afhankelijk van de keuze der Wetgevende Vergadering, zoude Nederland reeds onder SCHIMMELPENNINCK eene monarchie zijn geworden. Thans was het daartoe eene voorbereiding.

Onder de werking dezer constitutie kwamen twee belangrijke zaken tot stand, namelijk een algemeen belastingstelsel en de wet op het lager onderwijs. Wat het eerste betreft, de gelijkstelling van lasten voor alle Gewesten en plaatsen, had tot onbillijkheid en beklag geleid; dit belangrijk onderwerp werd, naar de gehalte der verschillende plaatsen, in dier voege geregeld, dat er meer gelijkmatigheid kwam. De wet op het lager onderwijs van April 1806, was in overeenstemming met de geheele strekking dier dagen en voorzag in eene toen diep gevoelde behoefte. (1)

§ 4.

Constitutie van 1806.

NAPOLEON, die gehoorzame werktuigen verlangde, kon het zelfstandig karakter van SCHIMMELPENNINCK niet dulden. Ook was het Gemeenebest, door zijne ligging en hulpbronnen, te gewigtig voor *Frankrijk*, om daarvan niet meerdere voordeelen te erlangen.

Eene gezigtsverzwakking, waaraan de Raadpensionaris leed, verschafte den Keizer het voorwendsel tot eene verandering in de staatkundige gesteldheid van *Nederland*. NAPOLEON gaf te kennen, dat het zijn uitdrukkelijke wil was òf een Vorst van zijn huis in *Holland* te vestigen, òf het bij *Frankrijk* in te lijven.

Te vergeefs wendde eene commissie (2), uit de voornaamste *Nederlanders* zamengesteld, te *Parijs* pogingen aan om NAPOLEON van zijn ontwerp terug te brengen; zij moest eindigen als een gunst LODEWIJK NAPOLEON tot Koning te verzoeken. (3) In de eerste dagen van Junij 1806 legde SCHIMMELPENNINCK zijn ambt neder.

---

(1) Cf. mijne « Handleiding tot de kennis van het Administratief Regt in Nederland. » Tweede Gedeelte van het Eerste Deel, bl. 6 en volg.

(2) Leden dezer Commissie waren VER-HUELL, SIX, GOGEL, VAN STIRUM en BRANTSEN.

(3) Bij het tractaat van 26 Mei 1806 werd LODEWIJK NAPOLEON gemagtigd de Kroon aan te nemen. In art. 2 van dat tractaat leest men: *Sur la demande formelle, faite par Leurs Hautes Puissances représentant la république Batave, que le*

Bij de constitutie van 1806, welke die van 1805 verving en strekte tot voorbereiding van *Nederland's* inlijving in *Frankrijk*, werd hoofdzakelijk bepaald:

1°. Den Koning was de volle uitoefening der uitvoerende magt verzekerd, welke door *vier*, later door *acht* ministers onder hem werd uitgeoefend.

2°. Het wetgevend ligchaam bestond uit 39 Leden, waarvan voor Holland 17, voor de andere Gewesten de overige 22, in verhouding hunner bevolking, als:

Gelderland	4	Leden.
Brabant	4	»
Friesland	3	»
Overijssel	3	»
Groningen	3	»
Zeeland	2	»
Utrecht	2	»
Drenthe	1	»

3°. Aan het hoofd der Departementen (1) stond een Landdrost met zijne assessoren. De Departementen werden verdeeld in Kwartieren; deze in Gemeenten, aan wier hoofd Kwartierdrosten en Burgemeesters waren gesteld.

4°. De Landdrost was bijzonder belast met het toezigt over de politie en de rigtige uitvoering van alle wetten en bevelen van het Departement. De Kwartierdrosten hadden onder den Landdrost het toezigt over de politie en stonden dezen ter hulp, in alles wat de uitvoering van wetten, orders en bevelen betrof.

Prince Louis Napoleon *soit nommé et couronné Roi héréditaire et constitutionnel de la Hollande*, S. M. défère *à ce voeu*.

(1) Den 13 April 1807 werd het Rijk op nieuw verdeeld en in *tien* Departementen gesplitst, waarbij *Drenthe* een geheele gelijkstelling verkreeg. Na de vergrooting door *Oost-Friesland* telde het Koningrijk Holland *elf* Departementen, nam.:

1°.	Departement	*Amstelland.*	Hoofdstad	*Amsterdam.*
2°.	"	*Maasland.*	"	*den Haag.*
3°.	"	*Zeeland.*	"	*Middelburg.*
4°.	"	*Braband.*	"	*den Bosch.*
5°.	"	*Utrecht.*	"	*Utrecht.*
6°.	"	*Gelderland.*	"	*Arnhem.*
7°.	"	*Overijssel.*	"	*Zwolle.*
8°.	"	*Friesland.*	"	*Leeuwarden.*
9°.	"	*Groningen.*	"	*Groningen.*
10°.	"	*Drenthe.*	"	*Assen.*
11°.	"	*Oost-Friesland.*	"	*Aurich.*

5°. De Gemeenten waren verdeeld in eerste en tweede klasse. Tot de eerste behoorden de steden van vijf duizend en meer zielen. Zoodanige waren er dertig.

6°. In het regterlijke bleef alles op den vorigen voet.

LODEWIJK NAPOLEON trachtte, zooveel in zijn vermogen was, de wonden en smarten van het volk te heelen en te lenigen. Onder zijne regering kwam in 1809 een lijfstraffelijk Wetboek tot stand en werd een Burg. Wetb. ingevoerd. Voorts werd er een nationaal Instituut voor kunsten en wetenschappen gesticht en een nationaal leger uitgerust. De Keizer, bevreesd dat zijn broeder voor het door hem opregt bemind Koningrijk *Holland*, te groote voorliefde koesterde en deswege de belangen van *Frankrijk* benadeelde (1), dwong hem afstand van de Kroon te doen. De Koning ging den 1sten Julij 1810 hiertoe over ten behoeve van zijn zoon; daar deze te jong was om de teugels van het bewind zelf te voeren, werd zijne moeder regentes. LODEWIJK verklaarde bij het nederleggen der Kroon dat, daar hij het ongeluk had gehad NAPOLEON te mishagen, hij niet langer door zijne tegenwoordigheid 's Lands beklagenswaardigen toestand wilde doen voortduren.

§ 5.

Inlijving van Nederland in Frankrijk.

NAPOLEON verklaarde de bepaling, waarbij LODEWIJK den troon, ten behoeve van zijn' zoon, had afgestaan, voor nietig en lijfde den 9den Julij 1810 ons land bij *Frankrijk* in. Als beweegreden daartoe werd door den Keizer opgegeven:

a. Dat de vereeniging van *België* met *Frankrijk* reeds grootendeels de onafhankelijkheid van *Holland* had doen vervallen.

b. Dat *Nederland* bloot was een uitvloeisel (émanation) van *Frankrijk*, een *Fransche* Provincie.

---

(1) NAPOLEON verweet zijn' broeder dat hij den inval der *Engelschen* in *Zeeland* in 1809 niet krachtig genoeg had tegengegaan en dat hij den sluikhandel met *Engeland* begunstigde. Hij noodzaakte hem dus bij het Traktaat van 31 Maart 1810 *Noord-Brabant*, *Zeeland* en een gedeelte van *Gelderland*, hetwelk tusschen *Maas* en *Waal* gelegen is, af te staan en 6000 man Fransche troepen te onderhouden tot wering van den sluikhandel. Het verlies van grondgebied, bij dat tractaat bedongen, bedroeg ongeveer een vijfde gedeelte van het Koningrijk Holland. Het afgestane werd met het Fransche Keizerrijk vereenigd bij het Senatus consult van 24 April 1810.

c. Dat het, onder velerlei belastingen en eene ontzettende schuld zuchtende, bij de vereeniging winnen zou.

Op deze gronden werd de naam van *Nederland* van de rol der natiën uitgewischt. *Holland*, het vroegere voorwerp van Europa's verbazing en nijd, vertoonde thans slechts de puinhoopen van verleden grootheid.

Het continentaal stelsel vernietigde onze bronnen van bestaan; het tierceren der staatsschuld bragt velen tot armoede; door het invoeren der conscriptie voor zee- en landmagt en der censuur werd het nationaal gevoel diep gekrenkt. Ons vaderland moest in al zijne bitterheid ontwaren, wat het beteekent aan den eigendunk eens dwingelands onderworpen te zijn.

Kort na de inlijving werd ons grondgebied in tien Departementen verdeeld, te weten:

a. Het Departement de *Zuiderzee.* Hoofdplaats *Amsterdam.*
b. » » Monden *van de Maas.* Hoofdplaats *'s Gravenhage.*
c. » » » *van den Yssel.* Hoofdplaats *Zwolle.*
d. » » *van den Boven-Yssel.* Hoofdplaats *Arnhem.*
e. » » *Friesland.* Hoofdplaats *Leeuwarden.*
f. » » *van den Wester-Ems.* Hoofdplaats *Groningen.*
g. » » *van den Ooster-Ems.* Hoofdplaats *Aurich.*
h. » » Monden *van de Schelde.* Hoofdplaats *Middelburg.*
i. » » » *van den Rhijn.* Hoofdplaats *'s Hertogenbosch.*
k. » » *van de beide Netten.* Hoofdplaats *Breda.*

Over deze Departementen, die in Arrondissementen en deze weder in Gemeenten werden verdeeld, werd een Luitenant-Generaal gesteld. Aan het hoofd der Departementen waren prefecten; aan dat der Arrondissementen, sous-prefecten; aan dat der Gemeenten, maires.

Staatsraden-Intendanten-Generaal werden gesteld over de Finantiën en over de Buitenlandsche Zaken; Requestmeesters en Directeuren over algemeene en bijzondere besturen, als Politie, Publieke Schuld, Waterstaat enz.

Voor al de Departementen was er een Hof van Appel te *'s Gravenhage;* in de verschillende Departementen werden vier maal 'sjaars Hoven van Assises gehouden ter afdoening van criminele zaken; deze Hoven van Assises waren tijdelijke Regtbanken, gepresideerd door een Raadsheer van het Hof te *'s Gravenhage* met een vasten Procureur-Crimineel, doch overigens zamengesteld uit leden der Regtbank van de Hoofdplaats van het Departement.

Nederland, dat thans een deel van *Frankrijk* uitmaakte, werd geheel onder de *Fransche* Staatsregeling gesteld. Wegens die reden werd

bij het Decreet van inlijving tevens bepaald, hoe vele leden *Holland* mogt afzenden naar den Senaat, den Staatsraad, het Wetgevend Ligchaam en het Hof van Cassatie te *Parijs.* Voorts werden de Fransche Wetten en Decreten (7 à 800 in getal) (1) hier uitvoerbaar verklaard en het *Fransche* Wetboek (Code Napoléon) ingevoerd.

NAPOLEON'S hoofddoel — ineensmelting onzer Nationaliteit met die der *Franschen*, — werd geenszins bereikt. Hoe meer men haar wilde uitroeijen, hoe diepere wortels zij schoot. Was de volksnaam verloren, het volkskarakter bleef bewaard. Vroegere partijschappen en verdeeldheden werden vergeten. Er heerschte een algemeene weêrzin tegen het uitheemsch geweld, een algemeene wensch naar herstel der verloren onafhankelijkheid.

§ 6.

Nederlands herstelling.

Sedert lang hadden alle partijen in *Nederland* de overtuiging bekomen, dat alleen de herstêlling van het Huis van *Oranje* redding kon brengen aan het geteisterde vaderland. De voor *Frankrijk* noodlottige uitslag van den *Russischen* veldtogt, deed de hoop op de mogelijkheid eener beslissing bij velen herleven en geheime bijeenkomsten te *'s Gravenhage* houden (2), om te beraadslagen op welke wijze dit doel het best kon worden bereikt.

Toen de tijding der geweldige nederlaag, door NAPOLEON te *Leipzig* geleden, bekend werd, vermeerderde het getal dergenen, die zich in het geheim verbonden, tot de bevrijding van het Vaderland mede te werken. Den 15 en 16 November 1813 werd te Amsterdam, — gelijk vóór negentien jaren het revolutionair Bestuur zich van daar over de andere Gewesten had verspreid — ook nu de eerste en voornaamste stap voor de nieuwe orde van zaken gedaan. Onmiddellijk hierop (17 November 1813) kwam de omwenteling te 's Gravenhage tot stand en geschiedde aldaar de openlijke afzwering van den Keizer en aanvaarding van het hoog gezag, in naam van den Prins van ORANJE, door GIJS-

---

(1) Het strekt *Nederland* niet tot eere, dat vele dezer Wetten en Decreten heden nog gelden. De meesten hebben geen ander nut, dan om het vinden van een draad in den doolhof onzer Wetgeving te bemoeijelijken.

(2) Aan die bijeenkomsten namen de voornaamste Prinsgezinden deel als: GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, F. VAN DER DUIJN VAN MAASDAM, LEOPOLD Graaf VAN LIMBURG STIRUM, O. REPELAER VAN DRIEL, F. J. DE JONGE en anderen.

BERT KAREL VAN HOGENDORP, VAN DER DUIJN VAN MAASDAM en Graaf VAN LIMBURG STIRUM.

FAGEL en DE PERPONCHER werden als Afgevaardigden naar Engeland gezonden, om den zoon van den in 1806 overleden WILLEM V, PRINS WILLEM FREDERIK VAN ORANJE, die zich aldaar ophield, van het gebeurde kennis te geven en op zijne onmiddellijke overkomst aan te dringen. Den 30 November landde de Prins te Scheveningen, ter zelfde plaatse waar vóór 19 jaren de laatste Stadhouder voor altijd het vaderland vaarwel had gezegd, en werd bij zijn intogt te 's Gravenhage met de levendigste geestdrift ontvangen. Den volgenden dag te Amsterdam als Souvereine Vorst onder den naam van WILLEM I uitgeroepen, nam de Prins de hem opgedragen waardigheid aan, doch bepaalde tevens dat eene Grondwet de volksvrijheid tegen misbruik van gezag zoude beveiligen.

Als door een tooverslag was de omwenteling volbragt, in weerwil der overmagt, die de *Franschen* nog hier bezaten. *Nederland*, voortaan vereenigd met *Orange*, geraakte eindelijk in het bezit van dat regelmatig Staatsbeheer, 't welk het zoolang had verlangd en gezocht.

§ 7.

Grondwet van 1814.

WILLEM I droeg aan eene Commissie van 15 personen, onder het Voorzitterschap van VAN HOGENDORP, het ontwerpen eener Grondwet op. Toen zij hare taak voltooid had, begreep men het aannemen of verwerpen van dit plan van Constitutie niet aan de algemeene volksstem te moeten overlaten, maar het oordeel daarover op te dragen aan eene Vergadering van 600 Notabelen, door den Souverein uit de aanzienlijksten des lands gekozen. (1) Deze werden den 29 Maart 1814 te Amsterdam in de *Nieuwe Kerk* zamengeroepen. De Notabelen, die ten getale van 474 aanwezig waren, (126 hadden zich wegens verschillende redenen verschoond) keurden met 448 tegen 26 stemmen het ontwerp goed, waarop den volgenden dag evenzeer in bovengenoemde Kerk de plegtige inhuldiging van WILLEM I als Souvereine Vorst plaats vond; zij werd door luisterrijke feesten en een plegtigen bedestond gevierd.

---

(1) **Alhoewel tegen deze keuze van den Souvereinen Vorst al de hoofden van huisgezinnen bedenkingen mogten inbrengen, tot welk einde de lijst, die de 600 namen bevatte, gedurende acht dagen ter lezing in elk kanton of vredegeregt werd gelegd, — werden er echter geene of geene noemenswaardige aanmerkingen gemaakt.**

Volgens de bepalingen dier Grondwet bestond de Staat uit negen Provinciën, te weten: *Noord Brabant, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen* en *Drenthe.* Deze Provinciën waren onderdeelen van het geheel en niet, gelijk vroeger, zelfstandige en onafhankelijke Gewesten, De Provinciale Staten regelden de huishoudelijke belangen van hun Gewest, onder voorzitting van een Gouverneur, door den Souvereinen Vorst benoemd, en kozen de leden der Staten-Generaal (1). De Staten-Generaal vergaderden te 's Gravenhage; hun was opgedragen het onderzoek en goed- of afkeuren der wetsontwerpen, hun door den Souvereinen Vorst voorgesteld; zij hadden ook het regt zelve voorstellen aan den Souvereinen Vorst te doen.

De Souvereiniteit werd aan WILLEM I erfelijk in zijn geslacht opgedragen; hij had de uitvoerende magt; het regt, oorlog te verklaren en vrede te sluiten; het opperbestuur over de geldmiddelen; de beschikking over zee- en krijgsmagt; het verheffen tot den adelstand; het instellen van ridderorden; het vormen van Ministeriële Departementen, wier hoofden hij naar goedvinden kon benoemen en ontslaan.

Aan alle bestaande godsdiensten werd gelijke bescherming verleend, doch de Vorst moest de Christelijk-Hervormde belijden. — Voorts zou er zijn een Raad van State, eene Algemeene Rekenkamer, eene nationale land- en zeemagt, uit vrijwilligers, en bij gebrek van deze, uit lotelingen zamengesteld; eindelijk was aan de Regering de zorg opgedragen voor onderwijs en armwezen.

Wat het Regtswezen betrof, algemeene Wetboeken zouden er worden ingevoerd; een Opperste Geregtshof zoude er worden ingesteld, onder den naam van Hoogen Raad der *Vereenigde Nederlanden,* dat een Hof van Appel voor alle gewijsden zou zijn in civiele zaken, welke ter eerste instantie voor de gewone Prov. Hoven hadden gediend, en tevens een Hof van Cassatie van de in het hoogste Ressort gewezen uitspraken van alle Hoven, Regtbanken en Regters. (2)

(1) De Staten-Generaal werden gekozen in de volgende evenredigheid:

Gelderland	6	Leden.
Holland	22	"
Zeeland	3	"
Utrecht	3	"
Friesland	5	"
Overijssel	4	"
Groningen	4	"
Brabant	7	"
Drenthe	1	lid.

Te zamen 55 Leden.

(2) De Hooge Raad kwam eerst in het jaar 1838 tot stand.

§ 8.

Grondwet van 1815 *en van* 1840.

Ten einde Holland, in het belang der algemeene rust, tegen het gevaarlijke Frankrijk te versterken en het in staat te stellen, door grootere uitgestrektheid, zijne eigene onafhankelijkheid te bewaren, werd aan WILLEM I het erfelijk gebied over de Nederlandsche en Belgische Gewesten (1) met den Koningstitel opgedragen, alsmede in ruil voor zijne *Nassausche* erflanden, *Dillenburg*, *Siegen*, *Dietz* en *Hadamar*, het Groothertogdom *Luxemburg*, hetwelk echter tot het *Duitsche* Verbond zoude behooren. (2)

Deze aanzienlijke uitbreiding van grondgebied werd tegen vrij hoogen prijs gekocht, want behalve 2 millioen ponden sterling, die wij aan *Engeland* moesten uitkeeren voor den opbouw van vestingen aan de Zuidelijke grens, moesten wij aan deze Mogendheid overlaten *de Berbice, Demerary, Essequebo* en de *Kaap de Goede Hoop.* Door de vereeniging van *Nederland* met de Belgische Gewesten moest noodwendig de Grondwet van 1814 worden gewijzigd, om haar met den nieuwen toestand des Rijks in verband te brengen. Een tot dat einde aangeboden ontwerp werd door de Vergadering der Noord-Nederlandsche Staten-Generaal, ingevolge art. 243 der Grondwet van 1814 in dubbelen getale opgeroepen, met eenparigheid van stemmen aangenomen. In *België* daarentegen wekte het hevigen tegenstand, vooral bij de Belgische geestelijkheid, omdat de Staatsregeling der Kerk geen invloed schonk; toen het ontwerp aldaar aan eene stemming van op dezelfde wijze als het vorige jaar in de Noordelijke Provinciën benoemde Notabelen werd onderworpen, verklaarden zich 527 voor en 796 tegen. Desniettemin werd het als aangenomen beschouwd, door op eene willekeurige wijze het aantal voorstanders in beide deelen des Rijks bijeen te tellen, waardoor men tot eene kunstmatige meerderheid geraakte. De nieuwe Grondwet, krachtens welke WILLEM I den 21 September 1815 plegtig te Brussel als Koning werd gehuldigd, was in de hoofdzaak dezelfde als die van 1814. In afwijking van de vorige bepaalde zij:

---

(1) De Zuidelijke *Nederlanden* waren nooit een zelfstandige Staat geweest. Bij den *Munterschen* vrede in 1648, waren zij, onder den naam van *Spaansche Nederlanden*, aan *Spanje* gebleven; bij den vrede van *Utrecht* in 1713 waren zij aan *Oostenrijk* afgestaan en heetten toen *Oostenrijksche Nederlanden;* in 1794 door de *Franschen* veroverd, hadden zij sedert dien tijd een deel van *Frankrijk* uitgemaakt.

(2) In de plaats van het voormalig *Duitsche Keizerrijk* was getreden het *Duitsche Verbond*, bestaande uit de verschillende Staten van *Duitschland*, over welks belangen geraadpleegd wordt door eene vergadering van de afgevaardigden dier Staten, *Bondsvergadering* genaamd, die te *Frankfort aan den Main* bijeenkomt.

1°. Het Koningrijk zoude bestaan uit *zeventien* Gewesten, nam. behalve de boven op bladz. 226 genoemde, uit *Zuid-Brabant*, *Limburg*, *Luik*, *Oost-Vlaanderen*, *West-Vlaanderen*, *Henegouwen*, *Namen* en *Antwerpen*,

2°. Het Groot-Hertogdom *Luxemburg* zoude een deel van het Duitsch Verbond blijven uitmaken, doch, even als de verschillende provinciën van het Rijk, afgevaardigden naar de Staten-Generaal zenden.

3°. De Staten-Generaal zouden verdeeld zijn in twee Kamers; de Eerste zou bestaan uit niet minder dan veertig en niet meer dan zestig leden, die door den Koning voor hun leven werden aangesteld; de leden der Tweede Kamer, 110 in getal, werden voor den tijd van drie jaren door de Prov. Staten gekozen.

4°. De beraadslagingen der Tweede Kamer moesten voortaan om het andere jaar te Brussel en te 's Gravenhage worden gehouden.

5°. De Koning was niet verpligt de Hervormde Godsdienst te belijden.

De vereeniging van *Nederland* met *België*, waarvan men zich in den aanvang veel goeds voorspeld had, bleek spoedig tot minder goede uitkomsten te leiden. Beide deelen van het Rijk waren door taal, zeden, gewoonten, geschiedenis en godsdienst te zeer gescheiden, om, gelijk het streven van WILLEM I was, deze tot één geheel zamen te smelten. Daarenboven verwekten sommige maatregelen, als de pogingen om de Fransche taal door de Nederlandsche te doen vervangen, de oprigting van het Collegium Philosophicum te Leuven, zoo veel tegenstand, dat zij eene onherstelbare breuk veroorzaakten. Het hevig oproer, dat den 27 Julij 1830 te Parijs uitbrak, door eene omkeering van zaken aldaar gevolgd, gaf het sein tot den opstand der Belgen. De scheiding tusschen de *Noordelijke* en *Zuidelijke* Gewesten, in 1830 aangevangen, kwam eerst bij tractaat van den 19 April 1839 wettig tot stand. Zij bragt eenige noodzakelijke veranderingen met zich in de Grondwet, ten opzigte van de bepalingen van het grondgebied en hetgeen daaruit voor het algemeene bestuur en beheer van het Rijk voortvloeide. Deze wijzigingen werden in 1840, tengevolge eener Grondwets-herziening, ingevoerd.

§ 9.

Grondwet van 1848.

De Staatsregeling van 1840 was niet — dit bleek duidelijk — overeenkomstig met de veranderde behoeften des tijds, zoodat door velen steeds op eene nieuwe herziening werd aangedrongen. (1)

Toen in 1848 te *Parijs* de omwenteling uitbarstte, maakte deze gebeur-

(1) In het laatst van het jaar 1844 werd door *negen* leden der Staten-Generaal reeds een voorstel tot wijziging der Grondwet gedaan.

tenis den wensch naar die verbetering zóó algemeen, dat Koning WILLEM II haar in Maart 1848 uit eigen beweging voorstelde.

Den 3en November van dat jaar werd de tegenwoordige Grondwet, die door eene groote meerderheid der volksvertegenwoordiging was aangenomen, plegtig afgekondigd.

Hare hoofdbepalingen zijn de volgende:

1°. De Kroon is erfelijk in het huis van ORANJE-NASSAU, in mannelijke en vrouwelijke linie.

2°. De Koning heeft de uitvoerende magt en deelt de wetgevende magt met de Staten-Generaal; hij heeft het oppergezag over zee- en landmagt, het opperbestuur over de Koloniën, de buitenlandsche betrekkingen en de algemeene geldmiddelen.

3°. De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.

4°. Den Koning staat ter zijde een Raad van State, waarvan hij zelf de Voorzitter is en de leden benoemt.

5°. De Staten-Generaal vertegenwoordigen het geheele *Nederlandsche* volk; zij bestaan uit eene Eerste en eene Tweede Kamer. De Eerste telt 39 Leden, die door de Provinciale Staten gekozen worden en gedurende negen jaren zitting hebben. Het aantal Leden der Tweede Kamer wordt bepaald naar de bevolking van het Rijk, één Lid voor iedere 45,000 inwoners; zij hebben zitting voor vier jaren; zij worden gekozen door meerderjarige *Nederlanders*, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapregten en betalende in de directe belastingen eene som, overeenkomstig met de plaatselijke gesteldheid, doch niet beneden het bedrag van *f* 20 noch boven dat van *f* 160.

6°. Beide Kamers hebben het regt van interpellatie; de tweede heeft alleen het regt van wetsvoordragt, van wetsamendement en van enquête.

7°. De Provinciale Staten regelen en besturen de zaken hunner Provincie, onder voorzitting van een Commissaris des Konings. De Leden worden voor zes jaren gekozen door dezelfde kiezers, als die der Tweede Kamer. Zij benoemen uit hun midden een college van Gedeputeerde Staten, waaraan de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken wordt opgedragen.

8°. Aan het hoofd van elke Gemeente staat een Gemeenteraad onder voorzitting van den Burgemeester; de Leden worden voor zes jaren gekozen door de ingezetenen der gemeente, die de vereischten bezitten om kiezer te zijn voor de Leden der Tweede Kamer, doch slechts de helft van de daartoe bepaalde som in de belasting behoeven te betalen. Aan den raad wordt de regeling en het bestuur der Gemeente overgelaten.

9°. Aan de ingezetenen is gewaarborgd het regt van petitie, het regt van vereeniging en vergadering, het regt op het erlangen van lager

onderwijs, de vrijheid van drukpers, de godsdienstvrijheid en de onschendbaarheid van domicilie.

§ 10.

BESLUIT.

Na zoo vele elkander opvolgende Staatsregelingen, mag onze natie zich thans verheugen in een staatkundigen toestand, ingerigt naar de eischen des tijds.

Ieder *Nederlander* zij deswege vervuld met liefde voor het doorluchtig huis van ORANJE, met wiens medewerken dit groote voorregt is erlangd, getrouw in het nakomen zijner staatsburgerlijke pligten, maar vooral dankbaar aan de Voorzienigheid, door wier Almagtige leiding deze onwaardeerbare weldaad is verkregen.
